APHTHONII
Progymnasmata,

Partim à Rodolpho Agricola, partim à Iohanne Maria Catanæo, latinitate *donata*.

Cum scholijs R. Lorichij.

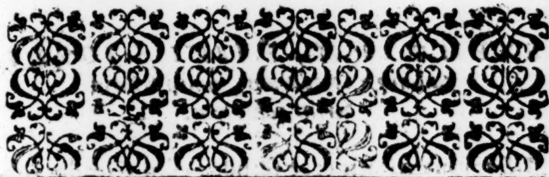
Nouissima editio, superioribus emendatior & concinnior.

Adiecto INDICE vtilissimo.

LONDINI,
Impensis Societatis Stationariorum.
1623.

Aphthonij declamatoris Præexercitamenta.

FABVLA QVÆ GRÆCE μῦθος.

FABVLA traxit à poëtis originem, qua Rhetores etiam communiter vtuntur, quòd admonitionibus sit idonea, & erudiendis imperitioribus apta. Est autem Fabula, sermo falsus, veritatem effingens. *Fabulæ definitio.*

Varias sortitur appellationes. Nam modò Sybaritica, modò Cilix, modò Cypria dicitur, receptis pro Inuentorum varietate nominibus. Obtinuit tamen, ac euicit, vt potiùs Aesopica vocaretur, quòd Aesop⁹ omnium optimè fabulas conscripserit.

Sunt autem fabularum aliæ rationales, aliæ morales, aliæ mixtæ. Rationales sunt, quibus fingimus hominem aliquid facere. Morales, quæ ratione carentium morem imitantur. Mixtæ, in quibus vtrũque, rationale & irrationale junguntur. Quòd si admonitionem, cujus causa fabula inuenta est, præposueris, προμύθιον, i. vt ita dixerim, Præfabulare: Si verò postposueris, ἐπιμύθιον, hoc est, Adfabulationem appellabis. *Species fabulæ.*

EXEMPLUM, FABULA FORMIcarum & Cicadarum, iuniores ad laborem adhortans.

Flagrans æstatis erat feruor, cùm Cicadæ continuis indulgebant cantilenis, lætoque inter arbusta strepebant carmine. At formicæ laboribus intentæ, victum quærebant, colligebantque fructus, quib⁹ hyberno tempore vescerentur. Ingruente igitur hyeme, partis formicæ nutriebantur. Sed inertibus Cicadis oblectans illa voluptas cessit in inopiã, atque famem. Sic qui laborẽ in iuuenta subterfugiunt, in senecta tabescunt egestate.

Morale.

SCHOLIA.

QVintilianus, optimus eloquentiæ magister, præcipit, adolescentes in minoribus dicendi facultatis operibus antè exercendos esse, quàm ad magnum illud Declamationum opus perducantur. Sunt autem opera minora quatuordecim.

Fabula, Narratio, Chreia, Sententia, Confutatio, Confirmatio, Locus communis, Laudatio, Vituperatio, Comparatio, Ethopœia, Descriptio, Thesis, Legislatio.

Quæ, vt pueri memoria faciliùs tenere possint, versiculis hisce tribus sum complexus;

Fabula, Narratur, Chreię Sententia, Futat,
Confirmat, Locus haud priuus, Laus, Crimina, Confert.
Fictio, Descriptum, Thesis, ac inductio legum.

Quorum

Quorum illa sunt generis
- Deliberatiui,
  - Fabula.
  - Narratio.
  - Chreia.
  - Sententia.
  - Thesis.
- Iudicialis,
  - Confirmatio.
  - Confutatio.
  - Locus communis.
- Demonstratiui,
  - Laus.
  - Vituperatio.
  - Imitatio.
  - Comparatio.

Fabulæ autem secundùm Marcum Varronem, à verbo Fari, nomen habent. Has primas tradere pueris solent Oratores, quia animos eorum adhuc molles ad meliores facilè vias instituunt vitæ, vt ait Priscian⁹. Delectant autẽ vehementiùs, & efficaci⁹ persuadent. Delectant, quia morum facetâ quadam imitatione capiunt imperitiorum animos. Fidem faciunt, quia verum veluti ponunt ante oculos, vt Erasmus inquit in Copia. Non solùm autem conducunt ad oblectandum, sed etiam vim maximam habent ad permouendum atque persuadendum. Hinc Aristoteles 2. Rhetoricorum, eas ponit inter probationes Rhetoricas. *Fabularum vsus.*

A poetis, &c. Hesiodus (autore Suida) primus omnium fabulas conscripsit. Qui annis centum atque tribus superior Aesopo fuit. Quintilianus lib. 5. cap. 21. Fabularum, inquit, primus autor Hesiodus videtur. Atqui poetæ figmentis quidẽ vtuntur, sed iisdem altissimam continent philosophiam. Exemplo sit Homerus, cujus Ilias ostendit, quantum calamitatis afferat libido. Odyssea virtutis exempla expressit. Vide Horat. 1. Epistolarum 2. *Ilias, Odyssea.*

Quæ Rhetores etiam, &c. Vt Menenius Agrippa,

qui plebem cum patribus in gratiam traditur reduxisse. Nota enim illa de membris humanis aduersùs ventrem discordantibus fabula.

ITEM Themistocles, qui admoniturus Athenienses, ne magistratus innouarent, fabulam de vulpe muscis obsita denarrauit.

Fabula Demosthenis.

ITEM Demosthenes, aduersꝰ Philippū, ab Atheniensibus decem Oratores postulantem: Lupi, inquit, suaserunt pastoribus, vt in amicitiam conuenirent. Cumq; hoc pastoribus placuisset, petierunt lupi, vt prima sibi vice securitatis canes traderent, in quibus videbatur occasio jurgiorum consistere. Quo facto, lupi, omni adempta formidine, omnem gregem non solùm pro satietate, sed etiam pro libidine, lacerauerunt. Sic, inquit, sublatis oratoribus, in populo Atheniensium facturus est Philippus, qui populi oratores postulauit, vt faciliùs spoliatam custodibus vrbem possit opprimere.

Apathia Stoicorum. Fabula Attici.

ITEM Herodes Atticus contra Stoicorū ἀπάθειαν: Thracius, inquit, homo, ex vltima barbaria ruris colendi insolens, cùm in terras cultiores, humanioris vitę cupidine cōmigrasset, fundum mercatus est olea atque vite consitum: qui, quia nihil admodum super vite atq; arbore colenda sciret, videt fortè vicinum rubos latè atque altè obortos excidentē: fraxinos ad summum propè verticem deputantem, soboles vitium è radicibus caudicum super terram fusas reuellentem, stolones in pomis aut oleis proceros, atq; decerptos amputantem: acceditq; propè, & cur tantū ligni atq; frondium cædem faceret, percontatus est. Et vicinus ita respondit; vt ager, inquit, mundus purusq; fiat, ejusq; arbor, atq; vitis fœcundior. Discedit ille à vicino, gratias agens, & lætus, tanquam adeptus rei rusticæ disciplinam. Tum falcem sibi atque securim capit, atq; ibi homo miser &

imperi-

imperitus vices suas sibi omnes, & oleas detruncat, comásque arborum latissimas, vberrimosque vitium palmites decîdit,& fruteta atque virgulta simul omnia, pomis,frugibúsque gignendis fœlicia cum sentibus & rubis,purificandi agri gratia, conuellit,mala mercede doctus audaciam, fiduciamq; peccādi imitatione falsa eruditus. Sic,inquit,isti apathię sectatores,qui videri se esse trāquillos, & intrepidos,& immobiles volunt, dum nihil cupiunt, nihil dolent, nihil irascuntur, nihil gaudent, omnibus vehementioribus animi affectibus amputatis,in corpore ignauo, & quasi eneruato consenescunt. Hæc Gellius libro 19.cap. 12.

Nec oratores tantùm fabulis vtuntur, sed etiam philosophi, à quorum sacrario tamen in cunas nutricum eliminantur, quæ solas auriū delicias profitentur. Admittuntur autem, quæ legentis intellectum adhortantur ad virtutes. Vide Macrob. de Som. lib. 1.cap.2. Ejusmodi fabulæ exemplum habetur apud Platonem lib.2.de Rep: Et Ciceronem Offic. 3. de Gygis annulo.

Sermo falsus, &c. Quamuis fabulosa sint argumenta, & nullam veritatis vim continere videātur, tamen rationem habent, vt juxta eam veritas possit manifestari, ficta quidem narratione, sed veraci significatione.

Sybaritica, &c. Sybaris oppidum fuit vicinū Crotoni, vt testis est Herodotus lib. 5. Stephan. in Italia constituit, aitque postea Thurion appellatum. Vnde Sybaritę dicti, gens in voluptatum architectura operosissima. Nam, Suida teste, luxu, delicijsque adeo notabilis fuit, vt quicquid effœminatum, quicquid molle, quicquid accurata atque ambitiosa luxuria paratum esset, id vulgò Sybariticum diceretur. Hinc Sybariticę fabulę, quales fermè apud Aesopū aniles,

& parum pudicæ, vocantur à Suida, propter nimium luxum, ac libidinem Sybaritarum, apud quos nugæ ad voluptates in precio, frugalitas odio fuit. Hos ex Aphricano Politianus Miscellaneorum 15 narrat, eò delitiarum venisse, vt equos in conuiuia introducerent, ita institutos, vt audito tibiæ cãtu, statim se tollerent arrectos; & pedibus ipsis prioribus vice manuum gestus quosdam chironomiæ motusq; ederent ad numeros saltatorios. At enim tibicen, inquit, ibi quispiã contumelia adfectus transfugit ad Crotoniatas hostes, paulò antè prælio superatos à Sybaritis, & quod è Repub. foret illorum pollicetur (si fidem modò habeant) sua opera Sybaritarũ cunctorũ equites in ipsorũ venturos potestatē. Credita res, & belli dux creatus à Crotoniatis tibicen, cõuocat omneis quotquot ejusdem forēt in vrbe artis, artificium modulamentumq; eis indicat, atq; vt visum temp⁹, procedere in hostem jubet. Sed enim Sybaritę fastu pręturgidi, quòd equitatu superabant, eunt contrà, pręlium cõserunt. Hìc autem repente dato signo, tibicines vniuersi conspirant. Ecce tibi igitur confestim modulamine agnito, cantuq; illo vernaculo tollunt, erigũtque semet in pedes equi Sybaritarum, sessoribus excussis, & quod tripudium domi didicerant, etiam in acie exhibent. Ita capti omneis equites, sed humi iacentes, omnes equi, sed tripudia repræsentantes. De Sybaritis plura apud Erasmum in Chiliadibus. Idem Apothegmatum sexto, refert ex Athenęi lib. 12. Tantam Sybaritarum fuisse mollitiem, vt nullum opificium in ciuitatem admitterent, quod cum strepitu exerceretur, quod genus sunt fabrorum ferrariorum, & lignariorum. Atque adeò ne gallum quidem gallinaceum in ciuitate fas erat alere, ne quid esset, quod alijs somnum interrumperet.

Tabulæ Sybariticæ. *Sybaritas mollities perdidit.* *Tripudium equorum*

Cilices. *Modò Cilix, &c,* à Cilicia, minoris Asiæ regione

gione, Syriç proxima, vt meminit Plin. lib. 5. cap. 27. Cilicum auté vanitas & mores olim fuerunt notati. Hinc prouerbiũ: Κιλιξ ου ραδιως αληθευει, Cilix haud facilè verum dicit. Item tria Cappa pessima, quo notatę gentes, Cappadoces, Cretenses, Cilices. Priscianus in præexercitamentis suis fabulas ponit Lybicas, à Lybia, quæ vt variarum ferarum, ac monstrorum est ferax, ita gentis ingenia fuerunt ad fabulas propensa. Et prouerbio Lybicam feram adpellabant hominem vafrum, callidum, versipellem, varijs moribus, ancipitiq; ingenio, vt ait Erasmus. Et Lybicorum Apologorũ meminit Aristoteles in Rhetoricis.

Modò Cypria, &c. Dicta à Cypro: Quę inter Syriam, & Ciliciam insula, in mari Carpathio, famosa luxu. In qua sunt Cypros, Cythera, Paphos, Veneri consecratæ. Vnde Venus Κυπρις, Cythera, & Paphia dicitur. Fuerunt & Fabulæ dictę Milesię, à Milesijs, Ionię populis, qui luxu diffluebant, ex eóque prouerbiũ Græcè fertur: Οἴκοι τὰ μιλήσια, μη γαρ ενθαδε, hoc est, Domi; nõ hîc Milesia. Recenset Politianus, Miscellaneorum c. 17. Vide Erasmum in prouerbio: Domi Milesia. Apuleius in principio metamorphoseos totius: At ego, inquit, tibi sermone isto Milesio varias fabulas conseram, hoc est, iuxta Beroaldi interpretationem, fabuloso, lepido, jocoso, delicato, ludicro, à Milesijs, qui delicijs, &, vt dixi, luxu fuere notabiles. Quorum est illud memoratissimum: Nemo nostûm frugi esto, alioqui cum alijs ejiciatur. Simile Ephesiorum dictum. Qui cum principem Hermodorum ciuitate expellerent, ita locuti sunt: Nemo de nobis vnus excellat, sed si quis extiterit, alio in loco, & apud alios sit. Author Cicero Tusculanarum quinto.

Cypros. *Milesij.* *Ephesij.*

Aesopicæ, &c. Apollonius Tyaneus apud Philostratũ, l. 5. ait: Ego verò fabulas Aesopi ad sapientiã accom-

Aesopi Fabulæ.

accommodatiores, quàm cæterorum esse censeo. Quas à Mercurio docet acceptas, Aesopumq; in numero sapientum habitum. Vnde ejus fabulæ in tanto fuerunt vsu, vt qui eas non legisset, indoctior reputaretur. Vide Erasmum in prouerbio: Ne Aesopũ quidem triuisti. Quintilianus loco suprà citato: fabulæ, quæ etiam ab Aesopo originem non acceperunt, (nam videtur earum primus autor Hesiodus) nomine tamen Æsopi maximè celebrantur, ducere animos solent, præcipuè rusticorum, & imperitorũ, qui & simplicius quæ ficta sunt audiunt, & capti voluptate, facilè his, quibus delectantur, consentiunt. Cujus rei meminit Lancilotus, lib. 6. cap 14.

Apologus Aesopi. SVNT autem Apologi maximè compositi ad popularitatem, atq; vim persuasionis, cujus generis ille, qui fertur ab Aesopo compositus, in ea oratione, in qua Sami primarium quendam capitis postulatum, judicio defendebat. Vulpes, inquit, fluuium transitura, in foueam cecidit, inde cùm egredi non posset, longo tempore afflictata est, atque hirudinibus obsessa. Errabat illàc forte fortuna erinaceus, despexit, misertus est: tum interrogat, nunquid se vellet: opem atque operam suam pollicetur, pessimis animalibus euellendis. Negante illa, sciscitatus est caussam. Quia inquit, hirudines hæ, quæ me habent, jam expletę sunt sanguine atque depastę, parumque amplius hautiunt: quòd si abegeris, inanes aliæ, & famelicæ irruent, quæ reliquum mihi sanguinem ebibent. Idem vobis, viri Samij censeo cogitandum esse. Hic quem vos morte mulctandum putatis, nihil vobis officit amplius, jam locupletatus est, jam satur est. Quòd si è medio illum sustuleritis, inuadent alij pauperes, qui rem vestram publicam depopulabuntur. Cujus meminit Arist. 2. Rhetoricorum cap. 38.

Rationales

Rationales, &c. Quibus homines finguntur aliquid operari, cujus generis illa: Medicus ægrotum curabat: ægro mortuo ille efferentibus dicebat, Homo hic si vino abstinuisset, & clysteribus fuisset vsus, non interjisset. Ad ea respondit quidam, Non oportet hæc te nunc dicere cùm nulla est vtilitas; sed tūc admonere decebat, cùm ægrotus his vti poterat. Fabula significat, oportere amicos tempore necessitatis succurrere, & auxilia præbere.

ITEM, Puer, è ludo literario condiscipuli librum furatus domum tulit. Mater non corripuit filium, sed exosculata laudauit. Puer ętate prouectus, majora cœpit furari. Furto deprehensus, rectà ducebatur ad mortem. At sequente ac lugente matre, carnificē orabat ille, vt in aurem matri quiddam narraret. Cùm mater ori filij se admouisset, ille aurē dentibus demorsam abscidit; Matre & alijs accusantib', quòd non solùm fur, sed etiam impius haberetur; Respondit ille; Mater meę causa perditionis est. Nā si, cùm olim furatus eram librum me corripuisset, non ad hæc flagitiosa discrimina venissem. Quæ significat, eos quæ non in principio puniuntur, in majus augeri malum. *Apologus de Fure.*

Morales, &c. Cujus generis illa: Leo senio confectus, cùm vires non suppeterent ad victum parandum, callidum cepit consilium. Itaque antro, quasi periculoso morbo correptus, decumbens, quòd ad ipsum visendum passim animantes reliquę aduenirent, prehensas illas deuorabat. Ataq; ita magna bestiarum multitudine à Leone absumpta, accedit tādem & vulpecula ad antrū, & ante illud substitit hæsitabunda, & circumspectans: Tum Leo, quid esset, cur non adeat ad se, rogat. At illa, id quod in Epistolis Horatius retulit, respondisse fertur: *Fabula de Leone.*

——Quia me vestigia terrent

Omnia

Omnia te aduersum spectantia, nulla retrorsum.

Fabula docet, prudentes ante pericula cauere sibi, & ea signa, quibus mala portendantur, notare, & hęc effugere.

Mixta, &c. Qualis illa de Agricola & Ciconia.

Agricolæ & Ciconiæ fabula.

INTER grues cepit Agricola & Ciconiam. Hæc deprecata ab illo vitam, non solùm innocentem, sed etiam piam se, & hominibus prodesse commemorat. Nam & nostrum gen', inquit, venenatas bestias venatur ac deglubit, & effœtos senecta parentes gestat atque subleuat. Huic respondit Agricola: Credere se vera esse omnia, quæ recensuerit, sed inter nocéteis captam, eandem oportere pœnam sufferre, quam illi. Fabula significat, similem quemque haberi iis, cum quibus sociatus, & inter quos deprehensus fuerit.

Επιμυθιον, &c. Cęterùm, quod επιμυθιον, id est, Apologi interpretationem appellant, non admodum refert, initio ponas, an in fine. Quanquam & hinc incipere licebit, & in hanc desinere, modò sermonis accedat varietas. Sunt qui velint, ejusmodi fabularum expositiones in fine ponendas ab jis, qui fuerint earundem inuentores. Ab alijs in principio, vel in fine.

De tractatione fabularum.

Breuiùs fabulæ tractantur, si narratione simplici proferantur: fusiùs autem, si personis inductis sermo fingatur, quemadmodum Priscianus ait. Exempli causa: Simię conuenerunt & consilium habuerunt de vrbe condenda, & quia placuit illis, paratæ erant incipere ędificationem. Sed vetus inter eas prohibuit ab incœpto, eas docens, quòd faciiè capiantur si intra muros concludantur. Fusiùs autem sic; Simiæ conuenerunt, & consultabunt de vrbe condéda, quarum vna in medium veniens concionata est:

Quia

Quia oportet ipsas quoque ciuitatem habere. Videtis enim, aiebat, quòd ciuitates habendo homines, habent etiam domos singuli, & concionem vniuersi, & in theatrum ascendentes delectant animos spectationibus, & auditionibus varijs. Et sic proferes orationem, dicens, quòd & plebiscitum scriptum est. Et finges etiam orationem veteris Simiæ.

Aliud Exemplum Fabulæ, breuius tractatæ.

VOluptatem aiunt, atque dolorem quodam tempore coram Ioue se mutuò accusauisse. Cumque ille nihil non tentaret, atque experiretur, quo in gratiam litigãtes redigeret, frustra omnia conatum, ipsos tandem adamantina quadam catena inter sese copulasse atque deuinxisse. Itaq; durante nihilominus dissidio, & contraria voluntate, necessariò conjuncti & sociati manserunt.

IAM, qui latiùs hanc fabulam tractare volet, ab initio procemion excogitabit, quod rei laudem cõtineat, vt, quòd non vanum sit anicularum deliramentum, sed nobile philosophorum, non modò futurum oblectamento, sed etiam vsui magno documentum. Deinde voluptatis orationem, qua dolorem accusat, & è contrario doloris, qua criminatur voluptatem effinget, atque vtriusque rationes alijs vel fabulis vel exemplis illustrabit. Dicet dolorem maximum malum: Quòd sit res tristis, aspera, amara, & inimica naturę, quemadmodũ ait Cicer. 2. Tuscul. quæstionũ; Contrà, voluptatẽ escam malorũ, pestemq; capitalẽ, quod Circes, atq; Syrenum fabulę continent. Huc ea referri poterunt, quæ sunt apud Silium Italicũ li. 15. contra voluptatẽ. Postremò Iouis explicabit iudiciũ, quo voluit, inhonestę voluptatis inseparabilẽ esse comitẽ dolorẽ atq; pœnitentiam, ac mœrorem

æternum

æternum : At doloris & honeſti laboris gloriam. Etenim ex paululo incommodi atque moleſtiæ, ſummum maximumque bonum colligi. Vide prouerbium : Exiguum malum, ingens bonum.

PORRO, qui in hoc ſcribendi genere volunt ſtylum exercere, duo potiſſimùm vitabunt. Primò, ne orationem faciant omnino aridam , ſed temporum, locorum, aliarumque circumſtantiarum velut ſucco plenam reddant. Deinde ne dum hoc vitant vitium, in contrarium incurrant, & immodico deſcriptionũ ambitu faſtidium ingerãt, vt ait Petrus Moſellanus. Principio autem dilatabunt præfatione commendationis. Commendabunt autem juxta Eraſmi ſententiam cùm autorem ipſum, tum Apologorum genus. Deinde in deſcribendis anima[redacted], aut rerum formis ac naturis,quas inducunt, longius immorabuntur. Quandoquidem hoc jam ipſum,& cum voluptate accipitur, & ad eruditionem liberalem pertinet Veluti ſi ſcarabei formam, deinde quemadmodum è ſtercoribus naſcatur, & quo pacto poſterioribus pedibus erectis ſtercora protrudat, atque id genus alia deſcribent. Ad eundem modum, Aquilam regnum in auium genus obtinere , armigeram eſſe Iouis,non offundi fulmine, non conniuere ad ardétiſſimos Solis radios, perniciſſimo volatu vltra nubes ferri. Deniq; quæcunq; vel ad ſcarabeorum humilitatem exaggerandam,vel aquilæ generoſitatem attollendam pertineant. Atq; hac in re non prætermittendum, ſi quid animanti cuipiam fabulis poëtarum eſt attributum. Quod genus, è Lycaone natos lupos:Ex adoleſcente perdicem : Cygnum Apollini ſacrum eſſe, ſub fatalem horam ſuauiſſimè canere: Coruum ejuſdem fuiſſe nuncium,& ob ceſſationem ex albo nigrum factum. Aut ſi quid proditum eſt hiſtorijs inſigniter ab his factum. Velut de aquila,quæ virgi-

virginem admauit apud Plinium, lib. 10. cap. 5. de delphino apud Gellium, lib. 7. cap. 8. Apud Plinium Epiſtolarum 9. De Bucephalo Alexandri Magni equo apud Gellium lib. 4.cap.2. Atque item de cæteris. Deinde cùm ad ipſum Apologum fuerit ventum, fuſiùs ac latiùs enarrare licebit. Id fiet citra tædium, ſi faceta quadam imitatione, quod eſt in hominum vita ad fabulæ mores accommodabunt. Præterea ſi ad eandem rationem ſermones, ſententias, dictaque adfingamus. Exemplum aptiſſimum eſt dilatati Apologi apud Apuleium, de coruo & vulpe.

Exemplum Apologi, breuiter expoſiti.

Mus ruſticus vrbanum hoſpitio excepit, & amicum quibus potuit cibis exquiſitis refecit. Vrbanus agreſtia faſtidiens opſonia, ruſticum in vrbem ſecum duxit. Ineunt, quod opiparè fuit inſtructum, conuiuium. Inter epulandum auditur ſtrepitus in ſera, & latratus canum. Ambo trepidare, & fugitare, ruſticus maximè, qui viarum ignarus ægrè ſe tueri. Sed ad ſeſe reuerſus, ait: Malo cum ſecuritate meam inopiam, quàm iſtã cum tali anxietate copiam.

Exemplum eiuſdem dilatati apud Horatium.

RVſticus vrbanum murem mus paupere fertur
Accepiſſe cauo, veterem vetus hoſpes amicum;
Aſper, & attentus quęſitis: vt tamen arctum
Solueret hoſpitijs animum: quid multa? neq; ille
Sepoſiti ciceris, nec longę inuidit auenæ,
Aridum & ore ferens acinum, ſemeſaque lardi
Fruſta dedit, cupiens varia faſtidia cœna
Vincere, tangentis male ſingula dente ſuperbo.
Cùm pater ipſe domus palea porrectus in horna
Eſſet ador, loliumq; dapis meliora relinquens.

Tandem

Tandem vrbanus ad hunc: Quid te juuat, inquit, amice,
Prærupti nemoris patientem viuere dorso?
Vin'tu homines, vrbemque feris præponere syluis?
Carpe viam, (mihi crede) comes, terrestria quando
Mortales animas viuunt sortita, neque vlla est
Aut magno aut paruo lethi fuga; quo, bene, circa
Dum licet, in rebus jucundis viue beatus:
Viue memor, quâm sis æui breuis: Hæc vbi dicta
Agrestem pepulêre domo, leuis exilit inde,
Ambo propositum peragunt iter, vrbis auentes
Mœnia nocturni subrepere, jamque tenebat
Nox medium cœli spatium, cûm ponat vterque
In locuplete domo vestigia, rubro vbi cocco
Tincta super lectos canderet vestis eburnos;
Multaque de magna superessent fercula cœna,
Quæ procul extructis fuerant hesterna canistris.
Ergo vbi purpurea porrectum in veste locauit
Agrestem, veluti succinctus cursitat hospes,
Continuatque dapes, nec non vernaliter ipsis
Fungitur officijs prælambens omne quod affert.
Ille cubans gaudet mutata sorte, bonisque
Rebus agit lætum conuiuam, cùm subitò ingens
Valuarum strepitus lectis excussit vtrumque.
Currere per totum pauidi conclaue, magisque
Exanimes trepidare, simul domus alta molossis
Personuit canibus: tum rusticus, haud mihi vita
Est opus hac, ait, & valeas; me sylua cauisque
Tutus ab insidijs tenui solabitur aruo.

Aliud dilatatæ Fabulæ exemplum, ex Gelly lib. 2. cap. 29.

AEsopus ille è Phrygia fabulator haud immeritò sapiens existimatus est: quum quę vtilia monitu suasuque erant, non seuerè, non imperiosè pręcepit & cen-

& censuit, vt philosophis mos est: sed festiuos, delectabilesque apologos commentus, res salubriter ac prospicienter animaduersas, in mentes, animosque hominum, cum audiendi quadam illecebra induxit, velut hæc eius fabula de auiculæ nidulo lepidè atque iucundè præmonet, spem fiduciamque rerum, quas efficere quis possit, haud vsquam in alijs, sed in semetipso habendam. Auicula, inquit, est parua, nomen est cassita: habitat, nidulaturque in segetibus, id fermè temporis, vt appetit messis, pullis iamiam plumantibus. Ea cassita in sementes fortè concesserat tempestiuiores, propterea quòd frumentis flauescentibus pulli etiam tunc inuolucres erant. Cùm igitur ipsa iret cibum pullis quæsitum, monet eos, vt si quid ibi nouæ rei fieret, diceretur ue, animaduerterent: idque sibi, ubi redisset, renunciarent. Dominus posteà segetum illarum filium adolescentem vocans: videsne, inquit, hæc ematuruisse & manus iam postulare? Idcircò die crastino, vbi primùm diluculabit, fac amicos adeas, & roges veniant, operamq; mutuam dent, & messem nobis hanc adiuuent. Atque vbi redijt Cassita, pulli trepiduli circumstrepere, orareque matrem, vt statim iam properet, atque alium in locum sese asportet: Nam dominus, inquiunt, misit, qui amicos rogaret, vti luce oriente veniant, & metant. Mater iubet eos à metu otiosos esse. Si enim dominus, inquit, messem ad amicos reijcit, crastino seges non metetur: neque necesse est hodie, vti vos auferam. Die igitur postero, mater in pabulum volat: dominus quos rogauerat operitur, sol feruet, & fit nihil, & amici nulli erant. Tum ille rursum ad filium: Amici isti, inquit, magnam in partem cessatores sunt, quin potiùs imus, & cognatos, adfinesq; nostros oramus, vt adsint cràs tempori ad metendum. Itidem hoc pulli pauefacti, matri nuntiant. Mater hortatur, vt tum quoque sine

metu, ac sine cura sint. Cognatos adfinesque nullos fermè tam obsequibiles esse ait, vt ad laborem capessendum nihil cunctentur, & statim dicto obediant. Vos modò, inquit, aduertite, si modò quid denuò dicetur. Alia luce orta auis in pastum profecta est, cognati & affines operam, quam dare rogati sunt, supersederunt. Ad postremum igitur dominus filio: valeant, inquit, amici, cum propinquis. Adferes prima luce falces duas, vnam egomet mihi, & tu capies alterã, & frumentum nosmetipsi manibus nostris cras metemus. Id vbi ex pullis dixisse dominum mater audiuit, Tempus, inquit, est credendi, & abeũdi, fiet nunc dubio procul quod futurũ dixit. In ipso enim iam vertitur, cuia est res, non in alio, vnde petitur. Atque ita cassita nidũ migrauit & seges à domino demessa est.

Hæc quidem est Æsopi fabula: de amicorũ & propinquorũ leui plerumq; & inani fiducia. Sed quid aliud sanctiores libri philos. monẽt quàm vt nobis tantũ ipsis nitamur, alia autem omnia, quę extra nos, extraq; nostrũ animum sunt, neq; pro nostris, neq; pro nobis ducamus Hunc. Æsopi Apologum Q. Ennius scitè admodũ, & venustè versibus quadratis cõposuit. Quorum duo postremi isti sunt, quos habere cordi & memoriæ operæ pretium esse herclè puto: Hoc erit tibi argumentum semper in promptu situm, Ne quid expectes amicos, quod tu per te agere possis.

Fabula de formicis atq; Cicadis breuiter narrata.

APpetente hyeme frumentũ in arculam ad Solem trahebat formica: videns & cicada, accurrit, rogitat granũ. At formica, cur non, inquit, & tu meo exemplo æstate trahis, quodcunq; potes, atq; addis aceruo? Respondit illa, sibi id tẽporis cantando transactũ fuisse. Ridens formica: Si, ait, æstate cantitare soles, meritò nunc esuris. Monet fabula vt dum adhuc robur corporis adest, quæramus ea, quibus imbecilla

susten-

sustentetur senectus. Per hyemē, senectutē intellige: Per æstatem, adolescentiam, & florem illum ætatis.

Eadem paulo fusiùs tractata.

QVotusquisq; Philosophorum ratione sua quantumuis arguta, bonarum ad literarum studia iuuentutem potentiùs adhortatur, quàm Æsopus hoc lepidissimo, de formicis atque cicadis figmento? Etenim nullo tam efficaci, ad labores honestos capessendos pellici posset, quàm argumento formicarum. Quæ, laboris exempla, trahunt ore, quodcunque possunt atque addunt aceruo, quem struunt, haud ignaræ ac non incautæ futuri: Quæ, simul inuersum contristat Aquarius annum, non prorepunt, sed illis vtuntur antè quæsitis potientes. Nec mirum, cùm homines olim fuerint agrorum cultores, & in formicas tranformati, nihil præter corporis figuram amiserint: antiquos enim mores obtinent, veterem naturam seruant, Reipublicæ rationem habent atque curam, rura frequentant, prata pererrant, arbores cōscendunt, frumenta colligunt atq; recondunt. Nam in ijs (vt dixi) mens præsaga futuri. Vnde olim Midæ, cuius imperio Phrygia fuit subiecta, puero dormienti in os grana tritici congessisse legūtur, vt apes Platonis dormientis in cunis paruuli labellis mel inseruisse, atq; ita magnę felicitatis indices extitisse non futiles. Hycmis igitur venturæ memores, adeò pertinaciter laborant, vt earū itinere silices attritos videamus, & in opere semitam factā: ne quis dubitet, qualibet in re, quid possit quantulacunque sedulitas. Ad eas igitur tanquam vitæ magistras, Rex Solomon iubet abire pigrum, earumque mores contemplari, vt sapientior fiat. Illæ tametsi nec principem nec præfectum, nec ducem habeant: tamen æstate cibum pro veteri consuetudine parant: & in messe colligunt alimenta. At dissimilem naturam ignauæ referunt

cicadæ, quas Socrates apud Platonem dicit procreatas ex hominibus. Qui natis ab initio Musis, cantuque monstrato, vsque adeò deliniti fuerunt voluptate cantus, vt canentes cibum, potumque negligerent. Et adhuc hodierno die messis tẽpore cantillantes, hyeme tabescunt egestate. Harum stulti sunt imitatores, qui iuuenes à labore procliues ad libidinem, in ęstate florida veterno torpent, in senecta premuntur rerum penuria. At prudentes collaudantur, qui formicarum exempla secuti, laboribus honestis quærunt viatica, miseris cicadis, ante oculos assiduò ponentes, ignauiæ comitem esse paupertatem, vt voluptatis dolorem. Atqui desidiosos non solùm ab hominibus habitos odio, sed etiam à Dijs immortalibus, qui industrios adiuuant, aspectant magnos viros colluctantes cum aliqua calamitate. Vndè rectè Demetrius ille dixit: Nihil infelicius eo, cui nihil vnquam aliquid euenit aduersi. Cuius rei meminit Seneca, in libro de diuina prouidentia. Hinc est, quòd Saturnus olim folijs stillantia mella decusserit, ignem remouerit, & passim riuis currentia vina represserit, non torpere graui passus sua regna veterno. Et Lycurgus pueros non in forum, atque delicijs affluentia loca, sed in agrum duci iussit, vt primos annos non in voluptatibus, more cicadarum, sed in omni opere & labore agerent, formicas imitati. Quippe negotia sunt horrida nomine, sed Reipub. mores in statu prospero cõtinent. Contrà blandæ appellationis quies pluribus vitijs & periculis respergit. Exemplo sit Roma, cuius præpotens imperium, agitatio rerum excitauit ad virtutem capessendam, nimia quies in desidiam resoluit, ac interitum. Hinc Appius ille Claudius crebrò solitus fuit dicere: Negotium populo Romano meliùs committi, quàm otium. Blanda quidem & facilis initu voluptatis est via. Virtutis autem quam for-

Paupertas ignauiæ comes.

micæ videntur ingredi, nimis laboriosa & aspera. Sed vt huius vltima meta iucunda simul ac beata est, sic illius miserabilis & infaustus exitus.

Nam qui desidiam luxumque sequetur inertem,
Dum fugit oppositos incauta mente labores,
Turpis inopsque simul miserabile transiget æuum:
At quisquis duros casus, virtutis amore
Vicerit, ille sibi laudemque decusque parabit.

Res quidem blanda nimis est, mellitus canor atq; voluptatis illecebræ, sed quos præstigijs suis ceperunt, disperdunt. Ouidius 3. de arte.

Monstra maris Sirenes erant, quæ voce canora
Quaslibet admissas detinuere rates.

Harum vna Parthenope humana voce: Alia, cui Leucosia nomen, Tibijs: Tertia, Ligya, canebat lyra, atque tanta carminis dulcedine transeuntes nautas afficiebant, vt alto somno premerentur, & cùm sopitos persentiscerent, submergebant, atque deuorabant. Quare cùm iuxta illas transiturus esset prudens Vlysses, cera sociorum aures obturauit, & ipse se ad nauis malum alligari iussit, vt ea ratione saluus euaderet. Vnde Martial. lib. 3.

Sirenas hilarem nauigantium pœnam,
Blandasque mortes, gaudiumque crudele,
Quas nemo quondam deserebat auditas,
Fallax Vlysses dicitur reliquisse.

Et Horatius:

Sirenum voces & Circes pocula nosti,
Quæ si cum socijs stultus, cupidusque bibisset,
Sub domina meretrice fuisset turpis & excors.

Quid aliud sapientissimi viri per amœnas Sirenum voces intelligi voluerunt, quàm blandæ voluptatis præstigias, quibus inescati homines submergi solent atque funditùs interire? Et quid aliud Æsopus per molles cicadarum cantus significare voluit, quàm

Popinonum turpitudinem, miseriam, infelicitatem: & breuiter corporum atque animarum interitum, quæ pestifera secum trahit voluptas. Proinde studiosa iuuentus, vtile propositum virtutis exemplar Vlyssem imitabitur, vt tanta pericula declinet, atque fugiat perniciosam voluptatem, quod ipsissimum melle litum venenum est. Quo nihil damnosius, cùm virtutes atterat, animíque pariter & corporis vires expugnet, vt luxuria Campana, quæ inuictũ Annibalem illecebris suis complexa vincendũ militi Romano tribuit. Vide Liuium de bello Punico: Valeriũ li. 9. ca. 1. Imitabitur item P. Scipionem:

Qui iuuenis plenus monitis ingentia corde
Molitus, visæ caluit virtutis amore.

Spreuit (voluptatem) Achæmenium spirantem vertice odorem. Ambrosias diffusa comas, vt Silius Italicus inquit.

Iuuenis desidiosus. Non imitabitur illum cum cicadis otia sectantem iuuenem: Quem dormientem in medios semper dies obiurgabant sui, & quidnam faceret in lecto tam diù, quærebant. Quidnam igitur censetis? (ille inquit) dicere iussus: Quoties, inquit, mane euigilo, adsunt ad lectulum meum puellæ duæ, quarum altera ad surgendum, & operis aliquid faciendum me hortatur, & ostendit, quàm turpe sit iuueni optimam diei partem in lectulo conterere: atque interdum Græcum versiculum accinit semisomni, cuius vt opinor sententia est: Auroram tertiam operis partem perficere. Ibi tum altera, Nugari hanc ait, & turbatricem esse quietis, qua nihil sit neque melius, neque dulcius, & qua vita hominum carere nequeat. Bonum si adipiscendum sit, quouis tempore rectè surgi: Malum si impendeat, nimis citò surrexeris, inquit, quamuis serò reliqueris lectum. Hæc ego, inquit adolescens, inter conuitia mutua & altercationes grauissimas disceptantes

tantes has audiens, cùm dubitem vtri assentiar, diutiùs soleo in lectulo immorari. Nec imitabitur illum, qui sacris in prouerbijs ita loquitur, Paululùm modò dormiam, paululùm modò dormitabo, paululũ modò somno vacabo, paululùm modò manus conseram, & componam me ad recumbendum. Neq; illos, qui in libro Sapientiæ sic proclamant: Venite, fruamur bonis quæ sunt, & vtamur creatura tanquam in iuuẽtute, celeriter vino pretioso, & vnguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos rosis, antequam marcescant: nullum pratũ sit, quò non pertranseat luxuria nostra, vbique relinquamus signa lætitiæ nostræ. Non, inquam, imitabitur, ne intereà ceu viator veniat inopia, atq; obruat eum paupertas ac miseria. Quicunque ergo ad veras opes, & æternam, quæ virtutem non aliter atque corpus vmbra comitari solet, gloriam aspirant, formicas magis Æsopicas studebunt imitari, quàm cicadas, hoc est, virtutem potiùs, quàm voluptatem conabuntur amplecti.

Fabula Hesiodi, de Accipitre & Luscinia, breuiter prolata.

ACcipiter Lusciniam vario cantu argutam, in sublimi nubium summitate captam ferebat. Hæc vnguibus transfixa, miserè plorabat: ad hanc raptor horrenda voce, sic inquit: Quid exclamas misera, à multò quàm tu sis fortiore detenta? Huc adsis, quò ego te pertraham. Suaue licet vsque canas, cœna tamen mihi futura es, vbi voluero.

Desipit, qui potentioribus repugnat.

Eadem dilatata, ab auctoris laude.

TAnta sapientia & præclaris animi dotib. excelluit antiquissimus poetarum Hesiodus, vt etiam vita

defunctùm honore summo prosecuti sint viri sapientes, ac veluti numen aliquod certum venerati. Quẽadmodum enim Homeri natiuitatem vrbes permultæ sibi vendicabant: ita sepulchrum Hesiodi diuinum asserebant sibi Nemei simul & Orchemenij. Dignissimus autem honore tanto tantus Poeta, qui pretiosa diuini ingenij multa ad omnium hominum vtilitatem spectantia reliquit monimenta: in quibus vt gẽma nobilissima relucet, quam de accipitre, atque luscinia protulit, Fabula.

A præfabulari. Qua sapienter docuit eos stultè facere qui potentioribus reluctantur, certantque cum ijs, quos tyrannos nequeant vincere. Quod ipsum est contra torrentem niti, contra stimulos calcitrare, & iuxta prouerbium, θεομαχεῖν, hoc est, cum Dijs pugnare.

A natura accipitris. Non iniuria scripsit Ouidius: Odimus accipitrem quia semper viuit in armis: Etenim Harpyis omnibus rapacior, adunco rostro, & vnguibus incuruis, ad vim inferendam natus. Cui tanta est insita atq; à parentibus ingenita rapiendi ac dilaniandi fames, vt nulli auium generi parcat, nec ab vllis etiã cognatis sanguinolentos abstineat vngues. Qui alitum sæuissimus, auiculas insontes aut humi volantes, aut circa arbores in sublimi sedentes, persequi, rapere, & discerpere solet. Nec in iuniores solùm crudelis, ac iniuriosus, sed etiam populator impius bellum internecinum cum Aquila, cunctarum auium Rege, non expauescit gerere, vt cohærentes sæpe deprehendantur. Quo genuinæ rabiei propulsus instinctu crudelissimus hostis, sanguine quem assiduò sitit, se satiaturus, innoxiam adoritur lusciniam, atque comprehendit. Capta imbellis & insons auicula victorem dulci qua plurimùm pollet voce, rogare cœpit, & obsecrare, vt innocenti parceret, inquiens:

Fer mansuetè fortunam. Noli extinctam extinguere.

guere. Parce mihi per ea, quæ tibi dulcissima sunt in vita. Miserere infelicis. Respice innocentiam meam. Neminem vnquàm violaui: nunquam rapto vixi, vt iam par pari debeat referri. Quòd si nulla mei te misericordia commouerit, eximia qua nobilitor, permoueat virtus mea: noli perfectum musices organũ disperdere. Te permolliat, flectátque vox tam dulcis, atque magna, tam paruo in corpusculo meo regnans, & tam pertinax spiritus iram tuam frangat, in tam absoluta musicæ scientia modulatus sonus, qué sæpiùs audisti continuo spiritu trahi, nunc variè inflexo, nunc distingui conciso, copulari intorto, promitti, reuocari, infuscari ex inopinato. Interdũ plenum, grauem, acutum, crebrum, extentum, summum, medium, imum. Breuiter, omnia tam paruulis in faucibus, quæ tot exquisitis tibiarum tormentis ars hominum excogitauit: Quorum ex interitu maiorem tibi & inuidiam & infamiam cõflaueris, quàm vtilitatem perceperis. At ille, quin tu, inquit, auribus meis opplorare desinis. Quid, tu rere clamoris tui gratia te omissum iri? Nihil gemitus, nihil lacrimas tuas moror, aut curo. Quiritatio tua, nisi forsitan animo placuerit, te meis de vnguibus nunquam eripiet, ac conseruabit. Exple meas inimicitias, & iracundiam sanguine tuo satura: & statim eo dicto miseram discerpsit.

A Sermocinatione per Prosopopœiam.

Quid hoc facto potuit immanius esse? Captiuis alijs tempus relinquitur, quo crimen obiectum diluere, aut aliquam causam in excusationem queant adducere. Sed huic infelici omnis exclusa fuit misericordia, omnisque negata purgandi facultas. Et quis Tyrannorum tam fuit impius, vt aliquem occiderat, nisi vel leui aliqua ratione permotus? Sed alia nulla causa propulsus accipiter tantum facinus designauit, nisi sola nocendi libidine. Animalium ferocissimus

Leo traducitur. Huic tamen ex feris tanta est in supplices clementia, vt in prostratos non sæuiat: est enim nobilioris animi parcere subiectis, & debellare superbos. At tyranni verso pollice vulgi quemlibet occidunt populariter, omnibus sanguinolentas manus inijciunt, nihil homines, nihil Deos ipsos curando.

Quemadmodum igitur præda insolenti victori visa gloriosa fuit, ac suauis, sic ærumna miserrimæ calamitatis acerbissima, vt pœna, quæ venerat indignè, magis esse dolenda videatur.

Quæ crudelitas accipitris ostendit ipsam innocentiam apud maleficos Tyrannorum greges nunquam fore tutam. Nobis igitur ante omnia curandum, ne in Melampygos (iuxta Prouerbium) incidamus. Et impendente malo patienter feramus, quod non poterimus mutare, vel effugere.

De narratione, quæ Græcè Διήγημα.

CAP. II.

NArratio est expositio rei factæ, vel tanquam factæ. Diuiditur autem in poeticam, historicam, & ciuilem: Poetica est, quæ habeat expositionem fictam. Historica, quæ vetustam rerum commemorationem continet, atque veterum gesta narrat. Ciuilis, qua in controuersijs oratores vtuntur.

Narrationi accidunt sex:
- Persona faciens.
- Res gesta.
- Tempus, circa quod.
- Locus, in quo transacta.
- Modus, quo pacto.
- Causa propter quam.

Virtutes eius quatuor:
- Claritas seu perspicuitas.
- Breuitas.
- Probabilitas, quæ dicitur πιθανότης.
- Electorum verborum proprietas.

Exemplum Narrationis ab Angelo Politiano translatum.

QVi rosæ pulchritudinem demiratur, plagam Veneris consideret. Amabat Adonin Dea: Mars ipsam: Quódque Dea foret Adonidi, Veneri Mars erat. Deus Deam adamabat, Deáque hominem sequebatur. Par cupido, tametsi genus dispar. Perimere Adonin Mars zelotypus tendebat, finem putans amoris Adonidis necem. Ferit Adonin Mars, accurrit auxilio Venus, festinans in rosas incidit, ac se spinis implicuit, plantamq; pedis perstrinxit. Qui vulnere manarat cruor, de se rosam colorauit. Sic rosa, quæ priùs candida, rubrum in colorem, qui nunc cernitur, est conuersa.

SCHOLIA.

PRimo Rhetoricorum libro Trapezontius tria ponit Narrationum genera, Ciuile, Digressorium, Remotum. Hoc pueris vtilissimum, ita vocatur, quòd à causa ciuili remotum sit, in quo conueniat iuuentutem exerceri quo commodiùs illas superiores narrationes in veris causis possit aliquando tractare. Eius duo sunt, iuxta Ciceronem, genera: Alterum est positum in negotijs, quod habet partes

Tres {
- *Fabulam*, quæ neque veras, neque verisimiles continet res, vt ea, quæ tragœdijs tradita sunt.
- *Historiam*, quæ est res gesta, sed ab ætatis nostræ memoria remota.
- *Argumentum*, quæ est res ficta, quæ tamen fieri potuit, veluti argumenta comœdiarum.

Alterum in personis; quod habere debet sermonis festiuitatem, animorum dissimilitudinem, leuitatem, spem, metum, suspicionem, desiderium, dissimulationem, misericordiam, rerum varietates, fortunæ commutationem, insperatum incommodum, subitam lætitiam, iucundum exitum rerum, vt in Comœdijs videre licet.

Diuiditur in poeticam, &c. Quintilianus lib. 2. cap. 4. Narrationes poeticas Grammaticis attribuit, Rhetoribus historicas. Erant autem (auctore Fabio Victorino) rhetores qui literas docebant, atque artes tradebant eloquentiæ. Quemadmodum Sophistæ, apud quos dicendi discebatur exercitium: Et oratores, qui in causis priuatis & publicis plena & perfecta vtebantur eloquentia. Porrò narrationis poeticæ faciunt tria genera: Aut enim actiuum est, vel imitatiuum, quod Græci δραματικον, vel μιμητικον appellant: Aut enarratiuum vel enunciatiuum, quod Græci ἐξηγητικον vel ἀπαγγελτικον: Aut commune vel mixtum, quod Græci κοινον vel μικτον.

Historicam, &c. Quæ rei gestæ continet expositionem. Est autem historia, res gesta, ab ætatis nostræ memoria remota. Quam earum propriè rerum esse volunt, quibus rebus gerendis inter fuerit is qui scribit, auctore Gellio libro 5. cap. 18. Historiam Cicero de Oratore secundo eleganter, vocat testem téporum, lucem veritatis, vitam memoriæ, magistram

vitæ

vitæ, & vetustatis nunciam.

Ciuilem, &c. Quæ ab Oratoribus in exponendis sumitur causis, vt ait Priscianus: Qui fabularum adijcit narrationem, ad fabulas supradictas pertinentem.

Narrationi accidunt sex, &c, Narratio consumitur circumstantijs, quæ hoc versiculo comprehenduntur: Quis, quid, vbi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quanda. Fit enim copiosa, si circumstantijs amplifices, atque dilates, & à quo tempore, quóque loco, quomodo, quo instrumento, qua denique causa factum aliquid sit, diligenter persequaris.

Claritas, &c. Huius virtutis narrationem alibi Cicero vocat lucidam, alibi apertam. Nec refert, an pro lucida perspicuam, pro verisimili probabilem credibilemque dixeris, vt ait Quintilianus lib. 4. ca. 2 Eodem auctore, aperta vel dilucida erit narratio, si fuerit primùm exposita verbis proprijs & significantibus, non sordidis & ab vsu remotis: tum distincta rebus, personis, temporibus, locis, causis. Item si vt quicquam primùm gestum erit, ita fuerit primùm expositum, non ab vltimo repetitum.

Breuitas, &c. Narratio breuis erit si nihil extra rem dixerimus. Si resciderimus omnia superuacanea, si non ab vltimo initio repetiuerimus, nec ad extremum fuerimus prosecuti.

Probabilitas, &c. Hanc Cicero verisimilem narrationem, Quintil. appellat credibilem. Erit autem credibilis ante omnia, si priùs consuluerimus nostrum animum, ne quid naturæ dicamus aduersum. Si causas ac rationes factis, de quibus quæritur, præposuerimus. Si personas conuenientes, his quæ facta credi volemus, constituerimus: præterea loca, tempora, & similia. Quintil. lib. 4 cap. 2.

Electorum verborum proprietas, &c. Hic considerandum

dum erit, ne quid contortè, ne quid ambiguè, ne quid nouè dicamus, sed vtamur vsitatis verbis, & proprijs. Vsitata sunt, ea, quæ versantur in sermone, & in optimorum auctorũ consuetudine recepta. Propria sunt, quæ eius rei verba sunt, aut esse possunt, qua de loquemur: vt ait Cicero.

Qui rosæ, &c. Narrat quo pacto lacteus rosæ candor, mutatus sit in colorem purpureum.

Adonin dea, &c. Adonis, auctore Tortellio, filius fuit Cynaræ Cypriorum Regis ex Myrrha, eius filia, pastor pulcherrimus. Virgilius in Gallo,

Et formosus oues ad flumina pauit Adonis,

Hunc ardentissimè Venus amauit. Ouidius in Phædra.

Sæpè sub ilicibus Venerem, Cynaraque creatum
Sustinuit positos quælibet hora duos.

Plura apud Erasmum in prouerbio: Adonidis horti, qui Veneri sacri propter Adonidem eius amasium.

Mars ipsam, &c. Martis ac Veneris amores Metamorphos. 4. refert Ovid.

Idem secundo de arte.

Mars pater insano Veneris turbatus amore,
De duce terribili factus amator erat.

Ferit Adonin Mars, &c. Ovid. x. Metamorph scribit: Adonin ab apro interfectum, eiusq; sanguinem mutatum in florem. Idem asserit Macrob. lib. Saturn. 1. cap. 21. Adonin, inquit, Solem esse non dubitatur. Ab apro autem tradunt interemptum, hyemis imaginem in hoc animali fingentes, quòd aper hispidus & asper gaudeat locis humidis & lutosis, pruinaque contectis, proprieq; hyemali fructu pascitur glande. Ergo hyems velut vulnus est Solis, quæ & lucem eius nobis minuit, & calorem.

Plantam pedis perstrinxit, &c. Vnde Claudianus lib. 2. de raptu Proserpinæ scribit de Venere, inquiens

ens, sic facta doloris Carpit signa sui, id est, rosas purpureas Veneris amore tinctas. Huius meminit Politianus Miscel. 11.

Exemplum narrationis poeticæ copiosius apud Ovid Metam. 4. tractatum.

DOcet autem ea fabula, nimis infelicem exitum habituros, qui parentibus immorigeri fœdis amoribus sese contaminarint.

Pyramus & Thysbe, iuuenum pulcherrimus alter,
Altera, quas oriens habuit, prælata puellis,
Contiguas habuêre domos, vbi dicitur altam
Coctilibus muris cinxisse Semiramis vrbem.
Notitiam primosque gradus vicinia fecit:
Tempore creuit amor, tædę quoque iure coissent:
Sed vetuêre patres, quod non potuêre vetare.
Ex æquo captis ardebant mentibus ambo.
Conscius omnis abest, nutu signisque loquuntur.
Quoque magis tegitur, tanto magis æstuat ignis.
Fissus erat tenui rima, quam duxerat olim
Cùm fieret paries, domui communis vtrique.
Id vitium nulli per sæcula longa notatum,
Quid non sentit amor? primi vidistis amantes,
Et vocis fecistis iter, tutæque per illud
Murmure blanditiæ minimo transire solebant.
Sæpè vbi constiterant hinc Thysbe, Pyramus illinc,
Inque vices fuerat captatus anhelitus oris:
Inuide, dicebant, paries, quid amantibus obstas?
Quantum erat, vt sineres toto nos corpore iungi?
Aut hoc si nimium est, vel ad oscula danda pateres:
Nec sumus ingrati, tibi nos debere fatemur,
Quòd datus est verbis ad amicas transitus aures.
Talia diuersa nequicquam sede loquuti,
Sub noctem dixêre Vale, partique dedêre
Oscula quisque suæ, non peruenientia contrà.

Poſtera nocturnos aurora remouerat ignes,
Solque pruinoſas radijs ſiccauerat herbas:
Ad ſolitum rediere locum: tum murmure paruo
Multa priùs queſti,ſtatuunt ſub nocte ſilenti,
Fallere cuſtodes,foribuſque excedere tentant,
Cumq; domo exierint vrbis quoq; tecta relinquant.
Neue ſit errandum,lato ſpatiantibus aruo,
Conueniant ad buſta Nini,lateantq; ſub vmbra
Arboris: arbor vbi niueis vberrima pomis,
Ardua morus erat,gelido contermina fonti:
Pacta placent,& lux tardè diſcedere viſa
Præcipitatur aquis,& aquis nox exit ab ijſdem.
Callida per tenebras verſato cardine Thysbe
Egreditur,fallitque ſuos,adopertaque vultum
Peruenit ad tumulum,dictaque ſub arbore ſedit:
Audacem faciebat amor. Venit ecce recenti
Cæde leæna boum ſpumantes oblita rictus,
Depoſitura ſitim vicini fontis in vnda.
Quam procul ad Lunæ radios Babylonia Thysbe
Vidit,& obſcurum timido pede fugit in antrum.
Dumque fugit,tergo velamina lapſa reliquit.
Vt leo ſæua ſitim multa compeſcuit vnda,
Dum redit in ſyluas,inuentos fortè ſine ipſa
Ore cruentato tenues laniauit amictus.
Seriùs egreſſus veſtigia vidit in alto
Puluere certa feræ,totoque expalluit ore
Pyramus: vt verò veſtem quoque ſanguine tinctam
Repperit,vna duos,inquit,nox perdet amantes,
E quibus illa fuit longa digniſſima vita.
Noſtra nocens anima eſt: ego te miſeranda peremi
In loca plena metus qui iuſſi nocte venires,
Nec prior huc veni: noſtrum diuellite corpus,
Et ſcelerata fero conſumite viſcera morſu,
O quicunque ſub hac habitatis rupe leones.
Sed timidi eſt optare necem: velamina Thysbes

Tollit,

Tollit,& ad pactæ secum fert arboris vmbram.
Vtque dedit notæ lacrymas,dedit oscula vesti,
Accipe nunc,inquit,nostri quoque sanguinis haustus.
Quóque erat accinctus,demisit in ilia ferrum.
Nec mora,feruenti moriens è vulnere traxit:
Et iacuit resupinus humo.cruor emicat altè:
Non aliter quàm cùm vitiato fistula plumbo
Scinditur, & tenui stridente foramine, longas
Eiaculatur aquas, atque ictibus aëra rumpit.
Arborei fœtus aspergine cædis in atram
Vertuntur faciem, madefactaq; sanguine radix,
Purpureo tingit pendentia mora colore.
Ecce metu nondum posito,ne fallat amantem,
Illa redit, iuuenemque oculis animoque requirit.
Quantaque vitarit, narrare pericula gestit.
Vtq; locum, & visam cognoscit in arbore formam,
Sic facit incertam pomi color, hæret an hæc sit.
Dum dubitat,tremebunda videt pulsare cruentum
Membra solum, retroq; pedem tulit, oraque buxo
Pallidiora gerens, exhorruit æquoris instar:
Quod fremit, exigua cùm summum stringitur aura.
Sed postquam remorata, suos cognouit amores,
Percutit indignos claro plangore lacertos,
Et laniata comas, amplexaque corpus amatum,
Vulnera suppleuit lacrymis, fletumque cruore
Miscuit, & gelidis in vultibus oscula figens,
Pyrame,clamauit, quis te mihi casus ademit?
Pyrame, responde, tua te charissima Thysbe
Nominat,exaudi, vultusque attolle iacentes.
Ad nomen Thysbes oculos in morte grauatos
Pyramus erexit,visaque recondidit illa;
Quæ postquam vestemq; suam cognouit, & ense
Vidit ebur vacuum: Tua te manus,inquit,amorque
Perdidit infœlix, est & mihi fortis in vnum
Hæc manus,est & amor, dabit hic in vulnera vires:

Persequar extinctum, lethique miserrima dicar
Causa comesque tui, quique à me morte reuelli
Heu sola poteras, poteris nec morte reuelli.
His tamen amborum verbis estote rogati,
O multum miserique mei, illiusque parentes,
Vt quos certus amor, quos hora nouissima iunxit,
Componi tumulo non inuideatis eodem.
At tu, quæ ramis arbor miserabile corpus
Nunc tegis vnius, mox es tectura duorum,
Signa tene cædis, pullosque & luctibus aptos
Semper habe fœtus, gemini monumenta cruoris.
Dixit, & aptato pectus mucrone sub imum
Incubuit ferro, quod adhuc à cæde tepebat.
Vota tamen tetigere Deos, tetigere parentes:
Nam color in pomo est, vbi permaturuit, ater,
Quodq; rogis superest, vna requiescit in vrna.

Exemplum narrationis historicæ, ex Oros. lib. 2. cap. 8.

CYrus Persarum Rex Scythis bellum intulit, quem Tomyris Regina quæ tunc genti præerat, cùm prohibere transitum Araxis fluminis posset, transire permisit, primùm propter fiduciam sui, dehinc propter opportunitatem ex objectu fluminis, hostis inclusi. Cyrus itaque Scythiam ingressus, procul à transmisso flumine castra metatus, insuper astu eadem instructa vino epulisque deseruit, quasi territus refugisset. Hoc comperto regina tertiam partem copiarum, & filium adolescentulum, ad persequendum Cyrum mittit. Barbari veluti ad epulas inuitati, primùm ebrietate vincuntur, mox reuertente Cyro vniuersi cum adolescente obtruncantur. Tomyris exercitu ac filio amisso, vel matris, vel Reginæ dolorem sanguine hostium diluere promptiùs, quàm suis lacrymis parat. Simulat diffidentiã desperatione cladis

illatæ

illatæ,paulatimque cedendo ſuperbum hoſtem in inſidias vocat. Ibi quoque compoſitis inter montes inſidijs,CC.M.Perſarum,cum ipſo Rege deleuit, adiecta ſuper omnia illius rei admiratione, quòd nec nuntius quidem tantæ cladis ſuperfuit. Regina caput Cyri amputari,atque in vtrem,humano ſanguine oppletum conijci iubet, non muliebriter increpitans: Satia te ſanguine,quem ſitiſti,cuius per annos triginta inſatiabilis perſeueraſti. *Cyri mors.*

Exemplum narrationis Ciuilis,ex Miloniana.

P. Clodius cum ſtatuiſſet omni ſcelere in Prætura vexare Rempub. videretque ita tractata eſſe comitia anno ſuperiore, vt non multos menſes Præturam gerere poſſet,qui non honoris gradum ſpectaret,vt cęteri,ſed & L.Paulum collegam effugere vellet,ſingulari virtute ciuem,& annũ integrũ ad dilacerandam Remp. quæreret, ſubitò reliquit annum ſuum,ſeq; in annum proximũ tranſtulit,non religione aliqua,ſed vt haberet,quod ipſe dicebat, ad Præturã gerendam,hoc eſt,euertendam Remp.plenũ annum atque integrum. Occurrebat, mancam ac debilem præturam ſuam futuram Conſule Milone: eum porrò ſummo conſenſu populi Romani Conſulẽ fieri videbat:contulit ſe ad eius competitores, ſed ita, totã vt petitionẽ ipſe ſolus etiã inuitis illis gubernaret,tota vt comitia ſuis,vt dictabat,humeris ſuſtineret:cõuocabat Tribus: ſe interponebat: coloniam nouam, delectum perditiſſimorum ſcribebat ciuium: quanto ille plura miſcebat, tanto hic magis in dies conualeſcebat. Vbi videt homo ad omne facinus paratiſſimus, certiſſimum Conſulem, idq; intelligit non ſolùm ſermonibus,ſed etiã ſuffragijs pop. Rom. ſæpe eſſe declaratum:palàm agere cœpit,& apertè dicere, *P. Clodij hiſtoria.*

occidendum Milonem, seruos agrestes, ac barbaros, quibus syluas publicas depopulatus erat, Hetruriamque vexarat, ex Apennino deduxerat, quos videbatis: res erat minime obscura: etenim palam dictitabat, Consulatũ Miloni eripi non posse, vitam posse. Significauit hoc sæpe in Senatu: dixit in concione. Quin etiam Fauonio fortissimo viro quærenti ex eo, qua spe fureret Milone viuo: respondit, triduo illum, ad summum quatriduo periturum: quam vocem eius ad hunc M. Catonem statim Fauonius detulit. Interim cùm sciret Clodius, (neque enim erat difficile scire) iter solenne, legitimum, necessarium, ante diem XIII. Kal. Febru. Miloni esse Lanuuium ad Flaminem prodeundum, quòd erat dictator Lanuuij Milo: Roma subitò ipse profectus est, vt concionem turbulentam, in qua eius furor desideratus est, quæ in illo ipso die habita est, relinqueret; quam, nisi obire facinoris locum, tempusque voluisset, nunquam reliquisset: Milo autem, cùm in Senatu fuisset eo die, quoad Senatus dimissus est, domum venit, calceos & vestimenta mutauit, paulisper dum se vxor, vt fit, cõparat commoratus est: deinde profectus est id temporis, cùm iam Clodius (si quidem eo die Romam venturus erat) redire potuisset: obuiam fit ei Clodius expeditus in equo, nulla rheda, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, (vt solebat) sine vxore, vt nunquam ferè; cùm hic insidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparasset, cum vxore veheretur in rheda penulatus, vulgique magno impedimento, ac muliebri, & delicato ancillarum, puerorumque comitatu: fit obuiam Clodio ante fundum eius, hora ferè vndecima aut non multò secùs: statim complures cum telis in hunc faciũt de loco superiore impetum, aduersi rhedarium occidunt. Cum autem hic de rheda reiecta penula desiluisset, seque acri animo defenderet,

defenderet, illi, qui erant cum Clodio, gladijs eductis partim recurrêre ad rhedam, vt à tergo Milonem adorirentur, partim, quòd hunc iam interfectum putarent, cædere incipiunt eius seruos, qui pòst erant, ex quibus qui animo fideli in dominũ erant, & præsentes fuerunt, partim occisi sunt, partim, cùm ad rhedam pugnari viderent, & domino succurrere prohiberentur, Milonẽ occisum esse, etiam ex ipso Clodio audirent, fecerunt id serui Milonis (dicam enim non deriuandi criminis causa, sed vt factum est) neque imperante, neque sciente, neque præsente domino, quod suos quisq; seruos in tali re facere voluisset.

Aliud exemplum narrationis breuis, dilucidæ & verisimilis, ex oratione Ciceronis Pompeiana.

ATque vt inde mea proficiscatur oratio, vnde hæc omnis causa ducitur: bellum graue, & periculosum vestris vectigalibus, atque socijs, à duobus potentissimis Regibus infertur, Mithridate & Tigrane, quorum alter relictus, alter lacessitus occasionem sibi ad occupandam Asiam oblatam esse arbitratur. Equitibus Romanis honestissimis viris afferuntur ex Asia quotidie literæ, quorum magnæ res aguntur, in vestris vectigalibus exercendis occupatæ. Qui ad me pro necessitudine, quæ mihi est cum illo ordine, causam Reipub. periculaque rerum suarum detulerunt: Bithyniæ, quæ nunc vestra prouincia est, vicos exustos esse complures, regnum Ariobarzanis, quod finitimum est vestris vectigalibus, totum esse in hostium potestate: Lucullum magnis rebus gestis ab eo bello discedere: huic qui succurrerit non satis esse paratum ad tantum bellum administrandum: Vnum ab omnibus socijs, Repub. & ciuibus ad id bellum Imperatorem deposci, atque expeti, eundem

hunc vnum ab hostibus metui, præterea neminem.

De Chreia. CAP. III.

CHreia est commemoratio breuis, alicuius personæ factum vel dictum apte referens: dicta autē est quòd sit vtilis. Et Chreiarum aliæ verbales sunt, aliæ actiuæ, aliæ mixtæ. Verbales sunt quæ vtilitatem oratione demonstrant. Vt Plato dixit, Virtutis ramos è laboribus atque sudoribus produci. Actiuæ sunt, quæ actionem aut factum solum recensent, vt Pythagoras interrogatus quantanam esset hominum vita, cùm per temporis breuius spatium se conspiciendum exhibuisset, latebras petijt; humanæ vitæ mēsuram ex momentaneo conspectu designans. Mixtæ, quæ ex vtrisque conflatæ sunt, oratione & actione: vt Diogenes, cùm vidisset adolescentulum lasciuientem ac indecorè se gerentem, pædagogum illius baculo percussit: superaddens, Quid talia doces, aut sic instruis? Chreiam verò conficies hisce capitibus, atque tractabis à

Laudatiuo.	Parabola.
Paraphrastico.	Exemplo.
Causa.	Testimonio veterum.
Contrario.	Breui epilogo.

Exemplum Verbalis Chreiæ, quo Isocrates doctrinæ radicem amaram esse dicebat, fructus verò dulces: Orditur autem ab encomio hoc modo.

Excomiasticon. MEritò laudandus est Isocrates, propter eximiam dicendi facultatem, qua sibi nomen clarissimum comparauit, & quanta vis eloquentiæ esset, ipsam exercendo demonstrauit, eámque illustrem fecit, non ipse ab illa illustratus. Quibus autem vel Reges admonens, vel instituens priuatos, benè de hominum

minum vita meruit, longum esset recensere. Verùm, quod de eruditione protulit, haud abs re fuerit commemorare.

Amator, inquit, eruditionis, à laboribus auspicatur, sed laboribus desinentibus in vtilitatem: quod quàm philosophicè dictum ab eo sit, hinc licet perspicere.

Qui enim bonarum artium amore capiuntur, hi sanè cum professoribus, ac ducibus studiorum conuersantur, ad quos accedere vt formidolosum est, ita relinquere stultissimum. Et pueri quidem nunquam metu vacant, & cùm adsunt pręceptores & cùm venturos expectant. Succedunt præceptoribus pædagogi, visu terribiles; sed cùm verberibus sæuiunt, formidabiliores. Qui etiam priusquam verberent, timentur. Metum punitio subsequitur, dum omnia puerorum errata vindicantur, & rectè facta, opera virtutis, tanquam ad ea nati sint, exactissimè requiruntur. *A Paraphrasi seu expositione.*

Iam verò pædagogis ipsis sunt molestiores asperiorésque patres, in deambulationes atque vias inquirentes, & vetantes in publicum egredi, forum ipsum habentes suspectum. Quòd si opus fuerit in filios animaduertere, ita excandescunt, vt naturæ obliuiscantur, nec se parentes esse meminerint: verùm hujusmodi rebus exercitatus puer cùm in virum euaserit, merita coronatur virtute.

At qui veritus ista, fugerit magistros, deuitârit parentes, & pædagogos fuerit auersatus, prorsus eruditionis expers, scientia priuabitur. Nam metum declinans, simul cum ipso doctrinam relinquit. Hęc igitur omnia Isocratem sentire persuaserunt: Eruditionis radicem amaram esse. *A contrario.*

Nam quemadmodum agricolæ summo cum labore terræ semina mandant, fructus verò maiore cum *A simili.*

voluptate colligunt: ita qui ad ſtudia accinguntur, ſibi laboris multi comitem gloriam comparant.

Ab exemplo. Reſpice Demoſthenis vitam, qui vt oratorum omnium laborioſiſſimus, ita clariſſimus euaſit, qui fuit adeo ſtudijs intentus, vt comam natiuum capitis ornamentum, exeundi poteſtatẽ ſibi præripiendo detonderet, ratus id pulcherrimum decus, quod à virtute proueniſſet. Quæ igitur alij profundunt ad voluptates, ille continuis lucubrationibus impendit.

A Teſtimonio veterum. Idcirco præclarè hoc, vt omnia, Heſiodus, Aſperam eſſe ad virtutem viam, cacumen verò molle. Nā idem quod Iſocrates, protulit. Heſiodus enim viam; Iſocrates autem radicem appellauit, diuerſis verbis eandem vterque ſententiam demonſtrantes.

Ab epilogo breui. Quæ ſi rectè conſiderabimus, meritis laudibus euehemus Iſocratem, vt qui ſapienter de eruditione conſcripſerit optima.

SCHOLIA.

Chreia, &c. Quæ ab alijs vtilitas, à Priſciano vocatur vſus. Et eſt, eodem authore, commemoratio orationis alicuius, vel facti, vel vtriuſque, celerem habens demonſtrationem, quæ vtilitatis alicuius plerunque cauſa profertur.

Verbales, &c. Orationales eas appellat Priſcianus, quibus oratio ſola ineſt, vt Plato dicebat, Muſas in animis eſſe ingenioſorum.

Item, Diogenes Cynicus, ait: Nihil omnino in vita abſque exercitatione perfici: Eam omnia exuperare poſſe. Laertius lib. 6.

Item, Seneca dixit, Nulli ſunt tam feri, ſuique juris affectus, vt non diſciplina perdomentur. Vide Eraſmum in prouerbio, Exercitatio poteſt omnia.

Item, Xenocrates: Dixiſſe me pœnituit aliquando, tacuiſſe nunquam. Valerius lib. 7. cap. 2. Eſt ſilentij

tutum

tutum præmium. Vide Erasmi prouerbium.

Item Anacharsis dixit Leges aranearum telis similes esse, Valer. lib. 7. cap. 2.

Idem protulit: vitem uuas tres ferre: primam voluptatis, secundum ebrietatis, tertiam mœroris, vt ait Diogenes Laert. lib. 3.

Virtutis ramos, &c. Hoc est, ad bonarum literarũ, atque virtutis fructum esse viam arduam atque asperam. De qua re carmen extat elegans Virgilij de litera Pythagorica. Ostendit non cessantibus ac inertibus, sed industrijs paratam esse gloriam, cùm Dij, juxta prouerbium, facientes adjuuent, atque labore sua munera vendant. Etenim qui vitat molam, vitat farinam. Neque mel, neque apes. Vide Chiliades Erasmicas.

Actiuæ, &c. Sunt auctore Prisciano, in quibus actus inest solus. Vt Cotys Thraciæ rex, ei, qui dono miserat παρδαλιν, vicissim dono misit Leonem, nihil addens. Sed malam bestiam mala pensando prudenter ostendit, par pari, juxta prouerbium, referendum esse: Meminit Plutarchus in Apophtheg.

Item Heraclitus Philosophus Σκοτεινος dictus, in seditione rogatus, vt apud populum sententiam diceret, quo pacto ciuitas redigi posset in concordiam, conscenso suggestu, proposcit calicem aquæ frigidæ, & paululum farinæ inspersit, mox de glechone admiscuit, i. vel, pulegij syluestris, vel, leguminis genus. Deinde epoto calice discessit, nec verbum addidit. Hoc facto innuens, ita demùm ciuitatem carituram seditionibus, si repudiatis delicijs, assuescerent paruo contenti esse. Refert Erasm. 8. Apophtheg.

Item Lacones, si quando strategemate superassent hostem, Marti bouem immolabant: sin aperto prælio, gallum. Quo facto innuebant, præclarius esse hostem ingenio, citra sanguinem deijcere, quàm pugna,

pugna, vtrinque plerunque cruenta.

Item, apud Gymnosophistas olim magnæ fuerat vnus æstimationis: Huic Taxiteles persuasit, vti ad Alexandrum se conferret gentibus exteris iam bellum illaturum. Veniens proinde ad regem, bubulam pellem aridam in medium conjecit, obambulánsque ejus extrema pedibus premebat. Pellis cum ad vnam tantùm partem calcaretur, reliquis in altum attollebatur. Eo facto, media deinceps firmiùs institit, atque ita pellis vndique immota conquieuit. Tali exemplo Alexandrum ille commouit ne in longinquis locis tempus tereret, sed imperij medium tueretur: ita enim in ejus finibus quietura omnia. Vt refert Diodorus Siculus in Alexandri vita.

Item Exemplum est Actiuę Chreię, sed Tyrannicum, de Tarquinio papauerũ summa decutiente, quod describit Liuius libro primo: et carminibus hisce Ouidius, secundo Fastorum.

Vltima Tarquinius Romanæ gentis habebat
Regna, vir injustus, fortis ad arma tamen:
Ceperat hic alias, alias euerterat vrbes,
Et Gabios turpi fecerat arte suos.
Namq; trium minimus proles manifesta Superbi
In medios hostes nocte silente venit.
Nudarunt gladios, occidite dixit inermem.
Hoc cupiunt fratres, Tarquiniúsque pater,
Qui mea crudeli lacerauit verbere terga,
Ducere vt hoc posset verbera passus erat.
Luna fuit, spectant juuenem, gladiosq; recordunt,
Terga que deducta veste notata vident.
Flent quoque, & vt secum tueatur bella, precantur:
Callidus ignaris annuit ille viris.
Iamque potens, misso genitorem appellat amico,
Perdendi Gabios quod sibi monstret iter.
Hortus odoratis suberat pulcherrimus herbis,

Septus

Septus humum riuo lene ſonantis aquæ:
Illic Tarquinius mandata latentia nati
Accipit, & virga lilia ſumma metit.
Nuntius vt rediјt, decuſſaque lilia dixit,
Filius, agnoſco iuſſa parentis, ait.
Nec mora, principibus cæſis ex vrbe Sabina,
Traduntur Ducibus mœnia nuda ſuis.

Extat amabilius exemplum, quo pueris Lacones oſtendebant ſeruos, qui vino eſſent temulenti, quo magis abominarentur ebrietatem, videntes quàm deforme ſpectaculum eſſet homo immodico madens vino, quámque dementi ſimilis. Imò cogebant Helotas, hoc eſt, agreſtes homines, quàm plurimum bibere. Deinde ingurgitatos mero, ſaltationes ineptas ſaltare, & carmina quædam ridicula canere. Ita quod alij prolixo ſermone vix perſuadent, ſobrietatem eſſe rem honeſtiſſimam, ebrietate nihil eſſe homine indignius, illi compendio ponebant ob oculos, ſed in mancipijs, ad quorum mores degenerare ingenuis turpiſſimum eſt. Refertur à Plutarcho in Demetrij vita. Meminit Eraſm. 2. Apoth. *Ebrietas.*

Pythagoras interrogatus, &c. Pythagoram idcirco appellatum aſſerit Diogenes Laertius lib. 8. quòd veritatem perinde atq; Pythius ipſe loqueretur. Hic eſt qui vitam quoque humanam ſimilem eſſe dixit Panegyri, hoc eſt, ſolenni hominum conuentui.

Idem fertur diſcipulos admonere ſolitus, vt iſta quotidie, cùm domum ingrederentur, dicerent:

Πῆ παρέβην; τί δ' ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη;

Hoc eſt, Quò prætergreſſus? quid geſtum in tempore, quid non?

Mixtæ, &c. Vt, Diogenes die quodam cùm populus theatrum egrederetur, aduerſus populum ingredi nitens, dixit: Hoc in omni vita facere ſtudeo. Sentiebat Philoſophũ à populo diſſidere, cũ Philoſophus ratione

Vulgi peruersitas. ratione, populus agatur cupiditatibus, rapiaturq; varijs persuasionibus. Hinc ab Horatio vocatur

Bellua multorum capitum.

Item, rex Agesilaus aliquando arundine pro equo conscensa, vnà cum filiolis colludens, ait amico interuenienti: Ne cui dicas, priusquam ipse quoque liberorum parens sis factus. Festiuè subindicans, cum lusum non esse leuitatis, sed pietatis. Nec hoc, quod agebat, videri posse ineptum ei, qui modò expertus esset quàm insons sit affectus charitatis parentum erga filios. Auctor Plutarchus in vitis. Refert Erasm. Apophth.

Item, Quum aliquando conscendisset equũ Plato, *Equestris fastus.* mox descendit, dicens se vereri μὴ ἱπποτυφία ληφθῇ, id est, ne equestri fastu corriperetur. Superbum animal est equus, & equitare quiddam habet magnificum, parúmque Philosopho dignum.

Item, Lacedæmonijs ad publica conuiuia ingredientibus, qui natu erat maximus, singulis ostendebat fores dicens: Per has nullus egredietur sermo: admonens nihil effutiendum, siquid liberiùs dictum esset in conuiuio. Hunc morem instituit Lycurgus.

Item, Laconem hospes, quem pridie declinauerat, postridie stragulis commodatò sumptis splendidè excepit: at illis stragulis conculcatis, dixit: propter has, heri ne storeis quidem indormire licuit. Lepide risit illorum morem, qui cùm sint tenues, tamen affectant videri diuites, corrogata aut conducta supellectile. Quod maximè solent in excipiendis hospitibus, in nuptijs, aut alioqui solennibus epulis. Porrò cum ineptum sit, tuas ostentare diuitias, quanto magis ridiculum est, ostentare supellectilem alienam ab vsurarijs sumptam?

Alius Lacon quidam, noctu præteriens monumentum, cùm sibi visus esset videre spectrum, accur-

rit

rit lancea traiecturus, & in hoc nitens, Quò me fugis, inquit, anima bis moritura? O mentem verè liberam omni formidine, quæ nec laruarum ac lemurum occursu terreri potuerit.

Item, Cùm Dionysius in conuiuio iussisset vt singuli in veste purpurea saltarent, (Purpura verò tum Regum erat gestamen, nunc sutoribus etiam communis) id Plato facere recusauit, his trimetris è fabula quapiam.

Ουκ ἂν δυναίμην θῆλυν ενδοναι στολὴν,
Α'ρρην πεφυκὼς κὴ γενους εξ ἄῤῥενος.

Id est,

Muliebri ego haud quaquam indui queam stola,
Vir natus ipse, & ex virili germine.

Aristippus verò non recusauit, sed indutus purpura saltaturus, hos versus recitauit:

κὴ γαρ εν βακχευμασιν ὁ νες ὁ σωφρων ε διαφθαρήσεται.

Refert Diogenes Laertius lib 2. de vita Philosophorum.

Item, Plato frugalis erat, sed tamen amans munditiei. Contrà Diogenes sordidus. Itaque calcans Platonis culcitam, præsentibus aliquot Dionysij amicis quos Plato inuitârat ad conuiuium, dixit: Calco fastum Platonis. Calcas, inquit Plato, sed alio fastu. Nam hoc ipsum fastus erat, quòd iactabat munditiei contemptum. Et qui sordibus gloriantur, non minus ambitiosi sunt, quàm qui splendidè vestiuntur, sed aliter. Turpior est autem ambitio, ex fuco virtutis laudem captans. Vnde Socrates animaduertens Antisthenem ambitiosius ostentare vestem laceram & detritam, facetè hominem increpauit ε παύση, inquit, εγκαλλωπιζόμενος ἡμῖν. i. non desinis te nobis comere? Significans eiusdem esse ambitionis vilitatem amictus ostentare, & delicato cultu se venditare, vt refert Erasm. 3. & 8. Apophth.

Diogenes sordidus.

Fastus.

Item,

Scilurus. Item, Scilurus Scytha liberos octoginta masculos habens, cum esset moriturus, fasciculum iaculorum singulis porrexit, iussitque rumpere. Id cum singuli recusassent, eo quòd videretur impossibile, ipse singula iacula exemit, atque ita facilè confregit omnia. *Concordia.* Quo facto filios admonens, Si concordes, inquit, eritis, validi inuictique manebitis: contrà, si dissidijs & seditione distrahemini, imbelles eritis, & expugnatu faciles. Recenset Plutarch. in Apophth.

Item, Cùm Diogenes Cynicus aliquando vidisset puerum concaua manu bibentem, Hic puer, inquit, me frugalitate superat, qui supellectilem superfluam mecum circumferam: & ductum è pera poculum ligneum abiecit, Nesciebam, inquiens, & in hoc nobis prouidisse naturam. Quum alterum puerum vidisset, vasculo fracto, cauo panis excipere lenticulam, abiecit & catinum ligneum vt superuacaneum: vt scribit Diogenes Laertius lib. 6. de vitis Philosophorum.

Baculo percussit, &c, Idem refert Priscianus, & Erasm. Apophth. 3. & Quint lib. 1. cap. 9. Idem vel simile Crateti atttribuit, vbi sic ait, Chreiarum plura genera traduntur. Vnum simile sententiæ quod est positum in voce simplici, dixit ille, aut dicere solebat. Alterum, quod est respondendo, interrogatus ille, vel cùm ei edictum esset, respondit. Tertium huic non dissimile cùm quis non dixisset, sed fecisset, vt Crates, cùm indoctum puerum vidisset, pædagogum eius percussit. *Pædagogia.* Sentiens primæ ætatis formatoribus potissimùm imputandũ esse si adolescentes euadant male morati, aut indocti.

Homo. Item, Diogenes in foro quodam stans, clamabat, Adeste homines, veluti concionaturus ad populum. Cumque iam frequentes conuenissent, nec ille desineret clamare, Adeste homines: quidam indignati,

En-

En adſumus,dic aliquid. Tum Diogenes baculo illos abigens: Homines, inquit,adeſſe iuſſi, non ſterquilinia. Non putauit hominis cognomen in eos competere,qui non viuerent juxta rationem,ſed brutorū in morem agerentur affectibus.

Idem adhibita interdiu lucerna rogatus quidnam vellet,reſpōdit: ἄνθρωπον ζητῶ, hoc eſt,hominē quæro,quemadmodum teſtatur Diog. Laert.

Iſocrates, &c. Hunc. Cic. de Oratore ſecundo, vocat eloquentiæ patrem, & Rhetorum ferè omnium magiſtrum. Cuius è ludo tanquam ex equo Troiano eloquentiæ principes extiterint innumeri.

Radicem, &c. Hanc ſententiam Diomedes lib. 1. in exercitatione Chreiarū adſcribit Catoni, inquiēs, M.Porcius Cato dixit,literarum radices amaras eſſe, fructus jucundiores.

Reges admonens, &c. In quorum numero fuit Nicocles, ad quem de regno ſcripſit Iſocrates Orationem admonitoriam. Similiter ad Demonicum λογον παραινετικον.

Punitio,&c. Apud Apthoniū habetur κολασις. Sunt autem tres puniendi cauſæ, vna eſt, quæ νυθεσια, vel παραινεσις,vel κολασις,dicitur,id eſt,animaduerſio,cū pœna adhibetur, caſtigandi atq; emendandi gratia, vt is qui fortuitò deliquit,attentior fiat correctus. Altera τιμωρια, cùm dignitas auctoritaſq; eius, in quem eſt peccatum, tuenda eſt,ne prætermiſſa pœna contemptum pariat. Tertia vindicūdi ratio, παραδειγμα, cùm punitio propter exemplum neceſſaria,vt reliqui metu cognitæ pœnę deterreantur à peccando. Hæc Gel.lib.6.cap.14.

Opera virtutis, &c. Apthonius habet κατορθωματα. Quemadmodum Græci rectam affectionem κατορθωσιν appellāt,ſic recta,aut recte facta κατορθωματα vocant auctore Cicerone de Finib⁹ 4. Idem Officior. 1.

Perfectum

Perfectum officium, inquit, rectum, opinor, vocamus, quod Græci κατόρθωμα appellant.

Demosthenis vita, &c. Qui per maximos labores ad eloquentiæ culmen conscendit.

Hic, vt Plutarchus scribit, subterroneum locum sibi construxit, in quem per dies singulos descendens, corpus & ingenium exercitabat. Sæpe etiam duos vel tres menses continuos domi inclusus non cessabat, abrasa parte capitis, vt exeundi facultatem sibi ipsi præriperet. Hic idem vadosis littoribus insistens, declamationes fluctuum fragoribus obluctantibus edebat, vt ad fremitus concitatarum concionum patientia, duratis auribus, in actionibus vteretur. Fertur quoque ore insertis calculis multùm ac diu loqui solitus, quo vacuum promptius esset, ac solutius, vt ait Valer. lib. 8. cap. 7.

Hesiodus, &c. Hesiodi locus extans primo Georgicôn, hic est.

> Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
> Ἀθάνατοι, μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτήν,
> Καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον, ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἵκηται,
> Ρηΐδιν δὴ ἤπειτα πέλει, χαλεπή περ ἐοῦσα.

Chreiæ Actiuæ exemplum, juxta prædictos locos tractatum studio exercendi: cujus argumentum tale est:

Cùm patrem videret mortuum Ioseph, flens ruit super faciem eius, & deosculatus est eum. Gene. 50.

Ab Encomio facientis exordiû ducitur hoc modo.

QVis non laudibus condignis euehere studeat factum hoc egregium viri sanctissimi Ioseph, quo præclarum eximiæ pietatis specimen exhibuit, atque Virtutis exemplum, non ore tenus, sed pleno charitatis opere defunctum parentem prosecutus est?

Cùm

Cùm benedixiſſet nepotibus ſuis Iacob ægrotus, ac impoſuiſſet finem mandatis, quibus filios inſtruebat, colligit pedes ſuos ſuper lectulum, diemque ſuum obijt. Quod cernens Ioſeph corruit ſuper defuncti parentis chariſſimi vultum, ac mortuum defleuit. Quo facto vir pijſſimus admonuit nos vt nobis charos, vita defunctos lugeamus, non tamen vt Ethnici, nullam ſpem habentes. *Ab expoſitione.*

Quippe hanc vim non ſolùm hominibus, ſed etiam feris indidit, ac ingenuit diuina poteſtas, vt diſſolutionem naturæ perhorreſcant, ac ipſa relinquenda luce moueantur, & diſceſſu à ſuis angantur. Quis igitur tam ferreus, quem non acerba chariſſimorum ſuorum funera prouocent ad luctum? *A cauſa.*

Quòd ſi corda prauorum hominum tangit luctus, hoc eſt, ægritudo ex eorum, qui chari fuerant, interitu acerbo: quis iniquum duxerit, ſi boni viri, qui juxta prouerbium, lacrymabiles ſunt, chariſſimorum ſuorum funera fleuerint? & ſi populus olim in deſerto nimis luxit impios, quòd murmurauerant, & inſurrexerant contra Dominum Deum; cur fuerit à pijs alienum piorum funera lacrymis proſequi? *A contrario.*

Quemadmodum corpora noſtra doloribus adficiuntur, ſi membrum aliquod fuerit reſectum, ita non iniuriâ mœrore conficiuntur atque luctu, qui dulciſſimam aliquam familiæ ſuæ atque generis partem amiſerunt, hoc eſt, patrem, aut amicum, qui fuerit alter ipſe, ab eadem, vt Pythagoras inquit, anima. *A ſimili.*

Quis Prophetæ Samueli vitio vertit, quòd mortuum Saul Regem defleuerit? Quis Regem Dauidem reprehendit, quòd planxerit filium Amnon, & ejulauit in morte filij Abſolom? Quis denique vniuerſo Iudaico populo ſuccenſuit, quòd in duro Ioſiæ caſu fuerit lamentatus? *Ab exemplo.*

Et diuinarum literarum monimenta nos inſtituunt

A testimonio. & adhortantur, ne desimus plorantibus, sed cum lugentibus lugeamus. Et docent longè melius esse, in domum luctus ire quàm ad domum conuiuij, quòd in illa finis cunctorum admoneat hominem vt viuens cogitet, quid futurum sit. Vnde cùm Abner à Ioab esset interemptus, dixit Rex Dauid ad omnem populum: Scindite vestimenta vestra, & accingimini saccis, & plangite ante exequias Abner in Hebron.

A breui epilogo. Rectè igitur Ioseph supra defuncti parentis faciem ruens, planxit eum: & quod imitemur, nobis omnibus proposuit egregium veræ pietatis exemplum.

Chreiæ verbalis exemplum, quo eadem sententia contrarys locis est variata, & cujus argumentum ejusinodi est.

Eobanus Hessius. Helius Eobanus Hessius poeta Marpurgensis Academiæ professor, moriturus, hoc Ennij carmen protulit:

Nemo me lachrymis decoret, neque funera fletu
Faxit. Cur? volito docta per ora virûm.

Exordium ab encomio præclaræ sententiæ ducitur in hunc modum.

Dignissima profectò memoratu, ac laudatu sententia quam duo poetæ, Qu. Ennius, & Eobanus Hessius celeberrimã reddiderunt: ille, quia fuit auctor, hic quoniam semper vsurpauit. Vterque maximus ingenio: ille patriam Rudias nobilitauit, creditus habuisse tria corda, quòd Græcè, Oscè, & Latinè, sciret loqui. Vnde non immeritò char⁹ fuit Scipioni Africano, & Q. Nobiliori, viris clarissimis. Hic eruditione sua variaque rerum cognitione patriam suam Hessiam, & inibi ciuitaté, vbi natus erat, Francobergiam fecit illustrem, id studio suo consecutus,

vt innumeros Heroas atque Principes illustrissimos sibi pararit amicos, æternamque nominis gloriam fuerit adeptus.

Cuius vt multa præclarè scripta sunt, ita non pauca grauiter dicta, cuius generis illud Ennianũ, quod supremo tempore veluti cantator Cygnus funeris ipse sui, suauiter emisit. Quo vates eximia sapientia prędítus, noluit defleri hominum doctorum atque piorum mortem, quam à malis abducentem vita beata esset consecutura. *Ab expositione.*

Sciebat, pias animas corporeis vinculis, atque omnibus humanis incommodis exutas, perpetuò victuras. Nouerat animos hominum esse diuinos, iisque cùm è corpore excessissent, reditum ad cœlum patere, optimoq; & iustissimo cuique expeditissimum, vt ait Cicero de Amicitia. Videbat, res mundanas tot casibus atque periculis innumeris obnoxias. Animaduertebat, nullas domos esse in quibus non multi luctus olim fuerint, hodieque versentur. Videbat omnes vrbes nihil aliud esse quàm miseranda, vt Solon apud Valerium inquit, cladium humanarum circumsepta: vt multi extiterint, qui non nasci optimum censuerint, aut quam ocyssimè aboleri. *A causa.*

Quòd si lacrymis indulgendum est, ij solùm flendi fuerint, quibus mors terribilis est, hoc est, ijs quorum cum vita omnia extinguuntur: non autem deflendi, quorum virtutis gloria nunquam est interitura, sed post mortem speciosior futura. Hinc, vt ait Cicero, Sapientissimus quisque æquissimo animo moritur, stultissimus iniquissimo. Hic enim cui cæca mens, qui nihil aliud considerat, quàm externa mortis opera, luget miserabiles sibi visos hominum casus: at ille metu mortis non exhorrescit, nec lamentatur, qui secum reuoluit, nobis ex hac vita discedendum, tanquã ex hospitio non domo, cùm nobis natura diuersorium *A contrario.*

commorandi, non habitandi dederit. Deinde perpendit internam mortis vtilitatem, quæ dicitur vltima linea rerum, malorum requies, & æternæ vitæ simul ac salutis origo. Sapienter Rex Ecclesiastes inquit: Laudaui magis mortuos, quàm viuentes, & feliciorem vtroque iudicaui, qui non natus est, nec vidit mala quæ sub sole fiunt. In hoc ipsum, qui defixos oculos habet, alacrior audet dicere:

Cùm volet illa dies, quæ nil, nisi corporis huius
Ius habet, incerti spatium mihi finiat æui:
Parte tamen meliore mei super alta perennis
Astra ferar.

Quid enim habet vita commodi, quid non potiùs laboris? O præclarum diem, cùm ad illud animorũ concilium cœtumque proficiscar, & cùm ex hac turba & colluuione discedam! Pro Dij immortales, quàm optabiliter iter illud ineundum, quo confecto, nulla reliqua cura, nulla solicitudo futura! Hæc Cicero in Catone maiore, & 1. Tusc. quæst.

Quemadmodum illorum vicem non dolemus, sed læti gratulamur, qui reduces è grauissimis præliorum crudelium periculis, in patriã ad charissimos amicos cum triumpho reuertuntur: ita bono iure debemus (ne meliorem fortunam inuidere videamur) in illorũ discessu gaudere, qui ex hac lacrymarum valle atque vita quæ super terram perpetua, vt S. Iob ait, militia est, demigrarũt in cœlestẽ patriam, vbi vera charitas, & pax æterna regnat.

Ab exemplo. Quæ iam omnia dicta non solùm sancti Patres, sed etiam Ethnicorũ Philosophi animis reputantes, confirmarunt mortem non modò flendam non esse, sed voluptatis etiam loco ducendam, aut fortiter contemnendam. Exemplo sunt tot hominum piorũ millia, qui per vincula, verbera, flammas, atque per atroces diuersorum generum cruciatus interempti, cum

gaudio

gaudio cōcesserunt ad cœlorum regna. Sed jis omissis, quid de Socrate loquar? cui mera fuit hilaritas in morte. Qui post sumptam cicutam, cum frigerent membra: Debemus, inquit, gallum Æsculapio persoluere: iocans perinde, quasi sumpta potione medica conualuisset. Quid de Cyrenæo illo Theodoro Philosopho? cui cùm Lysimachus Rex crudelia minaretur; Istis, quæso, inquit, ista horribilia minitare purpuratis tuis. Theodori quidem nihil interest, humíne, an sublime putrescam. Quo dicto genus omne mortis contempsit, post hanc vitam longe meliorem expectando. *Socrates.* *Theodorus.*

Diuinæ literæ non mœroris plenam, sed potiùs pretiosam esse mortem sanctorum in conspectu Domini, prædicant. Et eos, qui docti fuerint, post hanc miserabilem vitam fulsuros, vt cœli firmamentum. Quod licet non cognouerint Thraces: tamen exequias, & funera cum hilaritate celebrabant. Qui sine vllis doctorum præceptis humanæ conditionis (vt Valerius inquit) habitum præuiderunt, nempe mortem homini optimam, & vt omnium malorum finē optandam esse, vitam autem deflendam, tot ærumnis refertam. Considerarunt nihil in terris homine miserabilius esse, quem natura tantùm nudum, & in nuda humo natali die abjicit ad vagitus statim & ploratum, solúmque tot animalium ad lacrymas: & has protin⁹ vitæ principio, ab hoc lucis rudimento, (quū ne feras quidem inter nos genitas vincula excipiunt, & omnium membrorum nexus,) atque infeliciter natum iacet manibus pedibúsque deuinctis flens, animal cæteris imperaturum, à supplicijs vitam auspicatur, vnam tantùm ob culpam, quia natum est, vt ait Plinius. *A veterum testimonio.* *Thraces.*

Rectè igitur Eobanus Marpurgi iam moriturus, Ennij versiculos proferendos censuit, vt nullius boni *Ab epilogo breui.*

viri mortem, ita ſuam non eſſe deplorandam : quæ tot à malis eripiat, ac à miſerrimæ ſeruitutis captiuitate bonos aſſerens, in vitam æternam perducat.

Aliud Chreiæ verbalis exemplum, cuius argumentum tale eſt: Eccleſiaſt. cap. 10. dixit: Pecuniæ obediunt omnia. Exordium ducitur à laude.

Ab expoſitione. REx Iſrael Eccleſiaſtes ex intimis diuinæ ſapientiæ penetralibus deprompta multa dixit, ad rerum omnium optimarum cognitionem pertinentia, maximè veritatis, cuius eſt tanta vis vt contra hominum ingenia, fictaſque omnium inſidias facilè ſeipſam poſſit defendere.

Opibus, inquit, vniuerſa ſimul obediunt. Quo dicto, quid verius eſſe poſſit, non video. Etenim pecuniam, quæ genus & formam donare poterit, reginam facimus omnes. Huic ſeruimus omnes, huic palmam tribuimus omnes, huic omnia expenſa, huic omnia feruntur accepta: & in ratione mortalium ſola vtranque paginam facit.

A cauſa. Nec immeritò: Nam quicquid eximium, quicquid ſplendidum, quicquid venuſtum, quicquid denique glorioſum hominibus contingit, id à ſolius pecuniæ beneficio proficiſcitur. Huic libenter omnes obtemperamus, victi lucro: nec iniuria, cùm quicquid rerũ vel bonarum, vel malarum geratur inter mortales, id pecuniarum fiat gratia. Qua ratione permotus apud Euripid. Bellerophon, inquit:
Sine me vocari peſſimum, vt diues vocer.
Nemo an bonus: an diues, omnes quærimus.
Non quare & vnde: quid habeas, tantùm rogant.
Vbique tanti quiſque, quantum habuit, fuit.
Quid habere nobis turpe ſit, quæris? Nihil.
Aut diues opta viuere, aut pauper mori.

Benè

Bene moritur, quiſquis moritur dum lucrum facit.
Pecunia ingens generis humani bonum.
Cui non voluptas matris, aut blandæ poteſt
Par eſſe prolis, non ſacer meritis parens.
Tam dulce, ſi quid venerit, in vultu micat:
Meritò illa mores cœlitum, atq; hominum mouet.

Reſpice pauperem inopis viri culinam, videbis omnia frigere. Contemplaberis pauciſſimos, & eoſdem pannoſos, ſordidos, ſqualidos inibi deliteſcere miniſtros, neminem ibi regnandi palmam obtinere, quàm famem ſtrigoſam, cum canibus mures inedia conſumentem. Conſiderabis loca cuncta ſqualentia ſitu, catilla carioſa, patellas ſcabroſas, cibaria rancida, ſupellectilia rubiginoſa, parietes fuligine atque araneis oppletos, ſtragula pediculoſa, & breuiter omnia, quæ procul intuenti poterunt horrorem incutere, & ab acceſſu inauſpicato deterrere. At vbi fueris ingreſſus aulam pecuniæ, videbis omnia luculenta, omnia feruere opera, greges hominum innumeros in officio eſſe, nec eos ſordidos, ſed argento atque auro coruſcos. Admiraberis apparatuum magnificentiam, gemmis pauimenta, tapetibus pretioſis muros, ſedilia cocco, purpureis angulos omneis aulæis, opificio deniq; citreo lacunaria refulgentia. Prætereà coquinam, genere ferinarum atque lautitiarum omni renidentem, vbi ſuppetat abundè Iouis cerebrum, Attica bellaria, & breuiter Deorũ (vt prouerbio dicitur) cibus. Etenim vbi regina pecunia regnat, ibi rerum omnium vberrima copia redundat, inopia protinus expellitur: quemadmodum olim apud Græcos fames, quam virgis ex ædibus ſolebant eijcere, dicente: ἔξω βούλιμον, ἔσω πλοῦτον καὶ ὑγίειαν: Id eſt, foras famem, intrò diuitias atque ſanitatem.

Quemadmodum in magnas, opulentaſque beatorum Principum aulas recipi certatim homines ad-

 laborant,

laborant, vt dominorum gratia ad honores atque diuitias euehi possint: Sic quo potentior pecunia, tanto feruentius adfectant omnes sub eius imperio esse, cujus beneficio non difficulter & opes & honores maximos poterunt consequi. Porrò:

Ab exemplo.

Prima ferè vota & cunctis notissima templis,
Diuitiæ vt crescant, vt opes, vt maxima toto
Nostra sit arca foro, *vt Iuuenalis ait.*

Quem auté puduerit in pecuniæ castris militare, in quibus non modò priuatorum innumerabilis, sed etiam magnorum Principum, atque Cæsarum multitudo stipendia fecerit? Exemplo sit, vt alios innumeros prætercam, ille, cujus vox in prouerbiũ abijt, Lucri bonus est odor ex re qualibet.

A testimonio veterum

Verùm enimverò, non injuria seruiunt omnes pecuniæ, cùm ea vis, atque anima sit mortalium, multosque amicos vulgò conciliet. Vnde Hesiodus:

Χρήματα γὰρ ψυχὴ πέλεται δειλοῖσι βροτοῖσι.

Et Menander.

Δύναμις πέφυκε τοῖς βροτοῖς τὰ χρήματα.

Quæ perpendens Horatius, ex vulgi sententia dixit:

O ciues, ciues, quærenda pecunia primùm est:
Virtus post nummos: hæc Ianus summus ab imo
Perdocet, hæc recinunt juuenes dictata senesque.

A conclusione.

Ergo verissima est, quam Ecclesiastes protulit, sententia: quæ tam nationibus omnibus in ore, quàm nunc etiam omnibus pecuniæ seruis in vsu.

Aliud Chreiæ verbalis exemplum, cujus argumentum eiusmodi est.

Plato Philosophus dixit: Tum demum beatum terrarum orbem futurũ, cùm aut sapientes regnare, aut reges sapere cœpissent.

A Pla-

A Platonis laude sumitur exordium hoc modo.

Valerius Maximus prodidit memoriæ formicas Platonis dormientis in cunis paruuli labellis mel inseruisse. Qua re audita prodigiorum interpretes singularem eloquij suauitatem ore ejus emanaturam dixisse: indices illæ nequaquam vanæ, nec conjectores hi futiles extiterunt. Nam tantas non solùm eloquentiæ, sed etiam philosophiæ facultates assecutus Plato fuit, vt eius sermone Iouem, si Grecè loqui vellet, vsurum prædicarent: & Platonem alij Philosophorum Homerum, alij Philosophorum Deum appellarent. Scripsit autem omnium & elegantissimè & grauissimè complura, inter quæ relucet quod de reipub. felicitate protulit.

Ingenij ac doctrinæ princeps tum demùm fore beatas respub. putauit, si aut docti aut sapientes homines eas regere cœpissent: aut qui regerent, omne studiū in doctrina & sapientia collocassent. Animaduertit nulla fortuna regna fore ea quibus stulti fuerint prædominati, non eruditione, atque virtutibus præcellents viri. *Ab expositione.*

Etenim feliciter omnia succedent in Repub. quam gubernant viri sapientes imbuti præceptis Philosophiæ. Hęc est vitæ dux, virtutis indagatrix, vitiorū expultrix, sine qua hominum vita nihil poterit esse. Illa peperit vrbes, illa dissipatos homines in societatem vitę conuocauit; illa eos inter se primò domicilijs, deinde conjugijs, tum literarum & vocum communione junxit: illa inuentrix legum, illa morum & disciplinæ magistra, vt ait Cic. Tuscul. 5. *A causa.*

Quis igitur ciuitates non fortunatas prædicet, quæ sapientum reguntur imperijs? Contrà, quis non infelices arguat, quas cæca stultorum temeritas administrat, cum è doctrinis sapientum plurima commoda proueniant? *A contrario.*

prouenīant? è ſtultorum autem ignorantia calamitates infinitæ? Etenim ſtulti ſtulta (juxta prouerbium) loquuntur, ac faciunt. Sapientes autem ſapienter omnia. Et viribus melior ſapientia, & vir prudens, quàm fortis. Sapien. 5.

A ſimili. Quemadmodum naues, quæ à naucleris excellentibus reguntur, ſubortis tempeſtatibus extra pericula ſunt, ac fortunatè vehuntur: Sic vbi Reſpub. à viris eruditione ſimul ac ſapientia præditis adminiſtrantur, beatæ florent vel pacis vel belli temporibus. Porrò, vt quilibet nautarum vectorúmque tranquillo mari gubernare poteſt: At vbi ſæua ſuborta tempeſtas eſt, ac turbato mari rapitur vento nauis, tum viro & gubernatore opus eſt: Ita quilibet in tranquilla Repub. vtcunque poteſt negocijs præeſſe, ſed in perturbato rerum ſtatu, ſumma cura prouidendum ac præcauendum eſt, quis ad gubernacula ſedeat, vt ait Liuius lib. 4. ſecundi belli Punici.

Ab exemplo Fab. Max. Reſpice duos animorum diuerſiſſimorum imperatores, Q. Fabium Maximum & C. Terentium Varronem, illum prudentem, hunc ſtolidum: illum ſapientia conſpicuum, cunctando res afflictas reſtituiſſe: hujus temeritaté perdidiſſe ad Cannas: & Rempub. inauſpicata nobilitas Catilinaria contudiſſet, ſi non prudentiſſimus Conſul Cicero aſſeruiſſet in libertatem. Vnde Iuuen. Sat. 6.

Cicero. Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

Rectè Phocylides.

Α'γρυς κὴ πολεας σοφια κὴ νηα κυβερνᾷ.

A teſtimonio veterum Hoc eſt, Sapientia gubernat agros, naues atque ciuitates: quo præclaro dicto ſignificat, omnia feliciter adminiſtrari, quę ſapientiæ præſidio reguntur.

Epilogus. Dignis igitur laudibus euehenda Platonis eſt ſententia, qua Reſpub. eas fortunatas prædicat, quarum rectores Philoſophiæ ſtudijs fuerint exculti.

Alia Chreiarum exempla ex Stephano Nigro.

CHREIA PRIMA.

HEſiodus inter Poetas eminentiſſimus, cuius in dicendo ἡδονὴν, hoc eſt, ſuauitatem, nullus eſt, candidiſſimi auditores, quin vehementer admiretur: qui plurima quidem ad humanæ vitæ inſtitutionem ſpectantia, diuino quodam inſtinctu cecinille videtur. Nam & agrorum cultum, ſub fratris titulo humanum genus edocuit, & quo pacto optimè, ac modeſtiſſimè ſit viuendum, oppidò quàm prudenter admonuit. Sed & illud in primis non magis deorum monitu, quàm longo etiam rerum vſu ab eo prolatū contenderim: Quo nobis ſignificare haudquaquam dubitauit: deos ſcilicet virtutem propoſuiſſe ſudore parandam. Ait enim:

Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
Ἀθάνατοι, μακρὸς τε καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτὴν,
Καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον, ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἵκηαι,
Ῥηΐδιη δ' ἤπειτα πέλει, χαλεπή περ ἐοῦσα.

Quibus mehercule verbis omniū prudentiſſimus Poeta innuere voluit ſocordiam, ac ſegnitiem à nobis penitus rejiciendam, nihilq́; eſſe, à quo immortales dij magis abhorreant, quàm cùm deſidia pariter ac negligentia torpeſcimus. Quid enim ex ipſa deſidia præter ignorantiam conſequi poſſumus? Quæ ſi fortè inani ſapientiæ opinione inflata, robur ac vireis ſibi comparauerit, ingentium ac turpiſſimorum ſcelerum cauſam ſuggerit. At virtus, ex qua omnes honeſtę voluntates, actiones, ſententiæq́; proficiſcuntur, laborem requirit, diligentiam deſiderat, vigilantiam exigit. Somnus enim multus, vt philoſophorum ſapientiſſimus Plato refert, nec corporibus humanis, nec animis, nec rebus agendis naturâ cōducit. *Somnus nimius.*

Nemo

Nemo enim, quandiu dormit, à defunctis differt. Hinc est quod Plinius ait: Profectò vita vigilia est. Quod et illa Græcorum sententia, quæ iam vulgò in omnium ore versatur, optimè indicatum est.

Ὕπνος θανάτου προμελέτησις πέλει.

Vnde illud originem traxisse iure videri potest:

Stulte, quid est somnus, gelidæ nisi mortis imago?

Cùm Socrates apud Comicum Aristophanem, Strepsiaden senem ad Philosophiam exhortaretur, quæ summam diligentiam, curámque desiderat, hoc præcipuè senario vsus est.

Ὕπνος ἀπέστω γλυκυθυμος ὀμμάτων.

Hoc est, Oculis abesto leniens animũ sopor. Quòd si dormitando, ac desidendo, virtutem consequi valeremus, nunquam ipsa apud Deos, ac mortales tanti fieret. Apollo, cui cæteri Dij diuinationem concessere, propterea Socratem, à Chærephonte interrogatus, omnium sapientissimum respondit, quòd eum virtute præditum nouerat. Quam Græci (vt Platoni placet) idcirco ἀρετὴν appellarunt; quòd omnium sit maximè diligenda. Nam generis nobilitas pulchrum quidem est, sed à maioribus per successionem acceptum bonum. Diuitiæ in maximo semper fuere pretio, sed fortunæ temeritati atque inconstãtiæ subiectæ. Gloria honestatis quidem speciem præsefert, at infirmam atque instabilẽ. Pulchritudo plurimi facienda, verùm haudquaquam diuturna. Bona valetudo optabile quid, sed mutatur facilè. Corporis robur magnum est quid, sed morbis senióue tandem conficitur. Virtus verò clara æternáque habetur, vtpote, quæ diuina sit atque immortalis, omnésque fortunæ incursus facilè contemnat atque despiciat. Stilpo Megarensis Philosophus à Demetrio qui eius patriam solo æquauerat, interrogatus, nunquid amisisset, nihil statim respondit: Πόλεμος γὰρ οὐ λαφυραγωγεῖ

Socrates.

γωγῆ ἀρέτην. Quæ vtique verba significant animi bona nullo bellorum impetu diripi vnquam posse, solidámque in ipsa virtute consistere felicitatem. Quod ita se habere philosophorum parens Socrates euidétissimè indicauit. Rogatus enim à Leontino Gorgia, quid de magno Rege sentiret, vtrum eum felicem existimaret? οὐκ οἶδα, ἔφησε, πῶς ἀρετῆς καὶ παιδείας ἔχει. Quo vtique responso, prudentissimus philosophus innuere voluit, se de maximi atque opulentissimi regis felicitate cò ad amussim iudicare haud quaquam valuisse, quòd vt erga virtuté ac disciplinas affectus esset, penitus ignoraret: vtpote qui felicitatem ipsam non in fortunæ, sed animi potius bonis positam esse existimaret, vnicamque virtuté cæteris esse rebus præponendam arbitratur. Ἅπας γὰρ ὁ ὑπὲρ γῆς καὶ ὑπὸ γῆν χρυσὸς οὐκ ἀντάξιος ἀρετῆς κατὰ πλάτωνα. Solon præterea de diuitib⁹ locutus dicere cósueuerat: ἀλλ' ἡμεῖς αὐτοῖς οὐ διαμειψόμεθα τῆς ἀρετῆς τὸν πλοῦτον. Cui⁹ quidé virtutis robore, parta atq; amplificata imperia, perquàm facilè retinentur. Hinc est quod historicorum princeps Salust. ait: Quòd si Regum, atque Imperatorum animi virtus, in pace, ita vt in bello valeret, æquabiliùs atque constantiùs sese res humanæ haberent, neque aliud aliò ferri, nec mutari, ac misceri omnia cerneres. Itaque minimè mirum est, si ad eam comparandam assiduo ac maximo opus est labore: Χαλεπὰ γὰρ τὰ καλά. Hoc est, quæ bona sunt, non sine maxima acquiri possunt difficultate. Quòd si mercatores, modò lucelli spes aliqua arrideat, ingentia, procellisque exagitata, maximo cum vitæ discrimine, transeunt maria: si agricolæ fodiendis ac proscindendis aruis assiduè incumbunt, vt in breuissimum tempus fructus, in calamitatibus fuerint intercepti, tandem metant: cur non & nos omnem inertiam, desidiam, ac dilationem propellamus, quo virtutis perpetuos, *Hercules.*

nullique

nullique obnoxios calamitati, fructus consequamur? Herculem ferunt, cùm adolescentulus esset, virtutis ac voluptatis oblatis vijs, vtram caperet, diu secum multumque dubitasse: duas autem, dum in dubio erat animus, ad ipsum accessisse matronas: Virtutem scilicet, & Malitiam; illarumq; etiam dum silentium continebant, notã fuisse extemplo diuersitatẽ. Videri enim alteram accuratissime comptam atq; exornatã, delicijs diffluentem, & omnium voluptatum examen post se trahentem. Hanc itaque multa ostentantem, longeque etiam plura pollicentem, Herculem secum ducere tentauisse. Alteram verò asperam, ac duram, seueréque intuentem, huiusmodi verba contrà fecisse: Polliceri se nec voluptatem aliquam, nec quietem, sed labores, pericula, sudoresque infinitos terra marique tolerandos, præmium autem illorum immortalitatẽ fore. Quare omni sublata dilatione, huic Herculem adhæsisse memorant. Alexander ille Magnus interrogatus, quo consilio vsus, tot, ac tanta, tam breui gessisset, Μηδὲν ἀναβαλλόμενος, respondit. Quæ verba significant, moram ac dilationem, ipsamq; desidiam, rebus esse gerendis longè perniciosissimam: quippe quæ maximarum sæpè rerum prætermittant occasiones. Vetus est adagium: Dij facientes adiuuant. Quod significat, diuinam opem non cessantibus sed industrijs, & pro virili conantibus, auxilio esse solere. Aristoteles nunquam tantum sibi inter Philosophos nomen comparasset, nisi sapientiæ studio diutissimè insudasset. Cyrus Medorum imperiũ animi virtute ac solertia ad Persas transtulit. Lycurgus, Solon, Darius, immortales habiti. Quare cùm cætera ferè omnia incerta sint ac caduca, virtus verò ipsa altissimis defixa radicibus, nulla vnquam vi labefactari possit: omneis subire labores, omnia perpeti incommoda æquo animo debemus, vt eam pro virili

Alexander Magnus.

con-

consequamur. Estque poëta hic eminentissimus diligentissimè lectitandus atque in primis obseruandus, quòd certum nobis minimeque ancipitem, ad comparandam virtutem, tramitem indicauerit.

CHREIA.

CVm intermissis negotijs familiaribus ad literarum studium me tandem reuocassem, essetque in animo tam Græcos, quàm Latinos poëtas percurrere, Homerum statim, quòd inter vates, omnium eruditorum testimonio principatum facilè obtineat, aggressus sum, extemploque ἰλιάδ☉ primo huic diuino occurrimus carmini.

ὅσκε θεοῖς ἐπιπείθηται μάλα τε ἔκλυον αὐτȣ.

Quæ verba significant, Deo Optimo Maximo imprimis esse obtemperandum, si ab eo in aduersis rebus exaudiri concupiscimus. Quæ quidem sententia quantoperè sit ab omnibus probata, nemini esse dubium censeo. Quis enim vsque adeo mente alienatꝰ est, quin sibi persuadeat, Deo omnium moderatori, omnium primùm obtemperandum, quum faciliùs ejusdem pręsens rebꝰ augustis auxiliũ consequamur, cùm præsertim diuinis morem gerere mandatis volenti, quàm facilimum sit, idque pręter omnia faciendum videatur? Nam si potentioribꝰ imbecilliores sedulò parêre conantur, assiduamque ac diligẽtem eorum in mandatis exequendis propterea operam exhibent, vt longis ac frequentibus obsequijs boni tandem aliquid adipiscantur; quanta vti diligentia debemus, ne quid præter ejus voluntatem faciamus, cuius nutu tam cœlestia, quàm terrestria gubernantur, cujusq; munera non modò non rejicienda, verùm etiã summoperé exoptanda sunt? quippe quæ (vt Trojanus Alexander apud eundem Homerum testatur) nullꝰ vnquam Dijs ipsis non præbentibus sponte sua

sumere

ſumere poſſet. Nam quod vulgò dici ſolet, Deus vndecunque adjuuat, ſi modò ſit propitius; quid ſibi aliud vult, quàm vt omni pietate, omnibus obſequijs, pura denique ac ſincera mente Deum nobis conciliemus, cujus natura non ejuſmodi eſt, vt muneribus perinde atque improbus fœnerator capiatur, ſed ſola vitæ integritate, pientiſſimiſque placetur precibus, nec vllo pacto iniquorum ac flagitioſorum muneribus corrumpatur? Hinc eſt quod Prophyrius ait: Θεοῖς δὲ φέρειν μὲν ἀπαρχὴν νοῦς καθαρὸς, καὶ ψυχὴ ἀπαθής. Quæ verba ſignificant, nullas deo Opt. Max. gratiores offerri poſſe primitias, quàm puram mentem, & affectibus ac perturbationibus liberum animũ. Nam quod Ouidius ait:

Munera (crede mihi) placant homineſque Deoſque:
Placatur donis Iupiter ipſe datis.

Et Euripid. in Medea:

Πείθειν δῶρα καὶ θεοὺς λόγος, Id eſt, donis vel ipſos dictitant flecti Deos: ad bonorum virorum dona referendum eſſe videri poteſt. Quòd ſi quis fieri poſſe nonnunquam crederet, vt Deus ſceleſtorum hominum donis moueretur, is profectò canibus pecudum cuſtodibus Deum ipſum aſſimilaret, quibus lupi rapinę particulam concedunt, vt his muneribus placati atque allecti, diripi greges patiantur: ſed longè ſecùs res habet: ſolos namque bonos reſpicit Deus, ijſque quàm libentiſſimè opitulatur. Nec fieri poteſt, vt viro bonitate prædito mali quicquam accidat, nec dum vitam degit, nec poſt mortem, ejus res à Deo Optimo Maximo vnquam negliguntur. Aeſopus interrogatus, Quid dij faciunt? reſpondit, τὰ μὲν οἰκοδομεῖν, τὰ δὲ καταβάλλειν. Quod ſignificat, Deũ ipſum alios quidé extollere ac celebrare, alios verò pro meritis obſcurare ac deprimere. Vnde haud immeritò Ariſtoteles de Magno Alexandro ad Antipatrũ ſcribens, ait: *Alexander Magnus.*

dicere

dicere ipsum non propterea magis sibi placere quòd multis imperaret, quàm quòd de Dijs optimè sentiret. Nam qui bonam habent de ijs opinionem, illisque quàm libentissimè obsequuntur, pientissimi ab omnibus existimantur, & numinum vice coluntur. Aeneam, quòd in deos pientissimus fuisset, inter numina recensuit vetustas. Numa Pompilius cùm omnium maximè, ac religiosissimè deos coleret ac veneraretur, tutissimam finitimorum pacem diuinumque Egeriç Nymphç commercium meruit: At deorum contemptor Mezentius, in prælio impiè commisso fœdissimè trucidatus est. Capanæus, Hipponi filius, cùm Thebana mœnia, dijs etiam inuitis, se conscensurum jactanter gloriatus esset, fulmine ictus, delapsus est. Quare, vni esse Deo omnium maximè parendum censemus; summisque egregium hunc poëtam laudibus afficiendum arbitramur, qui diuino afflatus spiritu, vnico versu nos quomodo Optimus Maximus sit placandus Iupiter, admonuit.

Numa Pompilius.

Mezentius.

Capanæus.

CHREIA III.

MAgna est profectò Latinorum poëtarum cohors, candidissimi auditores, multiq; nominis, sed longè major ac præstantior haberetur, ni obliuionis situ, rerumque edaci tempore, quàm plurima veterum poëtarum monumenta intercepta fuissent. Quorum jacturam ne perpetuò lugeamus, eorumq; desiderio maceremur, diuinus poëta Virgilius causam præbet: quippe qui multorum instar habeatur. Cujus eximia opera licet innumeris sint referta sententijs, quæ prouerbiorum vice in omnium ore funguntur, hæc tamen imprimis memoratu digna visa est: Omnia vincit amor.

Quæ vsque adeò omnium consensu jam probata est, vt nullus sit tam literarum ignarus, quin eam &

memoria teneat, & quàm ſæpiſſimè prædicet, cùm præſertim non modò cuncti mortales, ſed & bruta ipſa immania, amoris violentiæ cedant, ejuſque imperium etiam inuita patiantur: cujus mehercule rei nulla adduci admiratione debemus. Magnus eſt enim Deus Amor, nec minùs apud Deos, quàm apud homines mirandus, cùm multis alijs de cauſis, tum vel maximè ob ejus vetuſtiſſimã originem: nam inter antiquiſſimos Deus recenſetur. Heſiodus: Omnium (inquit) primùm natus eſt chaos, inde terra, tartara, & Amor. Parmenides ante Deos omneis natum Amorem autumat. Acuſilius Heſiodo aſtipulatur: Eurip. Tragicorum præſtantiſſimus omnium, deorum ſupremum eſſe Amorem his trimetris indicat:

ερωτα δ᾽ ὅϛις μὴ θεον κρινει μεγαν,
και τῶν απαντων δαιμονων υπερτατον
ἢ σκαῖος εϛιν, ἢ καλῶν ἄμοιρος ἂν
ουκ οἶδε τον μεγιϛον ἀνθρωποις θεον.

Ouidius quoque de amore locutus addit:
Regnat & in dominos jus habet ille deos.

Quid de Lacedęmonijs ac Cretenſibus dicam? Nonne & ipſi, quantam ineſſe amori vim arbitrarentur euidentiſſimè indicarunt, quorum alteri priùs quàm cùm hoſtibus manus conſererent, Amori ante ſtructas acies ſacra faciebant, perinde atque inſtructarum cohortium amicitia ipſa eſſet victoria collocata? Cretenſes verò formoſiſſimos in acie pueros exornãtes, Amori per eos ſacra faciebant, vt Soſicrates ſcriptum reliquit. Samij (vt Erxias auctor eſt) Amori gymnaſium conſecrarunt, cujus feſtum Eleutheria propterea cognominabant, quòd per ipſum Deum Athenienſes libertatem conſecuti fuiſſent. Apud Thebanos (vt Athenæus teſtatur) ὁ ιερος λοχος appellatus, ex amatoribus atq; amatis conſtabat, τὴν του θεου σεμνοτητα εμφαινων. Alexis Cupidinem ipſũ, nec fœmi-

fœminam, nec matrem, non Deum, non hominem, ſed multas in vnam formam compactas ſpecies eſſe indicans, eoſque qui amoris ſimulachrum effingere conantur, maximè arguens. De Amore in Phœdro hæc ſcribit: ἐστὶ γὰρ οὔτε θῆλυς οὔτ᾽ ἄῤῥεν, πάλιν οὔτε θεὸς, οὔτ᾽ ἄνθρωπος, οὔτ᾽ ἀβέλτερος, οὔτ᾽ αὐτὸν ἐμφύων, ἀλλὰ συνειγμένος πανταχόθεν, ἑνὶ τύπῳ πολλ᾽ εἴδη φέρων, ἡ τόλμα μὲν γὰρ ἀνδρὸς, ἡ δειλία γυναικὸς, ἡ δ᾽ ἄνοια μανίας, ὁ δὲ λόγος φρονοῦντος, ἡ σφοδρότης δὲ θηρὸς, ὁ δὲ πόνος, ἀδάμαντος, φιλοτιμία δὲ δαίμονος.

Plato igitur omnium Philoſophorum præſtantiſſimus maximam Amoris vim ac ſapientiam cupiens indicare in Conuiuio hæc dicit: Amor poëta eſt adeò ſapiens, vt alios quoq; poëtas efficere poſſit. Quilibet enim licet antè rudis, in poëtam euadit egregium, cùm primùm Amor afflauerit. Ex quo perſpicuè coniectare licet Amorem peritum eſſe poëtam, omneiſque muſicos poëſis numeros continere. Idem de eodem: Sagittandi, medendi, diuinandi peritiam duce amore inuenit Apollo, qui amoris eſt diſcipulus. Muſicen ſimiliter Muſæ, fabricam ærariam Vulcanus, texendi artificium Minerua, Iupiter Deorum hominumque gubernationem. Quare cùm Deorum vetuſtiſſimus ac maximus ſit Amor, non immeritò æquè in cæteros Deos, atque in omneis homines ſuum ſemper exercuit imperium. Nam Iouem ipſum modò in cygnum, modò in taurum transformauit, quandoq; in aurum conflauit. Neptunum equi, Mercurium hirci formam induere coegit. Apollinem, vt Admeti paſceret armenta compulit. Venerem, vt ad Idæ montis radices Anchiſen quæreret, quàm ſæpiſſimè adegit. Quantopere autē miſeros ſit ludificatus mortales, veterum ſcriptorū monumenta euidentiſſimè indicant. Vnde colligere licet, nunquam ferè humanū genus in extremas tam publicè quàm priuatim

incidiſſe calamitates, quin Amor ipſe cauſam ac materiam ſuggeſſerit. Nam vt à publicis, ac perniciosis bellis exordiamur, Iliacum incendium mutuus atque inceſtus Alexandri & Helenes amor excitauit. Græcorū exercitum illa exitioſa peſtis propter Chryſeida grauiter inuaſit. Achilles ad iram plurimis Græcorum perniciosiſſimā, Briſeidis deſiderio commotus eſt. Belli inter Thebanos ac Phocenſes per decennium conflati, quod ἱερόν, hoc eſt, ſacrum appellatum eſt, Thebano Thebana mulier à Phocenſe quodam amoris ſtimulis rapta, cauſam præbuit. Chryſaicum quoque bellum nuncupatum, quod inter Cyrrhæos & Phocenſes, vt Calliſthenes ſcriptum reliquit, decennium tenuit: propter Magiſto, Pelaguntis Phocenſis filiā à Cyrrhæis raptam, imprimis contractū perhibetur.

Cambyſes. Cambyſes Perſarum Rex mulieris impulſu (vt Cteſius credit) in Ægyptum expeditionem fecit. Nam cùm Ægyptias mulieres in nocturnis congreſſibus à cæteris mirum in modum differre intellexiſſet, Amaſidis Ægyptiorum regis gnatam, vxorem petijt. At Amaſis veritus, ne filia pro pellice vteretur, eius loco Hitetim Apriæ filiam miſit, qui à Cyrrenenſibus ſuperatus Ægyptiorum regno exciderat, & ab Amaſide fuerat occiſus. Quare cognita Cambyſes puellæ etiam exhortatione quæ patris vltionem expetebat, Ægyptijs bellum intulit. Quid fuit in cauſa, vt Philippi Macedoniæ regis domus euerteretur? Nempe Cleopatræ importunæ nuptiæ. Vt Herculis familia diſſiparetur, Iole Euryti filia cauſam præbuit. Theſei domus propter Phædram ad nihilum redacta eſt: Athamantis propter Themyſto, Hypſeo genitam: Iaſonis, propter Glaucam, Creontis filiam. Agamemnon, poſt conſecutam apud Ilion victoriam, cùm in patriam ſoſpes reuerſus eſſet, à Clytemneſtra vxore, quòd Caſſandram miſerè deperiret, interfectus

terfectus

terfectus est. Nonne nostris quoq; temporibus maxima hominum pars, quotidie amoris sensu digladiatur, ac passim trucidatur? Quare, cùm multis jam periculis compertum sit, Amorem ipsum tam apud Deos, quàm inter homines plurimum valere, illi omnino, quàm commodissimè fieri potest, cedendum est: Virgilio, poetarum principi, perquam assiduè studendum, quòd hujusmodi vndecunque scateat sententijs.

CHREIA IIII.

QVanto sæpius ac frequentius Mantuani Virgilij volumina repeto, tanto illum magis & suspicio & admiror. Vnus enim Virgilius characterum diuersitate, ea complexus est, quæ viri tres, Græcorũ prę-stantissimi, vix consequi potuere. Nam bucolico carmine Theocritum ęquauit, Georgico Hesiodum antecessit, Heroico diuinum illum Homerum ad amussim expressit. Quæ quidẽ omnia cunctis fuisse Græcis præstantiorem Virgiliũ eò indicant, quòd Græcorum nullis triplicem hanc dicendi materiam ausus adhuc fuerit, sed vnusquisque intra suum scribendi genus sese continuerit. Est præterea in Virgilio dicendi facilitas, & in rebus enarrandis candor, vt nemo sit tam rudis, & à re literaria alienus, quin Virgiliana lectione mirum in modum oblectetur: cum pręsertim aureis ac diuinis inter legendum quàm sę-pissimè occurratur sententijs, quę legentium animis vsque adeo blandiuntur, vt vix dum perlectę, memoriæ inhæreant, nec vnquam amplius excidant: qualis est, Non omnia possumus omnes.

Quæ verba significant mortalium neminem tanto esse ingenio præditum, vt solus omnia sapiat atq; intelligat, nihilq; eum penitus lateat: cuncta enim scire, diuinum esse potius quàm humanum nouerat

 poeta,

poëta. Nam quandoque bonus dormitat Homerus. Hinc celebratum est apud Græcos prouerbium; Εἷς ἀνὴρ οὐδεὶς ἀνήρ, Hoc est, vnus vir, nullus vir: quasi velit innuere, nihil egregium ab vno homine præstari posse, si aliorũ auxilio fuerit destitutus. Quod autẽ legitur apud Euripidẽ: Εἷς ἀνὴρ οὐ πάνθ' ὁρᾷ, id est, vnus vir haud videt omnia: id sanè significat, neminẽ vnũ ne maximo quidem rerum vsu atque experientia tantã vnquam consequi posse peritiam ac solertiam, vt omnia per se dispiciat, nec vlla in re hallucinetur atq; decipiatur. Socrates qui Apollinis oraculo suæ ætatis sapientissimus iudicatus est, se nihil omnino præter exiguam quandam amandi disciplinam scire ingenuè fatebatur. Hercules Ioue genitus, quem Marathonij vt Pausanias, omnium primi in Deorum numerum propterea recensuere, quòd non minùs animi quàm corporis virtutibus excelleret, eodem tempore & aduersus Hydram, sophisticam mulierem certare non valuit; cui, vt Plato refert, propter sapientiam, pro vno sermonis capite amputato, multa repullulabant: Et aduersus Cantrum, sophistam quendam ex mari aduentantem, à quo, cum ad sinistram vrgeretur, verbisque acriter morderetur, nepotis sui Iolai auxilium implorauit: cuius ope vehementer adiutus, victoriam vix tandem consecutus est. Quare, cùm ij quoque quibus ne cœlum quidem negatum est, per se omnia non potuerint, poetarum præstantissimo proculdubio credendum est, Virgilianæque lectioni est omnium maximè inseruiendum, vnde huiusmodi sententias haurire quàm sæpissimè licet.

CHREIA V.

Nihil est profectò quod hominum quispiam tam propenso ac libenti agat animo, quin quandoq; fastidiũ pariat, si modò nulla adhibita intermissione,

diutissimè

diutiſſimè in eodem verſatus fuerit. Hinc factum eſt, vt Ariſtophanis illud jam diu apud vulgum prouerbij vicem obtineat: ἁπάντων πλησμονή, hoc eſt, omniũ rerum ſatietas. Quod ita eſſe cùm ſæpe aliâs, tum vel maximè nudiuſtertius ſupra modum expertus ſum. Nam cum in prædio noſtro, quod haud multum ab vrbe diſtat, vnà cùm amicis, Dianę ſtudijs, quæ à teneris vnguiculis mihi ſemper plurimùm placuêre, toto animo incumberem, cæterarumque rerum oblitus vni venationi operam impenderem, tanta me venationum extemplò cepit ſatietas ac faſtidium, vt relaxandi animi cauſa, ad Mineruæ ſtudia me ſtatim contulerim, Virgiliumque quem fortè mecum attuleram, aggreſſus ſim: in quo quidem lectitando, multæ mihi memoratu dignæ paſſim occurrerunt ſententiæ, inter quas hæc maximè, & quàm ſæpiſſimè memoranda viſa eſt;

Vſque adeóne mori miſerum eſt?

Qua poetarũ prudentiſſimus nos admonuit, mortem etiam ipſam minimè forti viro recuſandã: quippe quę, modò honeſta ſit, vitam quoque turpẽ quandoque ſoleat exornare, cùm contrà vita turpis, ne morti quidem honeſtæ locum relinquat.

Quis, niſi penitus mente captus, honeſtæ morti turpem pręferat vitam, cum prĕſertim in tot ac tantis humanæ vitę procellis ac tempeſtatibus tutiſſim⁹ nobis portus appellandus ſit.? Hinc eſt, quòd Ajax ille Telamonius apud Sophoclem ait:

Ουκ ἂν πριαίμην οὐδενὸς λογον βροτον,
ὅςις κεναισιν ελπισιν θερμαινεται.
αλλ' ἢ καλῶς ζῆν ἢν καλῶς τεθνηκεναι
τον ευγενῆ χρὴ.

Quid enim in morte eſt, quod ſit jure formidandum? quam, ſi Euripidẽ diuinum poetam ſequi voluerimus, animi pariter ac corporis interitum exiſtimabimus:

bimus: cujus hæc verba ſunt;

Ἄκουσον ὥς σοι τέρψιν ἐμβαλῶ φρεσί,
τὸ μὴ γενέσθαι θανεῖν ἴσον λέγω.

Quod ſi fas eſt credere, non magis eſſet poſt mortem metuendum quàm priuſquam naſceremur, vnquam timuimus. Sin autem in morte ipſa non interitus, ſed animi à corpore migratio eſt, cur non potiùs meliora, bonis præſertim viris ſperanda, quàm deteriora verenda ſunt? Neque enim fieri poteſt, vt viro bono mali quicquam accidat, nec viuo, nec mortuo, nec ejus res à Dijs immortalibus negliguntur. Plato in Socratis Apologia: Mortem (inquit) timere nihil aliud eſt, quàm ſapientem videri eum, qui nō ſit ſapiens; quippe cùm id ſit, ſcire videri, quæ neſcias. Nemo enim ſcit, vtrum mors omnium bonorum ſummum homini contingat: Metuunt autem perinde, ac ſi eam malorum eſſe maximum non ignorarent. Cui verò dubium eſſe debet, quin hæc ipſa inſcitia ſit maximè vituperanda, per quā aliquis ſe putat ſcire, quæ neſciat?

Stultum eſt igitur, id temerè formidare, quod & quale ſit omnino neſcias, & nullis precibus ac muneribus, nullíſue maximis quidem viribus declinari vnquam poteſt. Omnibus enim ex æquo moriendum eſt; quod Horatianum facilè illud indicat:

Pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas, Regumque turreis; ô beate Seſti.

Et Homerus hoc carmine non inficiatur;

οὐδὲ γὰρ οὐδὲ βίη Ἡρακλῆος φύγε κῆρα,

Id eſt,

Nec vis Herculea fatum euitauit acerbum.

Quòd autem horrida mors muneribus non capiatur, ſenarius hic indicio eſt;

Μόνος θεῶν γὰρ Θάνατος, οὐ δώρων ἐρᾷ.

Id eſt, Mors ſola donis non euitatur.

Itaque

Itaque forti ac libenti eſt animo obeunda, & vt gradum acceleret, nec vltimam atq; imbecillam expectet ſenectutem, ſummis eſt precibus optandum. ὃν γὰρ φιλεῖ θεος, ἀποθνήσκει νεος. Id eſt, quē enim Deus diligit, juuenili moritur ætate. Quæ vtiq; verba ſignificant optimè atq; pulcherrimè cum illo actū eſſe, qui hujuſce miſeriæ atque infeliciſſimæ vitæ calamitatibus quàm celerrimè ereptus fuerit, & ad ſempiternam illam felicitatem, qua animæ poſt mortem fruuntur, quàm primùm migrauerit. Quod cygni, vtpote qui ab Apolline, cui dicati ſunt, diuinatione accepêre, planè prouidentes, tunc dulciſſimos ac ſuauiſſimos edunt cantus, cùm ſe citò ſentiunt morituros. Codrus ille Athenienſium Rex, & Macaria, Herculis ac Deianiræ filia, non propterea tantùm voluntariȩ ſe morti diuerſis bellis obtulere, vt ciuibus ſuis aduerſus Lacȩdemonios pugnantibus victoriam relinquerét, famamque apud poſteros aſſequerentur, ſed quòd in morte non modò nihil mali, verùm etiam ſummam eſſe mortalibus felicitatem arbitrarentur. Quod apud Romanos & M. Curtius, juuenis bello egregius, qui ſe armatum in altiſſimam illam voraginem immiſit; & duo illi Decij, qui cùm Coſs. eſſent, ſe pro legionibus Romanis deuouerunt, mihi proculdubio ſenſiſſe videntur Neq; enim tam alacri animo ſe perinde ac victimas Reipublicæ præbuiſſent, ſi quid mali poſt mortem ſibi futurum ſperaſſent. Quare & mortem minimè miſeram eſſe, credendum eſt, & Virgilius non modò aſſiduè in manibus habendus, ſed & memoriȩ theſauro commendandus; quippe qui ſui ſtudioſos tam bellè inſtituat.

De Sententia quæ Græcè Γνώμη dicitur.

CAP. IIII.

Sententia ex eo nomen accepit quod similis sit consilijs aut decretis, sicuti & γνώμη. Quintil. lib. 8. cap. 5.

SEntentia, est oratio, breui complexu aliquid quod ad hortandum dehortandúmue pertinet, explicans. Sententiarum verò alia exhortans, alia dehortans, alia enuncians. Est item alia simplex, alia cōposita: prętereà alia probabilis est, alia vera, superlata alia.

Exhortans sententia est, vt:

Oportet amicum præsentem amare, volentem verò amittere.

Dehortans, vt:

Turpe quiete Ducem totas deperdere noctes.

Enuntians, vt:

Pecunijs opus est, sine quibus nihil eorum, quæ necessaria sunt rectè fiet.

Simplex, vt:

Optimum id augurium est, patriam tutarier armis.

Composita, vt:

Multos esse malum Reges, Rex vnicus esto.

Probabilis, vt:

Quales amicos quisque habet, talem scias.

Vera, vt:

Expers malorum vita nulli contigit.

Superlata, vt:

Infirmius nihil homine.

Hoc ergo pacto sententia diuiditur. Tractabis verò ipsam eisdem capitibus, quæ in vsus explicatione diximus. Laudabis primùm, deinde explicabis, tum confirmabis, ex Causa, Contrario, Similitudine, Exemplo, Testimonio veterum. Demùm breui Epilogo,

Epilogo concludes. Differt autem sententia ab vsu, eo quòd vsus persæpe actiuus est. Sentẽtia verò semper in oratione consistit. Deinde quòd vsus semper habet additam personam: Sententia sine persona affertur.

Exemplum sententiæ exhortatiuæ, Theognidis.

In mare cetiferum, ne te premat aspera egestas,
Desili, & à celsis corrue, Cyrne, iugis.

Indignum Theognidi visum est, Poeticam velut rem ineptam accusari. Itaque relictis fabularum commentis, ipse ad formandos mores, vitámque instituendam ipsam traduxit. Cùm videret enim Poetas compositis fabulis, veluti præclaro aliquo inuento gaudentes, ipse satius duxit, quomodo rectè viuatur, carmine complecti. Laudandus certè ob vtrunq; & ꝙ metri gratiam obseruauit, & ꝙ meliorum admonens, institutionis attulit fructum. Sed huius vt alia omnia, ita hoc in primis meritò quis laudauerit, quod de paupertate dixit. *A laudabili.*

Quidnam igitur dixit? Qui vitam in miseria ducit, mori potiùs amet. Multò enim melius à vita discedere, quàm solem sui dedecoris testem habere. Hæc sunt quæ ex Philosophorum dogmate protulit. Licet autem considerare, qua ratione motus ista tam prudenter ediderit.

Degens enim in paupertate, cùm adhuc minor natu est, nequit exerceri ad virtutem: vt verò ad virilẽ peruenerit ætatem, improbissima faciet. Legatus enim pro patria pecunia corrumpitur: concionaturus, quò spes lucri duxerit, eò flectet orationem. Ius verò dicturus, pro largiente pronuntiabit, suscipietq; pro suffragijs dona. *A causa.*

Vacui autem paupertatis curis & puri, ad spem protinus honestissimam virtutis attolluntur, & viri facti *A cõtrario.*

facta cuncta splendidè administrant, jam in pace sumptum edendis publicè muneribus faciendisq; ludis prębentes, jam in bello impensas intoleranda militæ onera conferentes.

A simili. At verò quemadmodum grauibus astricti vinculis quo minus liberum ipsis sit, quod velint, agere, vinculis prohibentur: sic in paupertate degentibus obstat, quo minus exercere libertatem possint, ipsa paupertas, & inopia rerum.

Ab exemplo. Irum vides, qui cum Ithacensium vnus esset, non tamen id juris sibi, quod reliquis ciuibus erat. Cui tam molesta paupertas fuit, vt nomen quoque inopia permutaret. Arnæus enim primò vocatus est, posteà Irus appellatus, id ab administratione cognomentum assecutus. Et quid oportet Irum dicere? Ipse qui Ithaca quoq; potiebatur Vlysses, postquàm domum rediens paupertatem simulabat, ipsius etiam sensit mala, domi suæ à temulentis ministris percussus, & injuria adfectus; adeò paupertas meo judicio dura res est.

A testimonio veterum. Præclarè ergo, rectéque Euripides inquit, Malum esse nihil habere, neque paupertatem nobilitate leuari posse.

Epilogus. Quomodo ergo quis satis & pro dignitate laudabit Theognidem, talia támque grauiter de paupertate monentem?

SCHOLIA.

Lib. 8. ca. 5. SEntentiam, auctore Quintiliano, veteres, quod animo sensissent, vocauerunt. Nos autem hoc loco dicimus orationem, quæ ad mores & communē hominum vitam pertinet, ostendítque quid aut fiat in ea plerunque, aut fieri oporteat. Vt:

Feras, non culpes, quod vitari non potest.
Comes facundus in via pro vehiculo est.

Furor

Furor fit læsa sæpius patientia.
Nimium altercando veritas amittitur.
Harum Publij sententiarum meminit Gellius lib. 17. cap. 14.

Aliquando refertur ad rem. Cicero pro Ligario: Nihil est tam populare quàm bonitas. Aliquando ad personam, vt illa Afri Domitij: Princeps qui vult omnia scire, necesse habet multa ignoscere. Quintilianus lib. 8. cap. 5.

Oportet amicum, &c. Locus desumptus est ex Homeri 15. Odysseæ. vbi Menelaus ad Telemachum ita loquitur:

Χρὴ ξεῖνον παρεόντα φιλεῖν, ἐθέλοντα δὲ πέμπειν.

Non ego te longiùs, inquit, hîc morabor redire cupientem.

Ægrè vtrumque feram, si me nimis hospes amabit,
Oderit aut nimis: at medium seruantia laudo:
Nam semel exceptum vt nolentem impellere durum,
Sic retinere malum fuerit properare volentem.

Oportet igitur & hospitem præsentem amare, & volentem dimittere: vt interpretatur Raphael Volaterranus. Admonet autem Menelaus inciuilem eum esse, qui non sit hospitali: Inciuilem item qui nimiùm hospitalis, abire contendenti penulam (vt aiunt) sciderit, atque nolentem pertinacius retinuerit. Inuitum seruare nec est mentis puto sanæ: *Hospitalitas.*

Vt ait Erasm. in expostulatione, Iesu.

Turpe quiete, &c. Locus habetur in Iliados lib. 2.

οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα.

Haud dignum duce id est, noctē dormire per omnem, vt reddit Erasmus in prouerbio: Non decet principem solidam dormire noctem. Docet, vigilantiam ac solicitudinem maximè conuenire principibus; vt qui tantam negotiorum sarcinam sustineant humeris. Sapienter ille iudicij subtilis rex, qui tradi-

tum sibi diadema, priusquàm capiti imponeret, retentum diu considerauit, inquiens: O nobilem magis quàm felicem pannum, quem si quis penitus cognoscat quàm multis solicitudinibus & periculis, & miserijs sit refertus, ne humi quidem iacentem tollere vellet. Hæc Valer. lib. 7. cap. 2.

Pecunijs opus est, &c. Locus ex prima Demosthen. Olynthiaca, quem in prouerbio, Pecuniæ obediunt omnia, sic vertit Eras. Breuiter opus est pecunijs, neque citra has quicquam eorum, quæ facienda sunt, confici potest. Quippe mortalibus nihil est charius pecunia. Hæc vna inter mortales plurimùm valet. Vnde. 1. Epist. Horat.

Pecunia.

Scilicet vxorem cum dote, fidemque, & amicos,
Et genus & formam regina Pecunia donat.
Ac bene nummatum decorat suadela, Venusque.

Bellerophon apud Euripidem inquit, pecuniarum vsum contemplatus:

Sine me vocari pessimum, vt diues vocer.
Nemo an bonus, an diues omnes quærimus.
Non quare & vnde, quid habeas tantùm rogant.
Vbique tanti quisque, quantum habuit, fuit.
Quid habere nobis turpe sit, quæris? Nihil.

Sine quibus, &c. Fuerunt. n. qui dixerunt, Impossibile pecunijs indigentem benè principari, studioq; vacare posse. Atqui vbi non honoratur virtus, ibi non est possibile, firmum optimorum esse in Repub. statum. Cuius rei meminit Arist. 2. Polit. cap. 9

Optimum id auguriū, &c Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης. Sumptus est ex Homer. 12. Iliad. vbi Hector auguria reliqua negligens loquitur (Erasmo interprete) ad hunc modum:

Aligeris auibus tu me parere iubes nunc,
Auguria. Quarum nulla mihi cura aut respectus, verumne
Ad dextram Eoi veniant mihi solis ad ortum,

An læuum: ad Solem occiduum, noctisq; tenebras.
Verùm nos Iouis arbitrio parere necessum est
Altitonantis: hic imperium tenet vnus in omnes,
Quotquot mortales, quotquot sunt morte carentes.
Vna auis optima, pro patria pugnare tuenda.

Et Q. Fabius Maximus cùm augur esset, dicere ausus est: Optimis auspicijs ea geri, quæ pro Reipub. salute fierent, quæ contra Rempub. fierentur, contra auspicia fieri, vt ait Cicero in Catone majore.

Cæterùm olim apud gentes auguria vel auspicia summis studijs obseruabantur, ac major illis adhibita fides propter miraculum Actij Nauij. Quo tantus honor accessit, vt nihil belli domique posteà, nisi auspicato gereretur, vt ait Liuius lib. 1. Hinc damnatus fuit L. Iunius, quòd auspicijs neglectis, classem tempestate amisit: Et P. Claudius, quòd cum auspicia more majorum petenti pullari⁹ non exire pullos cauea nunciasset, eos in mare jusserit abjici dicẽs: Quia esse nolunt, bibant. Valerius lib. 1. cap. 4.

Sunt autem sententię simplices, quæ simpliciter sine rationis subjectione proferuntur, vt: Liber est is æstimandus qui nulli turpitudini seruit. *Simplices Sententiæ.*

Item: egens æquè is est, qui non satis habet, & is cui nihil satis potest esse.

Item: Optima viuendi ratio est eligenda, eam jucundam consuetudo reddet. Quæ sententiæ non sunt improbandæ, propterea quòd habet breuis expositio, si rationis nullius indiget, magnam delectationem. Sed illud quoque probandum est genus sententiæ, quod confirmatur subjectione rationis hoc modo. Omnes bene viuendi rationes in virtute sunt collocãdę, propterea quòd sola virtus in sua potestate est, omnia pręter eam subjecta sunt fortunę dominationi. Vide Ciceronem quarto ad Herennium, & Quint lib. 8. cap. 5.

Composita,

Fortuna.

Composita,&c. Sunt sententiæ quę duplices efferuntur, hoc modo, Sine ratione: Errant qui in prosperis rebus, omneis impetus fortunæ se putant fugisse: Sapienter cogitant, qui temporibus secundis casus aduersos reformidant. Cum ratione, hoc pacto: Qui adolescétium peccatis ignosci putant oportere, falluntur, propterea quòd ætas illa non est impedimento bonis studijs: At hi sapienter faciunt, qui adolescentes maximè castigant, vt quibus virtutibus omnem vitam tueri possint, eas in ætate maturissima velint comparare.

Monarchia.

Multos esse malum, &c. Vlysses Iliados secundo loquitur ad Thersiten: οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω. Quod Erasmus (in prouerbio: Imperatorũ multitudo Cariam perdidit) ita vertit:

Multos imperitare malum est: Rex vnicus esto. C. Cæsar Caligula, cùm audiret forte Reges, qui officij causa in vrbem aduenerant, concertantes apud se super cœnam, de nobilitate generis, exclamauit: εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς, vt ait Suet. Vnus dominus sit, vnus Rex. Est autem triplex Reipub. status, Δημοκρατία. .i. principatus populi, μοναρχία .i. vnius principatus, & ὀλιγαρχία .i. status Reipub. à paucis administratę. Atqui nihil est pejus licentia multitudinis, qua nulli paretur, sed pro sua quisque libidine rem gerit. Hanc Gręci vocant ἀναρχίαν, malum fermè tyrãnide peius. Par malum πολυαρχία.

Probabilis, &c. Priscianus verisimilem appellat. Vt si quis cum malis conuersatur libenter, nunquam de hoc bene interrogaui viro, sciens quoniam talis est quales illi, cum quibus conuersatur.

Consuetudo contagiosa.

Quales amicos, &c. Vnde Psa. 17. Cũ sancto sanctus eris, & cum viro innocente innocens eris. Et cũ electo electus eris, & cum peruerso peruerteris. Celebratur & hic senarius à Græcis κακοῖς ὁμιλῶν κ' αὐτὸς ἐκβήσῃ κακός.

ἱκέσσῃ κακός, id eſt, malus ipſe fies, ſi malis conjungeris. Corrumpunt enim mores bonos colloquia praua. Et ſi juxta claudum habites, ſubclaudicare diſces. Vide Eraſmi prouerbia. Plutarchus in commentario de ratione dignoſcendi verum amicum ab adulatore, ſcribit tantum habere vim aſſiduam conſuetudinem, vt imprudentes etiam imitemur vitia eorum, quibuſcum viuimus. Sic Platonis familiares ejus gibbum imitabantur.

Expers malorum, &c. Aphthonius Ἄλυπον βίον, habet, vitam, inquit, ſine triſtitia nulli licet inuenire. Rectè Heſiod.

Ἄλλοτε μητρυιὴ πέλει ἡμέρη, ἄλλοτε μήτηρ.

Ipſa dies quandoque parens, quandoque nouerca eſt. Proinde Plinius ſe dubitare dicit, vtrum natura ſæpius nouerca ſit an mater, vt quæ tot venena, tot item remedia progignat. Vide Chiliades Eraſm. Nemo eſt, qui ſemper in tranquillitatis portu nauiget. Quotuſquiſque eſt hominum, quos non teneat aliud atque aliud tanquam in Panegyre malorum, infortunium? Vt ſapienter Solon protulerit: Si in vnum locum cuncti mala ſua contuliſſent, futurum, vt propria deportare domum, quàm ex omni miſeriarum aceruo portionem ſuam ferre mallent, vt ait Valerius libro ſeptimo, capite ſecundo.

Superlata, &c. Priſcianus ſuperlatiuas ſententias vocat; vt Fama malum, quo non aliud velocius vllum, Mobilitate viget, &c.

Infirmius nihil, &c. Verſus Homer. eſt:

οὐδὲν ἀκιδνότερον γαῖα τρέφει ἀνθρώποιο.

Quem Eraſmus in prouerbio, Homo bulla eſt, ita tranſtulit: Nil homine enutrit tellus infirmius alma. Cetanæus: Debilius nil terra facit mortalibus ipſis. Glaucus Iliad. 6. verè loquitur in hanc ſententiam. Tale genus eſt hominum, quale foliorum, &c. *Homo bulla.*

Indignum Theognide, &c. Nomen est poetæ Græci, cujus (vt Tertullianus ait) sæpe meminit in legibus Plato. Et Erasm. in prouerbio. Optimum non nasci, carmen hoc ejus citat:

Ἀρχὴν μὲν μὴ φῦναι ἐπιχθονίοισιν ἄριστον.

Idem prouerbiali figura dixit:

οὔτε γὰρ ἐκ σκίλλης ῥόδα φύεται, οὐδ' ὑάκινθος.

Qui vitam in miseria, &c. Hoc argumentum & styli, & ingenij exercendi causa tractari solet. Non vt paupertati (quæ juxta prouerbiū sapientiam sortita est) suspendio sit arbor deligenda, aut desiliendum à quinque scopulis, vel rupibus in vndam. Verius est, quod S. Chrysost. in Epist. ad Heb. scriptum reliquit: Paupertas est manuductrix in vita quę ducit ad cœlū; sed hoc malum influxit humanis mentibus, vt honori sit pecunia, & nemo, nisi diues, honore dignus habeatur, vt ait S. Ambr. 2. Offic. c. 21.

Nequit exerceri ad virtutem. &c. Etenim, vt Iuuenal. Satyr. 3. inquit:

Haud facilè emergunt, quorum virtutib. obstat
Res angusta domi.

Et Satyr. 7.

Neque enim cantare sub antro
Pierio, thyrsumue potest contingere sana
Paupertas. Paupertas, atque æris inops, quo nocte dieque
Corpus eget.

Quippe, vt Aristotel. 1. Ethic. inquit: fieri non potest, aut non facile fit, vt is agat res præclaras, cui facultates desunt. Multa namque per amicos, per diuitias, per ciuilem potentiam, tanquam per instrumenta aguntur. Et in decimo, scribit sapientem & justum rebus his indigere, quæ necessariæ sunt ad vitam. Idem (vt Laertius Diogenes scribit lib. de Vita Philosophorum quinto) dixit: Virtutem ad beatam vitam sibi minimè sufficere, quippe corporis bonis,

nis, exterioribusque indigere.

Improbissima faciet, &c. Vnde Horat. in Odis: lib. 3. Oda 24.

Magnum pauperies opprobrium, iubet
Quiduis & facere & pati,
Virtutisque viam deserit arduæ.

Mantuanus in Bucolicis:

Pauperies inimica bonis est moribus: omne
Labitur in vitium: culpæ, scelerumq; ministra est.

Pecunia corrumpetur, &c. Sed hæc sunt exercitij gratiâ dicta, cùm è contrario diuitiæ malorum sint irritamenta, stimulos maiores subdant, atque fenestrã aperiant criminibus, vt præstiterit honesta paupertate laborare, quàm iniustis diuitijs affluere. Hinc Menander:

καλῶς πένεσθαι μᾶλλον ἢ πλουτεῖν κακῶς.

Id est, honestius est pauperem esse, quàm iniustè diuitem.

Duo sunt (vt inquit in nouis Rhetoricis Cicero) quæ possunt ad turpe compendium permouere, inopia, & auaritia. Vnde fit vt legati, atque causidici pecunijs sæpè corrupti causam deteriorem foueant, ac tueantur. Ergo lex erat apud Corinthios ne legatione fungentes acciperent munera. Et lege Cornelia cautum: Ne quis legatis exterarum nationum pecuniam expensam ferret, vt ait Pomponius Lætus. Inter cætera fuit obiectum Æschini, quòd munera legatus acceperit, vt ait Quint. lib. 4. ca 4. Et Demosthenes ipse, accepta pecunia, contra Milesios loqui noluit, argentanginam se pati dicens. Vide Gell lib. 11 ca. 9. & Erasm. in prouerbijs. Porrò nihil est tam sanctum, quod non violari, nihil tam munitum, quod non expugnari pecuniâ possit. Vnde Philippus Macedonum rex, an præsidium tam esset difficile accessu rogauit, vt asinus auro onustus accedere non posset.

Non tamen id juris, &c. In Rep. diuites plus & honoris & authoritatis habent, quàm pauperes: dat enim censsus honores, pauper vbique jacet. Quippe quemadmodum timiditatem atque contemptũ paupertas adfert, sic opulentia παῤῥησίαν, hoc est, loquendi confidentiam adducit, & ornamentum populare. Vulgus diuitem dulci, vt ait Horatius, fortuna ebrium, hoc putat suis diuitijs deberi, vt quicquid dixerit, id protinus quasi Apollinis oraculum omnes suspiciant, & approbent, vt ait Erasmus in prouerbio: Ἀργυρέαι κρῆναι λαλοῦσιν.

Arnæus, &c. Homer. Odyss. 12. loquitur in hanc sententiam: Prodijt pauper publicus, qui per vrbem Ithacam mendicabat, cuius erat insigne, vacuum cõtinuo ventrem cibo potuq; explere, vis alia ei nulla, seu virtus. Aspectu fuit procerus, cui nomen Arnæo ex ipsa genesi mater indidit. Iuniores verò cuncti Irũ vocabant, quoniam si quis vellet, nuntium ferebat more Iridis. Ad id respiciens Ouid. in Ibin, inquit:

Qualis erat nec non fortuna binominis Iri.

Paupertatis sensit mala, &c. Vlysses mendicus visus multa patiebatur, contumelijs adfectus à Melanthio, qui calce quoque eum percussit. Antinous scabello petijt, Odyss. 17. Et cùm proci cibis, vinoque essent obruti, in Vlyssem debacchati sunt. Etenim Minerua, vt Vlyssis animum adhuc magis injurijs exerceret, procos ab injuria non permisit abstinere. Vnde Ctesippus pedem bubulum è canistro corripiens jecit in Vlyssem, vt habetur Odyss. 20.

Paupertas nobilẽ alioquin reddit inglorium, vnde illud Hora. Ser. lib. 2. Satyr. 5. Et genus, & virtus, nisi cum re, vilior alga est.

Paupertatem nobilitate, &c. Extat & Menandri senari⁹: πενία δ' ἄτιμον καὶ τὸν εὐγενῆ ποιεῖ, id est, paupertas autem inhonoratum & nobilem facit. Vel, clarũ reddit paupertas inglorium, id est, claro loco natos, obscuros atque contemptos facit. Illustre genus sine diuitijs magis deprimitur, quàm exaltatur.

Exem-

Exemplum sit sententiæ desumptum ex Prisciano.

ARGVMENTVM.

Non oportet per totam noctem dormire virum multis consulentem.

Laudabis igitur eum qui dixit, breuiter. Deinde simplici expositione explicabis sententiam, vt: Non decet virum in summa potestate multis præsidentem, ab occasu solis vsque ad ortum opprimi somno, aut veterno torpescere.

Debet enim præses semper vigilare, & subditorum suscipere curam, quam somnus aufert, & officij reddit immemorem. *A causa.*

Contrarium est enim rex & priuatus, & somnus & vigiliæ. Sicuti ergo molestũ non est, si priuatus homo per totam dormiat noctem: sic intolerabile, si rex non vigilet, consulatq; parentium saluti. *A contrario.*

Quemadmodum nauium gubernatores, si cæteri dormiant, soli pro communi vigilant salute: sic oportet Imperatores pro suis esse solicitos. *A comparatione.*

Hector noctu vigilans, & Reipub. prouidens, speculatorem ad naues Græcorum mittebat Dolonem. Scipionis vigilantia Syphacis dormitantis castra expugnauit Liuius lib. 10. belli Punici. *Ab exemplo.*

Quod Salustius quoque comprobat, dicens, Multi mortales dediti ventri atque somno, indocti, incultíque vitam, sicuti peregrinantes, transigunt.

Hæc habet exhortationem plerunque, vt: Oportet & nos necessarias res suscipientes, summa cura, vigilijsque eis consulere, quibus præfecti sumus. *Conclusio.*

Aliud exemplum meum.

ARGVMENTVM.

Eſt melius tumido mergatur vt æquore Cygnus,
Quàm leuium ſtudijs ſolicitetur opum.

Exordium à laude. Quæ ſapienter dicta mores expoliunt, & ingenia formant, laudem ſuam merentur: quale carmen illius, qui longè melius eſſe confirmabat, fluctibus obrui, quàm honeſta paupertate reiecta diuitijs congerendis iugiter inſudare.

Ab expoſitione. Quæ ſibi quid velint conſideremus. Vitam pauperis cum honeſtate coniunctam longè præſtantiorem innuit eſſe, quàm quæ perpetua contrahendarũ opum libidine diuexatur, imò longè conſultius in mare præcipitem dari, quàm peruerſis opum coaceruandarum ſtudijs diſtorqueri.

A cauſa. Longè enim melius eſt, parum cum timore Domini, quàm theſauri magni, & inſatiabiles. Et quid in ſe mali habet paupertas ſacra? quid non potiùs boni? Hæc à Deo profecta, manuductrix quædam eſt in via quæ ducit ad cœlum, vnctio athletica, exercitatio quædam magna & admirabilis, portus tranquillus. Et nihil opulentius eo, qui paupertatem ſponte diligit, & alacritate ſuſcipit, vt ait Iohannes Chryſoſtomus ſermone 18. ſuper Epiſtolam ad Hebræos. Diuitijs igitur paupertas anteponenda, quæ ſecuritatis aſylũ eſt, vitiorũ expultrix, & ingenij repertrix, vt Græci rectè dixerint, πενια τὴν σοφιαν ἔλαχε, id eſt, paupertas ſapientiam adinuenit, Cic. 5. Tuſcul. Dies me deficiet, ſi velim paupertatis cauſam defendere. Aperta res eſt, & quotidie nos ipſa natura admonet quàm paucis, quàm paruis rebus egeat, quàm vilibus. Quid igitur prodeſt diuitiarum gloria fluxa & fragilis? Felices pauperes ſi ſua bona nôrint.

Quan-

Quantum hominibus diuitiæ incommodent, vel cæco manifestum est. Plenæ sunt curarum atq; sollicitudinum. *A contrario*

Pauca licet portes argenti vascula puri,
Nocte iter ingressus gladium contumq; timebis,
Et motæ ad Lunam trepidabis arundinis vmbram.
Cantabit vacuus coram latrone viator.
——Et nulla aconita bibuntur
Fictilibus: tum illa time, cùm pocula sumes
Gemmata, & lato Setinum ardebit in auro.

Prætereà stultitiam patiuntur opes, tollit amicos opulentia. Satietas (vt prouerbio dicunt) feracitatem parit.

Diuitiæ superbos ac insolentes reddunt, vim inferunt, libidini fomenta subministrant, largitionibus jura subuertunt, tyrãnidem augent, ac tutantur. Breuiter, vitijs omnibus fenestram aperiunt.

Nullum crimen abest, facinusq; libidinis, ex quo
Paupertas antiqua perit: hinc fluxit ad Istros
Et Sybaris colles; hinc & Rhodos & Miletos,
Atq; coronatum petulans, madidumq; Tarentum.
Prima peregrinos obscœna pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt secula luxu
Diuitiæ molles, *vt ait Iuuenal. Satyr. 6.*

Contrà, paupertas est tuta securitatis mater, omnis virtutis, atque sapientiæ productrix, omnium ciuitatum conditrix, omnium artium repertrix, omnium peccatorum inops, omnis gloriæ munifica, cunctis laudibus apud omnes nationes perfuncta. Eadem enim apud Græcos in Aristide, justa; in Platone, benigna; in Epaminonda, strenua; in Socrate, sapiens; in Homero, diserta. Eademq; paupertas populo Rom. imperium à primordio fundauit, proque eo Dijs immortalib⁹ Simpulo & catino sacrificabãt, vt ait Apuleius Orat 1. August. super Psal. 76. Omnis

 philo-

philoſophiæ magiſtra nobis eſt inopia.

A ſimili. Quemadmodum vinum (vt prouerbio dicitur) ſenem vel nolentem ſaltare compellit; ita nihil tam ineptum, nihil tam à virtutibus omnibus alienum eſt, ad quod non incitet atque pelliciat diuitiarum affluentia atq; luxus. Et quemadmodum diuitiarum frons hilaris multis intus amaritudinibus eſt referta: ſic paupertatis horridior aſpectus, ſolidis & certis bonis abundat, vt ait Valerius Maximus. Et quemadmodũ Campana luxuria inuictum armis Annibalem illecebris ſuis complexa, vincendũ Romano militi tribuit: ita Romanæ paupertatis frugalitas peperit victoriam. Archeſilaus paupertatem comparabat Ithacę, patriæ Vlyſſis, quòd juxta Homerum aſpera quidem eſſet, ſed bona κουροτρόφος, id eſt, juuenum altrix, dum eos conſuefacit frugaliter & continẽter viuere, & ad omnem virtutis functionem exercet eos.

Ab exemplo. Reſpice diuitem illum in Euangelio, qui pretioſis quotidiè veſtibus induebatur, ſplendidéque viuens, genio indulgebat. Cui quid aliud perniciem attulit, quàm diuitiæ? Et quid aliud perdito illi filio peccãdi prębuit occaſionem? Quid Iudæ Chriſtum prodendi, niſi vis pecuniæ, atq; iniquitatis mammona?

Hinc ille Eutrapelus cuicunque nocere volebat,
Veſtimenta dabat pretioſa: beatus enim jam
Cum pulchris tunicis ſumet noua conſilia & ſpes:
Dormiet in lucem, ſcorto poſtponet honeſtum
Officium: *vt ait Horat. 1. Epiſt.*

Rectè Crates ille Thebanus, qui cùm ad Philoſophandum Athenas proficiſceretur, magnum auri pondus in mare projecit inquiens: Se non poſſe virtutes & diuitias ſimul poſſidere. Hinc Moſes natu grandior noluit vocari filius filiæ Pharaonis, potius eligens paupertatem pati, & ſimul affici malis cum populo Dei, quàm temporarijs peccati commodis frui;

frui: majores arbitratus diuitias probrum Christi, quàm Aegyptiorum thesauros. Heb. 11.

Sapienter in Epistola Seneca: Aude inquit, hospes contemnere opes, & te quoque dignum Finge Deo. Non alius Deo dignus est, quàm qui opes contempserit. Et in Euangelio Christus ipse testatur, Camelum faciliùs transire per foramen acus, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum. Proinde S. Bernardus in sermone de omnibus Sanctis: Vis inquit, obtinere cœlum? paupertatis vtilitatem complectere: Regnum cœlorum est pauperum: beatus qui post illa non abijt, quæ possessa onerant, amissa cruciant. *A testimonio.*

Quapropter cùm paupertas multorum causa sit bonorum, diuitiæ autem compluriumque fons & origo malorum, quid aliud restabit, quàm vt illam laudibus euehendo amplectamur: has autem eleuando flocci faciamus? *Epilogus.*

Aliud sententiæ exemplum.

ARGVMENTVM.

Κοιμώμενος οὐδεὶς οὐδενὸς ἄξιος.

Hoc est,

Nemo dormiens vlla re dignus.

Diuinis ingenij frugibus abundans Plato eò vsq; fuit in eloquentia progressus, vt si ipse Iupiter cœlo descendisset, nec elegantiore, nec beatiore facundia fuisset vsurus. Tantam enim vim tantámque copiam vndique collegerat, vt inuicem per totum terrarum orbem dispergi, atque dilatari possit, vt ait Valerius lib. 8. cap. 7. Multa autem præclara protulit, è quibus illud, quod in legibus scriptum reliquit? Nemo dormiens vlla re dignus. *Exordium à laude.*

Quo somnolentos reprehendebat, & ad virtutis fructum *Ab expositione.*

fructum nunquam peruenturos adfirmabat eos, qui non per ſtudia, atque labores dextrum illum virtutis, arduum & difficilem callem ingreſſi fuiſſent, ſed in lato atque molli voluptatis hærentes, vitam deſidioſam exegiſſent.

A Cauſa. Etenim ὁ φευγων μυλην αλφίτα φευγει, Qui fugit molā, fugit farinam. Qui refugit induſtriam, nō fruetur emolumentis. Nullus tibi continget honor, niſi tuam adjunxeris induſtriam. Bonarum literarum ſtudia ſequitur gloria : ignauiam autem contemptus & inopia. Cùm igitur, quæ pulchra ſunt, difficilia ſint, qui nucleum (vt aiunt) eſſe vult, nucem frangat oportet.

A contrario Optimum aiunt opſonium ſenectuti laborem eſſe : Laborandum enim eſt juuenta, quo ſenectuti ſuppetat commodiùs viuendi facultas. Porrò non iniquè comparatum eſt, vt deſides & veternoſi juuenes in ſummam ignominiam atque paupertatem incurrant. Honeſtis autem ſtudijs intenti, & induſtrij, conſequantur auctoritatem, gloriam, atq; diuitias. Hæc virtutis ſunt præmia, illa deteſtabilis ignauiæ ſtipendia.

A ſimili. Quemadmodum qui in certaminibus Olympicis non pugnaſſent fortiter, nullis afficiebantur honoribus : Et agricolæ ocio torpentes, & arua relinquentes inculta, nihil præter zizania conſequuntur : ita deſides adoleſcentes ad gloriam nullam euecti, bonis omnibus deſtituuntur. Etenim ſi quis apes, quòd ſint aculeatæ, nollit perpeti, is nec melle quidē, quod optat, fruetur.

Ab exemplo. Ariſtotelem conſidera, qui ſi torpuiſſet ocio, ad excelſum illud eruditionis & honoris culmen non fuiſſet euectus. *Cleanthes.* Contemplare Phanij filium Cleanthē, qui ſumma preſſus inopia, noctu hauſit in hortis aquam, vt interdiu ſtudijs liberalibus operam impenderet.

deret. Vnde φρεάντλης appellatus, hoc est, puteos exhauriens, secundùm Diogenem Laertium lib. 7. Item Euclidem respice: Qui summo literarum amore flagrans, nullos subterfugiebat labores, imò graue periculum subibat, vt tempore nocturno Socratem audiret. Vide Gell. lib. 6. cap. 10. *Euclides.*

Sapienter Græci dicunt: Θεοὶ τ' ἀγαθὰ πόνοις πωλοῦντι, id est, Dij sua munera laboribus vendunt: quò docent sudore perueniendum esse ad gloriam. *A testimonio.*

Quisquis enim duros casus, virtutis amore,
Hauserit, ille sibi laudemq; decusq; parabit.
At qui desidiam luxumq; sequetur inertem,
Dum fugit oppositos incauta mente labores,
Turpis inopsq; simul miserabile transiget æuum.

Rectè igitur Plato censuit: Nulla munera desidiosis deberi, gloriam autem atque virtutis præmia studiosis esse parata. *Epilogus.*

Aliud sententiæ exemplum.

ARGVMENTVM.

Boni pastoris est tondere pecus, non deglubere.

Tiberius Cæsar merita laude celebrandus esset, si quam bene cœpit vitam, benè transegisset. Qui, Diogene Grammatico, ac Theodoro Gadareo Rhetore præceptoribus vsus, in doctum virum euasit. Vnde principatus sui initio miram prudentiam præ se ferebat. Et proculdubio feliciter regnasset, si non eum viuendi licentia, nec quæ hominum teterrima pestis est, voluptas transuersum egisset. Ad quem scopulum priusquam fecisset naufragium, principe dignissimam protulit sententiam. *Exordium à laude.*

Qua monuit pecunias à subditis ita exigendas esse, vt relinquatur sors, vnde res possit crescere. Damnat δημοβόρους, qui purpurati omnia conuertunt in fiscum *Ab expositione, & à causa.*

fiſcum ſuum, & quocunque ſe conferunt, abradunt i-ta, atque ſpoliant, vt cum carne pellem detractam dicas.

Expilator homicida eſt. Necare is dicitur qui alimenta aufert. Boni enim principis intereſt, quàm locupletiſſimos habere ſubditos.

Etenim boni paſtores ita tondent, vt lana detonſa poſſit renaſci: at qui deglubunt, nihil reliqui faciunt. Quos expilatores crudeliſſimos non iniuria homicidas vocare poſſis, iuxta illud Eccleſiaſt. 34. Panis egentium, vita pauperis eſt: qui defraudat illum, homo ſanguinis eſt. Qui aufert in ſudore panem, quaſi qui occidit proximum ſuum.

A contrario.

Pauperibus omnes facultates eripere facinus eſt omnium teterrimum: ſubditorum fortunas augere, præclariſſimum. Vnde Artaxerxes Xerxis filius, ſolitus fuit dicere: Regalius eſſe addere, quàm adimere. Sentiens principe dignius honorem & opes eorum, quibus imperat, exaugere, quàm minuere. Et Ptolomæus Lagi filius, regalius eſſe dicebat ditare, quàm diuitem eſſe.

A ſimili.

Vt arbores frugiferæ, quarum radices euulſerunt agricolæ, nullos poterunt amplius producere fructus: ſic creſcere non poſſunt populi, qui diuitum paſcua vocantur, quorum oppreſſorum facultates Tyranni funditùs exhauſerunt, atq; abſtulerunt

Ab exemplo.

Exemplo ſint miſerabiles Chriſtianorum populi, quos in ſuam poteſtatem redegit Turca, quos expilat, & funeſtat ita, vt omnis recuperandarũ viriũ ſpes ſit ablata: Et Locrenſium opes ſic attriuerat olim Q. Plemminius, vt de omnibus eorum facultatibus penè actum fuiſſet, niſi immaniter adflictis Romana ſuccurriſſet iuſtitia.

A teſtimonio.

Eandem Tiberij ſententiã alijs verbis Alexander ille Macedonum rex, cognomento Magnus, proferẽs inquit, κηπωρὸν μισῶ τὸν ἐκ ῥιζῶν ἐκτέμνοντα τὰ λάχανα, hoc eſt, Olitorem odi, qui radicitus excidit herbas, ac arbores ab ima ſtirpe reuellit. Qua tyrannidis arguit

arguit eos, qui longè plus vectigalium, quàm subditorum fortunæ queant ferre, solent à ciuitatibus inclementer extorquere: quam impiam rapiendi cupiditatem Diogenes appellat omnium malorum arcem.

Epilogus. Meritis igitur laudibus, dignam Principe Tiberij sententiam celebrandam esse confirmabunt, qui perpenderint, iniquissimas exactiones esse, quibus ita plebis vires exhauriuntur, vt ad se redire non possint.

Aliud sententiæ tractatæ exemplum.

ARGVMENTVM.

E squilla non nascitur rosa, nec hyacinthus.

Ab auctoris laude. Tanta semper fuit Theognidis & doctrina & auctoritas, vt ejus scripta velut oraculi vicem obtinuerint apud omnes, cùm nihil protulerit, nisi quod splẽdidissimum ac verissimum esset.

Ab explicatione. Eius imprimis sententia præclara circũfertur, qua prudenter edocuit, è squilla rosam non enasci, è tribulis ficum, è sentibus vuam, ab ancillis filios liberos, ex improbis parentibus probos filios, è præceptoribus indoctis eruditos discipulos nõ productũ iri.

A causa. Etenim quod in se nihil prorsum habet nisi sordidum ac ignominiosum, nihil dignitatis vel honestatis proferre potest. Quippe κακοῦ κόρακος κακὸν ὠόν: Mali corui malum ouum.

A contrario. Constat ab herbis salubribus salubria germina, ab arboribus bonis bonos fructus exspectari. Item à virtute præditis majoribus, honestam sobolem: at nunquam ex arboribus malis bonos fructus, & nunquam ex malo patre (juxta prouerbium) bonum filium procreari.

A simili. Vt aquam ex pumice frustra postulaueris, & ficus è zizanijs: ita probos à vitiosis parentibus liberos

incassum

incassum exspectauerit; quippe vt nihil aridius pumice, nihilque ad fructus meliores producendos ineptius zizanijs, ita malitiosi parentes minùs idonei sunt ad conferendam liberis virtutem, qua carent ipsi.

——— Serpente ciconia pullos
Nutrit, & inuenta per deuia rura lacerta,
Illi eadem sumptis quærunt alimonia pennis,
vt ait Iuuenalis.

Ab exemplo Tarquinij. Liuius dec. 1. lib. 1.

Respice Lucium Tarquinium Lucumonem, qui vrbe Tarquinijs profugus, Romam petijt, vbi pecunijs dignitatem, & industria scelerata Regis Anci familiaritatem consecutus erat, à quo tutor liberis relictus, regnum iniquis rationibus intercepit, omnes finitimos miseris modis afflixit, & potentes duodecim Tusciæ populos innumeris cladibus attriuit. Cuius pessimi Regis pessimus filius erat, vt moribus Superbi cognomen meruerit: qui Seruium Tullum socerum suum in curiam properantem, gradibus deiecit, ac domum refugientem, interfecit: mox regnum, patris exemplum imitatus, scelestè occupauit. Huius item filius, Sextus Tarquinius: vt corpore patrem iniquum, ita pectore vitijs omnibus corruptissimo, retulit: qui Gabios prodidit, & iure propinquitatis in Collatini domum receptus, in cubiculum Lucretiæ irrupit, ac pudicitiam expugnauit. Breuiter Tarquiniorum progenies per malitiam à maioribus velut per manus traditam, eò processit, vt profligata fuerit, & velut aurum (quod aiunt) Tolosanum funditus interierit. De qua re vide Augustinum lib. 3. de Ciuitate, cap. o. Quibus rationibus commotus Euripides ait,

A testimonio.

Φεῦ φεῦ, παλαιὸς αἶνος ὡς καλῶς ἔχει,
οὐκ ἂν γένοιτ χρηστὸς ἐκ κακοῦ πατρός.

Id est,

Heus

Heus heus, vt illud dictitant rectè, probum
Patre ab improbo non posse nasci filium.

Et Horatius 4. Odarum 4.

Fortes creantur fortibus & bonis:
Est in juuencis, est in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Bono igitur jure laudandus est Theognis, qui protulit eam sententiam, qua vt nihil elegantius, ita nihil verius queat inueniri. *Epilogus.*

De Destructione, siue Subuersione, Gracè ἀνασκευή.

Cap. V.

Destructio vel Subuersio, est propositæ alicujus rei reprehensio. Subuertenda verò neque manifesta valdè, neq; prorsus incredibilia, sed ea quæ velut mediæ sunt conditionis. *Destructio. Subuersio enim non tantum in fabulosis, & carmine traditis fieri potest, verumetiã in ipsis annalium monumentis, Quintil. lib. 2. cap. 4.*

Oportet autem, cùm subuertere aliquid voles, primùm eos reprehendere, qui dixerunt: deinde subjicere rei expositionem: postea ipsam subuertere capitibus hisce;

Obscuro,	Inconsequenti,
Incredibili,	Indecoro,
Impossibili,	Inutili.

Hoc autem præexercitamentum omnem propemodum artis vim in se complectitur. Exemplis argumentum erit, non esse verisimilia, quæ de Daphne dicuntur à poetis.

Poetarum coarguere ineptiam, absurdum mihi videtur, cum vel ipsi fidẽ sibi detrahant his maximè, præter alia, quę de Dijs imprudẽter fabulãtur. Prorsus *Exordium à reprehensione.*

sus

ſus enim ſupervacuum videtur, poetarum vllam nos habere rationem, qui Deorum, quorum curâ omnia gubernantur, nullam ipſi habeant curam. Et graue quidem videretur, quiſquis ab ipſis deorum in fabulam miſſus eſſet: Apollinem verò, quem artis ſuę ducem videri volunt, impudentiæ materiam eſſe, quis erit, qui æquo animo perpeti poſſit? Libet ergo audire, qualia de Apolline & Daphne confingunt.

Ab expoſitione. Daphne, inquiunt, ex Terra Ladone'que fluuio procreata eſt. Hanc ob egregiam ſpeciem eximiumq; oris decorem, Phœbus adamauit, cupienſque deus reſtinguere deſideriũ ſuum, aſpernantem fugientemque ſecutus eſt, ſed comprehendere nequit. Verùm Terra mater, aſſumpta filia, florem, eo quo puella nomine, pro ipſa exhibuit, ipſum verò in arbuſtũ vertit, cujus rami propter deſiderium puellæ in coronam Pythio tripodi dicati ſunt; flos verò in mercedem ceſſit diuinationis. Hujuſmodi quidem ſunt, quæ illi fabulantur, quæ quàm ſit in promptu confutare, hinc facilè liquebit. Daphne ex Ladone & Terra procreata eſt. *Ab obſcuro & non probabili.* Quis oro, tam demens, vt ex his quenquam naſci poſſe credat? Ipſa homo fuit, illi autem diuerſam, & ſuam vterque habebant naturam. Quomodo verò Ladon Terræ conjunctus eſt? an quòd aquis ipſam inundat? Quin omnes ergo fluuij terræ mariti dicantur, cùm nullus ipſam non aquis ſuis irriget? Quòd ſi ex fluuio homo nata eſt, quidni ex homine fluuium quoque naſci poſſe credimus? Qui minus enim tales ex filijs poterunt gigni, quàm ex qualibus ipſi prodierunt? Iam quo pacto nuptias fluuij, terręque nominant? Sentientium enim conjugium eſt. Terra autem, fluuiuſque ſenſus ſunt prorſus expertes. Ipſa verò Daphne vtrum putarnum ſequuta genus, inter fluuios numeranda eſt, an pater filię homo putandus?

Verùm

Verùm esto, concedatur poetis natam Daphnē ex Terra & Ladone. Nata ergo puella apud virum educata est? Vt demus enim nasci ita potuisse, vt educaretur fieri tamē non potuit. Vbi enim versata est puella? Hercule apud eum qui genuit, ecquis ergo hominum vitam in fluuio ducit? Obliuiscetur enim naturæ suæ pater, citiusque submerget fluctibus, quàm alet. Verùm sub terra apud matrem habitauit. Latebat ergo, nulliusque aspectui in occulto posita patebat: cuius autem latebat decor, nullius animum mouere desiderio potuit. *A difficili.*

Vis & hoc assentiamur poetis? Quomodo tandem amauit Deus, & impotenti adfectu à natura sua degenerauit? Amor omnium rerum, quæ humanas solicitant mentes, est pessima. Impium autem videtur, grauissima naturę nostræ Dijs quoq; attribuere. Nā si omni ex parte nostris teneantur incommodis, qua in re mortalibus præstabunt? Nihil autem malorum esse quod nō experiantur, certum erit, si amore quod omnium pessimum est, torqueantur. Sed neque diuina natura hanc ægritudinem capit, neque credibile est Phœbum adamasse. *Ab indecoro.* *Amor res pessima.*

Insequens verò puellam Phœbus quomodò ab ea victus est cursu? Deus ab homine? Viri enim mulieribus præstant, & Deum fœmina superauit? Et quæ reliquis hominibus par esse non potest, ei Deus cessisse creditur. Quamobrem autem fugientem puellam mater excepit? An quia malas nuptias putauit? Quomodo ergo ipsa facta est mater? An verò bonas credidit? Cur ergo id bonum filiæ inuidit? Aut ergo mater non fuit, aut malam fuisse matrem constabit. *Ab inconsequenti.*

Quid ita verò Terra secum suis ipsa operibus dissensit, offenditque Phœbum, filiam auferens, rursumque reddita, ejusdem nominis arbore ipsum oblectans. Non debebat gratificari illi, si offendere ipsum *Ab inutili.*

ſum volebat. Quare demum arbore illa tripodas coronauit? Arbor enim voluptatis fuit merces, diuinatio verò virtutis eſt indicium. Quomodo ergo Deus conjunxit ea quæ naturâ repugnant? Cur mortalis quidem amica, immortalis verô amator?

Peroratio. Sed finis ſit: neque enim plura de Poetis dicam, ne ipſorum ineptiam longius inſectando, in eandem quam in illis reprehendo, vanitatem videar incidiſſe.

SCHOLIA.

Deſtructio, &c. Quam alij nuncupant improbationem, alij confutationem. Quintilianus lib. 2. cap. 4. vocat opus deſtruendi. Idem lib. 5. cap. 13. refutationem, Græci ἀνασκευήν, quib⁹ σκευάζειν eſt condere, cõponere, ſtruere, ἀνασκευάζειν deſtruere, labefactare.

Subuertenda verò, &c. Hoc eſt, oportet refutationes de illis rebus fieri, quæ ancipitem adhibent opinionem, vt ait Priſcianus. Non enim, quæ planiſſimè falſa ſunt vel vera, refutanda ſunt. Quales ſunt Aeſopicę fabulæ, vel hiſtoriæ indubitabiles. Vt ſi volueris refutare, bruta animalia atq; beſtias more hominum aliquando fuiſſe locutas: Vel anno præterito flammis abſumptam Hadamariam.

Mediæ conditionis, &c. Hoc eſt, quæ medium ſeruant ordinem, de quibus in vtranque partem oratio poterit inſtitui. Vt ſi confutes Antipodas eſſe. Arionem Delphino vectum. Annibalis exercitum humanas carnes ediſſe.

Obſcuro, &c. Ab incerto Priſcianus ait: Vt incertum eſt tempus, quo vixerit Narciſſus. Non manifeſtum eſt, quot annulos poſt cladem Cannenſem Annibal Carthaginem miſerit. Non conſtat vbi cerui abjiciant cornua.

Incredibili, &c. Vt: incredibile eſt Arionem malis

adfectum

adfectum voluiſſe canere. Supra fidem eſt, Daphnen à flumine Ladone procreatam, aut Nioben in ſaxa conuerſam.

Impoſſibili, &c. Vt: impoſſibile erat Arionem à Delphino ſeruari. Impoſſibile erat Stentora quinquaginta alios ſermone æquaſſe, ſonituque.

Non coherente, &c. Ab inconſequente ſecundùm Priſcianum. Quod & contrarium appellat. Vt: contrarium erat noluiſſe perdere libertatem eum, qui eam ſeruaſſet.

Indecorum, &c. Hoc eſt, ab indecente. Vt: Indecens erat Apollinem, cùm ſit deus, libidinoſum voluiſſe virgini vim inferre. Non decuiſſet imperatoriam Scipionis dignitatem pulcherrimis (quas expugnata noua Carthagine cepit) virginibus ſtuprum inferre: honeſtius erat iniuriæ muliebri obnoxias, intactas cuſtodire.

Inutili, &c. Hunc locum Priſcianus ab incommodo vocat, cùm dicimus, rem ineptiſſimam eſſe, quæ nulli vel vſui, vel honori futura ſit: vt, Otia ſunt abroganda, vnde nulla commoditas, vel laus vera promanat.

Artis vim, &c. Etenim inſtrumentis omnibus Rhetoricis opus habet, cùm tota ſpes vincendi, ratioque perſuadendi poſita ſit in confirmatione atque confutatione. Nam ſi adiumenta noſtra expoſuerimus, contraria autem diſſoluerimus, abſolutè nimirum munus oratorium confecerimus, vt ait Cicero.

Coarguere ineptiam, &c. Duplicem huius declamationis formulam nobis proponit. Prioris eſt ſententia, Abſurdum eſſet, ineptias poetarum reprehendere, aut vatibus contradicere, niſi ipſi in cauſa eſſent, falſaq; confingendo nos aduerſùm ſe concitarent. Alterius: Stultum eſſet poetis parcere, cùm ipſi Dijs immortalibus nō parcant, ſed in Deos omnes, maximé-

que artis suæ poeticæ præsidem Apollinem debacchentur.

Apollinem, &c. Hic musarum princeps, & dux est. Vnde μουσηγέτην appellant, autore Macrobio lib 1. de Somn. Scip. cap. 3. Idem 1. Saturn. cap. 7. vocatum ait, ἀπὸ τοῦ βάλλειν τὰς ἀκτῖνας, id est, à iactu radiorum. Eundem Phœbum, ἀπὸ τοῦ φοιτᾶν βίᾳ, quòd vi feratur. Tortellius deriuat à lumine vel nitore, ἀπὸ τοῦ φωτός.

Daphne, &c. Hanc Aphthonius ait filiam esse Ladonis, qui fluuius lauris circumseptus est in Arcadia. Ouid. autem 1. Metamorph. tradit filiam Penei, vnde Peneiam, ac Peneida vocat: est autem Peneus Thessaliæ fluuius, inter Ossam & Olympum decurrens, apud quem est locus amœnissimus, qui Tempe dicitur: Vnde Virgil. ait 4. Georgic. Fugiens Peneia Tempe. Ouid. 1. Metamorphos. Est nemus Æmoniæ prærupta quod vndique claudit Sylua, vocant Tempe, per quæ Peneus, &c. Fertur autem duas habuisse filias, Cyrenen & Daphnen. Vide Bocatium li. 7. ca. 29. Porrò poetæ finxerunt, Daphnen è Ladone procreatam, quòd lauri, & arbores prouenıant nascanturque de fluuialibus vndis.

Item, authore Fulgentio, laurum Apollini dedicarunt, quoniam si eam dormientibus ad caput posueris, vera somnia videbunt.

Pythio, &c. Python vel Phython horrendæ magnitudinis è terra calescente post Deucalionis diluuium procreatus serpens, quem Phœbus interemit, vnde Pythius est appellatus. Et in honorem eius ludi instituti, Pythia dicti. Ouid. 1. Metamorph.

Instituit sacros celebri certamine ludos,
Pythia perdomitæ serpentis nomine dictos.

Sunt qui sit dictum asserant ἀπὸ τοῦ πυνθάνεσθαι. At Macrob. 1. Satur. cap. 17. à πύθω, hoc est, σήπω, trahit, quòd nunquam sine vi aliqua caloris efficitur pu-

tredo.

Tripodi, &c. Tripodes, à tribus pedibus dicti fuerunt, auctore Seruio super 4. Æneid. mensæ in Apollinis Delphici templo, quibus superpositæ Phœbaides vaticinabantur, vel ex quibus responsa dabantur. Dicebatur etiam Cortina. Virgil: in 6. Æn. Neque te Phœbi Cortina fefellit. Fuerunt autem duo summæ fidei oracula, Delphica & Pythia. Vide Erasm. in prouerbio: Ex tripode.

Iam quo pacto, &c. Non probabile est, inquit, nuptias factas esse inter res inanimatas, cùm Hymenæus eorum sit qui sensus habeant. Præterea cùm in dubio sit an inter fluuios filia Daphne, an Ladon pater inter homines recensendus.

Amor res pessima, &c. Vnde Euripides, βροτοῖς ἔρωτες ὡς κακὸν μέγα. Mortalibus amores quàm magnum malum. Qui bonis hominibus non conueniunt, nedum Apollini Deo. Rectè apud Diogenem Laertium Zeno: Amor est, inquit, concupiscentia quædam, in præstanti ingenio viros non cadens.

Viri mulieribus præstant, &c. ὑπερέχουσιν, viri superant, vincunt fœminas. Etenim fœminæ debiliores sunt maribus, quia frigidioris naturæ, vt de animalibus ait Aristoteles.

Refutationis Exemplum.

Arion vectus à Delphino.

ARGVMENTVM.

Falsum esse, quod Herodotus lib. 1. scripsit super Arione fidicine. De quo vide Gell. lib. 16. cap. 19. Ouid. 2. Fast.

Exordium à reprehensione.

Primam historiæ legem Cicero tradit esse, vt vera sit, nec admisceat aliquid falsi, quam Græci non seruando, sed creditu indigna turpiter confingendo, fecerunt, vt fidem amiserint, & Græcia mendax creditur

Est enim lumen veritatis historia.

datur, & Herodoti ſcripta vana, atque mendacijs cō-ſuta maximè ea, quæ ſuper Arione prodita circumferuntur.

Ab expoſitione. Arion, inquit, Citharœdus, grandi pecunia, & re bona multa copioſus, Corinthum ex Sicilia, & Italia conſtituit redire. Nautas igitur Corinthios delegit, qui prædæ pecuniæque cupidi ceperunt conſilium de necando Arione. Hic pernicie intellecta, pecuniam inſidiatores haberent, vitam darent, orauit. Atqui nautæ imperarunt, vt iam ſtatim coram deſiliret præceps in mare. Homo ibi territus, ſpe omni vitæ perdita, id vnum rogauit, vt priúſquam mortem oppeteret, induere permitterent ſua ſibi veſtimenta, & fides capere & canere carmen caſus illius ſibi conſolabile. Quod orauerat, impetrat, atque ibi mox de more cinctus, amictus, ornatus, ſtánſque in ſummæ puppis foro, carmen, quod ὄρθιον dicunt, voce ſublatiſſima cantauit. Ad quos Delphinum inter vndas adnauiſſe, & dorſo ſuper fluctus edito Arionem vectauiſſe, incolumíque cum corpore cum cithara atque veſtimentis illæſis, Tenarum in terram Laconicam deuexiſſe confirmat Herodotus.

Ab obſcuro. Ecquis aſſerat conſpicuum atq; planum eſſe, Arionem in mare præcipitatum fidibus ceciniſſe, ipſum fluctibus non obrutum, nec citharam humoris impatientem aſpergine marina corruptam, neque veſtes à procellis abſorptas, ſed omnia integra ipſumq; citharœdum ſaluum euaſiſſe beneficio marinæ belluæ?

Ab incredibili. Ab Arione fidicine magnam pecuniæ vim collectam admitto, licet idipſum multis difficillimū creditu, cùm iuxta prouerbium, bonus cantor bonus cupidiarius, promúſque magis quàm condus. At quis, oro, tam demens, vt perſuaſum habeat fidicinem in tanta calamitate, & in tantis vitæ periculis conſtitutum ſe ornare, & canere potuiſſe? Porrò quem-

quemadmodum nemini fidem feceris, Priamum in filiorum funeribus plausisse, & Nioben in tanto natorum luctu saltauisse: sic nemo crediderit, hominem in extrema necessitate, capitisque periculo fidibus delectatum cecinisse carmen non vulgare, rebus scilicet requirentibus habitum potiùs lugubrem, aut Musam quam vocant Caricam.

Verùm esto, concedatur illum potuisse canere, & delphinum musica demulsum; sed cùm sit omnium non solùm marinorum animalium velocissimus Delphinus, ocyor volucre, & telo acrior, juxta Plinij sententiam, quomodo ejusdem dorso, potuit Arion pendere, vbi si commoda etiam fuissent retinacula, ijs tamen fidibus intentæ manus vti non potuissent. Sed esto, non sit excussus: at quomodo vortices perferre potuit, & semper æstuantis, furentísque maris impetus, æquoreósque turbines atque procellas, quæ remos frangere, proras auertere, & maximas naues deuorare solent, atque submergere? *Ab impossibili.*

Quid ab historico magis alienum quàm ista mendacia confingere? Quid minùs conuenerit humanæ naturæ, quàm in summo rerum asperrimarum periculo canere? Quid in truculentarum belluarum ad feritatem nataram naturam minùs quadrauerit, quàm eas, natiua rabie deposita mansuescere, placidorumque equorum officijs fungi, mariáque superequitantem hominem dorso portare? *Ab indecoro.*

Calamitatis dolor est comes, atq; luctus, prosperioris fortunæ cantus & lætitia: sed quomodo in summũ vitæ discrimen adductus Arion, lætitię vestiméta potuit induere, musicisq; cantilenis indulgere? At idé in mare præcipitatus, quomodo emersit, quomodo marinis humoribus perfusus, & horrore perculsus, fides, quas inutiles aqua reddit, tractauit? quomodo societatis humanæ atq; rationis expers Delphinus, *A contrario*

equum domitum imitatus, citharœdum veluti equitem vexit, & monstrator itineris in portum, quẽ optauit homo, deduxit.

Ab inutili. Quorsum ista tam absurda commenta, & inutilia vel auditu, vel relatu figmenta, vnde nulla morum cultura, nulla item ingeniorum commoditas promanat?

Epilogus. Finem modò faciam, ne in Herodotum inuectus, calumniari videar, & prolixis verborum ambagibus vsus, molestijs afficiam eos, qui credulitatis vitio non laborantes, nouerunt mera deliramenta esse, quę de Arionis fabula memoriæ sunt prodita.

Aliud refutationis exemplum.

ARGVMENTVM.

Vanum esse, Elpenora mutatum fuisse in porcum.

Vt fabulæ Poetarum honestæ, delectandi gratia, vel docendi causa conscriptæ, laudem merentur: sic absurda, quorum nullus est vsus, mendacia, carbone notanda, miniméque sunt ferenda, cujus farinę sunt ea, quæ finxerunt de Elpenore.

Circes fabulam explicat apud Xenophontem, prænomemo. Socrates. Quem sociorum Vlyssis vnum fuisse perhibent, & à venefica Circe, Solis ac Persæ filia mutatũ in porcum, atque ex homine per pocula bestiam quadrupedem factum: juxta illud Iuuenal. Satyr: 14. Cum remigibus grunnisse Elpenora porcis. Circes, inquit Horat: pocula nosti,

Ab expositione.

Quæ si (Vlysses) cum socijs stultus, cupidusque bibisset,
Sub domina meretrice fuisset turpis & excors,
Vixisset canis immundus, vel amica luto sus,

Ab obscuro. Quod figmentum nemo, præditus etiam Attica eloquentia, perspicuum, aut planum fecerit homini rationis compoti. Obscurior enim res est, quàm vt vlla

dicendi

dicendi facultate queat illustrari, & intellectu tā difficilis, vt ne Apollo quidem (vt prouerbio dicunt) intelligat.

Quis tanto credulitatis vitio laborauit, cui verum esse videatur, hominem in porcum transformari potuisse, idque per fœminam, quę vt viris infirmior est, ac ineptior: ita minus idonea ad capessendas atq; sibi vendicandas diuinæ virtutis artes, quib⁹ tanta miraculorum spectacula solent exhiberi, & virgula, vt aiunt, diuina suppeditari? *Ab incredibili.*

Ecqua ratione vel efficacia fieri potuit, vt humana facies in setosum porci caput transformaretur, manus cum digitis in pedes bisulcos transirent, & breuiter in animal deforme, terram semper spectans ac fodiens, conuerteretur homo? *Ab impossibili.*

Cui Deus os sublime dedit, cœlumque videre
Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus.

Non decuisset Circem id attentare, vel sibi potenter arrogare, quod solius diuinæ virtutis est opificium. Ad hæc indecens admodum fuisset, humani corporis figuram, ad Dei similitudinem factam, in porcina membra conuertere, naturamque ratione diuina prędıtam, sordidissima pecoris carne dehonestare. *Ab indecenti.*

Veneficijs potens Circe fuerit, esto. Sed quomodo à triuenefica porrectum, quod haustum in stomachum trajici, perinde in visceribus absumi, atque confici solet poculum, potuit totum Elpenoris corpus immutare? Quis vnquam audiuit sumpta pocula secutas fuisse corporum transeuntium in alias transformationes, & non potiùs pristina membrorum figura permanente, sanitatem, vel aduersam valetudinem concomitatam? *Ab incohærenti.*

Quæ malè feriatorum hominum deliramenta, cùm nihil bonæ frugis adferant, miror, quid Herodotum iuuerit ista confingere. Quid item vates impulerit scriptis *Ab inutili.*

ſcriptis ſuis rata facere atque committere, vt verum perduret prouerbium: πολλὰ ψεύδονται ἀοιδοί: Multa mentiuntur poetæ. Quibꝰ quidlibet audendi ſemper fuit æqua poteſtas, vt Horatius ait.

Concluſio. Deſinam plura de rebus vaniſſimis verba facere, ne diutius in ijs immorato, mihi aliqua vaniloquẽtiæ nota poſſit inuri.

Aliud refutationis exemplum.

ARGVMENTVM.

QVòd vana ſint, quæ jactant barbari de Hieronymo ob libros Ethnicorum, in primis Ciceronis, lectos, flagris cæſo.

Exordium à dicentium reprehenſione. Politiorum literarum hoſtes Cerite, quod aiunt, cera digni ſunt, quòd lapidem moueant omnem, vt ſtudioſos à bonis literis retrahant. Etenim multa cõminiſcuntur, vt bonos in erroris tenebras ſecum abducant. Sed videamus quænam inter cætera, quorũ infinitus eſt numerus, phantaſmata confingant, ac immenſa caui ſpirent mendacia folles.

Ab expoſitione. Diuus Hieronymus, inquiunt, cùm ſingulari diſciplinarũ ſtudio flagrans, Ethnicos ſcriptores, imprimis Ciceronem, lectitaret, nec profani ſtudij finem faceret, per ſomnium ad Dei tribunal raptus eſt, vbi accuſatus ad flagra damnatus fuit, vt documento eſſet libros Ethnicorum non eſſe legendos.

Ab obſcuro. Quod hominum à muſis alienorum figmentum à veritate remotiſſimum, Cimmerijſque (vt aiunt) tenebris obuolutum eſt. Etenim cui poterit apertũ atque clarum videri, hominem mortalem, non modò ſomno, ſed etiam carne & oſſibus grauatum, in cœlos rapi, in Dei conſpectum produci, atque ibi ad majeſtatis ſummæ tribunal virgis cædi, propter lectos cum judicio libros Ethnicorum? A quorum

ſtudijs

ſtudijs nemo bonus vnquam, nemóque pius abhorrere ſolitus, ſed potius omnia probare, quod bonum eſt tenere. Quomodo manifeſtum ergo fuerit, virum ſanctum vapulaſſe, quòd velut è luto gemmas, hoc eſt, quod in Ethnicorum libris optimum erat, collegerit, ac inde libris ſuis plurimum conciliarit leporis, atque dignitatis.

Vltra fidem eſt ſingulari ſanctimonia virum conſpicuum, è lectulo ſuo raptum in cœlos, vt flagris cæderetur? deinde virgis percuſſum, in terras relatũ fuiſſe. Quod ſi verè contigiſſet, procul dubio ſemper à Poetarum lectionibus poſt datã tergo pœnam abſtinuiſſet. At idipſum minimè feciſſe eius ſcripta teſtantur. Sed per ſomnium fuit accuſatus, per ſomnium damnatus, atque cæſus Per ſomnium igitur res debent credi, quæ meræ verborum vmbrę ſunt. *Ab incredibili.*

Quomodo carnalis homo ſuper æthera ferri: quomodo imbecillitas humana præfulgidos cœleſtis ſplendoris atque flammarum radios perpeti, fulgurantéiſque terribilis iudicis vultus ſuſtinere potuit? Sed eſto, potuerit id tolerare. Quomodo autem dormiens nihilq; ſentiens verbera potuit ſentire? Quomodo ſe tanta formidine perculſum, & in pericula coniectum fuiſſe recordans, ad Ethnicorum libros redire. *Ab impoſſibili.*

Omniũ peſſimi ſunt homines, qui nobis fingunt, Deum illorum tortorem eſſe, quos è libris Ethnicorum, quod habetur inibi ſalutare, non piget excerpere, & in vtilitatem piorum memoriæ prodere: illis interim parcentem, qui ſegnes & ignaui bonas omnes diſciplinas, quæ Dei Opt. Max. ſunt munera, contemnunt, prauáque ſua & viuendi conſuetudine, & docendi ratione bonos offendunt, atque ſecum trahunt in perniciem. Et viro ſancto parum conuenerat auctorum profanorum ſcripta legere, ſi cog- *Ab indecoro.*

ſi cognouerat, ea ſacris literis incommodare, aut legentibus nihil vtilitatis ſuppeditare. Eſto, ſint in jis nonnulla praua dogmata, magis tamen decuerit mala præterire, & aures obturare, quàm omnia ex æquo damnare.

A repugnanti.

Scripſit quidem D. Hieronymus, ob lectos Ciceronis libros ſe flagra paſſum, ſed puellæ teneriori, quam à nimio poetices ſtudio volebat retrahere, ſcripſit per ſomnium accidiſſe. Quis inde, precor, colligendum iurauerit, eloquentiſſimos Ethnicorum libros non eſſe legendos? Quod per ſomnium, quo rem actam intelligunt, pij credituri ſunt, velut Græci dicunt κατ' ὄναρ. Quo antiquo prouerbio ſignificarunt, id quod nulla ratione, nullo tempore audeas ſperare.

Sed quæ ſuis hiſce mendacijs turpiſſimis commoda nobis adferunt bonarum literarum hoſtes? Commoda non videmus, experimur autem incommoda. Etenim dum omnes ſui ſimiles, hoc eſt, indoctiſſimos cupiunt habere, talibus terriculis iuuentutem à literis ſynceerioribus auocant, vt ſimiles habeant labra lactucas. Ita grandiores hi facti, nulli vel rebus priuatis, vel publicis vſui poterunt eſſe.

Faceſſant igitur elegantiorum literarum oſores, ac deſinant per vaniſſimas de D. Hieronymo confictas nugas iuuentutem ab Ethnicorum vtiliſſimis, & mores, & ingenia formantibus ſcriptis deterrere.

Petrus Moſellanus copioſius & elegantius tractauit, cuius verba non piguit adſcribere.

ARGVMENTVM.

SI vnquam hoc dubium fuit, hoc vitij mortalium mentibus naturâ inſitum eſſe, vt quantum quiſque vel ipſe iam ſit aſſequutus, vel poſt ſe aſſequi poſſe ſperet,

ſperet, tantum probet, & nihil niſi quod ipſe facit, rectum putet: nunc certè dubium eſſe deſinet, poſteaquam exiſtunt, qui quoniam ipſi optimos quoſque ſcriptores aut non legunt, aut ſi legunt, non intelligunt, alios quoque ab eorum lectione deterrent: & quia errorem ſuum veris rationibus perſuadere nequeunt, mulierculárum more efficias ſuperſtitioſorum exemplorum minas confingunt. Nam quis deſidioſiſſimis iſtis deſidiæ patronis credet, propterea D. Hieronymum, vt diuinarum ita humanarum literarum peritiſſimum, quòd Ethnicorum ſcripta legerit, cœleſtis iudicij ſententia condemnatum, de tergo ſatisfeciſſe? Operæ pretium autem eſt, quibus verbis bellam hanc ſuam, ſcilicet hiſtoriam narrent, exponere. Nam ſi veri quid haberet res, longè aliam faciem narratio ipſa haberet. Nam qui benè natos adoleſcentes hac fabula ab honeſtiſſimarum rerum ſtudijs abducere conantur, quanquam mendaci veritatis tectorio abducere ſe poſſe profitentur, (ſophiſtæ enim & ſunt, & appellantur) tamen infelici adeo ſunt ingenio, vt cautè mentiri, & fictionē celare non poſſint. Sic enim aiunt: S. Hieronymus cùm ſingulari quadam liberalium diſciplinarum omnium ſtudio flagraret, non ſatis habuit Philoſophiam & Theologiam didiciſſe, inſuper curioſitate quadam prouectus, Ethnicos ſcriptores, & imprimis Ciceronem ſubinde legit. Placebant enim ei pulchra verba, quibus paganus ille in ſuis libris frequenter eſt vſus. Cōniuebat ad hæc aliquando Deus: ſed cùm finem non faceret inutilis ſtudij, per ſomnium ad Dei tribunal accerſitus, de Ciceroniana lectione accuſatur. Quid multis? Damnatus eſt ad flagra. Quibus multum diuque cæſus, ſatis docuit, non eſſe legendos libros Ethnicorum, præcipuè Ciceronis. Hęc eſt illa terrifica hiſtoria, quam vbique aduerſùm bonarum litera-

rum studiosos decantant. Nam vt indocti medici vno collyrio omnium oculos sanant, ita miseri isti vnum hoc habent, quo inscitiæ suæ patrocināntur. Sed nunc quantum efficiant, videamus. S. Hieronymus, inquiunt, singulari quodam liberalium artium studio flagrauit. Quid ego audio? Sanctus erat Hieronymus, & tamen liberalium artium studio flagrabat? Sancti sanctè omnia & faciunt, & dicunt. Vos verò hoc nomine in ius vocatum iactatis, quòd liberales disciplinas auidiùs legendo sit sectatus. Aut ergo Sanctus non erit Hieronymus, & disciplinæ liberales erunt fugiendæ: aut si sanctus Hieronymus, sanctum erit & liberales artes tractare. At quis est tam impudens, vt Hieronymo sanctitatis gloriam detrahat? Nisi fortasse dicitis tum eum Sanctum non fuisse, cùm prophanos auctores legeret? Dicite ergo mihi vllum tempus, quo à prophanis literis in totum abhorruerit. An est aliquis liber, aliqua epistola, aliquis commentarius eius scriptoris, in quo non prophana sacris adiunxerit? Quòd si in scribendo ad prophanos auctores sæpe respexit, quanto magis in legendo idem hoc fecisse eum putabimus? Aut ergo sanctitatis opinionem, quam ille sibi summa eruditione, summaque pietate comparauit, ei detrahetis; aut, si hoc non audetis, mendacium vestrum ipsi prodetis. Deinde si artes ab Ethnicis potissimùm & inuentæ, & nobis traditæ, liberales sunt, flagitium erit eas didicisse. Vix me contineo quin hîc sophistis istis insultem. Hoccine vester vos docuit Aristoteles, liberale quod sit, hoc idem & flagitium esse posse? Non virtus est liberalitas? O nouum acumen! Nam cùm quod liberale appellant, hoc idem vitiosum esse dicant, nonne ex virtute faciunt vitium? Vt cùm vitium omne sit fugiendum, idem sit istis & liberale & illiberale fugiendũ pariter,

&

& expetendum. Vide quàm bellè cohæreant, quamque formalis ſit, vt Gothi iſti loquuntur, hæc narratio: Sed Philoſophia ac Theologia contentus eſſe debebat, ſicut doctor ſanctus, & doctor ſubtilis, qui non curauerunt iſtas nouitates. Quam tu hic Philoſophiā mihi ſomnias egregie Philoſophiæ magiſter? Neq; enim credibile eſt vigilare eos, qui vllam artem liberalem à Philoſophia ſeparant. Miſeri homines non didicēre Philoſophiam: non eſt dictata quædam nuper à neſcio quibus, quæ poſteà & in ſcholis alij alijs velut per manus tradidêre, de inuentionibus, de formalitatibus, de obligationibus, & ſimilibus nugis, ſed latiùs patere auguſtiſſimæ hujus diſciplinæ fructum. Nam cum totum Philoſophiæ corpus ex tribus velut primarijs membris conſtet, ſermonis facultate, naturalium rerum cognitione, & vitæ inſtituendæ ratione, ſingula hæc deinceps plurimas in ſe complectuntur partes. Etenim in ſermone deſideramus, vel vt cum rectè loquentium exemplo conſentiat, id quod pollicetur grammatica; vel vt naturam cujuſque rei explicet, nunc quæ obſcura ſunt definiendo, nunc quæ multa & confuſa ſunt, diuidendo; nunc, quid cuique vel conſequens vel repugnans ſit, colligendo, quam vim dialecticen vocant: vel vt propriè, diſtinctè, copioſè, ornatè de quauis re propoſita cum quadam audiētium admiratione dicamus, quæ facultas propriè eſt oratorum. Sed naturæ cognitio latiùs etiam fines ſuos porrigit, cùm cœlum pariter, elementa, atque adeò, quæ in elementis ſunt omnia ambitu ſuo circumſcribat. Vitæ verò humanæ moderatio non in hoc eſt tota, vt quis ſuos ipſius mores ad virtutis præſcriptum formet, ſed majus etiam quiddam præſtet, nimirum vt primùm nos ipſi, vitamque noſtram: deinde dom⁹, familiæq; curam: poſtremò ciuitatis ac reipub. adminiſtrationem

S. Thomas Aquinas: Subtilis, Iohannes Scotus.

Philoſophia omnis ex quibus conſtat.

onem recta ratione instituamus. Et cùm ex vno Philosophiæ velut fonte innumerabiles disciplinarũ humanarum riui promanarint, & nullus scriptor, quantumuis Ethnicus, tam sit inanis, vt non scriptione sua in aliquam Philosophiæ partem incurrat, quæ (malùm) insania est, eum, qui Ciceronem in omni Philosophiæ parte summa cum laude versatum, diligenter legat, perinde criminari, ac si Philosophiæ terminos sit egressus? Quòd si Philosophiæ pars est Cicero, & qui Philosophiæ student, vel vestro judicio, nõ solùm non flagra, sed præmia merentur; qua, quæso, fronte fingitis nobis Hieronymum, cui præmium debebatur, cæsum flagris? Neque verò libet hîc quicquam exprobrare vel Thomæ Aquinati, vel Iohanni Scoto, quos tantopere venerari cuique per me sanè licet: illud tantùm dico, me nec sanctitatem detrahere Thomæ, nec Scoto subtilitates inuidere: sed quod additis, non curæ fuisse ijs nouitates, videlicet per nouitates Ciceronis lectionem intelligentes: agnosco Atticam istam vestram eloquentiam, & acumen miror, quòd, quæ annis supra mille sexcentis in eruditorum manibus fuerunt, ea præ nugis vestris nuper natis existimetis noua. Atque vtinam vobis, quibus tantum displicent noua, nunquam nouus contingat cucullus, nunquam nouæ crepidæ, sed semper pannis annisque obsitis, putridi pisces, & antiquata oua sint cibus.

A Consulatu enim Cic. ad Christi natalem anni 61. intercessere.

At suauis etiam est, quòd quo probabilius esset mendacium, causam iecti Ciceronis adjungunt, quia, inquiunt, placebant ei pulchra verba. Ecce verò alterum sermonis sophistici florem. Quid autem peccatum est, malle pulchra quàm spurca? Video quorsum tendatis: Hieronymum vestri similem optatis, hoc est, infantem. Deinde, vllumne verbum per se est pulchrum, an potius vt quodque rei vel pulchræ vel

turpi

turpi inditum est, ita vel pulchrum vel turpe habetur? Quòd si pulchra sunt verba, quæ pulchras res velut vestiunt & ornant, nonne in contrarium res vobis exit, vt quod pro vobis adduxistis, hoc maximè vos oppugnet? Iam vt demus causam hanc aliquid valere, illud quomodo consistet, quòd, quæ in alijs laudat Hieronymus, eorum culpa ipse plectatur? An non idem in Epistola ad magnum oratorem, & fatetur se profana legere, sacrisque intertexere, & qui hoc ante se fecerant, suoue etiamnum tempore facerent, eorũ exempla non modò non reprehendit, verumetiam imitanda proponit.

Nonne Lactantium hoc nomine miratur, quòd ad Cic. eloquentiam cæteris propriùs aspirauerit? Non Basilius, summus mea sententia Theologus, nepotibus suis adolescentibus, quos ad diuinę sapientię perfectionẽ erudiebat, omne genus profanorum scriptorum prudenter legendum suasit? imò non Augustinus in futuro Theologo omnium penè humanarum literarum cognitionem desiderat? Nonne idem Ciceronis Hortensio (sic enim inscriptus est liber) velut duce, ad sapientiæ Deo dignę studium primùm se peruenisse palàm testatur? Et Hieronymum lecti Ciceronis pœnas graues adeò dedisse, credi vobis adhuc postulatis? Illi laudibus attollunt industriam eorum, qui ad æternę sapientiæ templum ornandũ, populi Israelitici exemplo, peregrinas conferunt opes; vobis non satis est vos ipsos velut fucos quosdã, in aluearium nihil importare, insuper & alijs in hoc genere laborantibus obstrepitis, & ficti exempli horrorem opponitis. Sed quid ego horum exempla commemoro? Ipse adeò Paulus, qui Christi suo ore loquentis periculum minatur, Ethnicorum poetarum versibus in Euangelij gloriam abusus est. Quid autem, si ostendam, quod vos impudenter adeò asseueratis,

ueratis, hoc ne fieri quidem potuisse? Quid si hoc ex vestris ipsorum verbis conuincam? Quid si hoc vestrum commentum ab ipso adeò Hyeronymo palam rideri alicubi comprobem, deincépsne tale aliquid studiosis hominibus obgannire audebitis? Per somnium vobis Hieronymus accusatur, per somniũ damnatur, per somnium cæditur. O nouum judicium! In Areopago olim judicia noctu habebantur, sed vigilantibus reis: hic reus cùm altum adeò dormiat, vt etiam somniet, ad tribunal protrahitur, accusatur, damnatur, cæditur: qui fieri potest, vt dormiens causam dicat: vt omni sentiendi facultate destitutus, flagrorum ictus sentiat? Nonne ipsa somnij vox totum hoc quod jactatis somnium, aut si quid somnium vanius est, esse ostendit? Atqui venit in mentem, quo potissimùm nitantur fabulæ illius decantatores. Hieronymus, inquiunt, ipse scribit tale quid sibi accidisse. Fateor, sed scripsit juuenis, calentibus adhuc in eo Rhetorum studijs, quorum professio est, fictis etiam narrationibus ad suum negotium abuti. Scripsit puellæ, cujus ingenium parum firmum, talibus terriculis ab immodico Ethnicę lectionis studio absterrere prudentis erat. Scripsit aptis verbis, aptis figuris, ea prę fatione somni pariter & febriculæ, vt cauto firmoq; lectori cõmentum ne posset quidem imponere. Scripsit in familiari priuataque Epistola, stylo ad puellarum infirmitatem accommodato. Alioqui ter perjurum facietis Hieronymum. Primùm qui post judicium illud vestrum, quo lectionem Ethnicorum abjurauit, ad libros profanos toties redierit: deinde, qui alius generis libros non modò legendos permittat, verum etiam suadet. Postremò, qui in defensione sua multis annis posteaquam ad Eustochium de somnio hoc scripserat, exactis, Rufino lectionem Ethnicorum pro crimine objicienti

jicienti responderet somnium esse, quod Eustachio scripsisset: somnijs autem scripturarum authoritate fidem non habendam. Quid expectatis amplius? ipse Hieronym. iam non minùs eruditione vitæque sanctimonia, quàm ætate perfectus, quod iuueni sibi ad Eustachium scribenti exciderit, merum fuisse somnium confitetur. Sed vereor planè, ne sint quibus prolixa hæc de somnio disputatio quondam tædij somnum adduxerit: tantum abest, vt ne cui fabulam hanc persuadeam, metuam.

Elegantissima M. Porcij Catonis Consulis ad populum oratio: qua fœdum Bacchanalium ritum reprehendit, ex T. Liuio.

NVlli vnquam concioni, Quirites, tam non solùm apta, sed etiam necessaria hæc solennis comprecatio Deorum fuit, quæ vos admoneret, hos esse Deos quos colere, venerari, precariq; maiores vestri instituissent; non illos, qui prauis & externis religionibus captas mentes, velut furialibus stimulis ad omne scelus, & ad omnem libidinem agerent. Equidem nec quid taceam, nec quatenus proloquar, inuenio: si aliquid ignorabitis, ne locum negligentiæ dem: si omnia nudauero, ne nimium terroris offundam vobis, vereor. Quicquid dixero, minus quàm pro atrocitate & magnitudine rei dictum scitote esse. Vt ad cauendum satis sit, dabitur opera à nobis. Bacchanalia tota iam pridem Italia, & nunc per Vrbem, etiam multis locis esse, nō fama modò accepisse vos, sed crepitibus etiam, vlulatibusq; nocturnis, qui personant tota Vrbe, certū habeo. Cæterū, quæ ea res sit ignorare: alios Deorū aliquē cultum, alios concessum ludū & lasciuiā credere esse. & qualecunq; sit, ad paucos pertinere. Quod ad multitudinē eorū attinet, si dixero multa millia hominum esse, illicò necesse est exter-

Bacchanalia hæc Sp. Posthumio Albino & Qu. Martio Philippo Coss. viguerunt.

exterreamini, nisi adiunxero, qui, qualesque sint. Primùm igitur mulierum magna pars est, & is fons mali huiusce fuit: deinde simillimi fœminis mares stuprati, & constupratores, fanatici, vigiles, vino, strepitibus, clamoribusque nocturnis attoniti Nullas adhuc vires coniuratio, cæterùm incrementum ingens virium habet, quòd in dies plures sunt. Maiores vestri, ne vos quidem, nisi cùm aut vexillo in arce posito comitiorum causa exercitus edictus esset, aut plebi consilium Tribuni edixissent, aut aliquis ex magistratibus ad concionem vocasset, fortè temerè coire voluerunt: & vbicunque multitudo esset, ibi & legitimum rectorem multitudinis censebant debere esse. Quales primùm nocturnos cœtus, deinde promiscuos mulierum ac virorum esse creditis? Si quibus ætatibus initientur mares, sciatis: non misereat vos eorum solùm, sed etiam pudeat. Hoc sacramento initiatos iuuenes, milites faciendos censetis, Quirites? jis ex obscœno sacrario eductis arma committenda? hi cooperti stupris suis, alienisque, pro pudicitia coniugum ac liberorum vestrorum ferro decernerent?

Minus tamen esset, si flagitijs tantùm effœminati forent, (ipsorum id magna ex parte dedecus erat) à facinoribus manus, mentem à fraudibus abstinuissent. Nunquam tantum malum in Repub. fuit, nec ad plures, nec ad plura pertinens. Quicquid his annis libidine, quicquid fraude, quicquid scelere peccatum est, ex vno illo sacrario scitote ortum esse. Nec omnia in quæ coniurauerunt edita facinora habent, adhuc priuatis noxijs, quia nondum ad Remp. opprimendã satis virium est, cõiuratio sese impia tenet. Crescit & serpit quotidie malum: iam maius est, quàm capere id priuata fortuna possit: ad summam reip. spectat nisi præcaueritis, Quirites. Iam huic diurnæ legitimæ

gitimæ ab Consule vocatæ par nocturna concio esse poterit. Nunc illi vos singuli vniuersos concionantes timent: iam vbi vos dilapsi domos & in rura vestra eritis, illi coierint, cõsultabunt de sua salute, simul ac vestra pernicie: tum singulis vobis vniuersi timendi erunt. Optare igitur vnusquisque vestrûm debet, vt bona mens suis omnibus fuerit: si quem libido, si furor in illum gurgitem abripuit, illorum eum cum quibus in omne flagitium & facinus coniurauit, non suum iudicet esse. Ne quis etiam errore labatur vestrûm quidem, non sum securus. Nihil enim in speciem fallacius est quàm praua religio. Vbi deorum numen prætenditur, celeriùs subit animum timor, ne fraudibus humanis vindicandis diuini iuris aliquid mixtum violemus. Hac vos religione innumerabilia decreta Pontificum, Senatusconsulta, aruspicum denique responsa liberant. Quoties hoc patrum, auorumq; ætate negotium est magistratibus datum, vt sacra externa fieri vetareut? sacrificulos, vatesque foro, circo, Vrbe prohiberent? vaticinios libros conquirerent, comburerentque? omnem disciplinam sacrificandi, præterquam more Romano, abolerent? Iudicabant enim prudentissimi viri, omnis diuini humanique iuris, nihil æquè dissoluendæ religionis esse, quàm vbi non patrio, sed extrerno ritu sacrificaretur. Hæc vobis prædicenda ratus sum, ne qua superstitio agitaret animos vestros, quum demolientes nos Bacchanalia, discutientesque nefarios cœtus cerneretis.

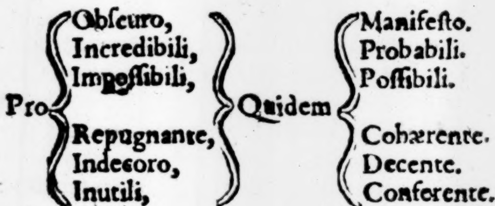
Omnia Dijs propitijs, volentibusque ea faciemus: qui quia suum numen sceleribus libidinibusque contaminari indignè ferebant, ex occultis ea tenebris in lucem extraxerunt: nec patefieri vt impunita essent, sed vt vindicarentur, & opprimerentur, voluerunt. Senatus quæstionem extra ordinem de ea re mihi col-

legæque meo mandauit: nos ipsi, quæ nobis agenda sunt, impigrè exequemur: vigiliarum nocturnarum curam per vrbem minoribus magistratibus mandauimus. Vos quoque æquum est quæ vestra munia sunt, quo quis loco positus erit, quod imperabitur, impigrè præstare, & dare operam, ne quid fraude noxiorum periculi, aut tumultus oriatur.

De Confirmatione, siue adseueratione, quæ Græcis dicitur κατασκευὴ.

CAP. VI.

CONfirmatio, vel Asseueratio, est propositæ rei comprobatio. Confirmanda verò sunt, quæ neq; prorsus manifesta sunt, neque omnino fidem, vt fieri possint, habent, sed quæ medium ordinem seruant. Qui autem confirmare intendunt, omnibus capitibus confutationi contrarijs vtentur. Primùm enim laudent eum, qui dixit, quod confirmandum est: Deinde rem exponant: Posteà contrarijs eorum, quæ diximus comprobent ipsum.

Sanè hæc quoque confirmationis exercitatio omnem vim artis intra se complexa est: cuius exemplũ, Verisimilia esse quæ de Daphne referuntur, continens, tale erit.

Poetas quisquis vituperat, ipsas mihi vituperare Musas videtur. Si enim quæcunque canunt Poetæ, Musis instincti profundunt, quid ni planè Musis bellum indicit, qui poetarum reprehendere conatur inuenta? Ego quidem omnium poetarum sententiam comprobo, illius autem maximè qui Daphnem ab Apolline esse amatam, sapienter protulit. Sed quænam sunt, quibus fidem non adhibent? Daphne, inquiunt, è Terra nata est, & Ladone. *Exordium à laude dicentium.*

Cur hoc apud Deos incredibile? Nónne rebus omnibus aqua & terra sunt origo? Nónne semina rerum omnium elementa præbent? Si verò quicquid gignitur, procedit ex terra & aqua, nimirum Daphne eisdem orta est, quibus omnia principijs Ladone & terra, genita scilicet inde, vnde cuncta procreantur. Superabat autem Daphne facie reliquas omnes: rectè quidem. Quęcunque enim primò è Terra emittuntur, cum naturæ pulchritudine producuntur, & primo velut natiuo, proprióque conspicua decore pulcherrima videntur. Multæ autem mutationes corporibus speciosissimis tempore accidunt: quæ verò recens nata primùm apparuerunt, ea formosissima, veluti quæ nullum adhuc decoris sui damnum passa sunt, blandissimè oculos nostros morantur. Rectè igitur Daphne forma præstabat primùm ex Terra procreata. *Expositio rei à manifesto.*

Ob cujus admirandam pulchritudinem Pythius amore captus est, non injuria. Quicquid enim in terris est, quo res vllæ sunt conspicuæ, atque admirandæ, id omne à Dijs ipsis tributum est. Si verò bonorum omnium amabilis in primis est pulchritudo, quid mirum si jucundissimum Deorum munus, Deum quoque habuit amatorem? Quæ enim Dij donant, ea omnes amore prosequuntur. *A probabili.*

A possibili. Conabatur autem amans Deus suo desiderio mederi: sic enim res habet: Virtutes non sine labore comparantur, & opus est sudore, quisquis eas assequi velit. Hinc ergo laborat amator, nec tamen desiderans amicam comprehendit. Ingens enim est virtus, nec ad extremam ipsius metam quisquam potest peruenire. Aiunt igitur amare Phœbum, non terram scilicet, nec Deorum majestatem vanis cōmentis dehonestantes, sed virtutis ostendentes naturam, vt Apollo sit qui virtutem quærit, ipsa verò virtus, Daphne.

A cohærēti. Fugientem puellam mater excepit. Cuncta enim quæcunque sunt, mortalem sortita naturam, ad ea, vnde orta sunt, festinant reuerti. Idcirco in terram occidit Daphne, ex terra prognata.

A decenti. Accipiens autem puellam mater, pro ipsa reddidit arbustum. Vtrumq; opus terræ proprium, vt in hanc homines cadant, & arbores ab ea nascantur.

A consequenti. Procreatum autem arbustum Apollinis honori dicatum est: Dij enim extra prouidentiæ suę complexum ne arbusta quidem reliquerunt, sed coronātur è natis, et primitiæ prodeuntium è terris, ipsis sacrātur. Sed & arbor diuinationis facta est merces atque symbolum. Hoc autem conueniens puto. Daphnem enim poetarum multi σώφρονα, id est temperatam appellant, & oracula dare, à temperantia prouenit.

Conclusio. Itaque quoniam puella voluptatum expers fuit, virtutibus consecratur. Neque enim posset futurorum esse capax, qui laborat intemperantia, contaminatū habens fœda libidine pectus: quas ob res poetas admiror, & laudo, ipsum veneror carmen.

SCHO-

SCHOLIA.

COnfirmationem Græci vocant κατασκευὴν à verbo κατασκευάζειν, quod est parare, fabricari, quo vtitur Apostolus ad Hebr. 9. Σκηνὴ γὰρ κατεσκευάσθη ἡ πρώτη, ἐν ᾗ ἥτε λυχνία, &c. id est, tabernaculum factum fuit primum, in quo lucerna. Est & probare, & confirmare. Vnde κατασκευὴ, probatio, astructio, demonstratio, item structura vocatur ab Halicarnasseo: hoc est opificium Rhetoricum, & artifex compositio.

Quisquis vituperat, &c. In Aphthonio habetur οὐκ αὐταῖς ἀντιρρῶν, αὐταῖς ἀντιρρεῖν δοκεῖ ταῖς μούσαις, vnde locum hunc sic alij vertunt. Quisquis vatibus contradicit, ipsis Musis videtur contradicere.

Musis instincti, &c. Socrates apud Platonem de recta nominum ratione dicit Musarũ & musicæ nomen deductũ ἀπὸ τοῦ μῶσθαι, id est, inquirere: si quis enim vult Musis familiaris esse, ei opus est indagine, & studio sapientię. Etenim qui ad Musas aspirant, opus habent non parua inquisitione atque labore. Vnde Propertius lib. 3.

Non datur ad musas currere lata via.

Musis autem instinctos, ait, hoc est, diuino furore concitatos, & impulsos. Diuinum enim poetarũ genus est, atque Dijs agitur, vt ait Plato de Legib. 3. Idem de furore poetico: Non arte, inquit, sed diuino afflatu mente capti omnia præclara poemata canũt: Quem furorem ἐνθουσιασμὸν appellant, numinis adflationem, quam Budæus de Asse primo interpretatur vim dicendi, & scribendi diuinitus inseruefactam. Hanc libro 1. de Rap. Proserp. Claudianus intelligens inquit:

Raptores thalamos audaci promere cantu
Mens congesta jubet: gressus remouete profani:

Iam furor humanos nostro de pectore sensus
Expulit,& totum spirant præcordia Phœbum.
Huc item Ouid. 6. Fast. respiciens, ait:
Est Deus in nobis, agitante calescimus illo.
Impetus hic sacræ semina mentis habet.
Idem libro de Arte tertio.
Est Deus in nobis, sunt & commercia cœli:
Sedibus æthereis spiritus ille venit.

Cur hoc apud Deos, &c. Græcism⁹ est, πρὸς τῶν θεῶν, πρὸς τοῦ διός. Hoc est, per Deos, per Iouem.

Superabat facie, &c. Quoniam Daphne omnium pulcherrima fuit, non dubium est, quin Apollinem potuerit in amorem sui sollicitare. Certè pulchritudinem Aristoteles dicebat quauis epistola efficaciorem ad cõmendandum. Theophrastus silentem fraudẽ appellabat: Plato prærogatiuam naturæ, quæ paucis soleat contingere. Carneades dicebat, ἀδορυφόρητον βασιλείαν, id est, regnum absq; satellitio. Meminit Erasm. Apophtheg. 6. Sunt qui pulchritudinem in tria distinguunt: aliam referunt laudabilẽ esse, vt formosam faciem: aliam vsui deseruire, vt instrumentum, & domum, quæ præterquàm quòd speciosa sunt, vsibus nostris commoda etiam sunt: Tertiam legibus studiisque constare, eamque humanæ vitę commodis maximè consulere. Cujus meminit Diogenes Laertius lib. 3. de vitis Philosophorum. Hæc in æternum perdurans omnium est pretiosissima. Vnde Ouid. 3. Tristium eleganter ait:

Nempe dat, & quodcunq; libet fortuna, rapitque:
Irus & est subitò, qui modò Crœsus erat.
Singula quid referam? nil non mortale tenemus,
Pectoris exceptis ingeniique bonis.

Multæ mutationes, &c. Hoc est, pulchritudo recens producta peramabilis est, tẽporis autẽ cursu vitiatur. Hinc pulcherrimè Ouid. de arte amandi secundo ait:

Forma

Forma bonũ fragile eſt: quãtumq; accedit ad annos,
Fit minor, & ſpatio carpitur illa ſuo.
Nec ſemper violæ, nec ſemper lilia florent,
Et riget amiſſa ſpina relicta roſa.
Et tibi iam venient cani, formoſe, capilli,
Iam venient rugæ, quæ tibi corpus arent.
Iam molire animum, qui duret, & aſtrue formam:
Solus ad extremos permanet ille rogos.

Idem 2. Triſtium ad filiam Perhillam:

Iſta decens facies longis vitiabitur annis,
Rugaque in antiqua fronte ſenilis erit.
Injicietque manus formæ damnoſa ſenectus,
Quæ ſtrepitum paſſu non faciente venit.

Notabis obiter, Aphthonium iuxta ſuas præceptiones, non ea confirmare, quæ omnino fidem, vt fieri poſſint, non habent. Et Quintil. lib. 3. cap. 6. Illud frequens eſt, inquit, vt ea quibus minus confidimus, omittamus. Hinc ſilentio præterit, ac tranſit Daphnen in vndis educari, aut in medijs terræ matris viſceribus vitam exigere potuiſſe. Tractari tamen exercitationis gratia poſſunt, cùm confirmatio atque refutatio ſint veluti quædam imagines rerum illarum, quæ in veras & iuſtas cauſas incidunt, hîc ſeorſim, quaſi per luſum, tractatæ, vt in his iuuentus exercita poſſit ad veras ac graues cauſas agendas accommodatior reddi.

Quæ dij donant, &c. Sic argumentatur:

Qui amat pulchritudinem, non hominum, ſed deorum munus amplectitur.

Pythias amat pulchritudinem:

Ergo non hominũ, ſed Deorũ munus amplectitur.

Virtutes labore comparantur, &c. Tranſit ad eam fabulæ partem confirmandam, qua poetæ dicunt, Daphnen ab inſequente Phœbo, teneramque puellam, à Deo non fuiſſe comprehenſam. Quod difficile confir-

confirmatu visum reliquit, & ad allegoriam transit. Per Daphnen, inquit, virtutem intelliges, per Apollinem virtutis sectatorem. Quemadmodum is qui virtutem sequitur, non facilè comprehendit eam, ita Daphne captu difficilis erat Apollini. Etenim difficilia quæ pulchra.

Et via virtutis dextrum petit ardua callem,
Difficilemq; aditum primò spectantibus offert:
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.

Terra omnium communis mater.

Mater excepit, &c. Etenim terræ propter merita indiderunt venerationem materni nominis. Nascentes enim excipit, sustinet, postremò cōplectitur gremio, vt Plin. ait lib. 2. cap. 65.

Apollinis honori, &c. Triplicem, inquit, potissimū vtilitatem adfert Daphne in laurum conuersa; honorem & decus Apollini, Dijs reliquis coronas, quibus exornantur, & diuinandi artis indicium insigne.

Primitiæ, &c. Nouæ fruges. Quas olim veteres non degustabant, nisi prius τὰς ἀπαρχὰς Dijs Sacerdotes immolassent. Vide Erasmum in prouerbio, μηδ᾽ ἀπὸ χυτρεπόδων ἀνεπιῤῥέκτων ἀνελόντα ἰθειν, μηδὲ λυιθαι.

Confirmationis exemplum paulo copiosius à Petro Mosellano tractatum.

ARGVMENTVM.

Quòd verum sit, quod Virgilius scriptum reliquerit, Didonem amoris impatientia mortem sibi consciſſe: confirmationis exemplum.

Quanta fuerit priscorum hominum industria in comparandis sapientiæ monumentis, quæ posteris suis relinquerent, cùm alijs rebus multis constat, tum vel maximè per hoc indicatur, quòd quæ eximiæ cuiusdam Philosophiæ documenta existimabant, ea non

non temerè literis mandabant, sed Musica numerorum suauitate condîta, posteris legenda tradebant. Cuius laudis, ab Hebræis ad Græcos deriuatæ, vt Latini quoque homines participes fierent, si quisquã alius, Virgilius certè effecit. Nam is cùm humanarũ rerum imaginem in Ænea suo mortalibus proponere, ac per hunc, quod cuique vel sequendum vel fugiendum esset, docere statuisset, non satis habuit fictis interim personis veros affectus repręsentare, id quod alioqui poetæ spectare solent, verumetiam vera pleraque admiscuit, inter quæ verissima esse censenda sunt, quæ, vt ab insano amore adolescentes deterreat, de Didone Carthaginensium Regina amoris impatientia mortem sibi consciscente commemorat: grauiúsne an iucundiùs nec dum statuo. Narrat enim Æneam, parte classis naufraugio amissa, Carthaginẽ in Africam delatum; vbi cùm hospitio Didonis vteretur, Reginã pulcherrimi viri primùm admiratione, deinde & amore captam: Postremò amorem consuetudine mutua adeò confirmatum, vt cùm Æneam aliò vocantibus rebus persequi non liceret, amoris impatiẽtia furere inciperet, seq; ipsa interimeret. Quid, obsecro, apertius probabiliusque narrari posset? Quid omnino est in toto hoc narrationis contextu tale, quale in fictis argumentis esse solet? Cohærent omnia, vsitata sunt omnia, & iam multis cõsimilibus exemplis probabilia. Nec vllum est verbum quod mendacij suspicionem facere possit. Constat enim, Troia capta, Æneæ vnà cùm socijs domo profugi classem mari sursum ac deorsum iactatam. Constat Didonem fratris iram fugientem in Africam venisse, Carthaginem condidisse, regnum nouum instituisse. Et quid noui si regina similibus casibus iactata profugum Æneam hospitio excepit? Si tanti Herois virtutes tum ex ipsius formæ dignitate, tum
verborum

verborum grauitate mirata est? Si quem admirabitur, eius etiam amore paulatim ardere cœpit? Primùm mulier annis pariter & corpore virens? Deinde regalis luxus strepitu lasciua, & cui quod libuit etiam licuit? Postremò gustatæ quondam genialis dulcedinis desiderio iam dudum æstuans, ac maritũ sibi destinans? Ipse muliebris sexus per se infirmus, natura sua lubricus est, & cùm alijs affectibus, tum verò maximè amoribus est obnoxius. Nam ij quanquam tristem ferè exitũ habent, tamen cùm ad se homines incautos inuitãt, prima specie mirũ quantũ suauitatis, quantũ deliciarũ, quantũ mellis pollicentur. Et quid attinet hîc exempla cõmemorare multarũ, quæ non, vt Dido, ignoscendo, sed illiberali planè, & pudendo amore superatæ sunt? Quis nescit Pasiphaen, Cretensis Regis filiam tauri amore correptam insaniuisse? Quis ignorat Clytemnestrã Ægisthi adulteri amore pollui, quàm Agamemnonis mariti laudatissimi principis triumphalem reditum expectare maluisse? Et credibile non erit Didonem ab omni parentũ ac maritali iure liberam, Reginam luxu barbarico diffluentẽ Æneę regis hospitis amore tactã fuisse? Sed datis Æneam Carthaginem appulisse, hospitio Didonis vsum, Didonem hospitis amore inflammatam. At flammæ eius tantam vim non fuisse, vt cùm Ænea suo potiri illa amplius non posset, tum vim ipsa sibi attulerit: hoc verò incredibile vobis videtur? Quasi verò non sit tantus amoris furor vt ad moriendum viros etiam compellat, ne dum fœminas. An nõ audistis Herculem ipsum fortissimũ Heroem quo nomine in Deorum numerũ à superstitiosa antiquitate positus est, amoris impatientia incendiũ sibi ipsi struxisse? Et qui affectus fortissimum viri pectus expugnauit, fœminam ad suam ipsius necem adigere non poterit? Vanum autẽ sit hoc exemplum, nisi minores

Amoris furor.

etiam

etiam affectus hoc à viris sapientiæ opinione clarissimis impetrarũt. Quis inter philosophos laudatior Aristotele? At is cùm quamobrem toties se reciprocaret Euripus, inuenire desperasset, ipso desperationis mærore scribitur extinctus. Quot autẽ nobiles Romani gloriæ studio mortem voluntariam suscepêre? Non Cato Vticensis superatarum partium ignominia, ad suam ipsius cædem impulsus est? Non Lucretia, ereptæ pudicitiæ dolore ferrum in se ipsa defixit? Quid autẽ quòd & leuissimi affectus, nempe gaudij immoderatus sensus, matronas aliquot Romanas extinxit? Credendum est enim incorruptis Titi Liuij grauissimi rerum humanarum scriptoris monumentis. Quod ergo viris & fortitudinis, & sapientię gloria spectatissimis leuiores animorum motus extorserũt, hoc vehementissimus omnium affectuum amor non efficiet? Quis ita desipiet, vt hoc credat? Quis non audit vulgò jactari prouerbium, Amanti nihil esse difficile? Quis non videt hac causa cęcum pingi Cupidinem, quòd qui hujus sagittis sunt saucij, sine sensu vel mortis viuant, nihil revereantur, neque parentes, neque amicos, nihil exhorreant, neque infamię probra, neque vitæ pericula, sed cæcorum more ipsi se pręcipitent. Sed enim poeta fuit Virgilius, & vulgare est, poetas fingere omnia: ridiculum verò, non quid, sed à quo quid dicatur, attendere, perinde ac si dictorum factorumque veritas à dicentium scribentiúmue persona pendeat. Poetam esse Virgilium non negamus: sed nihil veri ab eo scriptum esse, hoc verò contendere magna est impudentia. Quid enim eorũ, quæ in Aeneæ sui clypeo de Romanis expressit vanũ est? Neq; si aliquoties fictis imaginibus veritatem adumbrãt poetæ, propterea & quicquid versu scribitur, pro ficto habendũ est. Alioqui si versuũ mensura non nisi mendacijs adhibetur, quid faciemus Empedocli, quid

Cupido cur cæcus pingatur.

quid Lucretio, qui rerum naturas versibus sunt prosecuti? quid Lucano belli ciuilis historiam hexametris numeris canenti? imò quid Dauidi, & quibusdam alijs, qui diuino spiritu afflati, diuinę sapientię arcana vario carminum genere contexuêre? Eant ergo qui veri fidem poetis detrahunt, in primis Virgilio, vt quem cùm alia multa, tum quę de Didonis amore commemorat, verissimè tradidisse, posthac non nisi impudentissimus negare possit quisquam.

Aliud confirmationis exemplum.

ARGVMENTVM.

Verum esse quod Herodotus scripsit,

Arion. Arionem fidicinem à Delphino Tęnarum deuectum.

Exordium ab authoris laude. Iniquus rerum æstimator, & ad faciendam injuriam natus videri potest, qui mendacij coarguere audeat Herodotum. Cuius historiæ magna semper cũ voluptate atq; commodo sunt lectę. Quem dulcem *Lib. 1 c. 1.* & candidum acerrimi viri judicij. Quintilianus prędicat. Hujus vel vnius censuram longè pluris, quàm iniqua multorum Zoilorum judicia, facere meritò debent omnes studiosi, & credere omnia, quæ memoriæ prodiderit Herodotus, vt candidissima, sic verissima esse, maximè quæ super Arione conscripserit.

Ab expositione. Citharœdum Arionem multas arte musica diuitias contraxisse memorat, eumque ab inhiantib⁹ prædę nautis Corinthijs in mare desilire compulsum, cecinisse. Præcipitem autem datum, à Delphine exceptum, & cum pretiosis vestimentis, atque cithara saluum in terram Laconiam deuectum.

A manifesto. Satis admirari non queo, tam obtusi quempiam ingenij esse, cui subobscurum videatur Citharœdum

ditari,

ditari, maximè eum, qui in summo pretio habitus ob singularem artis Musicæ cognitionem, oculos omnium in se conuerterit; qui non delicijs diffluens, nec prodigus, sed virtutis studiosus fuerit, amans patriæ, & amicorum, ad quos venire vt copia sua illorum inopiam subleuaret, decreuerat. Et electro pellucentius est, nautas hominum ejusmodi sentinam esse, qui lucri gratia omnium facinorum genera patrare non exhorrescant. Delphinos autem placidissimos hominum amore capi, atque gestatores peramico vehendi studio patienter hominem ascensorem ferre, non est nouum, nec obscurum. Nam & Athenæus refert, dilectum à delphino puerũ, qui vbi cum alijs ex palæstra ad mare processisset, natabat, natanti autem ex pelago Delphinus occurrebat, & dorso susceptum in altum ferebat, deinde continenti restituebat. Et Pausanias lib. 1. memorat, Melicertam in mare cadentem, susceptum à delphino, & vectum vsque ad Corinthiacum Isthmum. Hęc si cui nondum aperta satis videbuntur, paulo pòst adjiciam, quibus intelliget & longè planiora facta. *Nautæ scelератissimi.*

Atqui non verisimile est, inquiunt, hominem in supremo capitis periculo, summoq; luctu canere potuisse. Sed ignorant stolidi, virum (qualis sine controuersia fuit Arion) sapientem, nullis aduersis casibus succumbere, nec animum despondere, sed omnia fortunæ truculentioris ludibria, velut jocos meros, ac ludos ęstimare solitum, vt non immeritò Horat. dixerit: *A credibili.*

Ad summum, sapiens vno minor est Ioue, diues,
Liber, honoratus, pulcher, Rex deniq; regum:
Quem neque pauperies, neque mors, neque vincula terrent,
Fortis, & in seipso totus teres, atque rotundus.

Cur igitur à fide alienum videatur, aduersitati-

tempore talem Arionem apparuisse, qualis fuerit in prospero? Cur non verisimile sit, in mortis cōtemptu se velut ad nuptiales epulas iturum, vestimēto exornasse, cecinisse item voce læta, quo viri fortioris intrepidum animum declararet. Imbutus philosophico studio didicit mortem non fore timendam, nec malam putandam, quam bona vita præcessisset. Arridebat exemplum Socratis, qui moriens etiam jocatus est. Nam cùm frigerent ei præcordia, Debemus, inquit, ô Crito Gallum Aesculapio: perinde quasi sumpta potione medica conualuisset.

A possibili. Sed quo pacto fieri potuit, inquiunt, vt à bellua & eadem velocissima potuerit per fluctuum procellas deportari? Memorabilium cunctarum rerum expertes viri, nimis ignorant dorsum delphini repandum esse, quo veluti receptaculo Arionem à procellarum impetu atque impulsu tutum consedisse. Ignorant Delphinū non tantùm hominis amicum animal, verum & Musica arte mulceri symphoniæ cantu, & præcipuè hydrauli sono capi. Hominem non expauescit vt alienum, pro voce gemitus humano similis, obuiam nauigijs venit, alludit exultans, certat etiam & quamuis plena preterit vela. Diuo Augusto principe, Lucrinum lacum inuect⁹ delphinus, pauperis cujusdam puerum ex Baiano Puteolos in ludum literariū itantem, cùm meridiano immorans appellatum eum Simonis nomine sæpius fragmentis panis, quē ob id ferebat, allexisset, miro amore dilexit, quocunque diei tempore inclamatus à puero (quamuis occultus, atque abditus) ex imo aduolabat, pastusq; è manu præbebat ascensuro dorsum, pinnæ aculeos velut vagina condens, receptumque Puteolos per magnum æquor in ludum ferebat. Simili modo reuehens pluribus annis donec morbo extincto puero subinde ad consuetum locum ventitans, tristis, &

mœrenti

mœrenti similis, ipse quoque (quod nemo dubitauit) desiderio expirauit. Alius in Aphrico littore Hipponis Diarrhyti simili modo ex hominum manibus vescens ferensque se tractandum, & alludens natantibus, impositosque portans, vnguento perunctus à Fauiano Proconsule Africæ, & sopitus, vt apparuit, odoris nouitate, fluctuatusque similis exanimi, caruit hominum conuersatione, vt iniuria fugatus, per aliquot menses, mox reuersus, in eodem miraculo fuit. Similia de puero in Iasso vrbe Cariæ memorantur, cuius amore captus delphinus, dum abeuntem in littus auidiùs sequitur, in arenam inuectus, expirauit. Puerum Alexander Magnus Babylone Neptuni sacerdotio præfecit, amorem illum numinis propitij fuisse interpretatus. In eadem vrbe Iasso Egesidemus scribit, & alium puerum, Hermiam nomine, similiter maria perequitantem (cùm repentinæ procellæ fluctibus exanimatus esset) relatum, delphinumque causam lethi fatentem, non reuersum in maria, atque in sicco expirasse. Hoc idem & Naupacti accidisse Theophrastus tradit. Nec modus exemplorum. Eadem Amphilochij & Tarentini de pueris delphinisque narrant. Quæ faciunt, vt credatur esse possibile, Arionem citharœdicæ artis, interficere eum nautis in mari parantibus, ad intercipiendos eius quæstus, eblanditum, vt priùs caneret cithara, congregatis cantu delphinis, cùm se iecisset in mare, exceptum ab vno, Tænarumque in littus peruectum, vt ait Plin. lib. 9. cap. 8. Plura apud Plin. lib. Epist. 9. ad Caninium. Eadem habet Gell. lib. 7. cap. 8.

Quare non hiulca, nec dissoluta videantur Herodoti scripta, veluti puluerem, vt aiunt, oculis offundentia, quibus asserit infracti pectoris Arionem in summo discrimine rerũ cecinisse, præclarũq; virtutis suæ specimen atq; documentũ dedisse. A musices item *A consequenti.*

amatore delphino citharœdum per maria vectum, incolumemque conseruatum.

A decoro. Iam inter vehendum quid magis Arionem decere potuisset, quàm grati animi specimen exhibere, atq; animalium amicissimum homini vectorem dulcedine cantus oblectare? Et quid delphino magis conuenire, quàm quod cum hominibus habere gaudet amicitiæ fœdus, ipsis rebus comprobare, officioque vehendi gratiam, quam optimè nouit, atque potuit, referre? Testimonio sit Coeranus ille Milesius, qui delphinum à piscatoribus captum, iam interficiendũ pretio redemptum, mari reddidit. Postea naui, in qua Coeranus erat, submersa, & omnibus necatis, ab eodem delphino conseruatus fuit. Deinde illo in patria Mileto mortuo ac in littus elato, delphinorũ agmen apparuit non procul, tanquam funeri præsens, & opem laturum, vt scribit Athenæus.

Ab vtili. Quòd si præsentis historiæ memoratu dignissimæ nullus alius esset vsus aut commoditas, tamen magna satis illa, quòd non solùm minimarum, verùm etiam maximarum bestiarum naturas scrutati nos, disceremus ipsum rerum conditorem Deum Opt. Max. in suis operibus admirari, atque in mirabilibus eius exercitijs glorificare. Etenim, cui tam Bœotica (quod aiunt) auris est, vel ingenium, qui contemplatus formicarum, aut apum naturas, non admiratur ipsum creatorem? Et qui considerans docilitatem, clementiam, & intellectum elephantis, atque delphinis, non rapiatur ad Dei omnium productoris obseruantiam? Deinde iudicij sanioris adolescens cum perpenderit, tantam in bestijs mansuetudinẽ, statim colliget, se cùm homo sit, humanitate singulari præditum, hominémque non homini lupum esse debere, secum reputando, cętera animantia rationis expertia non tantùm in suo genere probè viuere, sed etiam

dissi-

dissimili tantam beneuolentiam exhibere. At (quod turpe relatu) nulla rabies maior, quàm homini. Bruta congregari videmus aliquando, & stare contra dissimilia. Leonum feritas inter se non dimicat. Serpentum morsus non petit serpentem. At hercule plurima homini sunt ex homine mala, vt Plin. ait lib. 7.

Finem dicendi faciam, nihil ambigens, quin apud omnes veritatis, rerúmque memorabilium studiosos, Herodoti scripta sacrosancta, velut Apollinis oracula sint futura. *Conclusio.*

Aliud confirmationis exemplum.

ARGVMENTVM.

Verum esse, cum remigibus grunnisse
Elepenora porcis.

Cùm in poëtis numen quoddam effulgeat, & eorũ spiritus sedibus æthereis veniat, quis tam impudens vitilitigator qui maledictis audeat illos proscindere, diuinósque homines genuino dente mordere? Ego certè vates vt sacros veneror, & exosculor eorum scripta, maximè quæ memoriæ prodiderunt de Elpenore. *Exordium à laude.*

Quàm pulcherimo veritatis inuolucro finxerunt vnum sociorum Vlyssis, in porcum à Circe per pocula transformatum? *Ab explicatione.*

Et puero perspicuum est, καὶ τυφλῷ δῆλον, id est, & cæco clarũ, belluinis moribus ac ingenio ferino præditos homines, ab omni humanitate atque ratione vacuos, in brutorum animalium naturas transire. *A manifesto.*

Ratio præstantissima hominis pars est, atque lumen vnicum. Quam si libido vel ebrietas extinxerit, quid aliud, quæso, nisi sub humana specie latitãs Epicuri de grege porcus, relinqueretur? Etenim in pecudum, ferarúmque animalium numero habetur quis- *A credibili.*

A possibili. quis est ferinis voluptatibus præuinctus.

Vinum dolosus luctator. Cùm dolosus luctator vinum non modò pedes soleat constringere, sed etiã omnes animi vigores profligare, atque mente captos tenere, vt ab antiquis significantissimo vocabulo temetum sit appellatũ: *Temetum enim ex eo appellatum est, quòd tentet, atque labefactet mentẽ.* Pręterea, cùm animi clauo cupidinis transfixi, rationis omnis expertes euadant, cur, quæso, Elpenor ad pocula & libidinem procliuis, sub hominis figura porcus, hoc est, ratione carens animal esse non potuit?

A cohærenti. Sus gaudet volutabro luti, fœdus vt Elpenor homo voluptates belluinas sectatur, ac porcinam vorandi auiditatem, cumque Philoxeno gruis collum exoptat. Vide Gell. lib. 19. cap. 2.

A decenti. Porci natura maximè quadrat in libidinosos & ebriosos, quos prouerbio porcos Arcananios vocant, qui sensus tantùm cũ bestijs cõmunes habent, in pecudes sua sponte conuersi per libidinem, &, quam Seneca vocat insaniam voluntariam, ebrietatem.

A consequenti. Iam quæ commoditas ex præclaro isto poëtarum figmento promanet, audi. Elpenor in pecudẽ transformatus monet omnes bonarum literarum atq; virtutis studiosos, vt pocula Circes, hoc est, voluptatis illecebras, tanquam nocentissimam pestem fugiant, ac ipsum Elpenora, non secus atque Helotarũ Spartiatarum vinum, detestantes, turpissima libidinis & ebrietatis crimina deuitent. Illud Virgil. semper fixum in pectoribus habentes:

Compedibus Venerem, vinclis constringe Lyæum:
Ne te muneribus perdat vterque suis.

Epilogus. Merito igitur honore prosequi debemus, vt alia, sic præsentia de Elpenore scripta poëtarum, quos non iniuria sacros, & diuûm curam Ouid. appellauit.

Exempla varijs ex autoribus multa consimilia, & ingenij & styli exercendi gratia poteris colligere, atque iuxta præscriptos ab Aphthonio locos tractare,

vt: Verum esse, quod Horatius Cocles armorũ pondere grauatus, Tyberim tranauerit. Cujus meminit Liuius lib. 2. ab vrbe. Valerius lib. 3. cap. 2.

Item. verũ esse, quòd M. Valerius Coruinus pugnæ victoriam auxilio corui obtinuerit. De quo Liuius ab vrbe, septimo. Val. lib. 8. cap. 16. Gell. li. 9. cap. 11. vel etiam falsum esse, ex Quint. lib. 2. cap. 4.

De loco communi, qui Κοινὸς τόπος.

Cap. VII.

Locus communis, est oratio, bona aut mala, quæ alicui insunt, augmentans. Dictus autem est communis, quòd omnibus, qui ejus rei, de qua agitur, participes sunt, communiter conueniat, atque congruat. Oratio enim in proditorem, omnibus in commune perditioni obnoxijs aptatur. Deuterologiæ, id est, argumentationi jam peractæ, & epilogo similis est. Quare locus communis non habet procemium, attamen juniorum exercendorum causa, quandam procemij formam licebit fingere, cui subdere capita, primùm ex contrario, hinc rei expositionem, non tanquam doceas, res enim nota est, sed vt auditorem incites aut exasperes. Post hanc afferes comparationem, qua ex collatione id, de quo agitur, in majus extollas. Postmodum collocabis sententiam, vel mentem, caput sic vocatum, exprobrans, aut calumnians agentis intentionem. Deinde conjecturali digressione vitã præteritam in criminum suspicionem deuocabis: deinde misericordiæ exclusionem. In fine autem hujus præexercitationis, pones capita finalia:

Legitimum,	Possibile,
Iustum,	Honestum,
Vtile,	Euenturum.

Exemplum loci communis contra tyrannidis affectatorem: cujus procemium primum tale est.

QVemadmodum legibus constitutum est, ipsaque apud nos judicia censuerunt, legibus pœnas luat is, cujus scelere leges nullæ fuerant amplius permansuræ. Quòd si, presenti liberatus supplicio, foret æquabiliorem sese præbiturus, aut vitam popularem ducturus, illi forsitan aliquis pœnam remittere posset: cùm verò elapsus in præsentia, sit longè violentior euasurus, injustum certè fuerit, insecuturæ tyrannidis initium præsenti delicto condonari.

Secundi proœmij forma.

Ex aliorum absolutione reorum non magnum fortasse Iudicibus periculum fuerit emersurum; verùm si Tyrannus abierit impunitus, certum est, ad ipsos Iudices præcipuum discrimen deuolutum iri, quos cum ipsis legibus è medio tollent potientes rerum Tyranni.

A contrario Videmini autem mihi, Iudices, in ejus solùm quod in præsentia est, contemplatione mentem habere defixam, virtutis, seueritatisque majorum nostrorum obliti, quorum justius erat reputare, animóque proponere sententiam, qui nobis velut maximum, incomparabiléque munus, Remp. omni dominatione vacuam, solutámque reliquerunt. Optimè quidem illi atque rectissimè. Quando enim fortuna ipsa varietate sua inconstantem se, diuersámque hominibus præbet: proinde mentes quoque hominum ad recta secusq; agendum multiplici flexu trahuntur. Huic inæqualitati fortunæ legum æqualitatẽ opposuerunt, instituerunt; Rempub. velut vnam ciuium omnium sen-

ſententiam facientes, vt fortunam nunc prementem res cujuſque, nunc extollentem legum conſtantia æquaret, eſſetq; in ciuitatibus lex correctio malorum quæ fortuna patraſſet.

Ab expoſitione. Cujus iſte aut immemor, aut contemptor potiùs, ſceleſtiſſimo ſecum conſilio inſtituit, vt Rempub. deleret, taliaque ſecum diſſerebat: Quorſum hoc ergo per deos immortales? Supra omneis poſitus omnibus me patiar æquari? Fruſtráque permitto cumulare diuitias mihi fortunam, ſi eadem quæ vulgus faciam, cadẽ feram? & collecti pauperes judicant, quódque multis videtur, id mihi tanquam lex obſeruandũ erit? Quouſque ego hæc? Quis modus erit, aut horum quæ liberatio? Occupabo arcem & peſſimè perituras longè abigã leges, eróque reliquis ego lex potiùs quàm reliqui mihi. Hæc ipſe ſecũ reuoluebat, nondum verò votorum ſuorum finem aſſecutus: obſtitit enim beneuolentia Deorum. Quid ergo? non iniquiſſimum eſt, ſi propter ea, quæ fruſtra conatus eſt, ſummam Dijs gratiam debemus, propter eadem hæc hunc hodie conſeruari?

A comparatione. Sceleratus eſt homicida, ſceleratior tamen multo Tyrannus. Ille enim vnũ, quiſquis is fuerit, perimit: hic verò totas cõuellit ciuitatis fortunas. Quãto ergo minus eſt, parum offendere, aut vnum necare, quàm omneis occidere: tanto minus eſt homicidæ malum, quàm atrox Tyranni crimen.

A ſententia In alijs autẽ reis éuenit plerunque, vt tametſi grauiſſima admiſerint, mentem eximant delicto, animoque defendantur. Solus autem Tyrannus fiduciam non habet, vt inuitum ſe dicere queat tantum ſcelus ſuſcepiſſe. Itaque ſi inuitus tyrannidem fuiſſet aggreſſus, eſſet fortaſſe ratio aliqua hujus ipſum conatus abſoluere. Verùm cùm ante rem attentatam ipſe multum ſecum diuque, deliberauit, quomodo

iuſtum

iustum cuiquam videtur,culpa carere ipsum,qui ante opera, mente quoq; factus est Tyrannus.

A digressione in conjecturalem causam. Alij ergo,quicunque in jus vocantur rei, præsentis solùm criminis rationem reposcuntur,& propter prioris vitę rectè facta sæpius absoluuntur, præsentibusque delictis ignoscitur: Solus verò Tyrannus vtriusque temporis judicium subeat,oportet. Liquet enim quàm immoderatè vitam præteritam & quàm crudeliter præsentem exegerit ipse. Itaque vtrorumq; det pœnas,& eorum quæ antè, & eorum quæ præsentis sceleris conatu deliquit.

Ab exclusione misericordiæ. Libet autem videre cujus preces pręsenti ipsum discrimini sint excempturæ. Liberi nempe? Verùm cùm supplicantes vobis,flentesque illos videbitis,putate vobis assistere leges,quarum vos respectu moueri multo rectius est, quàm liberorum ipsius. Illos enim speratæ dominationis fuerat relicturus hęredes: leges verò quòd judicandi, decernendique de ipso potestatem habetis præstant. Itaque per quas,quòd Iudices estis, vobis datur, pro eis justius fuerit vos sententiam ferre.

A legitimo. Si enim rectè leges jubent eos, qui patriam in libertatem asserunt,honoribus afficiendos esse, necessariò relinquitur eos, qui in seruitutem redigere conantur, esse puniendos.

A justo. Iustum autem est,vt tantum vobis det pœnarum, quantum ipse sceleris admisit.

Ab vtili. Quòd si Tyrannus occubuerit, id magno vobis vsui futurum est. Quoniam firma præstructio confirmandi legis erit.

A facili & possibili. Facile auté & expeditum erit,de ipso sumere supplicium. Neque enim quemadmodum ipse ad asserendam tyrannidem satellitibus, ita vos ad opprimédum ipsum auxilijs opus habetis. Sed sufficiet (Iudices) sola vestra sententia, cujus cùm à Reipubl. jus, pote-

potestatemq; acceperitis, pulcherrimum quoque erit pro Reip. salute ipsam experiri.

Qui facili cognitione totam hanc præsentem tyrannidis potestatem auferetis. *Conclusio ab euentu.*

SCHOLIA.

LOcus communis, &c. Principio loci communes sunt, quas rerum formas appellant, quæ ferè in vsum rerum humanarum & literarum cadunt, vt fortuna, opes, honores, vita, mors, virtus, prudentia, iustitia, liberalitas, temperantia, & his contraria, vt ait Melanchthon 1. Rhetoricorũ. De quorum vsu optimè scripserunt Rodolphus Agricola in Epistola de ratione studij: Et Erasmus secundo Copiæ.

Sunt item qui alia in causa à defensoribus, alia ab accusatoribus communiter tractantur. Horum locus communis, augere peccati atrocitatem, & dicere malorum non oportere misereri: Illorum, misericordiam captare, & illata crimina extenuare.

Item: communes loci cùm accusatorum, tum defensorum: A testibus, contra testes, à quæstionibus, contra quæstiones, ab argumentis, à rumoribus, & contrà: de quibus Cicero ad Herenn. 3. Et Georgius Trapezuntius Rhet 2.

Item, communes loci (de quibus potissimùm Aphthonius loquitur) sunt, quibus citra personas in ipsa vitia moris erat perorare, vt in adulterũ, aleatorem, peculatorem, vt ait Quintil. lib. 2. cap. 4.

Communes autem dicti sunt ideo, quia quamuis contra hunc aut illum dici videantur, tamen ad vniuersos criminis reos efferantur necesse est, vt ait Trapezuntius.

Augmentans, &c. Hoc est, per locum communem amplificamus vel augemus virtutes quæ bonis, vel crimina quæ sceleratis insunt, illic per conquestionẽ misericordia captatur, hîc peccatorũ atrocitas exaugetur.

getur. Quod quibus rationibus fieri debeat, ostendit Cicero, in fine lib. 2. ad Herennium.

Deuterologiæ, &c. Agricola secundam orationem reddidit. Quoniam locus communis post accusatorum argumentationes, quibus primò noxij manifestantur, & conuicti supplicijs digni relinquuntur, solet tractari. Vnde Quintilianus ait, ex medijis iudicijs esse. Et Priscianus ita definit: Locus communis exaggerationem habet manifestæ rei, quasi ex argumentationibus iam peractis. Non enim quærimus, in hoc, an iste sacrilegus, vel vir fortis sit, sed rei conuictæ, & manifestæ exaggerationem facimus, cui tamen legibus supplicium sit definitum, vel præmiū. Rodophus Agricola lib. 2. cap. 14. Loci communes, inquit, vt Rhetores vocant, non sunt aliud quàm maiores ratiocinationum propositiones, vt quæ in proditorem, in veneficum, adulterum, sicarium dicuntur. Cùm volumus enim probare, Cæcium damnandum, ostendimus veneficum esse: quod vbi explicatum est, quid restat aliud, quod ratiocinationi desit, nisi maior? veneficus est damnandus.

Lib. 2. ca. 4.

Epilogo similis, &c. In Conclusione, præter Enumerationem sunt Amplificatio & Commiseratio. Illa per locos præscriptos à Cicerone communes, instigationis auditorum, augendique criminis causa sumitur: Hæc item per locos suos commouetur misericordia animus auditoris. Ergo conclusioni similis est locus communis, quem item bonorum & malorum, quæ alicui insunt, nos amplificatiuum sermonem appellamus, λόγον αὐξητικὸν Græci.

Res enim nota est, &c. Hoc est, postquam forma quædam procemij fuerit posita, & à contrario locus, tum subiunges ἔκθεσιν, id est, expositionem, vt auditorem in odium malefici rapias ac instiges, nō probes, nec doceas rei declaratum crimen.

In maius extollas, &c. Hoc est, flagitium, in quod fueris inuectus, ostendes longè grauius esse, atque atrocius illo cum quo contuleris, vt sacrilegum peculatore deteriorem.

Sententiam vel mentem, &c. Sententiam veteres, quod animo sensissent, vt supra dictum, vocauerunt, Græci γνώμην appellant. Quod consilium mente conceptum, atque voluntatem quoque significat. Vult igitur Aphthonius vt aperiamus, quo animo, vel rationis impulsu, & quibus consilijs reus ad maleficium accesserit.

Coniecturali, &c. Coniecturam à coniectu, id est, directione quadam rationis ad veritatem, appellatam ait. Quintil. lib. 3. cap. 7. Hinc coniecturalis causa, cuius Cicero ponit sex partes. Et primam vocat argumentationem probabilem, diuiditque in causam, & in vitam: illa ratiocinationem, hæc ex antè factis suspiciones administrat. *Coniectura. Coniecturalis causa.*

Misericordiæ exclusionem, &c. ἐλέου ἐκβολὴν, amouendam ait misericordiam esse, & neminem iustū oportere malorum misereri.

Leges nullæ, &c. Tyranni periphrasis est, in quem præsens hic locus communis est institutus. Verùm Tyrannus olim dicebatur fortis & dominus bonus, plenam in subditos potestatem habens. Vnde Virgil. in 7. Æneam suum, quem pium semper esse voluit, Tyrannum dixit, inquiens,

Pars mihi pacis erit, dextram tetigisse Tyranni.

Postea viribus imperij per superbiam cœperunt abuti. Vnde tyranni nomen ad eos restrictum est, qui per insolentiam abutuntur imperijs, & Rempub. opprimunt, rediguntque in seruitutem. Cum his, inquit Cicero Offi iorū 3. nulla nobis est societas, sed potiùs summa distractio. Omne hoc genus pestiferū atque impium ex hominum communitate extermi-

nandum

nandum est, &c. Idem 2. Philippic. Satis est viris fortibus didicisse, quàm sit pulchrum, beneficio gratum, fama gloriosum, tyrannum occidere. Idem pro Milone: Græci homines Deorum honores tribuunt iis viris, qui Tyrannos necauerunt. Quæ ego vidi Athenis, quæ alijs in vrbibus Græciæ, quas res diuinas talibus institutas viris? quos cantus? quæ carmina? propé ad immortalitatem, & religionem, & memoriam consecrantur, &c. Præterea lex olim erat: Tyrannicidæ imago in gymnasio ponatur. Cuius meminit Quintil. lib. 7. cap 8.

Videmini, &c. Aphthonius δοκεῖτε δέ μοι μᾶλλον περὶ τῆς τοῦ παρόντος διανοίας ἀκριβέστερον κρίνειν, εἰ τὰς τῶν προγόνων λογίσασθε γνώμας: Longè, inquit, diligentiùs, & exactiùs (mea sententia) iudicaretis in re pręsenti, si maiorum nostrorū iudicia ante oculos vestros ponere velletis. Iudices nimirùm indulgentes ac remissos arguit. Maiores autem è contrario diligentiores asserit enituisse. Illos pati remp. opprimi, hos in libertatem adseruisse & legum iustitiam opposuisse iniustis fortunæ impulsibus ad maleficia. Est enim locus è contrario.

Fortuna. *Hinc illud Horat. li. 3. car. od. 29. Fortuna sæuo læta negotio, Ludū insolentē ludere pertinax, Transmutat incertos honores.*

Fortuna varietate sua, &c. Fortuna potens, ac variabilis appellatur à Virgilio, quā Deā veteres arbitrati, in tota ratione mortaliū solā vtramq; paginā facere credebant, & omnes casus humanos adsignabant illi, vt hominū mētes impellenti, nunc ad maleficia, nunc ad virtutum studia. Vnde Quint. Cur. li. 3. de rebus Alexan. inquit, Etiam naturā plerunq; fortuna corrūpit. & l. 8. Quis neget eximiā quoq; gloriam sæpius fortunæ quā virtutis esse beneficiū? Hinc Aphthonius ait, prudēter à maioribus institutū, vt leges decernerent malis pœnas, bonis autem præmia virtutis.

Attentatam rem, &c. Id est, Misericordiam Tyrannus mereretur, si peccasset imprudenter & inconsultò:

fultò: sed cùm factus sit studiosè, atque dedita opera Tyrannus, erit puniendus: voluntario enim crimini nulla debet esse veniæ spes, nec ignoscendi facultas parata.

Inuitum se dicere, &c. Hoc est crimini suo nihil poterit prætexere, non dicere, quòd inuitꝰ, vel per imprudentiam scelus susceperit. Et in testamento veteri legimus ijs vrbem profugij paratam fuisse, qui nescientes aliquem percussissent, vt si ferrum in sylua manum succidentis ligna fugerit, & occiderit hominem. Deut. 19.

Liberorum ipsius, &c. Hoc est, filiorum atque filiarum. Vide Gell. lib. 2. cap. 13.

Quarum respectu moueri, &c. τὴν ψῆφον ἐπινεγκεῖν, .i. suffragia ferre Multo justius est, inquit, pro legib. suffragia ferre, easque defendere, quàm Tyrannorum liberos fauore prosequi. Illarum enim beneficio justitia floret, & judices liberè sententiam pronuntiant, sed horum maleficio, cum Iudicibus æquitas è medio tollitur.

Locus communis in villarum ac vrbium incensores.

EXORDIVM.

HOminum impiorum nulli grauioribus supplicijs afficiendi sunt, quàm ij, quorum maleficio contingit, vt funditus per incendia pereat, quod à justitia suum vnicuique fuit attributum.

Quorsum attineret Deorũ clemẽtia datas esse facultates, si liceret impunè maleficis eas per crudelissima scelera tollere, vel omnino flammis abolere? *A contrario*

Quid in rerum natura poterit atrocius esse, quàm omnia loca miserabilibus lamentis, cunctasque domos eiulationibus querulis complere, vrbes incensioni- *Ab expositione.*

ſionibus, internecione ciues, vaſtitate regiones, rui-na crudeliſſima Reſpubl. perdere, & breuiter omnia, quibus humana vita carere non poteſt, flammis abſu-mere?

A compa-ratione. Quibus longè mitiores ſunt fures, aut ſicarij. Hi vnius atque alterius bona diripiunt, aut, rerum ino-pia protruſi, vnum aliquem occidunt: at illi Reſpub. omnes euertunt, & vniuerſa tollunt è medio.

A ſenten-tia. Facinori voluntario nulla eſſe debet parata excuſa-tio, imprudentiæ juſta eſt deprecatio. Nulla igitur venia digni ſunt iſti, qui conſultò maleficia ſuſcepe-runt, ac ſua ſponte omnia immaniter excuſſerunt ſo-la nocendi libidine, & peruerſitate mentis impulſi.

A conjectu-rali digreſ-ſione. Cùm vitam præteritã adeò turpiter exegerint, vt nulla ſpes melioris ſit inſequentis, Iudices, injuſtè fa-cietis, ſi eos dimiſeritis. Quippe vix vnquã ad bonam frugem peruenturi ſunt, quos ad omnia flagitiorum genera rapuit aſſidua peccandi conſuetudo.

Ab exclu-ſione miſe-ricordiæ. Quis poterit iſtorum miſereri, quos non publicus luctus ad miſericordiam traxit, non tot matronarum ac puerorum ejulatus flexêre, non tot virorum ſin-gultus atque calamitates maximæ permouêre, nedũ à teterrimo crimine potuerunt deterrere?

A legitimo. Fas & jura ſinunt, voluntque, vt ji pœnas ſe dig-nas exoluant, qui juſtitiæ leges violando crudeliter vniuerſam Remp. afflixerunt, fortunaſque omnium irreparabili damno funditùs perdiderunt.

A juſto. Quis tam peruerſi judicij poterit eſſe, cui videatur iniquum, eos tantis incommodis atque pœnis affi-cere, quanta bonis innocentibus intulerunt, tantiſq; ſupplicijs excruciare, quanta meruerunt eorum ma-leficia?

Ab vtili. Sumpto de ſceleratiſſimis hominibus ſupplicio fi-et, vt Reſpub. liberata poſſit reſpirare: item boni ci-ues quibuſcunque rationibus valuerint, ſua tecta re-

ſtaurare

staurare & iri meliorem aut saltem pristinam conditionem, atque dignitatem restituere. *A possibili & honesto.*

Tanta vobis, Iudices, est diuinitùs concessa potestas, vt citra magnum negotium maleficos tollere; tanta item facultas, vt pro iure vestro Rempub. afflictam sustulcire possitis, & in libertatem asserere. *Hoc enim est propriũ eius officiũ qui ad Reipub. administrationẽ accedit.*

Nihil magis poterit Iudices æquissimos decere, quàm rerum publicarũ hostes opprimere: nihil magis gloriosum æstimari, quàm prospicere, ne quid damni boni ciues capiant.

Postquam pœnas de reis hisce dignas sumpseritis, fenestram criminibus reliquis clausuri estis. Nam eorum exemplis multi deterriti cessabunt à peccando, qui aliàs ad nocendum promptiores sunt futuri. Resipiscent multi, vbi cognouerint mala consilia consultoribus pessima cecidisse. *Ab euentu.*

Aliud loci communis exemplum, in ebrium.

EXORDIVM.

IN Repub. vestra, Iudices, prudenter instituta, non ferre soletis vlla etiam leuia crimina: quanto minùs vobis toleranda est ebrietas, omnium scelerum teterrima, vnde velut alto gurgite profluunt omnia vitiorum genera, promanátque corporum & animatum pernicies certa. *Ebrietas.*

In homine rem præstantissimam nouimus esse rationem, bonámque valetudinem: vtrumque obnubilat, imo disperdit, fœda temulentia: vtrumq; conseruat diuina sobrietatis virtus, quæ omnium bonorum est origo, sicut illa malorum. *A contrario.*

Tolerabilior rei præsentis esset causa, si vino rariùs sese ingurgitaret: sed nullam meretur veniam, cùm bestia quotidie cethonissans sese poculis obruat. Qui *Ab expositione.*

toties ab amicis admonitus non desinit, ab adfinibus objurgatus non cessat ebrietaté sectari, & juxta prouerbium canis ad vomitum reuerti, & sus ad volutabrum cœni. Noctes atque dies in ganeis, in lustris pergræcatur, clamat, rixatur, pugnat.

A comparatione. Quemadmodum amor turpis nihil boni procreare, sic item ebrietas, ingeniorum teterrima pernicies. Et reliqui morbi partem aliquam corporis solét corripere, non diuinam in homine particulam adoriri: pestilentissimus omnium est ebrietas, hoc est, rationis priuatio, quæ temulentia dicta, quòd animi vigorem debilitet. Veteres enim temetum appellauêre vinum, ex eo quòd tentet, atque labefactet mentem.

A sententia. Alios imprudentia, casus, atque fata ad peccãdum trahunt: ebriosi sponte sua rapiuntur ad malefaciendum. Vnde Seneca ebrietaté nihil aliud ait esse, quàm voluntariam insaniam, Epist. 12.

A vita antecedente. Incontinentiæ incõmoda, vide ex Som apud Xen. Memo. 1. Non potuit vitam præsentem honestè transigere, qui præteritã turpissimè traducendo, se puteo, quod aiunt, argenteo non desijt ingurgitare. Documento sunt libidines portentosæ, pallor, genæ pendulæ, oculorum vlcera, tremulæ manus, quas aliquando vidistis effundere plena vasa. Hæc omnia præmia ebrietatis, & vitæ turpiter exactæ euidentia signa. Vide Plin. lib. 14. cap. vlt.

A misericordiæ exclusione. Nulla ratione parcendum est illi, qui consultò facinus patrat, & sua sponte se conuertit in bestiã: quod facit ebriosus homo, cujus turpissima flagitia sine vlla misericordia reprimere debetis, & exemplis in nocentem editis reliquos à peccando deterrere.

A legitimo. Cùm juxta Ciceronis sententiam, Lex sit recti pręceptio, prauiq; depulsio, rectissimè feceritis, si (quod leges vestræ volunt) teterrimum hoc ebrietatis crimen è medio sustuleritis: quo facto, vitijs omnibus repurgatam Remp. estis habituri.

Vos

Vos ideo magiſtratu fungimini, & gladios geritis, vt ſontes puniatis, & innocentes tueamini. Nihil igitur iuſtius, nihil honeſtius facere poteritis, quàm ſi fortiter officio veſtro functi, in beſtiam hanc ebrioſam grauiter animaduerteritis. Nec erit quod ab illa vobis metuere debeatis, cùm neminem ſui criminis defenſorem habeat, & eius omni vigore corpus exhauſtum, vinóque debilitatus ſit animus. Noxium igitur dignis modis tractate, quod non ſolùm Reip. veſtrę futurum eſt vtile exemplum atque ſalutare, ſed etiam gratum Deo, qui maximo odio proſequitur ebrietatem. Vnde apud Eſaiam inquit: Væ qui conſurgitis manè ad ebrietatem ſectandam, & potandum vſque ad veſperam, vt vino æſtuetis, &c. *A iuſto, honeſto, vtili, poſſibili. Gladios cur gerant magiſtratus.*

Sed non opus oratione longa vobis, quibus perſuaſum eſſe ſcio, ebrietatem crimen eſſe teterrimum, nec leui ſupplicio tollendum. *Epilogus.*

Petrus Moſellanus, venuſtiùs ac copioſiùs tractauit.

ARGVMENTVM.

Vereor plurimùm, ne qui ſobrij ſunt, operam hanc meam in ebrios dicendi ceu ſuperuacaneam rideant: dicent enim, ſobrijs caſtigatione hac nihil opus eſſe: ebrios autem ſic vino ſepultos, vt nullius vocem exaudiant, nullius admonitionem intelligant: nullius obiurgationis aſperitatem ſentiant. Nimirum quòd, vt corpus mortui nullis punctis, ſic ebrij animus nullis monitis excitari poſſe videatur. Quanquam autem optabile eſſet, non ſæpè operam ludi in corrigendis iis, qui in vitijs ſuis ſic obduruere, vt omniũ medicinę ſpem excludant: tamen quia ſunt qui certis interuallis ex tanti mali ſopore expergefacti, ad ſe redeunt, ſéque ſanabiles per hoc, ꝙ morbũ ſubinde agnoſcant,

 præbent,

præbent, vel horum gratia quanta sit in hoc vitio pernicies, paucis ostendam. Nam vt pulchrius nihil est homine sobrio, & ad quiduis quouis tempore, quouis in loco parato, ita nullum monstrum fœdus ebrio, cuius, vt Terentianus Chremes ait, neque pes, neque manus satis suum officium facit. Principio mirari succurrit Græcorum prudentiam, qui suæ etiam linguæ proprietate quanta virtus, quámque ingens bonum sit sobrietas satis declarant. Siquidem vt ostenderent mentem humanam in sua dignitate consistere sine sobrietate non posse, virtutem hanc insigni vocabulo σωφροσύνην nominauere.

σωφροσύνη. Quid enim aliud sonat σωφροσύνη, quàm mentis conseruationem? vt quantum homo animalia rationis expertia mentis dignitate antecellit, tantũ quoque hæc virtus cæteris omnibus sit sublimior censenda. Quanquam autem Stoicorum disputatio est, qui vnam virtutem habeat, ei & cæteris non deesse: tamen in vsu vitæ humanæ sæpe compertum est, fortitudinem habuisse eum, qui amicitiæ iura non præstiterit. At sine sobrietatis fundamento nullus vnquam virtutum domicilium in animo suo construxit. Nam vt ea oculorum acies sola colorum discrimina discernit, qui nullo vitiosi humoris fluxu lippiant: ita quid quaque in re fugiendum, vel sequendum sit, ea tantùm mens cernit, quam cibi ac potus moderatio ab omni onere semper seruarit expeditam. Hæc prudentibus consiliorum omniũ mater, hæc rectè consulta maturè exequitur, cum hac florent Resp. hac discedente sensim optima quæque dilabuntur: vt vel hinc appareat, quanta sit pestis in Repub. ciuis ebrius, qui neque virtuti vlli locum apud se relinquat, nec vllum in rebus consilium aut inuenire ipse, aut ab alijs inuentũ recta ratione exequi possit: qui nec præterita recordari, nec præsentia moderari, nec futura

præui-

præuidere rectè queat: qui deniq; nihil aliud ſit quā quod de otioſis ait poëta, Telluris inutile pondus. Pinge autem tibi cogitationis penicillo talis hominis vitam. A veſpera ad multam noctem clamatur, bibitur, luditur, cantatur, vlulatur, pugnatur, franguntur ſcyphi, menſæ vomitu conſpuuntur: ſuccedit ſomnus alij grauis, adeò vt morti pluſquam ſimilis appareat: alij ſomniorum terrificeis ſpectris irrequietus: tum æquiſſimum ebrietatis ſupplicium, vehemens capitis dolor, ac membrorum omnium debilitatio. Manè dolor, & nondum edormitum vinum ſurgere vetat, & in medium vſque diem in ſtratis detinet. Quòd ſi quid operis vrgeat nimis, fracti, & vel ſemimortui ad illud accedimus. Quis autē cum laude in negotio aliquo graui verſatur, ad quod inuitus, fractus, ac totus languidus ingreditur? Quid expediet impeditus ipſe? Quid fortiter faciet languidus? Quem laborem feret heſterno mero non ſolùm fatigatus, verùm totus fractus? Attrectandum eſt aliquid? tremunt manus. Eundum aliquò? genua labant. Res poſcit eloquentiam? lingua hæret, vocis meatus eſt impeditus. Quid multis? inter tot morborum genera, quot humanæ naturæ miſeria eſt obnoxia, vix vllum eſt, quod ſemel adeò totum hominem ſibi eripiat, & animum pariter atque corpus proſternat. Bona morborū pars cum vel corpus, vel corporis aliquam partem affligat, tamen immortalem hominis partem, nempe animum, impetere non audet. Sunt qui ſoporem, ſunt qui torporem, ſunt qui frigus, ſunt qui æſtū immittant, ſalua tamen interim rationis dignitate. Atqui illud ipſum, quod commune habemus cum Dijs immortalibus, quo ſolo homines & ſumus, & rectè appellamur, quo à brutis differimus, hoc verò labefactare ebrietas & poteſt, & ſolet. Atrox ſanè & horrenda peſtis eſt ἀπληςία, qua

Animum cum Dijs communem habemus, eòque ſolo à brutis differimus.

 cor-

correpti pleriq; aliquoties vim sibi ipsi afferunt, dum sua ipsorum membra pulsant, dum capillos sibi vellunt, dum se in luto voluunt ipsi. At nullis verbis consequi queas, quanto fœdiori, quantóque immaniori malo laboret ebrius. Quem ἐπιληψία corripit, hunc paulo momento deserit, atque ei mentis vsum reddit: ebrius autem cùm diu multúmque per ebrietatem iactatus fuerit, séque indigna multa tum fecerit, tum passus fuerit (si non, quod sæpenumero accidit, in totum extinguatur) totumque penè triduũ sepulto similis iacuerit, vix tandem ad se vtcunque redit. Illi mali sensum lenit, quòd nulla sua culpa, sed morbi vehementia pœnitenda multa tum dicit, tum facit: huic verò malum conduplicatur, quando, quò mali culpam à se transferat, non habet: & minus premere solent, quæ nihil commeritis grauia accidunt. Iam inter animi vitia nullum est tam noxium, nullum ex quo tanta malorum aliorum seges pullulet. Quod enim tam est horrendũ, quod non ebrij audeant? Fide & taciturnitate in rebus humanis nihil sanctius esse debet. Ebrio nihil rectè credideris, effutit omnia, neque quicquam tam religiosè arcanum est, quod celare is possit, qui ad cuiusuis compotoris stultitiam inuitatus mentis suæ dignitatem ipse prodit. Quid enim non proderet is, qui illud, quod charissimum habet, ad alienum affectum, eúmque stultum, amittere vel cum auiditate paratus est? Cui autem ignorũ est, rixarum, vulnerum, stuprorum, adulteriorum, homicidiorum vberrimum fontem esse ebrietatem? Quis enim nescit pugnam Lapitharum factam, vt Horatius ait, super mero? Quis nescit, Tarquinios mero calentes primùm ad stuprum nefandũ processisse, mox & regno amplissimo excidisse? Quis ignorat Alexandrum Macedonem, cætera quidem Regem laudatissimum, compotandi studio, eò prolapsum, vt iis quibus

In vino veritas: hinc Horat. Ser. 1. Sa. 4. & 10. Condita cum verax aperit præcordia liber. Vide Cur. lib. 10. & Plutarc. in vita Alex.

quibus familiarissiè vtebatur, interfectis, & per hoc procerum suorum omnium animis à se alienatis, veneno tandem extingueretur? Sed nę ego ineptus, qui, quod vitium finem nullum nocendi habet, hoc orationis meæ angustijs complecti studeo.

Aliud exemplum loci communis in sacrilegum juxta præscriptos ab Aphthonio locos, cujus bona pars ex Prisciano deprompta est.

Exordium.

IN omnes maleficos oportet animaduertere, maximè in eos qui contra Deos aliquid audent, sacra violando.

Alia Exordij Formula.

Quòd si vultis committere Iudices, vt cæteri quoque homines vestra indulgentia pessimi fiant, sacrilegum impunitum relinquite: sin hoc non placet, supplicijs adficite.

Alia Principij Forma.

Qui in conspectum vestrum adductus est reus, videtur nō solus in periculum venisse, sed vos quoq; in discrimen præcipitamini. Iuris enim contemptio, & religionis violatio impunita relicta, Deorū iram in homine excitat.

Vt Dij placarentur majores nostri ceremonias instituerunt, aras condiderunt, templa Dijs immortalibus vouerunt, hostijs donarijsque exornarunt, ac festis diebus redeuntibus celebrarunt: iste autē vt Deos exacerbatos in capita nostra instigaret, aras spoliauit, templa profanauit, & omnia donaria crudeliter abstulit. *A contrario*

Et quid aliud animo reuoluit, quid aliud machinatur sacrilegus, quàm Deos irritando vniuersæ ciuitati malum accersere, publicisq; ac priuatis rebus in commo- *Ab expositione.*

commodare? Etenim ex sacrilegio, & Deorum contemptu solet agrorum sterilitas prouenire, omniumque rerum penuria: item seditiones, prælia, regionũ deuastationes, vrbium excidia, atque pestes.

A compa-ratione. Ex reliquorum maleficijs tolerabilius malum videmus enasci. Latrocinium ac furtum in paucos committuntur: stupratorum adulterorumque crimina ijs solùm qui faciunt molesta & acerba fiunt, & eos maximè, quorum interest, excruciant: sacrilegus autem omnibus ex æquo plurimùm incommodat, qui Tyrannis est simillimus, sed tamen ex illis non omnibus, sed pessimus omnium. Illorum enim facinus est sæuissimum, quo Deorum immortaliũ donaria spoliant, sacrasque diuitias auferunt. Iniquissimum igitur esset, furem, vel injuriosum adfici supplicio, sacrilegum verò absolui.

A senten-tia. Sed quid suis vt prætendat flagitijs habere potest? Inuitus ad scelera non accessit: sed cùm mala semper in eo mens, malus animus fuerit; non sine multis, sed impijs consilijs atque conatibus fores templorum effregit. Iam quali præditum animo censeatis eum, qui Deos immortales, quos omnes creaturæ venerantur ac adorant, contempserit, imò diuina sacraria profanando exacerbauerit? Quod designare solent, *Bomolochi.* qui Bomolochorum pessimi nunquam laboribus honestis vt victum acquirerent, operam impenderunt, sed per impias artes atque sacrilegia maluerunt ad diuitias peruenire.

A digres-sione con-iecturali. Imò natu-ra potentio-rem consu-etudinem asserit. Homines alij qui peccant, maleficij præsentis labem vitæ prioris meliùs exactæ sanctimonia vel excusare, vel expugnare possunt: at qui tam horrenda crimina committunt in Deos, satis ostendunt sese habere pectora, quæ ab ineunte ætate nulli pietati adsueuerunt, sed assiduo criminum vsu tam contaminata sint, vt ad meliorem frugem, si cupiant etiam, nequeant

queant reduci. Lignum enim tortum haud vnquam fiet rectum. Et difficile est resistere cōsuetudini, quia assimulatur naturę: quam licet expellas furca, tamen vsque recurret. Quare nihil jam aliud restare constat, quàm dignum meritis supplicium, vt sic arbor mala semel excidatur, ne malos fructus producere pergat. *Qu. Curt. lib. 5.*

Vnde si cum maximo eiulatu ad pedes vestros sese abiecerit, nihil79 ploratione eius commoueamini oportet, ne crimen impunitum alijs similiter peccandi fenestram aperiat, & inconsulta misericordia vestra Deorum iram in publicæ dispendia calamitatis exacuat. *A misericordiæ exclusione.*

Quòd si leges volunt, vt qui status hominum inquietant, pacémque publicam interturbant, puniantur: quanto magis animaduertendum erit in eos, qui nobis immortales Deos iniquos & hostes faciunt, vt eorum amicitia spoliati, funditus intereamus? *A legitimo.*

Et quid magis æquū esse poterit, quàm Deos placare, religionem tueri, ædiumque sacrarum expilatores damnare, ac meritis supplicijs adficere? *A justo.*

Quod si feceritis, Deos placatos habebitis, & Reip. statum longè tranquilliorem atque prosperiorem. Etenim in ijs imperijs feliciter omnia solēt succedere, in quibus religio vera conseruata, scelera punita, & ante omnia regnum Dei fuerit quæsitum. *Ab vtili.*

Nec erit, quod vindictæ vestræ iustissimæ impedimento esse possit: neminem enim iste habet, cujus patrocinio nitatur: nec credo fore aliquē, qui tam sit Diuûm contemptor, istum è manib⁹ vestris vt cupiat eripere, sed potiùs omnes instabunt & vrgebunt, vt reus omnium suffragijs morti destinat', meritas pœnas exoluat, ne ex eo conseruato κοινὸν πανήγυρις impendeat. *A possibili.*

Quid igitur moramini? quid cessatis in eo tollendo. *Epilogus.*

do, qui jam pridem omnibus videtur esse damnatus?

Aliud loci communis exemplum, in contumacem aut δύσκολον.

EXORDIVM.

Contumacia.

INter varia criminum genera non infimum est contumacia atque morositas, omnium dissidiorum vberrimus fons & origo.

A contrario. Glutinamentum.

Morum æqualitas amicitiæ vinculum atque glutinamentum est, vnde natum prouerbium: Aequalitas haud parit bellum. Et obedientia vel sola virtus est, quæ menti cæteras virtutes inserit, insertásq; custodit. At morositas & contumacia pertinax, amicitiæ pacta rescindunt, omnémq; concordiã è medio tollunt, vt Pythagoras rectè dixerit, Aequalitatem amicitiæ parentem, & altricem; contrà, inæqualitatem discordiarum, bellorúmque matrem esse.

Ab expositione.

Ab omni mansuetudine & obedientia dyscolus abhorrens, in animum induxit, bene monentibus nunquam obtemperare, neminemque ad honesta vocantem audire. Secum igitur assiduè loquitur, atque exequitur ista: Ego satis sapio, satis est judicij, vt queam cum alijs certare, imò vincere: nolo alicui morem gerere, cùm longè melius, quàm alij, nouerim, quæ conueniant ætati mei: nec maximoperè alienam sapientiam optarim: valeat monitorũ odiosa prudentia; ego, quod mihi visum erit, aggrediar: præceptoribus, cùm se feroces præstiterint, oppedam: quæ vetuêre, faciam, rejectis etiam libris indulgebo genio, pergræcabor indies, & mihi nomen insigne cõparaturus, nocturno tempore veluti grassator aut sicarius in plateis peruagabor, obuiam venientes lacessam, atque prosternam, aut velut Achil-

les,

les, in fugam compellam, exclamabo etiam, vt Stentora vincere possim,

— aut propria mercede canoros
Curetum sonitus, crepitantiaque æra secutus,
Torua Mimallonij- implebo cornua bombis.

Hæccine digna sunt adolescentibus exercitia? Melancholicorum est studijs impallescere, & demorsos sapere vngues.

Graue crimen est ambitio, sed multo grauius obstinatio, & pertinacia procax, quam αὐθάδειαν appellant. Illud subtile malum, secretum virus, & occulta pestis infestans solos cupidos, quorum animos inuasit. At homo contumax, in peruersa ratione persistens, exemplo pessimo multis est alijs, quos veluti cogitatione virosa corrumpit, & ad seditionem Reip. perniciem instituit, atque trahit. *A compa-ratione.*

Nihil habet contumax, quod inflexibili menti prętexat. Facilè, si vellet, benè monentes audire posset: sed peruicax, & obstinatus animus reluctatur, ac velut asinus calcitrosus reuerberat. Cæterùm vt πειθαρχία μήτηρ τῆς εὐπραξίας, sic inobedientiæ crimen & pertinaciæ scelus omnium in Republ. peruersitatum origo. *A sententia.*

Præsentis criminis pœna remitti posset, si non turpem ex vita præterita labem, adeóque ἕξιν cotraxisset, nec vitium ex praua consuetudine versum esset in naturam, ex cuius genuina malitia nihil, nisi quod Reipub. pestilentissimum, potest enasci. *A digressione coniecturali.*

Quis iudicij tam peruersi vir esse poterit, qui rubo (quod aiunt) arefacto rigidiores atq; præfractiores à meritis pœnis liberatos velit, id effecturus vt omnis benè monentium, ac grauium virorum autoritas in summum adducatur discrimen? *A misericordiæ exclusione.*

Quòd si non in facta modò, sed in voces etiã petulantiores olim publicè vindicatũ est, vt C. Fundanius & Ti- *A iusto.*

& Tiberius Semptonius Ædiles Apij Cæci filiæ mulctã ob inciuilia verba duntaxat dixerint, vt Gell. lib. 10. cap. 7. quanto æquius erit constringere os infræne, & coercere pestiferam rebellandi libidinem eius, qui responsator teterrimus oblatratione, factóque suo scelerato omnia ciuilitatis atque pietatis officia tollit?

A legitimo. Quòd si vestrûm nonnulli iudicauerint vitium cõtumaciæ non capitale crimen esse, arguerint igitur leges iubere, ne maior pœna sit, quàm culpa, Officiorũ 3. Non petam vt in reum exempla crudelia nimis edatis, sed per νουθεσίαν aut τιμωρίαν occursuri vitijs, ita puniatis, vt accepto malo resipiscat, peccandique licentiam cohibeat, atque compescat.

Ab vtili. Ad crimina leuiora etiam nihil conniuere, sed aliquando ad viuum resecare, quantum in Repub. bonæ frugis afferat, vel cæco manifestum est.

A possibili. Res ardua non erit, de præsenti reo iudicium, censurámque facere: sola sufficit authoritas vestra, qui nullis in hoc negotio perficiendo copijs auxiliarijs opus habituri estis, cùm vel solo nutu confundere possitis, cùmque nemo sit, qui cupiat illi subuenire.

Ab euenturo. Si præsentis peccati scelus reliqueritis impunitũ, multos habebitis ad idem flagitiũ alacriores factos, quos adhuc expectatio iudicij vestri remoratur.

Aliud loci communis exemplum, In auarum: cuius exordium.

VEtus dictum est, Iudices, auarũ, nisi cùm moriatur, nihil rectè facere. Quod vel solum vobis persuadere poterit, vt hunc hominem, ipsam auaritiam, si non capitali pœna adficere, saltem extra patriam aliquò, vnde ad nos, vel contagio, vel hominis fama non possit accedere statuatis ablegare.

Admo-

Admodum benè ac prudenter olim Romani ſapientes inſtituerunt, vt in Ægei maris inſulam Gyaros noxij deportarentur, ne laceſſerẽt, ac diuexarent innocentes, pauperum ſudores, atque ſanguinem hauriendo. Contrà vos perperam ac imprudenter feceritis, ſi hunc reum in patria reliqueritis, & non potiùs hominem peſtiferum & iniurium ex hominum communitate exterminaueritis, ne eius præſentia perniciosa miſeri ciues non modò violẽtur, ſed etiam perdantur. Vniuerſum enim mortalium genus deuorare, & omnibus, vt ſibi ſolis proſint, eſſe maximo detrimento ſolent auari, per omne genus iniuriarum ſuos explendo loculos, alienos expilando. *A contrario.* *Deuoratur is, inquit Quint. lib. 6. cap. 8. cuius patrimonium cõſumitur.*

Cuius rei gratia ſecum animo reuoluere ſolitus: Quorſum virtutes? quorſum probitas? quæ laudatur quidem ſed alget. Vnicum ego pecuniæ ſtudiũ amplectar. Hæc rerum omnium Regina, donat formã, nobilitatem, vxorem locupletem. Huic obediunt omnia, hac vel Dij capiuntur. In precio preciũ nunc eſt, dat cenſus honores, qui diuitijs parantur. Has igitur conſecutus ego, omnibus (qui nunc quæſtus vberrimus) aſſentabor, defraudabo, terminos proximi transferam, furabor, rapiam, nihil vel Deos, vel homines curaturus. *Ab expoſitione.*

Luxurioſa quidem res eſt vinum, & tumultuoſa ebrietas, ſed longè nocentior auaritia fuerit, qua nihil ſceleſtius eſſe Rex ſapientiſſimus Salomon aſſerit. Et quo liberalitas gratior, omniũmque ſtudioſorum encomijs celebratur atque laudatur magis, tanto deteſtabilior auarus eſt, qui non amicis, non patriæ, non reliquis omnibus, ſed ſibi ſoli natus, quaſi hominis portentum viuit, ſe ſolum paſcit; &, horrendum dictu, nunquam ſatiatur, quemadmodum infernus, & perditio non replentur. Prouerb. 28. *A comparatione.*

Ebrius poſt factum agnoſcit delictum, ac pœnitentiam *A ſententia.*

tentiam agit: homicida in furoris vim ac iram transfert crimen, & factis maleficium assignat. Et vterque nô semper, sed rarò & casu quodam & inuiti peccant. At auarus nihil habet, quo noxium repurget animũ, cùm auaritia penitus insita permanet in venis, & in imis pectoribus inhæreat, vt auelli non possit, nullum relinquens pœnitentiæ locum, nullámque de hominum genere bene merendi facultatem.

Præteritæ vitæ sanctitas alijs sæpe reis non vulgarem apud Iudices æquos beneuolentiam conciliat: verùm si totam huius rei vitam ad amussim excusseritis, ipsissimam inuenietis αυγειυ βασανιας, monstrum, non vna graui correptione vel supplicio dignum.

A coniecturali digressione.

Quare neminem arbitror fore tam stolidum, qué huius rei misereſcat. Familiam, quam sui simillimam habet, ad pedes fortasse vestros prouolutam videbitis: sed vos legũ & iustitiæ ratio magis permoueat, quàm iniqua sceleratorum hominum hypocrisis, & ipsissimæ Crocodili lachrymæ.

A misericordiæ exclusione, atque iusto.

A legitimo.

Cùm leges Reipub. gratia conseruandæ iubeant in insontes animaduertere, non illegitimum fuerit, imò iustissimum, acriter hunc reum à vobis castigari, vel procul ablegari, cùm nihil eo scelestius, vt dixi, reperiatur.

Ab honesto & possibili.

Quo facto nihil officio vestro dignius effeceritis. Nec quod iudicium vestrum possit remorari, video: nam, modò volueritis, dictum ac factum reddetis.

Ab vtili.

Duplicem inde Reipublicæ commoditatem promanaturã experiemini. Primùm Iudices integri, teterrima peste Rempublicam liberasse prædicabimini. Deinde prudenter effecisse, vt præsentis rei supplicio deterriti reliqui, ad consimile maleficium non facilè sint accessuri.

Epilogus.

Plura dicere non arbitror operæ pretium, cùm ipsi satis intelligatis, non leuibus pœnis afficiendum auarum,

rum, cùm eo nihil ſit in Republica peſtilentius, atq; magis pernicioſum.

De laude, quæ ἐγκώμιον Græcè dicitur.

Cap. VIII.

LAus eſt Oratio, bona alicujus enumerans.

Proprium eſt laudis res amplificare & ornare. Quin. lib. 3. cap. 7.

Laudandæ verò ſunt
- Perſonæ, vt Thucydides, aut Demoſthenes.
- Res, vt Iuſtitia, aut Temperantia.
- Tempora, vt ver, æſtas.
- Loci, vt portus, horti.
- Ratione carentia animalia, vt equus, aut bos.
- Plantæ, vt vitis, aut oliua.

Laudamus verò & communiter & ſingulatim. Cõmuniter, vt omnes ſimul Athenienſes. Singulatim, vt Athenienſem vnum aliquem. Hæc verò diuiſio eſt laudis.

Diſpones autem ipſam hoc pacto:
Primùm procœmion pro qualitate rei pones.

Deinde ſubjicies genus, quod diuiditur in
- Gentem,
- Patriam,
- Majores,
- Patres.

Pòſt educationem explicabis: quæ continetur
- Inſtitutione,
- Arte,
- Legibus.

Hinc

Hinc subdes præcipuum laudum omnium caput, res gestas, quas diuides in ea quæ sunt
- Animi, vt quæ fortitudinis sunt, quæ prudentiæ.
- Corporis, vt pulchritudinem, velocitatem, robur.
- Fortunæ, vt principatum, potentiam, diuitias, amicos.

Comparationis exercitatio duplicat materiam: & virtutũ vitiorúmque nõ tantùm naturam, sed etiam modũ tractat. Quint. lib. 2. cap. 4.

Addes deinde comparationem, qua id quod laudatur, alteri collatum tollatur in maius. Postremò Epilogo, qui precationi similior sit, concludes.

Exemplum in Thucydidis laudationem.

AEquum est eos, qui vtilia nobis adinuenêre, suis ipsorum inuentis ornare, laudibus prosequi, & quod ab illis est proditum, jisdem quoque ceu auctoribus cum gratia reponere, acceptúmque referre. Non igitur iniuria Thucydides oratione mihi celebrandus est, qui nobis plurimum attulerit ornamenti. Omnes enim de aliqua humanarum rerum parte benè meritos decet venerari: Thucydidẽ verò eò magis, quòd pulcherrimo omnium illustrando, curam suam impendit. Neque enim quicquam eloquentia pulchrius: neque Thucydide quenquam benè dicendi gloria præstantiorem inuenire est.

A Patria. Athenas inuentrices & altrices bonorum artium vocat Cic.

Nactus autem Thucydides eam est patriam quæ & vitam pariter sibi, & eruditionem præberet. Neque enim in alio loco natus est, quàm vnde omnis benè dicendi ratio profluxit, originémque vitæ sortitus Athenis.

Reges generis sui habuit auctores. Itaque ab vltima protinus origine, clariore maiorum fortuna est

est illustratus. Vtraque ergo habens & generis amplitudinem & ciuitatis statum popularem, quo clarior vtrinque fieret, est ab vtroque adjutus. Etenim ne ad injustas opes, potentiámque delaberetur, æqualitate legum prohibitus est; néue in obscura reliquæ plebis vilitate delitesceret, felicitatis genere est consecutus.

Talibus igitur procreatus parentibus, in Republica Atheniensium, interque leges educatur, quas certè optimas esse vitæ magistras in confesso est. Inter leges autem armáque viuere instituens, eruditioni simulatque rei militari operam dare decreuit, neque studia armis deferens, neque arma (vt præcipuam prudentiæ partem) relinquens, vnóque conatu duarum diuersarum artium curam habebat, conjungens ingenio pariter ea, quæ naturâ sunt separata. *Ab educatione. Leges vitæ optima magistra.*

Vt tandē ad virile peruenit robur, occasioné quæsiuit proferendis eis, quę pulchrè fuerat in ætate meditatus. Nec defuit casus, bellúmque protinus est ortum, ipséq; res ab vniuersa Græcia literis complexus posteritati mandauit, conseruator eorum, & velut restaurator, quæ bellorum deleuit injuria. Nec passus est, quod quisque gessit, temporum situ aboleri. Ex ipso ergo cognoscitur captam esse Platæam, scitur Atticam esse vastatam, tenetur Atheniensium classibus Peloponnesi oras esse nauigatas, certatum esse nauali prælio apud Naupacton, non est nos Thucydides id passus latere. Lesbū ab Atheniensibus esse captam, id quoque ab ipso indicatur: cum Ambraciotis pugnatum esse, hoc & ne diuturnitas aboleret, effecit. Iudicium Lacedæmoniorum non ignoratur. Sphacteria & Pylos ingentes Atheniensium labores non latent. Concionantur Corcyręi Athenis, Corinthij ipsis contradicunt. Aeginates, vt Athenienses accusent, Lacedæmona proficiscuntur. *A rebus gestis.*

Iam verò à belli consilio Lacedæmonios Archidamus absterrens, contra Stenelcidas ad bellum suscipiendum impellens; ad hæc Pericles legationem Laconicam contemnens, neque passus deficere animo propter pestilentiam Athenienses. Cuncta hæc Thucydidis opera, ingenioque in omne æuum ab obliuione vindicantur.

A comparatione. Herodoti & Thucydidis comparationem pulcherrimam vide apud Qu. lib. 10. c. 1.

Quis autem Herodotum illi comparauerit? Ille enim ad voluptatem legentium scripsit, hic omnia ex rebus ipsis, atque veritate deprompsit. Quanto verò quod ad alienam fit gratiam, infra id est quod fit ad veritatem, tanto post se Thucydides Herodotum relinquit.

Epilogus.

Erant alia quoque permulta, quæ de Thucydide dicerentur, nisi, quò minùs omnia diceremus, laudum suarum nobis obstaret multitudo.

ALIVD EXEMPLVM.

Laus sapientiæ.

PROOEMIVM.

SApientiam adipisci felicitatis est: laudare autem pro dignitate ipsam majus est, quàm vt nostris id viribus adsequi possimus. Tantum enim illi superat gloriæ, vt commune quoddam Deorum immortalium bonum esse credatur. Cùm enim Deorum vnusquisque velut descriptā officij sui tueatur partē, Iuno nuptijs præsit, bellis Mars cum Pallade, Vulcanus inter ignes fabrileis suas exerceat parteis, ducat Neptunus nauigantes, & quisq; alius aliud sibi vendicet; sapientiā in cōmune sibi asserūt omnes: præcipuè verò prę omnibus Iupiter, quanto reliquis major est, tanto omnium quoque sapientissimus æstimatur.

A genere.

Vnáque sapientia est, quæ vel maximè æternam Ioui præstat potestatem. Et dij quidem natiuam ipsam

ſam cognatamque ſibi habent, munere autem ipſorũ in terras quoque delata eſt, & Deorum filij ſapientia ſua maximam humanæ vitæ vtilitatem attulerunt Quapropter poetæ laudem merentur qui Palamedẽ & Neſtorem, & ſi quis alius ſapiens olim fuiſſe canitur, Deorum fuiſſe filios tradiderunt. Non quidem illi vano commento Deorum naturam velut permutare conati, quam ne Dij quidem ipſi permutare poſſent, ſed generis permixtione communicationem indicantes virtutis, vt qui diuina quadam cæteris admiratione præſtarent, Deorum filij crederentur. Nec immeritò illorum in Deos referebant genus, quorum ſapientia maior, quàm humana, originem videbatur adfirmare diuinam. *Vt Herculem, Minoẽ, Perſeum, & reliquos.*

Sola autem ipſa vtroque rerum ſtatu æquas habet rerum vires. Nam reliquarum alia bello ſolùm probantur, alia laudamus in pace. Sapientia verò præcipua eſt vtriuſque temporis moderatrix. Sic in bello verſatur, tanquam prorſus artium pacis ignara: ſic pacem continet, tanquam nunquam agitata ſtrepitu bellorum. Denique tam apertè vtriq; ſeſe accommodat, vt in vtro horũ æſtimes, ei ſoli videatur eſſe dicata. Fert pacis temporibus leges, & omni tranquilitatis vtitur more: in bello verò victoriã præbet. Neque armis ſolú ſuperiorem facit, ſed in concionibus quoq; præſtat inuictum. Itaq; & inter bellantes, & inter pacatos ſola præcellit, primáque ſibi vendicat ſapientia. Sola quoq; diuinitatis proximè exprimit ſimilitudinem: ſola enim, velut Deus, futura proſpicit. Quin ipſa quoque terram agricolis attribuit: nauigantibus aſſignauit mare, adeò non fruges colligere ſine ſapientia, non nauim, niſi ſapientis gubernatoris præſidio freti, aſcendere auderemus. Itaq; quicquid exhibet mare, quicquid hominum vſibus terra profert, meritò ſapientiæ munus cuncta cenſentur. *A ſapientiæ effectis.*

Ne cœlum quidem, & si quid in ipso latet, dimisit in occulto, quantum Solis se porrigit ambitus, quod spatium stellarũ vnaquæque circumscribit, ipsa peruestigatur. Despexit intra terras etiam, & quo pacto vita defuncti agemus, ipsa nobis aperuit. Troiam quam capere temporis diuturnitas non potuit, sapientiæ astus subegit, & vnius consilium adepta, vniuersam Persarum potentiam dissoluit. Cyclopis oculus erutus est prudenti Vlyssis inuento, sicque quicquid est, quo quisquam vincat, ab ipsa sapientia deriuat.

A comparatione. Quis ergo ipsi fortitudinẽ comparasse velit, cùm quicquid viribus fieri possit, ipsa etiam sapientia præstet; Adeoque si ipsam fortitudini ademeris, per se fortitudo culpanda videatur.

Epilogus. Erant & multa alia, quæ de sapientia dicerentur, nisi maiora essent, quàm quæ posset modica oratio complecti.

SCHOLIA.

L*Aus, &c.* Alij laudationem vocant, hoc est, orationem bona exprimentem quæ alicui insunt, Ἐγκώμιον Græcè appellatur, quod iuxta Aphthonij sententiam dictum eo quòd ἐν κώμαις, id est, in vijs antiquitùs canebant. Nam antiqui κώμας angiportus dicebant. Differt ab hymno & Epæno, quòd hymnus Deorum sit, encomion verò mortalium: præterea Epænus paucis verbis fit: Encomion autem secundum Rhetoricæ artem profertur. Postremò cum in loco cõmuni quoque laus sit, hoc differunt, quòd in loco communi pro viro forti dicentes, eo consilio dicimus, vt præmium petamus: Laus autem per se virtutis testimonium, vt ait Priscianus.

Laudandæ sunt, &c. Porrò præterita, instantiaque, atque adeò omnia quæ nunc laudamus, nunc contrà

vitupe-

vituperamus, res sunt omnis generis, quæ aut cernĩ tangique, vt homo, equus, vrbs, flumen: aut animo intellectuque cognosci, atque percipi possint, vt facta dictaque. Virtutum item vitiorumque, tum artium varia genera, vt prudentia, iustitia, fortitudo, temperantia, eloquentia, medicina, architectura, scientia rei militaris, aliáque id genus multa. Vitia autem quæ sint, hinc cognosci facile possunt, nẽpe iniustitia, luxuria, inuidia, &c. Ipsius autem Dei laus (quanquam quid huic aut nostra laude accedat, aut vituperio adimatur, non video) tota huc pertinet. Rerum autem, quæ cerni tangíque possunt, primas partes homines tenent, qui cùm cæteris animantibus brutis rebúsque mutis ratione & sermone, tum multis alijs animi naturæque dotibus antecellant, laudẽ imprimis sibi vendicant. Laudamus igitur præcipuè personas, vrbes, portus, loca, & his similia: præclarè item facta dictáque quæ cum virtutibus coniuncta, atque inde orta esse constat. Iam & iuxta virtutes artésque aut in certis hominibus, aut seorsum suis ipsas laudibus exornamus.

Res, &c. Vt Erasmus laudauit Moriam. Et ad ingenij vires periclitandas, artemq; ostentandem Phauotinus laudauit quartanam febrim. Eum enim constantiùs valiturum, qui febri liberatus vires integras recuperauerit. Laudauit etiam Thersitem. Cuius meminit Gell. li. 17. ca. 12. Et Politianus in Epistolis.

Loci, &c. Vt Baiæ, Tempe.

Portus, &c. Vt in Liguria Lunæ, vel Carthaginiensium. Cuius meminit Virgilius in 1. Item laudari poterit Stoa porticus Atheniensis, Pœcile ex varietate picturæ dicta, in qua Zeno philosophus discipulos docebat, vnde & secta Stoica. Item Aulis Bœotiæ, cuius meminit Ouidius 12. Metamorph.

Horti, &c. Vt Adonidis, qui prouerbio locum fe-

cerunt. Item Hesperidum, quos amœnissimos in Aphrica fuisse memorauit. Item Senecæ prædiuitis horti, vt ait Iuuenalis Satyr. 10. Item Alcinoi syluæ, quarum Virgilius Georgicorum 2. meminit. Idem:
Adeste Musæ, maximi proles Iouis:
Laudes feracis prædicemus hortuli,
Hortus salubreis corpori præbet cibos, &c.

Equus, &c. Equos laudare poterimus, vt Pollucis equum Cyllarum, & Graij quorum meminere poetæ, vt ait Virgilius Georgicorum 3. Item Bucephalum Alexandri, de quo Gellius lib. 5. cap. 2. Item Solis equos, &c.

Bos, &c. Virgilius in Georgicis:
—Optima toruæ
Bos pulcher. Forma bouis, cui turpe caput, cui plurima ceruix,
Et crurum tenus, à mento palearia pendent:
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna,
Pes etiam & camuris hirtæ sub cornibus aures.

Vitis, &c. Vt Thasiæ vites, sunt & Mareotides albæ. Vt ait Virgilius. Vide Plinium lib. 14 cap 3.

Olea, &c. Quæ laudari poterit ab inuentrice Minerua, & quòd signum fuerit pacis. Vnde Virgilius in 7.
Ad mœnia Regis
Ire iubet, ramis velatos Palladis omnes.

Item: Brassicam laudat Cato, maluam & Albucum Hesiodus.

Subjicies genus, &c. Sunt qui hoc loco iubeant addenda esse ea, quæ natiuitatem vel miracula, vel prodigia præcesserint: vt si laudaturus Scipionem dicas in matris cubiculo anguem visum, vnde conceptus, & Iouis ille filius fuerit creditus, cuius meminit Liuius libr. 6. belli Punici. Item in encomio Hecubæ recenseas facem, qua prædixerit incendium, exci-

dium Trojanum. Item, quid natis euenerit enumeres, vt Midæ formicas, apes Platonis. Valerius lib. 1. cap. 6.

De laudibus ductis ab animi, corporis, atque fortunæ bonis, ex Bucoldiano.

LAVS HOMINIS A FORTVNIS.

DE fortunis, quæ externa bona sunt, subinde nobis est dicendum. Hæ autem quantæ sint, quot numero prædia, quo sita in loco, quo tempore, siue dono data, siue suorum testamento legata, parentibúsue relicta acceperit, emerítue, ex adjunctorum loco narrandum locupletandúmque erit. Deinde ex descriptionis loco situm prædiorum, atque hortorũ ad flumina, seu fontes, & factas hic ad voluptatem structuras pluribus licet verbis depingas: quemadmodum Homerus Alcinoi hortos: & maximè si is, quem laudas, Princeps sit, vrbésque, in quas imperium habet, describas. Quin & hujus fortunas cum aliorum facultatibus conferendo, ex comparatorum loco mirè locupletabitur oratio: ostendendoque, aut genere, numero, fertilitatéque majores ampliorésque putandas, aut situ ad flumina, seu fontes, rebúsque manufactis, atque ad voluptatem structuris jucundiores amœnioresque. Quòd si verò eorum, quibuscum nostras conferimus, omnium judicio amplissimas esse copias constiterit, pares ostendisse contenti esse possumus. Spectandum etiam, atque cum materia deliberandum, ecqua & à dissimili contrarijsque copia peti possit. A dissimili hoc pacto: nostra prædia esse, agrosque suburbanos, vnde certus ferè quotanuis fructus redeat: illos

Hominis laus.

Aduertendum, fortunæ, corporisque bona non ideo laudari, quòd quis habuerit ea, sed quòd ys non fuerit indignus.

non modò longiùs domo, sed & aliena in ditione sitos, ijsque expositos fluminibus, quæ sæpius inundando sata omnia obruant, atque conuelant. A contrarijs, nostris flumina fontesque irrigando agros vtilitatem adferre maximam: illis in sata erumpendo, eademque conuellendo incommodum adducere summum: huic aquarum cursum prodesse: illis eundem ipsum obesse: huic voluptatem adferre, illis mœrorem tristitiamque dare: huic vel extorto bello omnem ex agris fructum redire, illis nullum; hujus prædia vrbis horreum alimentumque in hostes esse, illorum contrà hostium in vrbem: his patriam defendi, illis oppugnari. Quòd si verò principem laudandum suscipias, potentiamque ejus, gentis suæ vrbiúmque genere & numero prædices, quo res major illustriórque fuerit, hoc magis his ex locis extendas.

Quæ corporis bona in homine ex locis amplificandi ratio sit.

HActenus de externis bonis ejus quem laudamus: quæ quidem pro personarum varietate alia atque alia existunt: quę persequi, cùm infinitum, tum minùs fructuosum foret. Quare ad fontes ipsos ducere consilium fuit, vsumque locorum in jis, quæ omnibus communia sunt laudemque merentur, monstrare, vt horum vsu cognito, pro causæ conditione, quãtam quisque velit moram vbique facere in augendo posset. Corporis autem bona esse diximus, staturam, *Vide Quin. dict. loc. l. 7. cap. 7.* figuramque corporis; valetudinem, roburque: ipsam denique formam. Hæc quanquam leuiora sunt, suam tamen laudem merentur, certáque interim animorum indicia esse solent. Vnde Homerus cùm in Thersite garrulitatem animiq; vitium nobis depingi vellet, nescio quo modo non tam malefacta, quàm

corporis

corporis deformitatem vitiáque explicando vitiosissimum ipsum introduxerit. Idem staturam grandiorem, roburque in Principibus magnopere prædicat, vt qui Agamemnoni staturam magnam, cui majestas inesset regia tribuit. Vlyssem illo quidem minorem, sed latissimis humeris & pectore describit. Iam verò Ajacem illum non ambobus modò his, sed cæteris Achiuis omnibus corporis statura & robore antecellentem introduxit. Nec noster Homerus hanc in suis laudem neglexit: qui cùm & in cæteris, tum maximè in Aenea & Turno principibus corporis dona laudat. Et Dareta cùm alta statura latissimisque humeris, quod certum virium argumentum esse solet, in singulare certamen produxisset, ejus tamen antagonistam Entellum vel senem, magnitudine corporis viribúsque adeo superiorem facit, vt illum non secus ac qui frustra vrbem, aut castellũ oppugnet, hunc temerè infœliciterque aggressum dicat. Forma plus laudis meretur: præsertim in principibus viris grauitas oris, majestasque in vultu: hæc in primis pondus orationi autoritatemque tribuit: tantúmque in animis Gallorum hostium valuisse Titus Liuius scriptum reliquit, vt cùm vrbe capta, auidi prędæ in principum atria irruerent, cernerentq; hos cum ornatu habitúque paulò humano augustiore, tum maximè oris grauitate atque majestate Dijs simillimos, domi sedentes, ante horum ora sicuti deorum simulacra, velut venerabundi constiterint: nihilque in hos ferro grauius facturi fuerint, nisi M. Papyrius principum vnus prior iram mouisset. At qui & hinc augendi modum, vsumque locorum explicemus. Staturam, robur corporis, orísque decus quantum sit, vbi ab adjunctis satis expressimus, à causis & euentis deinde dilatemus. Fuisse hujus majores, homines cùm insigni statura & robore, tum quadam mode-

modestia orísque grauitate præditos, semperque operam dedisse hunc, vt quę à natura ad sui nominis dignitatem amplitudinémque acceperit, certa viuendi ratione aleret proueheretque, nulla vt Venus, Bacchúsque immoderatior corporis vires vigoremque auferret. Quare ea jam valetudine esse, vt nulla corporis imbecillitas obsit, quo minùs in rebus cū grauitate agendis suo, amicorum, & Reipubl. tempori seruiat. Quinetiam comparatione rem extendas, si cum alijs amplissimis hominibus conferas, ostendasque in hoc nostro aut similitudinem aut excessum esse, aut etiam dissimilitudinem: si aut proceritate, ipsoque robore, & valetudine, aut ipsius vultus grauitate, maiestateque multis partibus sit superior.

Quæ ratio animi bona ex locis amplificandi.

Idē Quint. lib. 3 cap. 7. Vtra sit autem harum via vtilior, inquit, cum materia deliberabimus: dum sciamus gratiora esse audientibus, quæ solus quis, aut primus aut certè cum paucis fecisse dicetur.

RESTANT animi bona, quæ vt cujusque propria sunt, ita præ cæteris laudem mereri suo jure maximā solent. Hæc laudandi duplex via est: aut enim ad sua virtutum genera, vt suprà visum est, quæque referētur: sua prudentiæ, justitiæ, fortitudini, & temperantię tribuendo facta: aut, quod non minùs commodè fiet, temporum seruabitur ordo. Itaque dicendum, quî pueritiam adolescentiamque transegerit; quæ sequutus studia: quantúmque in ijs & quā breui sit assequutus. Atque hîc, si fortè insigne ingenij specimen indolisque haud vulgaris bonitas eluxerit, pluribus erit verbis extollendum: quo videlicet tempore, quo in loco, apud quos, qua in re, alijsque id genus additis circumstantijs, quas adjunctorū locus suppeditat. Quòd si fortè operæpretium videatur, & hæc ipsa per plures ducendo locos primùm extendas. Aetate autem jam magis inualescente, si qua scripta honesti sui studij, voluntatisque testimonia in

lucem dedit, primùm qualia quantaque ipsa sint, narrandum, quantusque inde ad plures fructus redeat. Quæ item seu doctorum, seu multitudinis, seu vniuersorum de jis testimonia iudiciaq; existant. Quæ vbi ex adiunctorum testimoniorumque loco, quem eundem esse diximus, prosecutus fueris, à causis subinde augebis: quòd à multis magnique nominis hominibus siue rogatus, siue vltrò iuuandi studio ad scribendũ se contulerit. Ab euentis: non modò hominum de se expectationi respondisse, sed & vicisse: nec in vna atque altera, sed in pluribus nationibus ipsius scripta legi, laudaríque. Atque hìc & enarrandum, quorum expectatione maiora emiserit, quibusque in prouincijs plurimùm probentur. Iam verò & huius cum probatis magnorum authorum scriptis conferas: ostendasque potiora multo, melioraque hominum consecuta esse iudicia: aut maximis summorum authorum monumentis paria esse, atque iudicari. A dissimili etiam amplifices, si in jis, quicuscum conferes scriptis, dissimilitudinem esse ostendas: vt si Hippocratis & Galeni medicorum opera, cum Pauli & Pomponij Iureconsultorũ scriptis conferas: illos rerum naturalium, hos ciuilium, scientiam tradidisse: illos de vitæ, hos de fortunis solicitis bené consuluisse: illos præcepta dedisse ne morbus vincat, & æger moriatur: hos ne auarus triumphet, & suum alteri eripiat: denique illos cauisse ne ipsa præmaturè vita, hos ne sua cuique res iniustè auferatur. Hinc mirè Cicero non sine delectatione corpus orationis auxit, dissimilitudinem studiorũ Murenæ & Sulpicij pluribus verbis explicando. Hunc in modũ singula quidẽ tam domestica quàm publica facta, quæ laudanda videbuntur, seruato temporis ordine, enarranda amplificandaq; erũt, qua ratione domi vixerit, liberosq; educarit, ad quæ studia miserit,

libera-

liberaliterque aluerit, quos in viros aut abierint, aut se euasuros certam de se spem patri patriæque præbuerint. Quæ si persequaris omnia, ducasq; per locos, incrementum res ipsa sumet maximum. Iam & quid commodi ipse siue re operáque, siue consilio Reipubl. præstiterit. Quale est, si dum aliquando, vt sæpe, maximis de rebus benè Reip. consulendū fuit, inopsque consilij multitudo ea facili momento sequenda putasset, quæ probata Reipub. statum euersura penitus fuissent, hunc in concionem prodijsse dicas: & prudenti oratione, quæ ex his aut illis inceptis commoda, maláue Reipub. impenderent, edocuisse, eaque suscipiendo persuasisse, quæ cùm singulis tranquillitatem, vtilitatemque, tum vniuersis nomen, gloriamque attulerunt. Atque hæc aperienda, pluribusque verbis ex locis alijs atque alijs explicanda erunt, quæ res ad ita consulendum animum potissimùm impulerit: quæ si honesta, vtilisque fuit, euenta votis respondisse pulchrum erit. Quanta autem gloria emolumentaque inde Reipub. euenerint, quis item ad consultorem fructus honosque ab vniuersis vicissim redierit, copiosè erit exponendū. Postremò comparationibus rem extendas: cum vrbis conditoribus aut munitoribus huius factum conferendo, & aut maius, aut simile, dissimileq; ostendendo. Illos vrbem quidem condidisse, hunc conditam prudentia sua ab exitio cōseruasse: illos partim fundamenta iecisse, partim mœnia turresque, in hostes propugnacula non sine summis oppidanorum impensis laboribusque altiùs eduxisse: hunc vnum ipsa modò ratione consilioque, non mœnia solùm, vrbémque, sed & fortunas omnium, vitamque seruasse. Quantum etiam ciues grati vicissim posteà huic honorem, gratiamque habuerint, cum jis conferas licet, quibus ob præclarissima in Rempublicam merita non

ta non ingrati extiterunt: doceásque, aut maiora, aut paria huic contigisse omnia. Quòd si verò is, quem laudas, princeps sit, exercitúmque duxit, prӕterquàm quòd ex his locis omnibus, ab adiunctis quӕ latè patent, passimque vsui sunt, à testimonijs, à causis, ab euentis, ex comparatione maiorum, minorum, à simili, à dissimili, à contrarijs copiam petas, etiam à descriptionis loco amplifices maximè: cùm aut stratagemata genusque militum, & armorum, aut vrbes quas cepit, regionesque & gentes, mores, aliaque id genus suo quӕque loco describas. Porrò cum temporis hic seruandus sit ordo, danda est opera, vt leuiora aut omittamus, aut paucis perstringamus. Quӕ verò magna sunt, & prudenter, & iustè, & fortiter, modestéque facta, laudemque in animis hominum maximam merentur, per plures ducenda locos, plurimúmque dilatanda erunt. Quӕ autem laudari facta oporteat, horumque numerũ, personӕ, quas laudandas suscipies, secum adferent, in quibus singulis augendis, cognitis his locis, quantam ipse voles, moram trahas.

Vt ea ex locis augenda, quӕ post mortem acciderunt.

CVm igitur hunc in modum, quӕ toto vitӕ cursu rectè fecit verbis extuleris, dilatauerisque, non negligendũ quomodo excessit è viuis, & quę, vita iam defuncto, virtutis ergô magna acciderunt. Nam cùm magnis viris, dum vita manet, laudemque sequentibus, comes sit inuidia, fit, vt morte iam sublata, ereptisque quos nocitura sequitur, sese auertat, patiaturque mortuis, quem viuis noluit, suum honorem deferri. Quare si & huic vita defuncto, aut tumba publicè magnificentiùs sit extructa, aut statua erecta, aut denique quotannis ad sempiternam huius memoriam,

am, rerumq; ab ipso gestarum, aliquid statis diebus fiat, quanta hæc sunt, quo tempore fiant, quo in loco, à quibus, quantis impensis, quanto studio, alijsque id genus explicatis circumstantijs, quarum adiunctorum locus nos admonent, copiosè erit exponendum. A causis item & hæc, si voles, amplifices: quæ ipsius in Remp. merita constent: cur tantum vel mortuo honorem constituerint. Ab euentis hîc nihil sumas, cùm explicata, ex adiunctorũ loco causas suas præcesserint, nisi propterea hæc defunctio contigisse dicas, vt statuto præclarè factis summo honore, plures ad imitandum pellicerentur, exponasque ea ita ex sententia euenisse: pluresque, honoris præmio incitatos, ipsam virtutem sequendo, nominis immortalitatem venari. Quin etiam ex comparationis loco locupletari res potest maximè, si virtutis præmia, monumentaque hinc post mortem constituta, cum Regum parentationibus funebribusq; honoribus conferas, atq; ostendas studio hominũ vltrò hæc præstantium illos superasse: rerum autem magnificentia æquasse. A dissimili item: illis à regijs, regiaq; pecunia funebria magnificentiùs adornata: huic ab vniuerso propulo, æreq; publico, splendidè instructa: illis, quia Reges vixerant, mortuiq; sunt: huic, quòd patriæ conseruator extitit, mortuusq; sit, habitus est honos: illis, ne regum nomen leue in animis vulgi putaretur: huic, ne sua virtuti præmia deesse viderentur. A contrarijs: Illos subditi maximè oderunt, hunc sui summo honore prosequuti sunt: illos noua constituendo vectigalia, annonam, victumq; communé aggrauasse agnoscunt; hunc virtute, prudentiq; consilio plurimùm leuasse intelligunt: illos viuos Tyrannos execrati sunt, hunc patriæ patrem conseruatoremq; appellantes amplexi sunt: Illos post mortem, vel ab alijs honorari ægrè ferentes, quantum in

Laus hominum in tria tempora diuiditur: in tepus quod ante eos fuit, quo ipsi vixerunt, & quod factum eorum est secutum. Quin. lib. 3. cap. 7.

sua positum potestate impediuerunt, hunc contrà vniuersi æquali studio summis honoribus vltrò affecerunt. Quæ ratio sit personas laudandi, ab externis corporis, animique bonis, atque adeò ab ijs quę has tempore antecedunt, simul juncta, & pòst insecuta sunt, ostendimus. Antecedunt autem homines tempore, patria, parentes: cum ijs conjuncta sunt, fortunæ, corporis, animique bona omnia: pòst autem insecuta sunt, habiti post mortem honores, præclaraque de ijs hominum judicia. Qua autem via singula ex locis copiosè instrui, augerique possint, vtcunque aperuimus, non quidem eo consilio, quòd tantam copiam, quanquam paucis rem perstrinximus, in cujusuis hominis laudem (quis enim finis?) temerè adducendam putemus: sed vt monstrato locorum vsu, pro causæ conditione, quantam quisq; vnde velit copiam peteret. Neque enim hîc cuiquam, quid fieri debeat, præscribimus, sed quid possit.

Eadem quæ laudandi & vituperandi hominis ratio.

POrrò vituperandi quæ ratio sit, hinc facilè intelligi potest. Siquidem idem ordo, eademque per omnia via in vituperandis externis corporis, animiq; malis erit sequenda. Patriam igitur parentesq; bonos habuisse, atque inde degenerasse, patrimoniumque dilapidasse, * tam vitium, dedecusq; est, quã cui hæc mala obtigerunt. In corpore autẽ si qua sit deformitas, vt in Thersite, suis erit verbis exaggeranda: si nulla forma, viribusq, malè vsum fuisse, odio, dedecorique erit magno. Ab animo autem profecta vitia, flagitiaque, seruato temporis ordine, nisi in sua vitiorum genera spargere quæque mauis perpetua oratione, quod in L. Pisone facit Cicero, erunt explicanda, atque exaggeranda. Quòd si fortè & jam vita defunctis

* *Vt Catilina.*

Hac in re idẽ præceptum, quod in laudatione seruandum.

functis aliquid accidit, quo turpitudo odiumque augeatur, non erit silentio prætermittendum. Singula autem eadem ratione, qua superiora ex locis augenda amplificandaque erunt.

Postremò epilogum,&c. Sunt qui prætermittendum esse tradant vitæ modum, item mortis qualitatem, item quæ mortem sint consecuta, vt communem luctum, honores, exequias, statuas, sepulturam magnificam.

Dispositio laudis tetrastico comprehensa.

Principium sequitur genus, vt gens, natio, patres,
Vita micans studijs, legibus atque bonis.
Res gestas animus, corpus, fortuna ministrant.
Comparat in majus, votaque finis habet.

Thucydides, &c. Hic (vt ait Cicero de claris Oratoribus) erat Atheniensis summo loco natus, summusque vir, qui ad Olorum Thraciæ Regem, ceu ad progenitorem suum retulit nomen: affinem habuit Miltiadem, necessarium Cimonem, vt ait Marcellinus Græcus, & Plutarchus in Cimone. Hoc authore fuit adeo delectatus Demosthenes, vt eum octies transcripserit.

Thucydide quantum delectatus Demosth. Offic. 1.

Athenis, &c. Cicero de Oratore lib. 1. Omnium doctrinarum inuentrices Athenas vocat, vbi omnis dicendi vis inuenta sit & exculta: & ad filium scribens, ait vrbis authoritatem eam esse, quæ possit exemplis augere, &c. Quòd autem Attici sint acutiores, in causa aiunt esse tenue cœlum, quod qui crassum habent, crassos censeri, vt in libro de fato Cicer. Porrò Atheniensis patriæ celebritas multum faciebat ad nomen illustrandum: vnde apud Ciceronem de Senectute, Seriphius Themistoclem non sua, sed patriæ gloria splendorem assecutum affirmabat. Et

apud

apud Romanos magnificum erat & gentibus venerabile, ciuem Romanum fuisse. Vnde Diuus Paulus se Romanum esse dicebat, quam vrbem Tribunus maxima summa compararit. Actorum 22.

Eloquentia, &c. Nihil, inquit, admirabilius & magis populare, quàm eloquentia. Hanc Cicero de Oratore 3. vocat vnam de summis virtutib⁹, & de claris Oratoribus, ingenij lumen. *Idem Cic. in Epist. ad Brutum, & Quin. lib. 2. cap. 20.*

Vitæ magistras, &c. Leges enim conditas esse constat ad salutem ciuium, ciuitatumque incolumitatē, vitamque hominum & quietam, & tranquillam, vt ait Cic. 2. de leg.

Posteritati mandauit, &c. Id est, memoriæ prodidit, idque lib. 8. quos scripsit de bello Peloponnes. & Atheniensium.

Platæam, &c. Platæa vel Platæ pluraliter clarissima fuit Bœotiæ ciuitas, quam Stephanus dictam ait, παρὰ τὴν πλάτην, hoc est, à remo. Statius l. 7. Thebaid. *Platæa.*

Nunciat excubijs vigiles arsisse Plateas.

De bello Platæensi Thucyd. lib. 2. & 3. Et Plut. in vita Aristidis, & Cimonis.

Atticam, &c. Ditio vel regio fuit Attica, in qua Athenę ciuitas, philosophorum alumna, vbi primus omnium regnauit Cecrops, vnde Athenienses Cecropidæ, vt infrà patebit. *Attica.*

Peloponnesi, &c. Peloponnesus Græcię regio, alio nomine Achaia, alio, Pelasgia dicta. Vide Plin. lib. 4. cap. 4. Nomen habet à Pelope Rege, Hippodamię viro, Tantali filio, quasi Pelopis insula. Sita fuit inter duo maria, Aegęum & Ionium. Platani folio similis. De bello Peloponnesiaco Thucyd. lib. 2. Pluta. in Nicia. *Peloponnesus.*

Apud Naupacton, &c. Naupactus Aetoliæ, quæ Acarnaniæ, Phocidi, & Locris contigua, ciuitas, no- *Naupactus.*

men habens à nauium compaginatione : ναυπηγῶ nauim fabrico, ναυπηγὸς fabricator nauium. Meminit Erasm. in Prouer. Excubias agere in Naupacto, cuius nauale prælium apud Thucyd. lib. I.

Lesbos. *Lesbos, &c.* Celeberrima fuit Aegæi maris insula ante Troadem. Vide Plin. lib. 5. cap. 31. Athenienses, duce Nicia, receptos Lesbios mulctarunt, muros demoliti, naues & agros ademerunt, de qua re Thucydid. lib. 2.

Ambracia. *Ambriaciotis, &c.* Ambracia vrs Epiri fuit aspero subiecta tumulo, vt ait Liuius lib. 7. belli Madedonici. Hujus ciues Ambraciotæ, quorum historiã Thucydides libro secundo complexus est.

Iudicium, &c. Hujus meminit Thucydides lib. 4. & 5. Aphthonius habet, δίκη λακεδαιμονίων οὐκ ἀγνοεῖται πάσχοντος, id est, Lacedæmoniorum sententia injusta scitur.

Sphacteria. *Sphacteria, &c.* Σφάττομαι, jugulo, vel macto est, vnde Sphacteriam insulam ab Heracleotarum mactatione dictam esse, Stephanus ait. Historiam Sphacteriæ, Thucyd. habet lib. 4.

Pylos. *Pylos, &c.* Hæc fuit olim vrbs Nestoris à Neleo condita, vnde Ouidius:

Nos Pylon, antiqui Neleïa Nestoris arua,
Misimus.

Distabat à Sparta stadia circiter quadraginta, in agro Messenio. Hanc olim Demosthenis consilio munitam, Lacedæmonij oppugnarunt. Meminit Thucydides loco citato.

Corcyra, Corinthior. fuit colonia, quam ij deduxerunt circa Olymp. 18. *Corcyrei, &c.* Corcyra, secundùm Thucydidem, Peloponnesi ciuitas fuit. Item insula Alcinoi patria. Lucanus li. 2. Vela ferantur in portus Corcyra tuos. Hujus ciues Corcyræi Athenis orationem habuerunt, qua contra Corinthios petebant auxilia: quibus compertis & Corinthij miserunt Athenas Legâtos,

tos, qui Corcyræorum orationes refellerent. Vide primum Thucydidis librum.

Aeginates, &c. αἰγινῆται alij vertunt Aeginenses, qui Athenienses accusaturi Lacedæmona profecti fuerunt, vt ait Thucydides lib. 4. Aeginam autē Peloponneso contra Atticam ciuitatem adjacentem aiunt: & insulam Pyreo portui propinquam, ab Aegina Asopi Bœotię Regis filia nomen trahens. Ouidius 7. Metamorph.

Oenopiam veteres appellauere: sed ipse
Aeacus Aeginam genitricis nomine dixit.

Archidamus, &c. Hujus meminit Thucydides lib. 1. & 2. Hic fuit Orator, dictus quasi princeps populi. Fuit & Rex Spartanorum, quem ciues mulctarunt, quòd exiguę staturæ fœminam vxorem duxisset, vt ait Plutarchus in vita Agesilai. Et ab Archidamo Thucydides interrogatus, vter ipse an Pericles, lucta prętaret, respondet, Vbi luctando illum vicero, mox ille dicendo, se cecidisse negat, idque spectatoribus persuadet. Plutarch. in Politicis.

Archidami Rhetoris meminit Quin. lib. 3. cap. 6.

Absterrens, &c. Lacedęmonij bellum propter socios Corinthios injurijs affectos illaturi erant Atheniensibus: quod Archidamus dissuasit, affirmans eorum vires pares esse aduersùm Peloponnenses atque finitimos; sed aduersus hostes procul habitantes esse omnino impares. Quare legatos Athenas mittendos esse, qui nomine sociorum iniurias deprecarentur, atque pacem exposcerent.

Steneleidas, &c. Qui finita Archidami oratione apud Lacedæmonios verba fecit, adhortans eos ne socios haberent contemptui, nec vltionem differrent, sed protinus arma sumerent. Fuit autem vnus Ephororum. Hi apud Lacedęmonios erant tribuni plebis, Regibus oppositi, sicut apud Romanos Consulibus. Vide Cic. 3. de Legibus.

Pericles. *Pericles, &c.* Hic fuit Atheniensium Dux, Philosophus & Orator, discipulus Anaxagoræ. Vide Iustin. lib. 3. Valer. lib. 8. cap. 9. Quintil. lib. 12. cap. 2.

Pestilentiam, &c. Athenienses bello atque morbo pressi Lacedæmonijs erant cessuri, sed oratione Pericles ad bene sperandum eos exhortatus est. Vide Thucyd. lib. 1. & 2.

Ad Voluptatem, &c. Quintilianus lib. 10. cap. 1. inquit: Historiam multi scripsêre præclarè: sed nemo dubitat, longè duos ceteris præferendos, quorum diuersa virtus laudem est penè paré consecuta. Densus & breuis & semper instans sibi Thucydides: dulcis & candidus & effusus Herodotus. Ille concitatis, hic remissis affectibus melior. Ille concionibus, hic sermonibus. Ille vi, hic voluptate.

In sapientiæ laudem.

Sapientiæ laus. Exordium ductum à sapientiæ præstantia, eamq; laudandi difficultate. Eam Cicero Officiorum 2. scientiam appellat rerum humanarum atq; diuinarum. Vide Tusculanarum Quæst. 4.

Adipisci, &c. Sapientiam adeptum asserunt eum, qui cùm vituperatur, non irascitur, & cùm laudatur, non extollitur. Plato (vt scribit Laertius Diogenes) interrogatus, quomodo quis sapientiam adipisceretur, respondit: Si non expectarit, quæ non euenire possunt, nec de præteritis recordatus fuerit.

Juno. *Iuno, &c.* Cicero de Natura Deorum 2. dictum ait à juuando: nuptijs præest, vnde pronuba. A parturientibus inuocatur, vnde Lucina. Apud veteres nihil aliud erat quàm aër. Vide Macrob. de somnio Scip. cap. 17.

Mars. *Mars, &c.* Quem apud Thraces natum affirmarunt, hoc est, apud bellicosos atque feroces homines.

Cujus

Cujus meminit Cicero de re militari.

Pallade, &c. Hanc alio nomine Bellonam vocabant. Lactantius lib. 1. cap. 21. Mineruam à minuendo, vel minando, secundùm Ciceronem: Pallada autem, quòd hastam vibret, ἀπὸ τοῦ πάλλειν. Natam aiunt è Iouis celebro, de qua plura Macrob. 1. Saturn. cap. 17. *Pallas.*

Vulcanus, &c. Cicero de Natura Deorũ tertio scribit quatuor Vulcanos fuisse. Quorum primus Cœlo natus, secundus Nilo progenitus fertur, Opus dictus. Tertius Iouis & Iunonis filius, qui Lemni fabricæ traditur præfuisse, de quo Aphthonius hoc loco videtur intelligere. Quartus Menalio natus, qui Vulcanias prope Siciliam insulas tenuit. *Vulcanus.*

Neptunus, &c. Vt Portunus à portu, sic Neptunus à nando paulùm primis literis immutatis deriuatur, Saturni & Opis filius, qui & παλαμων inter Deos celebratus. Vide Cicer. libro de Natura Deorum 2. *Neptunus.*

Dij cognatam sibi habent, &c. A Dijs progenitam sapientiam asserit, Gellius autem lib. 13. cap. 8. ex Afranij sententia. Sapientiam scribit Vsus & Memoriæ filiam, quòd vsu vitæ, multaque rerum experientia, paretur prudentia. Vnde prouerbium Solonis nomine celebratũ, γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος: quẽ sic vertit Erasmus: Quotidie addiscens plurima, fio senex. *Sapientia vsus & memoriæ filia.*

Palamedem, &c. Hic Nauplij Regis Eubœæ filius erat, vnde Naupliades. Ouidius in Ibin. *Palamedes*

Naupliadęque modo ficto pro crimine pœnas.
Morte luas, nec te non meruisse juuet.

Deorum filius habitus, quòd ingenio diuino præditus, ordinem aciei, & aliquot literarum figuras inuenerit. Vide Plin. lib. 7. cap. 56. Philostratum lib. 4.

Nestorem, &c. Hujus pater Neleus, & mater Chloris legitur. Deorum filius putatus propter eximiam *Nest.10*

prudentiam & eloquentiam. Hunc Agamemnon ſibi ſemper adhibuit conſulem. Cicero de Senectute: Dux Græciæ non optat vt Ajaces ſimiles decem habeat, at vt Neſtores quinque.

Homerus Iliados α ——— τοῖσι δὲ Νέστωρ
Ἡδυεπὴς ἀνόρουσε λιγὺς Πυλίων ἀγορητής,
Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή.

Deorum filios, &c. Vt Herculem, Aeſculapiũ, Mercurium, Aeneam, Achillem, Liberum, Cæſares. Etenim gentilitas olim magnates atque Reges Deos appellabat, ſiue ob miraculum virtutis, ſiue ob prudentiam, ſiue ob beneficia, quibus etiam ad humanitatem compoſiti, ſiue in adulationem. Vide Lactan. lib. 1. cap. 15.

Deorum naturam permutare conati, &c.

Sunt qui hunc locum ita reddunt ex Græco: Non illis Deorum naturam attribuẽtes, ita enim veri Dij fuiſſent, communione generis commune bonum ſortiti, ſed quatẽnus id bonum ſibi compararunt, Deorũ filij exiſtimati ſunt.

Vtriuſque temporis, &c. Id eſt, diuinum munus ac progenies ſapientię principatum obtinet & pacis & belli temporibus. Nos exhorreſcere metu non ſinit, & hac prę̨ceptrice in tranquillitate rectè viuere poſſumus. Vide Ciceronem de Finibus bonorum & malorum.

Futura proſpicit, &c. Docet enim ſapientia, nihil temerè & præcipitanter agendum, ſed omnia conſultò & præmeditatò. Cujus propriũ eſt, nihil, quod pœnitere poſſit, facere, vt ait Cicero Tuſcul. Quæſtio. 5. Et non committere, vt aliquando dicendum ſit, non putaram, vt inquit idem Cicero Offic. 1. Valerius lib. 7. ca. 2. Porrò ſapiens aſſueſcit futuris malis, & quæ alij diu patiendo leuia faciunt, hic leuia facit diu cogitando. Præcogitati enim mali mollis

ictus

ictus venit. Ideo stultis, fortunę cedentibus, omnis videtur noua rerum inopinata facies, vt ait Seneca ad Lucilium Epistola 77.

Cœlum, &c. Id est, sapientia nobis reuelauit, quæ sunt in cœlis arcana, τα απορρητα, ineffabilia mysteria.

Vita defuncti, &c. Vt & Galli sapientes, qui persuasum habuerunt, animas hominum immortales esse, soliti pecunias mutuas quæ apud inferos redderentur, dare. Valer. lib. 2. cap. 1.

Actus sapientiæ, &c. Ad molem immanis equi respexit. Virg. in 2. Aen.

Instar montis equum diuina Palladis arte
Aedificant, sectáque intexunt abiete costas.

Et vnius consilium, &c. Apthonius sic habet: και αιρουν ολλω διαλυσιν δυναμιν δι' ενος κυρκου βυλευμαλος. Rodolphus Agricola pro κυρκου videtur legisse κυρυ. Fuit quidem sapientissimus Persarum rex Cyrus, qui dicere solit⁹, neminem debere principatum suscipere, nisi melior his, in quos acciperet. Is Astyage, Medorum Rege, auo materno victo, regnum Persicum auxerat, non ademerat. Vide Iustinum lib. 1. Sunt igitur, qui hunc locũ referant ad Alexandrum, qui legitur Persas in fugam conuertisse. Alij malunt ad Aristidem referre, sub quo duce Persę victi, eorumque dux Mardonius Arimnesto Spartiata saxo caput saucius, vt ab Amphiarai oraculo sibi prædictũ erat, occiditur, vt Plutar. in vitis refert.

Cyrus regnum à Medis ad Persas transtulit, circa Olymp. 56.

Cyclops, &c. Dictus ab vno, quem habuit, in fronte, oculo, quasi circularis oculus, de quo apud Virgilium in tertio Aeneidos libro.

Cyclops.

Nam simul expletus dapibus vinoque sepultus,
Ceruicem inflexam posuit, jacuitq; per antrum
Immensum, saniem eructans, ac frusta cruento

Per somnum commixta mero Nos magna precati
Numina, sortitique vices, vnà vndique circum
Fundimur, & telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torua solum sub fronte latebat,
Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis instar.

Propertius lib. 4.

Gessit & Aetnææ Neptunius incola rupis,
Victa Maronæo fœdatus lumina Baccho.

Vide Homerum 10. Odyss.

Fortitudo. *Fortitudo culpanda, &c.* Sine sapientia, inquit, fortitudo nõ est fortitudo, sed temeritas, propterea quòd fortitudo est contemptio laboris & periculi cum ratione vtilitatis, & compensatione commodorum: *Temeritas.* temeritas est, considerata dolorum perpessione, gladiatoria periculorum susceptio, vt ait Cicero ad Herennium, 4.

Exempla laudationis: & primò laus Demosthenis.

Exordium. QVi parentibus obscuris nati ad decus præclarum virtute propria ascenderunt, non inferiorem laudem merentur, quàm qui nobilitate maiorum superbi se jactant. Major enim est gloria, virtutibus proprijs niti, quàm alienis intumescere.

A genere. Demosthenis quidem pater Demosthenes fuit, vir honestus atque probus, sed plebeius, ab officina gladiorum Machæropœus appellatus, vir seculo suo notus, vt Valerius inquit. Atqui filius ad summũ decus euectus, omnibus majoribus suis præluxit.

Dijs ille aduersis genitus, fatoque sinistro,
Quem pater ardentis missæ fuligine lippus,
A carbone, et forcipibus, gladiosque parante
Incude, et luteo Vulcano, ad Rhetora misit.

Vt ait Iuuenalis Satyra decima.

Sortitus fuit patriam, vbi inuentæ et exercitæ bonæ disciplinæ,

disciplinæ. Vnde velut ex equo Trojano complures viri celeberrimi prodierunt. *A patria.*

Majores parum illustres habuit, sed eos ipsos eloquentia atque virtute sua nobilissimos reddidit, oratorum princeps æstimatus. *Demosthenem legē orandi vocat Quint. li. 10. ca. 1. A maioribus.*

Honestè fuit educatus ac bonis disciplinis institutus, sub oratore clarissimo Isæo, & præceptore Platone, ad bonarum literarum studia inflammatus à Thrasio Eunomo. *Ab educatione.*

Ingenij specimen sub prima juuenta statim emicuit. Vis in eo dicendi mirabilis & gloriosa Rempub. tutata fuit. Nactus in Rep. materiam vberem & honestam pro Græcorum libertate aduersus Philippū: & in ea pręclarè decertans, confestim nomen & gloriam assecutus est: nec solùm vt disertus, verùm etiā vt fortis vir suspiciebatur, vt admiraretur ipsum Gręcia, obseruaret Persarum Rex, plurimusq; apud Philippum sermo esset, confiterentur aduersarij sibi aduersus præclarum virum esse certamen. *A bonis animi. In quem eius Philippicæ extant*

Corporis quidem in eo fuit imbecillitas, quam ingenio atque doctrina compensauit, atque resarsit. Etenim commemorato nomine Demosthenis, maxima eloquentiæ consummatio audientis animo oboriebatur. Lateris quidē firmitate defectus, quas corporis habitus vires negauerat, à labore mutuatus est. Qui cum rerum natura pręliatus & quidem victor abijt, malignitatem ejus pertinacissimo animi robore superando. Itaque alterum Demosthenem mater, alterum industria enixa fuit, vt ait Valer. Max. *A bonis corporis. Humerorū iactationē quomodo ille emendarit: vide apud Quin. li. 11. ca. 3.*

Patrimonium abundans relictum erat, sed id tutores malè administrauerunt. Partem enim surripuerant, partem neglexerant. Ipse tamen satis opum studio consecutus, & ijs pręstantiora bona secum gestabat, non humeris, non oculis visenda, sed æstimanda animo, quæ domicilio mentis inclusa, nec mortalium, *A bonis fortunæ, & à morte. Aduersus tutores suos puer adhuc pupillares.*

actiones habuit Demosthenes, vt testatur Plutar. in eius vita; & Quint. lib. 12. c. 6.

talium, nec Deorum manibus labefactari queunt, & vt manentibus præstò sunt, ita, fugientes non deserunt, vt de Bia Valer. scribit.

Pro salute Reipub. vitam amisit, vnde ejus mortis diem omnium mœstissimam egerunt, & inter sacra Cereris jejunarunt mulieres. Populus item Atheniensis, honorem illi reddens, statuam, vtque maximus nat⁹ sui generis publicè stipendia haberet, decreuerunt.

Aliud Exemplum in laudem Philippi Regis Macedonum.

Exordium.

EX Græcorum Regibus, meo judicio, nullus fuit quem non Philippus Macedonum Rex vel ingenij dexteritate, vel virtutum meritis exuperarit.

A genere & patria.

Patrem habuit Amyntam, summę prudentię virũ, patriam celeberrimam, atque regnum adeptus centũ & quinquaginta populorum. Plin. lib. 4.

Ab educatione.

Epaminonda strenuissimo imperatore, & summo philosopho vsus est pręceptore (Orosius lib. 3. cap. 12.) A quo & bellicis artibus & philosophię præceptis præmunitus ad regnum accessit.

A rebus gestis.

Thessaliam domuit, Græciam penè totam consilijs præuentam viribus vicit, nec ita bellicis tumultibus prępeditus, & victorijs affectus, vt à liberali Musa & studijs humanitatis abesset. Quin lepidè comiterque pleraque & fecit & dixit, & egregia ingenij monumenta reliquit. Argumento sunt Epistolæ, munditiæ, venustatis, & prudentiæ plenissimę, velut illa, quibus Aristoteli natum sibi filium, & ab eodem instituendum denunciauit. Quibus omnibus ea, quę fortasse juueniliter patrasse criminari posset, abundè satis deleuit.

Ab animi bonis.

Clementia singularis in eo fuit ac benignitas in victos:

victos: vnde quibusdam ipsi consulentibus, vt cum Atheniensibus asperiùs ageret, respondit, Illos absurdè facere, qui homini, cuncta ad gloriam tum agenti tum patienti, suaderent, vt glorię suę theatrum abjiceret; significans sese hoc agere, non vt Athenas euerteret, sed vt ciuitati celeberrimę doctissimorum virorum copia florenti, suas virtutes probaret. Item; Quidam petulantioris linguæ maledicta conjicere solebat in Philippum, hunc amici hortabantur vt ejiceret in exilium. At ille negauit se hoc facturum; demirantibus quid ita, Ne inquit, oberrans inter plures malè de me loquatur. Quod maledicum non egit in crucem, vel clementię erat; quod ignouit, vel magnanimitatis; quod contempsit, quod noluit expellere, prudentię; plus enim nocuisset. Vide Erasm. 4. Apophthegmatum, & Diodorum Siculum. lib. 3.

Quis autem Hannibalem Carthaginensium ducē Philippo censuerit comparandum? Ille multa quidē gessit, sed pleraque perfidiosè ac crudeliter; hic omnia sapienter ac cum animi summa moderatione. *A comparatione.*

Longè plura de tanto Imperatore dicenda essent; sed finem facio, contemplans meam dicendi facultatem longè inferiorem esse, quàm vt tantis Philippi virtutibus par esse possit. *Epilogus.*

Aliud exemplum in eloquentiæ Encomion.

CVm autore Gellio, turpius sit frigidè laudare, quàm insectãter vituperare, valde metuo ne encomion eloquentiæ minùs aptum ego dicturus, ingenij magis inopiam proditurus sim, quàm dignis illam laudibus electurus. Attamen si libet principiū considerare, reperiemus, eam honestissima productā origine, optimisq; rationibus profectam. *Exordium.*

Quæ cùm vna sit de summis virtutibus, vt ait Cicero,

cero, nemini dubium esse debet, quin ab illo, qui fons omnium virtutum est, & origo, profecta sint, nempe à Deo Optimo Max. cujus, vt sacra Scriptura meminit, dona sunt linguarum genera, omnesque sapientiarum ac scientiarum sermones, ex quo, per quem, & in quo sunt omnia.

A genere. Quin. lib. 2. cap. 20. de eloquentiæ autem præstantia, vide apud eundem lib. 2 cap. 16. Ab iis quas perficit rebus.

Cœlitus igitur demissa admirabilem in rebus humanis potentiam recipit, & incredibilem efficaciam facultatemque accendendi mentes ad honestaté, animos ad gloriam. Afflictos consolatur, perterritos timore vacuos reddit, seditiones compescit, feros & agrestes homines ad humanitatem deducit. Vnde Poëtæ Orphiona & Amphiona finxerunt demulsisse feras, & cũ arboribus montes traxisse. Ait enim Horatius:

Agrestes homines sacer interpresque Deorum,
Cædibus, & fœdo victu deterruit Orpheus:
Dictus ob id lenire feras, rabidosque Leones,
Dictus & Amphion Thebanæ conditor arcis,
Saxa mouere sono testudinis, &c.

Occupatio.

Sed inquis, Eloquentia scelestos pœnis eripit, falsis veritatem expugnat: status Reip. euertit, vt bono iure Lacedæmonij rhetores videantur expulisse.

Hac de re vberrimè apud Quintil. cap. 16. lib. 2. Redditio.

Esto, sed eadem ratione omnes bonæ artes, omnes magistratus, cùm vtrinque aliquando proueniant mala, possent expelli. Item è medio tolli ignis & aqua, vnde sepænumero maxima oriuntur dispendia: atqui bonæ res malæ non sunt, si benè vtamur.

Comparatio

Quis eloquentiæ prætulerit liberalitatem? hæc paucis poterit prodesse: illa suas in omnium mortalium salutem vires extendit.

Epilogus.

Rerum magnitudine deterritus finem facio: etenim maximis eloquentiæ laudibus vix vllius dicendi facultas responderit.

ENCOMION MARPVRGENSIS *Academiæ.*

INgratiſſimus omnium haberi meritò poſſem, ſi concionis hujus hoidernæ autoribus, nempe ijs quibus meipſum debeo, non inpręſentiarum morem gererem, in dicendis, quem ſcopum hujus orationis eſſe voluerunt, beneficiorum laudibus, atq; ſummis in nos meritis. Rationis omnis expers volatile Ciconiam nouimus omnes officij mutuam rependere vicem ſolêre, vt hinc, ἀντιπελαργεῖν, natum ſit prouerbium. Quanto æquius, ac juſtius nos, qui ratione ducimur, gratiam nobis benefacientibus, ſi propter culpam fortunę iniquioris non parem referre potuerimus, tamen aliquam ſcribendo ſaltem, benè ſentiendo, atque aſſiduis illos extollendo laudibus, & habere & agere non detrectauerimus; Cùm autem Academia Marpurgenſis, veluti mater omnium noſtra communis benigniſſima, nos tanquam alumnos ſuos & chariſſima pignora ſinu blandiore foueat, nos bonis literis inſtituat, nos probatis moribus exornet, nos denique maximis honoribus afficiat, quis vel pietatis vllo tangi confirmet illum affectu, qui rogatus, aut juſſus, parentem tam officioſam pro virili ſua nolit, vt ingratitudinis moroſæ filius, ad ſidera ferre? Hæc cùm ipſi vos optimè teneatis meditata, nihil omnino dubitandum erit mihi quin jam ſilentium pollicentes, vos omnes ornatiſſimi atque ijdem integerrimi viri ac ſtudioſa juuentus, me patienter ſitis audituri. *A dicentis officio.*

Injunctum eſt mihi Academię noſtrę Marpurgenſis Encomion dicere. Inprimis autem gaudendum, ac lætandum mihi video, partim quòd vos ad audiendum tam auidos contempler: vos omnes tam attentos: quàm pudens ego, quàm hæſitans ego, *Ab auditorum attentione, & argumenti fertilitate.*

quàm

quàm tremebundus ego, primùm huc ascendi: nunc autem vestro, quo me omnes prosequimini, fauore, atque hilari aspectu longè redditus alacrior: partim, quòd talis oblata sit dicendi materies, in qua etiam erudito parum, hoc est, mei simillimo literaturę leuioris homuncioni, non deesse possit oratio, vt longè difficilior videatur exitus inuentio, quàm principij; nimirum vt non tam copia mihi, quàm modus in dicendo quærendus existat.

Ab autoribus ac fundatoribus Academiæ.

Nam si protinus ab initio ipsos gymnasij nostri celeberrimi authores ac patronos cõsideres, ac perpendas, siue Deum Opt. Max. cuius cœlesti prouidẽtia, ac diuino nutu instituuntur, eriguntur, ac gubernantur vniuersa, quę in terris sunt; siue illustrissimum nostrum Hessorum principem: statim tibi tam inundans verborum ac rerum flumen occurret, vt te magis obrutum copia, quàm inopia pressum iri fatearis. Quid? (vt illum ἀνεκφώνητον, ἀνεξερεύνητον, ἀνεξιχνίαστον, qui extra omnem eloquentię cœlestis, nedum terrestris, aleam est positus, cuius glorię nullum principium, nullus finis existit, Deum Opt. Max. prætercam) vel solæ huius terreni numinis, quo Domino ac fundatore nostra Academia meritò gaudet, jubilat & exultat, Principis illustrissimi dotes, tantam dicendi copiam offundunt, vt spiritus dicturi citiùs defecerit, quàm increscentis beneficio rerum orationis cursus

Ab illustri principis Hessorum genere, factis atque virtutius

Quid enim memorem tot antiquissima stemmata, tot majorum imagines, tot belli clarissima facinora, atque parta trophęa? Quid tantam vitę integritatem, clementiam, tantam prudentiam, tantam pietatis, ac verę religionis curam? Quid denique innumerabilia alia, quæ omnia ac singula, itam splendida, tam lucida, tam illustria sunt, vt si alienę claritatis polities, ac nitor fuerint adjuncta, plus obscuritatis

titatis ſint allatura quàm lucis? Ideoq; tam fertilia, tam copioſa prædicatu omnia, vt centũ linguas, imò centena principum eloquẽtię millia fatigare poſſẽt.

Quis enim, vt alia tranſeam omnia, quis, inquam, vel Neſtore, vel ipſo Pericle facundior, eloquentia digna ſatis expreſſerit, quanta diſciplinę militaris arte contuderit horridos Sichingiani terroris inſultus? quanto priſtinum in regni ſtatum animo reſtituerit Ducem Wittembergenſem? quãto pectore conpeſcuerit ſeditioſos ruſticorum tumultus? quanto denique ſpiritu vicerit Duces Brunſvicenſes patrem & filium? *A disciplina militari.*

Quare digna ſatis laudatu, ſatis glorioſa Marpurgenſis Academia videretur, ſi vel ſolùm tot & tantis fundatoris ſui decoribus & ornamentis conſpicua floreret. Sed, vt Vniuerſitatis noſtræ amplitudo fiat admirabilior:

Accedunt complures, quos omnes enumerare longum eſſet, natalium claritate, facultatum laureis, ac virtutum meritis præſtantiſſimi patroni, quorum facundia plurimùm apud exteras nationes promouit, quorum grauitatis excellentia protexit, dignitatis denique tituli protulerunt & exornauerunt Academię noſtræ pomœria. Quibus omnibus robuſtiſſimis veluti columnis ſuffulta, quibus tutelaribus diuis Academia Marpurgẽſis vndique circummunita, quid vlterius excogitari poterit, quod origini ſuæ & fortunarum primitijs, vel ſplendidius vel excellẽtius adjicere poſſit? *Ab alijs Academiæ præſidibus atque Mæcenatibus.*

Iam ſi tempora, quibus inſtituta fuit à primo diligenter excuſſeris, inuenies profectò Saturni ſeculis non infeliciora, quibus bonę artes atq; virtutes vbique gẽtium anteà proculcatę, capita ſua feliciter exeruerint, quib⁹ homines nullis inquietati bellis, nullis inteſtinis ſeditionibus inſauciati, nullis hæreſibus *A temporis opportunitate.*

Anabap-

Anabaptiſticis effaſcinati, nullis denique prælijs funeſtati, ſed velut optimis fortunatiſſimi fores pulſantis æui auſpicijs. Atqui ſi qua tum priſcæ veſtigia fraudis remanere, aut malorum lerna videbatur impendere: ea ſtatim omnia ab Illuſtriſs. Principe noſtris procul à finibus propulſata fuere.

A quæſita loci cōmoditate.

Quòd ſi locum, vbi Marpurgenſis Vniuerſitas erecta, perſcrutatus fueris, vix vllum profectò reperies vel amœniorem, vel commodiorem. Vbi Marpurgū, Heſſię Metropolis, tot vetuſtis antiquiſſimorum ædificiorum ſtructuris veneranda: prudentiſſimorum incorrupto Senatorum ordine conſpicienda, florentiſſimo ſimul ac honeſtiſſimo rerum priuatarum ac publicarum ſtatu nobilitata reſplendet: cujus forum Curia ſpecioſiſſima marmoreis quaſi lapidibus exciſa deuenuſtat; & aqua fōtana, tot fiſtulis ac ſiphunculis jam recenter artificio mirabili factis, emiſſa, & murmure blandiore delectat, & aſpectu pulchriore totū locum exornat.

A contradictione.

Verùm, vt occaſio reprehendendi ſemper eſt obuia, ſi quis calumnietur ipſam vrbem plus æquo fragilibus cinctam eſſe muris, reſponderi poterit, quod olim Ageſilaus ille, Lacedęmoniorum Rex, percontanti, quam ob cauſam Sparta nō cingeretur muris, reſponſum voluit oſtendendo ciues armatos, inquiens; Hi ſunt Spartanæ ciuitatis mœnia: quo ſignificauit Reſpublicas, nullis munimentis, nullis vallorum propugnaculis tutiores eſſe quàm ciuium virtutibus. Marpurgum ergo tutiſſimum eſt ac firmiſſimum, tot ſtudioſorum, tot fortiſſimorum ciuiū virtutibus: nam lapideo quod operi deeſt, id animorum robur, ac præſtantia compenſant; & quod hominum artificijs, id natura loci tot præruptis vndique montibus reſarcit commodiſſimè circumſpiciendo; vbi celeberrimus iſte fluuius Lanus infra ctum orientiali

lateri

lateri dorsum accommodat.

Qui aliàs etiam, quasi Nilus fœcundans omnia, plurima delicatissimorum genera piscium educat, atque producit: Cuius item tanta potentia medica celebratur, vt cum multis nominum minimè vulgarium Thermis contendere possit. Etenim psoram ac impetigines omnes, quibus communiter studiosi diuexantur, præsentissimè sanat, vt nemo tanta scabie laborans huc veniat, qui non semel atque iterum lotus, ocyssimè curetur. Hinc complures audias, qui quem cutis glabellæ nitorem assiduis alibi lauacris experiri non potuerint, eum sese fateantur hic vel citra negotium assecutos solius beneficio Lani, maximè peculiarem pratorum & aluei Marpurgensis virtutem haurientis. *Ab aquarũ salubritate & piscium copia.*

Vbi præter jam dicta, tot amœni prospectus, tot hortorum decora tot agrorum lumina, vt illud, Nullus in orbe sinus Marpurgo, non Baijs prælucet amœnis, dubio procul scriptum reliquisset Horatius, si modò cognitum habuisset, & versus non reluctatus: equidem *A loci amœnitate & vbertate*

Aureus hic annus, biferique rosaria Pæsti,
Hic propius adductum credas frondere Tarentum.

Hîc denique Musis omnibus gratissimus locus, vbi rerum omnium vberrimus prouentus, vt non solùm innumera ciuium ac studiosorum multitudo victum acquirere facillimè possit, sed etiam fertilitas natiua miserrimæ locorum exterorum sterilitati suppetias ferendo, non paruas alienarum ciuitatum sitarchias expleat, Respub. alat, sustentet, lætificet.

Vbi denique maxima aeris salubritas, vt ipsa pestis, aut acutus alius (nam quæ de pleurisi modò feruntur, puerilia sunt) morbus nunquam, nisi fortasse, quod tamen rarissimum, decennio toto elapso, grassetur. *A cœli clementia.*

ſetur. Cujus rei cauſa poterit euidens eſſe, vel tam placida cœli tẽperies, vel tam ſeren' totius machinæ cœleſtis aſpectus, quibus Marpurgenſem, vt omnium ſibi dilectiſſimam, æternus ille Pater, ſingulari quadam clementia commotus, proſperare dignatus eſt ciuitatem. Quæ non ſolaribus nimiùm æſtibus ſubjecta jacet, nec frigoribus nimium Borealibus propinqua, ſed temperatiore ſub climate conſtituta.

Ab aeris horridioris commoditate. Veruntamen ſi tempeſtuoſior aliquando ac immitior aer (vt omnium rerum eſt viciſſitudo) videtur, ingruere, longè plus vtilitatis ille ſemper, quàm incõmodi ſolet importare. Sic enim ad omnes fortunæ truculentioris impreſſiones aſſueſiunt, ſic ad morbos ſuperandos, ſic ad duriſſimos labores perferendos exercentur, ac edurantur corpora.

A cliuoſa regionis vtilitate. Porrò ſi quiſpiam conqueratur, regionem iſtam montoſam, aſperam ac lapidibus confragoſam inhorreſcere, hic mihi ſapiens Darij majoris factum animo præſenti reuoluat. Ille populum ſuum, regionis ſcabritiem & aſperitatem campeſtri ac molliore tractu commutare cupientem, minimè permiſit: affirmans hominum habitus vt ſemina ac plantas, ad regionis naturam immutari, ſentiendo ſe malle duros homines, & laboribus accommodos, quàm molles, quàm ignauos, quàm effœminatos, quales regio mollior generare ſolet. Quod ſi diligenter animo collectum diſcuſſerit, nullam in orbe ditionem fore confitebitur, quam cum ſua permutare debeat Illuſtriſs. Heſſorum Princeps, innumera virorum millia poſſidens, qui tempore pacis bona ſtudia ac virtutes excolere nouerunt: bellis autem imminentibus, qui labores perpeti, qui maximum exercitum ducere, qui ſumma pericula ſubire, qui fortiter arma tractare, qui munitiſſimas vrbes euertere, qui deniq; præcelſas arces demoliri poſſunt. Quare Pœnorum acerrimus

dux

dux Annibal, in Italiam ab initio per Alpes, per tot frigora ac niues irrupturus, maximis cum stipendijs coemisset tales virorum manus, quales quales producit Marpurgum, vbi corpora vegeta, robusta prestantiaque proueniunt, ac procera grandescunt.

Ab ingeniorum dexteritate. Sed ne prouerbium, ἀνὴρ ὁ μακρὸς, id est, amens qui longus est, in eosdem quadret, accedit acutior mentis, & ingeniorum sagacissima perspicacitas. Non enim Marpurgensi multùm auersus equos sol jungit ab vrbe. Quæ nec, vt aliæ quædam, in vallibus profundis, in locis cauernosis, in lacunis, atque speluncis palustribus est condita, vbi perpetuo fœtore grauiter olentes nebulę, vbi putres exhalationes, vbi pestiferæ Memphites virosa crassitie hebetant, & Saturnias quasi lemas offundentes, ingeniorum vires obnubilant; vbi ferarum latibula, luporum ac vrsorũ spelæa, vbi horrenda denique serpentum ac draconum antra belluinam ad naturam animos transformant humanos: sed potiùs, vt nobilissima Regina Marpurgensis ciuitas, bonarum artium omnium receptaculum, puriorem, eminentiorem, & ingenijs bonis optiorem cœli partem elegit, & ita solertem sese composuit, vt proximè ad figuram hominis, ad virtutis simulachrum accedere videatur.

Ab vrbis figura vel habitu. Enimuerò quemadmodum à Deo Opt. Max. videmus hominem effectum erecta facie rigidum, vt scilicet ea speculetur, vnde eius origo est, nempe cœlestia, reliquum autem vniuersum animantium genus pronum, & ad terram versum, quod etiam Ouidius innuit dicens: *Metam. 1.*

Pronaque cùm spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cœlumque videre
Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus:

Sic clarissimum, vbi nostræ Academiæ pulcherrima sedes est Marpurgum, non aliter atque homo

princeps, caput erectissimum ac eminentissimum suis turribus, vt diademate regio coronatum habet, nempe quam admiramini toties ἀκρόπολιν, arcem istam quæ candidam frontem suam velut inter nubila condit: cujus collum monili baccato suis velut vnionibus irradians prominet, illinc nitidis clarissimi domini Cancellarij Ioannis Ficini palatijs: hinc illustrissimi Principis sapientiæ domicilio, quod βουλευτήριον aut δικαστήριον, appellamus, exornatum. Corpus est tot membris & articulis, id est, domibus ac palatijs insigne, quicquid intra ciuitatis Marpurgensis mœnia situm esse nouimus. Pectus, est ipsum templum. Curia ista, vt alimentorum dispensatrix, est stomachus. Vtrumque collegium, Pomœrij, vt (vbi jam hæc dicimus) Lani, sunt præcordia: duo vici, alter, quem vulgò den Grien, alter, quem Bylgenstein appellant, femora sunt aquis proxima, quòd circum ea corporis partes crebris lotionibus indigeant, ideoq; mediastinis assignati. Brachiorum altera, nempe dextrum, est ista platea, quam vernacula lingua, den Steinuueg vocitant: Sinistrum, quod suburbium, Vueiden hausen. Pedes autem instar fortissimi bouis (iuxta prouerbium) altiùs in terræ viscera defixit. Sic dispersis veluti manibus, & commodissimo suæ vastitatis immobilioris anfractu studiosos omnes, quasi gremio sinuoso, vt benignissimo, sic tutissimo complectitur & exosculatur.

A meritorũ compensatione, studióque justitiæ.

Cæterùm vt honestate conspicuos peculiari quadam humanitate, quæ sua est benignitatis excellentia, prosequitur, sic in dyscolos ac nebulones omnes meritam ac justam (vt æquum est) seueritatem exercet, vt suis flagitia, suis ipsam virtutem præmijs cōdecoratum iri cognoscas. Etenim cùm alterum brachium, nempe dextrum, id est platea Der steinuueg. jucundior quidem sed ascensu difficilior videatur,

non

non immeritò virtutis illi dextro calli poterit comparari, quo ad virtutis & honorum præmia traducũtur homines. Contrà, cùm Vueiden hausen ostentet viam latam, decliuiorem, & facie tenus molliorem: sed vbi progressus fueris, satis lutosam, ac etiam calamitosã, vbi Lictores & Carnifices habitant, scelleratorum calli nobis deuitando poterit assimulari, iuxta illud:

Hæc via virtutis, nimirum Der steinuueg,
dextrum petit ardua callem,
Difficiléntque aditum primùm spectantibus offert,
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.

Molle ostentat iter via plana (Vueidenhausen) sed vltima meta præcipitat captos, voluitque per ardua saxa: intellige cruces ac tormenta. Cuius Virgiliani carminis quasi dilucidam paraphrasin cernis, si Marpurgum ipsum penitus aspexeris. Nónne metam callis dextri & requiem vides, Germanicam istam domum, vbi præstantissimus Dominus Commendator, vir vt nobilitate clarus: sic omni bonitate præditus, omnes literarum meliorum ac virtutis cultores, itineris difficultate, ac studiorum assiduitate subinde defatigatos curisque confectos, comiter excipere, ac generosissimo vino, quod cùm spe diuite manet in venas, animumque tuum quòd verba ministret, reficere, & curas diluere semper est assuetus?

A liberalitate domini Commendatoris ædium Teutonicarum.

Quoties ad cœnas Academiæ nostræ fautores ille vocans velut accepturos virtutis præmia, refrigerauit, & non semel ita bonæ fortunæ calicibus exhilarans obruit, vt neque mentes illorum, neque pedes officio suo satis functa conspexerimus? Quoties ad prandia Musarum antistites studendo defessos, & laboribus exhaustos, velut literarum fructum percepturos, inuitans, humanissimè tractauit, & ferculis recreauit opiparis? Et ne longiùs exempla petantur,

quoties ille M. Cæſpaeũ, jam Academiæ noſtræ Decanum digniſſimum tot piſcibus delicatioribus, vtpote carpionibus ac lupis exornauit, atque tot alijs lautitijs labore publico & domeſtico delaſſatum refecit, vt vel ille ſolus ſatis abundè teſtari poſſit, ædes Teutonicas eſſe dextri apud Marpurgũ callis æmuli virtutis, metam, & requiem inibi placidiſſimam. Quo admoneri poſſumus: Radices literarum, vt Iſocrates ait, amaras eſſe, fructus verò dulciores; callem virtutis aſcenſu difficiliorem, ſed metam omnium iucundiſſimam. Atqui te non moueat, quòd hîc illius terminus & apex ſummo vertice non pendeat, ſed magis ad locum inferiorem receſſerit: id enim myſterio non caret, quo ſapientiſſimus ille quicunque fuit primus architectus admonere voluit, eam virtutis naturam eſſe, vt elata nunquam ſuperbiat, nec ſummo faſtu, quod habet pulcherrimum, vulgò profanis oculis oſtentet, ſed potiùs theſaurum, ceu vili cortice diſſimulans, quod habet eximium intimis penetralibus recondat & occultet. Hinc eſt, quòd Elizabethicea domus faſtigio ſublimitatis poſthabito, locũ humiliorem præoccupando, ſectantibus virtutem maluerit in occulto munera digna conferre, quàm in excelſo loco gloriam ſortiri.

Sed ad alteram virtutis viam redeunti, Vueidenhauſen, illud ſeſe offert, quod, quàm miſerabilis, quàm flebilis vitæ ſceleratæ ſit exitus, luculenter oſtendit, vbi εἰς κυνοσπαραγμὸν, εἰς χαμαιευνίαν, καὶ εἰς κορυκάς. Vbi ipſiſſimum fuſtuarium, ac teterrima tot morticiniorum porcorũ ac cadauerum vorago atque barathrum, vbi fames, & atris volitans infamia pennis, vbi ſera pœnitentia, vbi damnatorum gemitus & eiulationes ſæpius audiuntur, vbi tortorum ferocia, vbi carnificum crudelitas iam ſontes virgis cædit, iam cauterio, vel candenti ferro buccas facinoſorum perforat, iam ſicariorum

Ab alterius literæ Pythagoricæ callis explicatione.

riorum membra rotis distringit ac contundit: Iam furti reos in crucem tollit, jam latrocinij, aliorumq; criminum conuictos, alio atque alio mortis genere dilaniat atque immaniter obtruncat.

Ab Epilogo dictorum.

Ergo ex his omnibus, ornatissimi viri, & studiosa iuuentus, opinor intelligitis, quanto consilio, quantis rationibus adductus Illustrissimus Princeps noster, voluerit apud Marpurgenses Academiam erigi atque fundari, quòd inibi vicus penè omnis, omnis angiportus, omnis platea, studiosos homines virtutis admonere, turpissimos autem nebulones, à vitiorum ac scelerum maleficijs deterrere possit. Hæc de patronis, origine, & loco Marpurgensis Academiæ.

Ab vberrimo studiosorum, bonarumque disciplinarum prouectu.

Nunc ad ea digrediar, quorum vtilitate prouecta cum omnibus ferè Germaniæ totius Academijs certare possit. Quænam igitur hodie nobis Vniuersitas vspiam proferri poterit, vbi tanto labore, ac fidelitate genus omne studiorum tradatur, vbi purissima majore cum fructu Theologia doceatur, vbi facultas medica, vbi jurisprudentia feruentiore cultu tractentur, & sic omnia, vt nihil prorsus in linguarum nobilissimarum cognitione, nihil in omnibus, nisi vnam (cujus me vel inuitum professorem esse voluistis) excipiendam putetis Rhetoricam, nihil inquam in omnibus artibus bonis, & optimis disciplinis desiderari possit.

Ab optimorũ præceptorum, atque doctissimorum celeberrima turba.

Vbi tot & tanti professores, tot noui, tot veteres, doctores effulgeant, grauitate, doctrina, ac vitæ sanctimonia, non solùm apud nostrates, sed magis apud exteros nobilitati, atque adeò, quotquot hîc videas, quotquot intuearis, tot Homeros, tot Aristoteles, tot Apollines, tot denique numina quædam te juraueris videre. De singulis jam nominatim differere, & illorũ prohibet modestia, & temporis opportu-

nitas non cōcedit: sed vt generatim & modestè dicā, purissima vasa sunt & habitacula, in quibus omnia studiorum optimorum genera vigeant, regnent, ac triumphent, à Deo Optimo Maximo clementer erogata. Quare si jam Apollonius ille viueret, non opus haberet Caucasum laboriosissimè pertransire, nec Scythas, Massagetas, nec Albanos, ditissima Indiæ regna tantis cum periculis bonarum literarum gratia, denuò penetrare. Item si Pythagoras, si Plato, si Architas ille Tarentinus in viuorum adhuc cōtubernijs agerent, non haberent necesse Persas, Lacedæmona, Cretas, Aegyptum, tot deniq; regiones alias studiorum caussa peragrare, cùm omnia Marpurgi quàm plena manu habere, & multo minore temporis ac rerum jactura consequi possent.

A discipulorū copia, studijs, & officijs.

Quo fit, vt numerosissima semper discipulorum turba adsit, quorum indies tantam diligentiam experimur, vt nec Cleanthis, nec Aristophanis, quorum vtriusque pertinacissima fecit prouerbio locum vigilantia, major vnquam extiterit. Vnde non opus præceptoribus vltrò currere, vt doceant, aut manè ad fores sedere, & opperiri (vt Gellij verbis vtar) propè ad meridiem, donec discipuli nocturnum omne vinū edormiant: sed potiùs & literarum & præceptorum adolescentes amantissimi, quicquid officiorum jura exigere non pudibundos, atque adeò vt longè rudiores ac nequiores etiam plerunq; in patriam reuertantur, quàm inde fuerint egressi. Quarū rerum portenta hic penitus nulla conspici, nostra bono jure poterit Academia gloriari.

A magistrorum honestorū piorúmque cōsuetudine atque commercio.

Nam cùm à conuersantibus, authore Seneca, mores sumantur, non vt præceptores hic otiosi degunt, quorum veterno discipuli perdātur, non ebriosi, vnde pessimum conuictores exemplum bibendi trahant: non blasphemi, qui virosam prauitaté in proxi-

mos

mos transferant; non impudici, qui pueros emolliant, atque effœminent: Nulla denique improborum commercia, quorum contagio serpat in cohabitantes, sed adsunt duces optimi prorsus, qui bonos juxta prouerbium, comites reddunt, hoc est, ad manus habentur omnium candidissimi Magistri, qui in suos mores incorruptos trahunt ac transformant discipulorum gregem. Quorum magna satis (licet non tam numeri quàm ipsius honestatis hîc habeatur ratio) studiosorum corona præsens non minuitur, sed bonis auibus indies augetur.

Et tantus, qui bonas vt aiunt, artes alit, honor, optimarum literarum cultoribus hîc defertur, vt in spectaculis, (vbi statuarum & imaginum sculpturis & picturis homines immortalibus Dijs æquiparabantur) Olympicis victoribus nunquam major exhibita fuerit gloria. Exemplo fuit proxima celeberrima nouorum Doctorum festiuitas: exemplo tot magistrorum nouorum solennitas, quos ornatissimis, vt corũ studia ac virtutes meruerunt insignijs officiosissimè, nostra vt vidistis omnes condecorauit Academia. *A studiorũ præmijs.*

Adde quòd tanta & diligentia & industria studiosi omnes hîc in officio contineantur, tantis conatibus exerceantur in dies, vt majoribus non possint. Nullus enim est dies in quo linea non ducatur: nulla septimana, in qua non aut publicè disputetur, aut declametur: atque adeò, *A scholasticorũ exercitiorum assiduitate.*

Vt schola nostra Lani, conuulsáque marmora clament,
Semper & assidua dirupta voce columnæ.

Missam facio frequentissimi, quo nullum liberaliùs erectum, nullum accuratiùs administratur, pædagogij disciplinam. Missa facio tot saluberrima veræ pietatis studia, quæ cùm alibi aut omnino squalida jaceant, aut penitus è medio tollantur, hîc non

solùm

solùm feruenter extolluntur, sed etiam adamata in pretio habentur maximo. Vnde fit vt eruditiorem multò, longéque meliùs nostram juuentutem moratam ad suos redire percipiamus, cum laude & gloria Marpurgensis Academiæ summa.

Ab incorrupta viuendi ratione. Neque id mirum, cùm hîc sanis doctrinis & honestate colluceant omnia, nulla penitus nequitiarum illectamenta surrepant, sed vbique sit probissima (vt dixi) societas & consortia sancta, quæ indissolubile religionis Christianæ vinculum solidis adeo atque adamantinis constrinxit retinaculis, vt nulla ratione dirumpi queant.

Ab amolitione calumniæ. Quare vanitatis illos pudeat, qui dissidere, ac mutuis odijs conflagrare scholam nostram calumniati sunt, centonum sartores; cùm nusquam conjunctiùs, nusquam denique amicitiùs viui queat, quàm in gymnasio nostro, quod non ex morosis cerdonibus, aut Lycambea secta conflatum, sed optimis virorum eruditissimorum ordinibus selectum consistit; quos bonarum literarum artes humanos fecerunt, quos Philosophia plus quàm homines reddidit, quos Medica facultas officiosos informauit, quos Iurisprudentia ciuiles effecit, quos denique sacra Theologia diuinos effinxit, concordi studiorum omnium harmonia, virtutumque vnione conglutinatos.

A frugali victu atque temperantia. Quibus omnibus non incommodum adjecero, frugalissimam (vt hinc Germaniæ grauitatẽ ac temperantiam agnoscas) studiosorum diætam. Nusquã enim Sybariticus ille, ne & calamitas ejusdem comitetur, luxus & insani conuiuiorum apparatus, qui sunt ipsissimæ studiosorum pestes, prædominantur.

Nam vt edulia prætereeam quæ munda quidem ac simplicia in studiosorum hospitijs apponuntur, non ambitiosa, non luxuriosa, sed interdum ejusmodi, quæ apud nonnullas scholas ventri deditas, Squalidus

lidus in magna (vt cum Iuuenale dicam) fastidiret compede fossor Qui meminit calidæ sapiat quid vulua popinæ: vt fercula, inquam, magis salubria, quàm artificiosa, aut luxuriosa transeam, Iunckeræ propter excellentiã appellatione nobilitatis sic vocitatæ, studiosis vt bibitu iucundissimæ, ita saluberrimæ potionis crebrior vsus adhiberi solet, vini rarior: quòd in illo castitas & sobrietas, in hoc impudicitia & ebrietas regnent. Vnde D. Paulus: Ne, inquit, inebriemini vino, in quo luxus est.

Ergo vinum, quod clauo, iuxta prouerbium, caret, vbi paulo largior interdum vsus administratur, non merum infundi solet, quòd optimam hominis partem, hoc est, rationem debilitet atque eneruet, sed prorsus innoxium, nempe aqua infusa temperatum, sic longè melius redditum, & humanam ad naturam maximè appositum. Quo præclaro beneficio qui præcellunt apud nos œnopolæ, hoc est, qui aquis diluere egregiè vina callent, ad summos & honores & opes iure optimo prouehuntur. Sed hoc ipsum adhuc ignorare nostrum D. Præpositum ægerrimè ferens doleo, cùm vna ista faciat inscitia, quo miser & inhonorus pauperiorem apud nos vitam sese degere conqueratur. Indignam quidem, sed promeritam tamen ignorantiæ pœnam auferens. qui locupletior euasurus, si tam vtilem, tam probatam, tam insignem illius Staphili Syrrheni filij disciplinam, vt alij, consecutus esset. Hic, authore Plinio, cùm rudis ac simplex olim vetustas meracius non sine plurima noxa biberet, vinum aqua miscere, & Bacchum temulentum Deum Nymphis Deabus sobrijs temperare docuit, vt sic mansuefactus ac domitus ille cornutus pater, fieret moderatior, mansuetior, multóque sapientissimorũ testimonijs salubrior. Et quid aliud innuit fabula de Baccho, qui fulmine conflagrans,

A vini tẽperamento.

grans, in Nympharum aquas fingitur iniectus, nisi vini ardorem, vitales iuuenilium ingeniorum succos, exurentem, sobrio elemento restinguendum esse: Quod etiam illud Epigramma Meleagri testatur ac comprobat, sic dicens.

Αι νυμφαι τον βακχον, οτ' ἐκ πυρος ηλαθ' ὁ κουρος,
Νιψαν ὑπο τεφρης αρτι κυλιομενον.
Τουνεκα συν νυμφαις βρομιος φιλος, ει δε νιν αργης
Μισγεσθαι, δεξη πυρ ετι καιομενον.

Id est.

Bacchus vt è flammis puer exilijsset in vndas,
Tinxerunt Nymphæ sordidum adhuc cinere.
Hinc iunctus Nymphis est Bacchus gratus : at ignē
Ardentem capies, hunc nisi miscueris.

Sed quorsum iste verborū excursus tendit, inquies? nempe vt ostendam hinc esse, quòd neminem apud nos studiosum cupidineis facibus incendi : hinc esse quod neminem æstu venereo captum, vt laqueis irretitum ab honestis artibus turpiter abduci, & veluti bouem ad lanienam rapi comperiamus : hinc esse quod nulla Circe referatur imminere, quæ veneficijs adolescentes in bestias conuertat, id est, nulla præstigiatrix voluptas, quæ suis affectuum illecebris illos dementans ad pudicitiæ naufragia perpetranda blandiatur, aut libidinem veneris adeò peruertat, vt in brutorum transformati naturam, præter hominis vocabulum, nihil hominis habeant. Sed contrà multi Vlysses, fortes videlicet ac constantes hîc viri præsto sunt, qui iam longa rerum experientia sapientum habitus sibi induerunt, maiestate veneranda perspicui, quibus imbecillior ætas inuitatur, quorum exemplis informata discat Sirenum voces

dulce-

dulcedine mellita venenum inſpirantes auerſari, ab omnibus ſpurcarum cupiditatum alimentis alieniſſima.

His igitur rebus omnibus euecta juuentus noſtra, & eruditionis & bonorum morum pulcherrima proferens vbique ſpecimina, quid Deo Opt. Max. quid parentibus, quid Magiſtratui debeat, intelligit, & expedire gaudet: vnde laudatiſſima ciuilitatis ac omnis honeſtatis obſeruantia promanat, vt animorum integritati & externum corporis habitum congruere, & nuſquam mentis apicem à rationis amuſſi delirare videamus: tantum abeſt, vt cum aliarũ quarundam Academiarũ ceſſatoribus noſtri adoleſcentes peſſimè viuant; & pulcherrimum immortalis Dei munus, vtpote tempus, inhoneſtis rebus vecorditer inſumant: ſed potiùs quo charius, quo pretioſius eſt illud, tanto diligentiùs ab illis aſſeruatur, tantoque circumſpectiùs impenditur, ne ſine bonis frugibus effluat. Dij faciant vt in noſtris diſcipulis exteri, ſic rerum ſuarum ſatagentes, reſipiſcant, ac ratione ſimili reuoluant, amiſſas opes aliunde reſarciri poſſe, temporis irreparabilem jacturam non poſſe: de illis nequiter impenſis fortaſſe rationem parentibus ſeſe reddituros, de horis autem turpiter exactis Deo omnipotenti. Quod ex æquo ſi fieret, nemini dubium foret, quin multo fertiliore plantaria ſtudiorum prouentu accreſcentia, res humanas, jam vbique gentium afflictas, reſtauratura, atque proſperatura eſſent, cum fortunatiſſimo diſciplinarum omnium ſucceſſu, qualem apud nos (inuidia dictis abſit) emergere videmus indies. Argumento ſunt optimi optimarum arborum fructus, nempe ſanctiſſima vitæ inſtituta, modeſtè, juſtè, piéque viuentium tum vniuerſorum tum ſingulorũ, atq; adeo, vt nihil in factis, nedum dictis, audiatur, quod vel ipſe

A ſtudiorũ fructu.

Momus

Momus reprehendere possit. Quare cùm vtrumque, hoc est, non modò facta, sed etiam voces petulantiores olim Romani vindicasse legantur, vt nobili etiam fœminæ Appij Cæci filiæ paulo leuius & inconsiderantius locutæ, C. Fundanius & Tiberius Sempronius mulctam dixerint æris vigintiquinque millia; nihil profectò in Academia nostra reperiri confirmauerim, in quod prisca illa seueritas, ac rigor animaduertere possent; cùm omnis non modò perperam viuendi licentia, sed etiam inconsulta loquendi temeritas videatur exclusa, vt omnium cordibus illud Hesiodi credatur insculptum:

Γλώσσης τοι θησαυρὸς ἐν ἀνθρώποισιν ἄριστος
φειδωλῆς, πλείστη δὲ χάρις κατὰ μέτρον ἰούσης:

Optimus est homini linguę thesaurus, & ingens
Gratia quæ parcis mensurat singula verbis.

Vnde contingere cernimus, viri ornatiss. quòd vbique gentium Academia nostra non immeritò plurimùm celebretur. Hinc etiam multi non obscuri ac tenues, sed opulentissimi aliarũ vrbiũ ciues ac Satrapę, liberos suos huc, ad omnium veluti bonarum literarum ac virtutis mercaturã certatim assiduò trãsmittunt; perspectum habentes, quantum vtilitatis ac gloriæ è studijs Academiæ nostræ profluat.

Ab vberrimo doctorum prouentu.

Nec illi falluntur, cùm vel cæco appareat, plurimos hinc prodire, & velut ex equo Trojano turmatim emergere, qui facundè concionentur in templis, qui sapienti eloquentia moderentur Senatum, qui prudentissimè jura dicant, qui cum laude publicis de rebus legationes obeant, qui denique quauis in re & judicio valeant & eruditione.

Cæterùm si quisquam Zoilus objiciat, nonnullos aliquan-

aliquando à literario nostro ad sodalatium nescio qͣ exoticum deficere discipulos, huic commodùm respondere poterit illud Agesilai; quo interroganti quî fieret, vt ab alijs sectis deficerent ad Epicureos, ab Epicureis nulli deficerent ad alios, solerter occurrit, inquiens: Quoniam ex viris Galli fiunt, ex Gallis viri nequaquam: Gallos disciplinarum ac virtutis osores & voluptatum mancipia vocās. Apud nos igitur permanentes viri, sunt qui studiorum ac virtutis amore jam sudare, jam algere non grauantur, imò paullò diutius etiam exerceri non molestè ferunt. Desciscentes autē Galli fiunt, aliò concedentes solùm, vt sunt à labore ad libidinem procliuiores, vt apud sponsos Penelopes, nebulones, Alcinoósque multò liberiùs ventri ancillentur, disciplinarum bonarum excutiendo jugum inseruiant abdomini, ad nullum ingenij bonam frugem peruenturi, cœlum duntaxat, non animum mutaturi, etiam si trans mare currant. *A contradictione.*

Verùm quanto turpior horum est defectio, qui vt liberius, imò licentius alibi ætatem exigant, hinc & ingrati & peruersi discedunt: tanto major illorum est gloria, quos longè doctiores & honestiores vel hic præsentes habemus, vel hinc consultò dimittimus, Academiæ Marpurgensis Encomion per totum terrarum orbem decantaturos. Ergo quis nostram satis commendare poterit Academiam, quam velut è locupletissimo cunctarū laudū penuario, longè vberiora dicendi argumēta suggerere videtis, quā vt humanę vocis organa sufficiant eloqui. Artemisia quōdam, referente Gellio, dicendis mariti Mausoli regis Carię, laudibus, agona fertur instituisse, atq; pręmia pecuniæ posuisse, aliarumque rerum amplissima. Ad quas laudes decantanda, venisse dicūtur viri nobiles, ingenio atq; lingua præstabili Theopompus, Naucrates, *A meliorum discipulorum virtute.*

crates, Theodectes, in quo certamine viciſſe Theopompum judicatum eſt. Atqui de laudibus Academiæ noſtræ certaturos, non tam facilis partu victoria ſequeretur, ſub judicibus lite ac victoriæ palma ſemper inuicta remanente. Illic Mauſolus nullis, aut omninò paucis rebus præclaris famoſus, ſed delicatulæ duntaxat vxorculæ plus æquo dilectus, certandi materiam, & eam valdè jejunam præbebat: hîc autem Academia celeberrima, tot rerum grauiſſimarum argumentis exuberans, tanto ἀγαθῶν vt Græco prouerbio dicam) σωρὸς μυρμηκιᾶς, Δαθοὺς καὶ ἐαστὺς offundit, vt omnes eloquentia potentes non ſolùm delaſſare, ſed ad nihilum etiam redigere poſſit. Hîc enim ipſiſſimum eſt omnium Muſarum domicilium. Quarum vel minimarum laudes ſingulatim promulgandæ, maximos omnes eloquentiæ buccinatores obtunderent. O ter fœlicem igitur Academiam Marpurgenſem! quæ quoniam amœnitate præfulges, omnium rerum vbertate præponderas, dignitate præcellis, meritò ditaca es omnibus, quæ otio gaudent, honoribus aluntur, bonis Muſis: quæ tot proprijs tuis dotibus perlucida, ad tanta honoris faſtigia conſcendiſti: quæ tot Mæcenatum tuorum virtutib⁹ illuſtrata, ac patrocinijs circumuallata, propediem ad altiſſimos amplitudinis tuę perfectiſſimæ gradus progreſſura, cùm tot Heroës & Atlantes fortiſſimi, vt chariſſimam humeris ſuis fulciant atq; ſuſtentent, nunquam humi proſtraturi, ſed potiùs inter ſydera feliciter collocaturi.

Conclusio. Habetis jam, viri ornatiſſimi, quæ inpræſentiarum de Academiæ noſtræ laudibus dicere conſtitui. Longè plura ex tanta argumenti fertilitate veniebant in mentem dicenda: ſed malui breuior haberi, quàm prolixa nimis oratione veſtram audiendi patientiam offendere. Et ineptum planè videri potuiſſet, ſi præ-

si præsumpsissem verbis exprimere omnes illius Academiæ laudes, quæ tantis Principis illustrissimi virtutibus, quę tot celeberrimis patronorũ tantorum titulis, quæ tot professorum dotibus, quæ denique tot studiosorum decoribus illustratã, totius orbis terrarum oculos in se conuerterit. Vos igitur omnium disciplinarum generibus instructissimi viri, Academiam nostram excolite, & quam estis sortiti (vt sedulò facitis) Spartam, exornate: Vos studiosa iuuentus, quo soletis honore merito proceres & Magnates Academicos assiduò prosequimini, & vos ita gerite, vt bonis literis & probatis moribus diligenter studuisse deprehendamini. Sic omnes apparebitis grati, sic Magistratus, sic leges & statuta Academica, quæ proximo Solis die prælecta sunt, vobis virtutum calcaria magis subditura, quàm terrorem sunt incussura. Sic denique Academia nostra plurimũ (vt audistis) ornata, indies magis atque magis erit ornatior futura.

DIXI.

Copiosæ vrbes laudandi ratio, ex Bucoldiano.

VRbes laudantur non secus atque homines. Principio sunt ea spectanda, quæ tempore præsẽtem vrbis celebritatem antecesserunt: vt conditor, ciuesque qui administrarunt, inhabitaruntque; deinde quę ipsi sunt tempore conjuncta, vt ager, flumina, montes, mare, portus, mœnia, fouææ, tecta & ciues, qui inhabitant: postremò quæ insecuta infortunia, quibus commemorandis commiserationem mouemus, ipsisque euersoribus odium conflamus. Vt si quis Athenas aut Romam, vt quondam fuit, laudet, dicatque quibus artibus jam inde à primis jactis à Romulo fundamentis eò incrementum acceperit, vt nõ

Quæ vrbiũ laudes sint celebrandæ copiosè docet Quint. lib. 3. cap. 7.

modò Italiæ vrbium celeberrima, sed totius terrarũ orbis caput, lumenque extaret: & quorum deinde vitio, inertiaque concidere, retroque labi cœperit. Sed cum ferè laudem sibi hæc potissimùm vendicent, quarum celebritas dignitasque in omnium posita oculis elucet maximè, quæ has ab jis, quæ tempore antecedunt, simulque juncta sunt, prędicandi via sit, indicabimus.

Vrbis laus à conditore. Conditorem igitur commodè primùm ex descriptionis loco, atque adeò ab adjunctis describemus: vnde cognosci potest, quæ ipsius potentia, & pręsertim quæ animi virtutes, prudentia, justitia, fortitudo, temperantiaque fuerit. Deinde à causis erit augendum, cur eo in loco vrbem locarit, quæ si maritima, fertilique in agro posita sit, eo nimirum consilio fecisse dicendum, vt hinc mari, hinc agro magna vis hominum ali, sustentarique posset. Tum euenta erunt explicanda, quanta jam inde à condita vrbe hominum multitudo victum hîc, quomodo, & quàm facilè quærat. Postremò conferendo hanc cum aliarum vrbium agro situque, mirè rem extendes, ostendendoque hujus agrum, aut fertiliorem, aut certè parem esse, nullaque in re deteriorem. Dissimilitudinem autem ex situ fortè colliges: hanc maritimam, illas esse campestres: huc cùm terrâ magna, tum, nauibus maxima onera aduehi: illuc plaustris modò res asportari. Iam & actus in primo illo vrbis conditore spectandos esse, adjunctorum idem nos locus admonet. Quòd si igitur legibus & religione Rempub. nouam primus bene constituit, à causis extẽdenda res erit: eo nimirum consilio fecisse, vt justè, pieque viueretur, & quos lex non posset, religio in officio retineret. Deinde euenta explicanda erunt: qui mores ex eo vsque tempore justè, modestè, pieq; viuentium, tum vniuersorum, tum singulorum extiterint.

rint. Quæ omnia si, vt gesta sunt, copiosè exponas, incrementum sumet oratio, maius quidem, si quæque & ex comparatorum loco dilates. Præter hæc, si quid rectè instituit, considerandum; vt si idem simul cum vrbis primordijs literarum belliq; studia erexerit: illis vt animi diuinarum humanarumq; rerũ cognitione imbuerentur: his vt sua suorumq; fortunas tuerentur. Consilia vbi exposueris, euenta inde ab vrbe condita enarranda erunt: quot quantosq; viros vndecunque doctissimos, & quo quenque tempore tulerit: quæ cuiusq; eruditionis testimonia, aut scripta extent. Atque hæc subinde comparando dilatabuntur maximè. Hunc in modum & quæ interim belli studia, & fortia facta extiterint, prosequendum erit, quæ nunc vniuersorum, nunc singulorum militiæ fortitudo, virtusque, & quo tempore, quo in loco cognita, perspectaque sit. Atque hîc non solùm ex comparationis loco, si voles, quæque variè extendes, sed & personas describes, consiliaque faciendi aperies. Breuiter, quæ ratio vrbes laudandi ab jis quæ tempore præcesserunt, vsumque hîc locorum, ostendimus. Verùm si, vt sæpè, de conditore, bonisque eius institutis, nihil certi in medium adferre poterimus, solúmque in confesso sit, vrbem vetustam esse, semperque ferè incrementum sumpsisse, nihilominus quorum id administratione virtuteque contigerit, narrandum erit: quæ nunc singulorum, nunc vniuersorum prudenter, iustè, piè, fortitèr, temperatéque facta extiterint, quo Respubl. nomen viresque accepit. Atque hic singula cuiusque facta, ex adiunctorum loco copiosè omnibus expositis circumstantijs, enarrari personæque describi possunt. Tum quæ causæ tàm vniuersos, quàm singulos ad faciendum impulerint, dicendum. Variè autem per comparationem vnumquodque amplificabis, dum

aut excessum, aut similitudinem, aut dissimilitudinē, aut denique rerum pugnantiam, contrarietatémque ostendes.

Vrbis laus ab ijs quæ huic simul tempore coniuncta sunt, & primùm ab aeris temperie per locos ducitur.

RESTANT ea persequenda, quæ vrbi, quam laudamus, simul tempore sunt coniuncta. Hic primùm spectandum quo in climate, cœlique parte sit posita, vnde aëris temperies cognosci potest. Neque enim parum refert, languidioribus, an feruentioribus, seu temperatis Solis radijs sit subiecta, vt sunt ferè omnes hæ, quæ inter Cancri, Vrsæque circulos sunt positæ. Deinde dicendum erit de agris, qui adiacent: de fluminibus, stagnis, piscinis, montibus, ipsoque mari, si aut vicinum est, aut vrbem alluit. In jis autem omnibus ea quæ fructuosa, amœnaque sunt, laudibus euehenda esse, idem, qui omnium adiunctorum nos locus admonet. Siquidem agros fertiles, fluuios piscosos, nauigalibésque, montes vitibus consitos, tum mare nauibus frequentatum, hoc ipso quòd fructus voluptatesq; maximas adferant, & vrbis nomen dignitatémque inprimis conseruare, dubium non est. Spectari item potest, in oranè an meditullio prouinciæ sit posita: quod genus circumstantias copiosè Græci, vt quos verba non deficiunt, persequuntur: præsertim Menander Rhetor, qui de laude vrbium seorsum scripta reliquit. Verùm dum hic in laudando ex loci positione circumstantias, quod infinitum est, studiosè prosequitur, eorum, quæ omitti minimè debuissent, quæ videlicet publicæ munitiones, interiorque ciuium structura esset, ne meminit quidem.

Atqui

Atqui nos ad locos, atque adeo ipsos ad fontes laudaturum ducimus: vnde, quantum pro suo quisque arbitrio velet, hauriat. Nam cum ad laudem vrbium pertinétes circumstantias explicare infinitū sit, quod vnicuique ferè præter diuersa hominum studia, rationémque quærendi victus, sua quædam propria à natura sint attributa, alijs nempe aurifodinæ, alijs thermæ, alijs alia id genus innumera; cognito adiunctorum loco in hoc instructus sit, vt sciat, quæcunque præterita præsentiaque splendorem vrbi, cōmodúmue seu proprium, seu cum cæteris commune, adferant, laudari oportere, quæ per reliquos deinde ducta locos, augentur plurimùm. Postremò igitur de publicis munitionibus, interiorique ciuium structura, & ipsis ciuibus erit dicendum. Hæc igitur ab adiunctis ministrata, copiosè erunt singula, omnibus enarratis circumstantijs, explicanda: & per reliquos subinde locos ducenda amplificandáque. Itaque si in bono climate sita sit ciuitas, primùm aëris temperies, cœlique clementia, & temperata sub ipsa solstitia, dierum noctiumque longitudo pluribus erit describenda: deinde à caussis hæc erunt locupletanda: non enim aut Solis ignibus, aut Septentrionalibus frigoribus nimis esse subiectam: sed in medio positam, hinc frigora, hinc æstum fugisse, vnde & illud dierū noctiumq; suo tempore nec maius, nec minus iusto incrementum, quorum alterum sub Arcto, alterum sub Solis cursu positis accidit. Ab euentis, quare homines nulla aëris intemperie impediri, quo minùs toto anno victum domi & foris quærant: omniáque in agris feliciùs proueniant. Accedit eò, & ipsa ingenia, cœli beneficio præsentiora perspicacioraq; reddi. Et hæc quidem omnia multis explicari possunt. Postremò & ex comparatione petenda copia est: vt si hìc auram salubriorem hominibus, mature-

ſcendique frugibus accommodatiorẽ declares, quàm eius, quacum confers vrbe. A ſimili autem extendes, ſi cum ea vrbe conferas, cuius poſitum pluribus notum, maximéque probatum vides. Hunc in modum, ſi voles, & diſſimilitudinem repugnantiámque collatione aperies. Quòd autem hac via, ordinéque ex locis amplificandi commodè vtamur, tamen cùm & aliter rectè fiat, nemo ſibi hîc legem præſcribi putabit. Nam poſtquàm ex adiunctorum loco, qui omni rei de qua agitur, adiunctus eſt maximè, quæ voles ob oculos poſueris, deinde ex comparatione copiam ſumas, & ſi magis augere voles, ſubinde à cauſſis augeas licet. Verùm id aliter atque aliter fieri poſſe, in vniuerſum ſit dictum volo: adeò vt ſæpè dum vno in loco longiorem moram trahimus, plures interim alij ex ſuo aliquid, vel antequam inde digrediamur communicent.

Laus vrbis ab agris, fluminibus, publicis item munitionibus, tectis, ipſiſque ciuibus.

HÆc de aëris temperie: de agris ſubinde dicendum, de fluminibus, ſtagnis, montibus, piſcinis, & ipſo denique mari, aut vicino, aut vrbem alluente: quantáque ex ſingulis vtilitas, voluptáſque capiatur, ab adiunctis copioſè erit exponendum: nunc ea ipſa deſcribendo, nunc aut claſſicorum autorum, ſi fieri poteſt, aut vicinarum gentium teſtimonijs confirmando. Atque hac via res quidem ipſa mirè augebitur. Quòd ſi verò magis hæc extendi voles, ſingula celeberrimis vrbibus cõparando oſtendes, hanc ſiue agri vbertate, ſiue fluminum copia, voluptatéque, ſiue denique ipſo maris vſu alijs longè ſuperiorem, aut certè per omnia parẽ eſſe iudicandam. Iam

&

& de publicis vrbis munitionibus, tectísque dicendum: quantáque sit fouearum, aggerum, murorúmque altitudo, latitudóque, erit describendum: quis portarum, turrium, propugnaculorúmq; numerus, quæ magnitudo firmitásque: quòd bellicis machinis rebúsque ad arcendam vim accommodatis, sint omnia referta. Hæc vbi pluribus exposita verbis, descriptáque fuerint, à caussis erunt augenda, cur foueas, mœnia, aggerésque ita duci ponique placuerit: quo consilio hac distantia, hoc in loco turres propugnaculáque locarent: cur tantis sumptibus, tot tantisq; laboribus eò omnia euexerint, nempe, vt quàm minima manus hostiles incursiones, impetúsque sustinendo, propulsandóque, vitam, fortunásque suas defensarent. Atq; hic subinde euenta narrabuntur quorum hostium impetum, oppugnationésque, quo, & quanto tempore fortiter sustinuerint, furoremq; fregerint, discedere demum cum ignominia pauci plurimos coegerint. Quin & postremò comparatione omnia majora amplioráque reddes, maximis munitissimísque vrbibus hanc aut munitione per omnia parem docendo, aut multis etiam partibus superiorem. Atque hæc vicinarum gentiũ testimonijs, preclarisque Regum, atq; magnorum hominũ judicijs dilatari possunt. Tecta autem ciuium frequentiora magnificéque extructa, tum plateas, foráque ad hominum vsum latiora, diuorúmque templa augustiora esse, quod non parua laus sit: vt quæque maxime excellunt, ita pluribus erunt verbis ornanda, hominũque de jis testimonia judiciáque adferenda: tum cũ vicinis pulcherrimisque ciuitatibus conferenda, quo ipso aut parem, aut longè majorem hujus celebritatem magnificentiamque edoceas. Quòd si lubet, & hæc ipsa ex alijs locis licet extendas. Restat de ciuibus esse dicendum: horum jam viuentium,

cùm de vita defunctis dixerimus, quæ studia, qui mores, quæ præclarè facta existant, spectandũ. Commodè autem quæq; in sua virtutum genera sparges: & sua prudentiæ, sua iustitiæ, quæ erga Deos religio, erga parẽtes pietas dicitur, sua item fortitudini, temperantiæque assignabis. Cæterùm cùm supra in patriæ laudibus laudandi amplificandique rationem ostenderimus, quæ insistenda hîc via sit, inde peti potest. Hæc de vrbium laudibus: vnde quæ vituperari oporteat, res nempe contrarias, facilè colligi potest.

Quæ facta ex locis copiosè laudandi sit ratio.

FActa ornandi, & amplificandi quæ ratio sit, subinde intueamur: in quibus laudandis, vituperandísque, cum & Rhetores, tum maximè Historici, heroicíque vates versantur. Temporis autem seruato ordine laudari oportere ipsa nobis præscribit ratio: poëtis tamen id de instustria mutantibus. Præcipui autem hi loci sunt, caussæ & euenta: tanquam alij omnes, qui suprà, & huc adhiberi possint: vt expositis primùm causis, deinde quæ euenerint explicentur. Quare Virgilius, postquam paucis proponendo, Musásque inuocando, hominum animos sibi beneuolos, attentósque reddidit, causásque statim commemorat, cur Aeneam Iuno, insignem pietate virũ, tot labores periculáque adire coegerit.

Vrbs antiqua fuit, Tyrij tenuere coloni,
Carthago, Italiam contra, Tiberináque longè
Ostia, diues opum studijsque asperrima belli;
Quam Iuno fertur terris magis omnibus vnam
Posthabita coluisse Samo; hîc illius arma,
Hîc currus fuit, hoc regnum Dea gentibus esse,
Si quà fata sinant, jam tum tenditque fouétque.
Progeniem sed enim Trojano à sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.

Hinc

Hinc populum latè Regem, bellóque superbum,
Venturum excidio Lybiæ: sic voluere Parcas.
Id metuens: veterísque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Trojam pro charis gesserat Argis:
Nec dum etiam causæ irarum sæuíque dolores
Exciderant animo. Manet alta mente repostum
Iudicium Paridis, spretæque injuria formæ:
Et genus inuisum, & rapti Ganymedis honores.
His accensa super jactatos æquore toto
Troias, relliquias Danaûm, atque immitis Achilli
Arcebat longè Latio, multósque per annos
Errabant, acti fatis maria omnia circum.
Tantæ molis erat Romanam condere gentem

His irarum Iunonis è causis, quæ infortunia Aeneæ Trojanísque euenerint, dum complures annos per mare errare, & deinde in Latio bellũ gerere coguntur, poëta subinde fusissimè narrare occipit: & vix duodecim libris absoluit.

Vix è conspectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & spumas salis ære ruebant, &c.

Sic & ante hunc in vtroque suo opere Homerus primùm causas, deinde insecuta canit euenta. Hunc in modum & T. Liuius secundo suscepti à Pœnis in Romanos belli, antequàm euenta, résque gestas enarret, causas primùm dicit, quòd videlicet Sicilia, Sardiniáque, illa nimis celeri rerum desperatione Romanis concessa, hæc fraude ab illis intercepta esset: tum quòd Annibal, cùm puer adhuc esset, à patre Amilcare Imperatore aris admotus jurasset, se quamprimùm per ætatem posset, hostem fore Romanis. Quin & Salustiũ idẽ facere, ipsius argumento est historia. Quid? non igitur aliò hic causarũ locus valet, quàm vt causas rerum, quæ euenerũt, quod ab his autoribus factitatum esse videmus, primùm exponendas

ponendas esse sciamus? Est profectò multiplex hujus passimque nec certo in loco vsus: cum nunc præcedant, nunc suos sequantur euentus. Nam quanquã primæ quædam, principalésque summæ rerum causæ sint, quas nosse principio lector, auditórue cupit, tamen cum subindæ aliæ atque aliæ actiones casúsque existant, & ipsorum alias atque alias causas esse constat: vnde si inter narrandum obiter amplificetur, mirè orationis extendetur corpus. Quare Cicero, cùm suarum se laudum minus grauem scriptorem fore intelligeret, viderétque L. Luceium Qu. F. insignem sui temporis historicum, bellum ciuile scribendum suscepisse, scripta ad eum epistola, omnibus petit modis, suas vt res, exemplo Græcorum, seorsim perscribat, atque in se ornando historiæ leges negligat. Posse autem inde, si à continentibus suis scriptis sejungat, & à causis, euentis, adjunctísque amplificet, quoddam corpus confici. His porrò ex locis augeri rem oportere L. Luceium admonet, dum causas, consiliáque rerum suarum, casus etiam, & euenta explicanda esse scribit. Adjuncta autem sunt, tempus, testimoniáque Luceij, quem ea, quæ suo judicio laudanda putaret ornare, quę contrà vituperanda, reprehendere voluit. Atque huc etiam pertinet multorum in Ciceronem perfidia, insidiæ, proditióque, quæ & putauit esse notanda. Hic nemo mirabitur consilia, & actiones, quas suprà in locorum expositione adjunctorum loco complexi sumus, hic causas & euenta dici. Sunt namque jis, quorum consilia & facta sunt, adjuncta maximè. Verùm causarum & euentorum nomen accipiunt, cùm sumpta ab adjunctis, vnde omnis rerum ducitur copia, inter sese componuntur: & causæ effecta, & hæc vicissim illas ostendunt. Quare causas & euenta magnam cum adjunctis cognitionem habere, nemo mirabitur. Inde nanque

Lib. 5. Epist. fam. ep. 69.

Adjuncta.

nanque hi licet nati loci sint, tamen & ipsi latissimè patent. Itaque his locis, vnde ornat historia, si & comparationis locum adiecisset, non video non modò vnde historici, sed Rhetores, Poetæque qui maximè solent, magis amplificarent. Hinc Cæsar, vt Brutus apud Cicer. disputat, quia minùs rerum suarum historiam vestijt, commentarios inscripsit, cæterisque scribendi ansam præbuit, vt qui vellent, easdem copiosiùs tractarent, & quasi calamistris quibusdam inurerent. His ipsis ex locis lactea illi Titi Liuij vbertas est petita, vnde tamen Dionysius Halicarnasseus, qui & ipse Romanas res præscripsit, multò magis auxisse intelligas, vt mihi est, quod de Demochare Brutus Ciceronian. iudicat, non tam historicum, quàm Rhetorem egisse videatur. Hinc Maro noster, hinc Homerus ea sumpserunt, quibus quæ voluerunt, non tam dilucidè enarrasse, quàm facta vbiq; mora omnia ob oculos posuisse videantur, hìc fusissimé, ille modo quodam vsus : id quod is facilè animaduertet, qui cognitis locis & amplificandi ratione, vtrunque cum iudicio leget. Sed hac de re suo dicetur loco : nunc, quod volumus, vsum locorum, augendique rationem in celebrandis factis diligentiùs, & ad cuiusque magis captum indicemus. Vnum igitur factum si oratione laudandum sumamus, sit Theodosij Imperatoris, quòd insigne maximè Gymnasium Bononiæ instituit, primùm ex descriptionis loco, atque adeò ab adiunctis ipsum describamus, vnde ingenium moresque principis eluceant, & caussæ tam honesti & vtilis facti quasi per transennam appareant.

Fecit id & Tit. Liuius principio historiæ suæ de secundo bello Punico, vbi pluribus Annibalis depingendo animique bona, vitiaque plurima exprimendo, quicum viro Romano futura res esset,

lecto-

lectorem statim instruit. Secundùm hæc ab adiunctis res ipsa erit explicanda, quantis & vnde sumendis fructibus, qui in professores expēderentur, hanc scholam adornârit, confirmâritque. Deinde à causis, cur hoc in loco & tot, tantáque stipendia professoribus constituerit: vt certè hinc in reliquam totam Europā, qui rectè Rempublicam administrarent, docti mitterentur. Tum ab euentis mirum in modum auges, si quæ intereà loci emolumenta aliæque rationes, hac ex Academia & ceperint, & quotidie capiant, persequaris, qui quibus in locis hinc missi siue cognitione rerum humanarum, physicarúmque, vtiles Reipublicæ extiterint: siue legum scientia quid æquum & iniquum esset edocuerint: siue denique medicinæ beneficio laborantibus opem tulerint. Postremò ex cō parationis loco quantam voles copiam sumes, factum hoc aut cum alijs ipsius, aut cum aliorum Imperatorum præclarè factis conferendo.

Exemplum facta ex locis amplificandi apud Ciceronem.

INterdum factum laudamus, & dilatamus, non tam ferè à causis, & quæ has sequuntur euentis, quàm ex adiunctorum & comparationis loco: id quod Cicero fecit, gratias Cæsari agens, ipsúmque laudans, quòd Marcello ignouisset. Postquam igitur exordium à tempore, eiúsque quo dixit, diei circumstantia, duxisset, clementiam, sapientiámque Cæsaris ab adiunctis statim laudat, ornátque: nempe à sua, totiúsque Senatus lætitia, factum hoc probantis, & propterea de Republ. subinde meliùs sperantis. Aspergit & paucis obiter laudem Marcelli, quod ipsum & ex hoc loco est ductum: & eò valet, vt clarius illustriúsque factum eius reddatur, quòd præstantissimo,

illustrissimo, amplissimoque viro ignouisset. Deinde ex comparationis loco Cicero amplificat, & confert hoc Cæsaris factum cum maximis eius bellis, rebusque gestis, quibus omnibus iure anteferri oportere, pluribus ostendit. Porrò hac in comparatione orator tantam moram trahit, dum interim ab adiunctis circumstantias admiscet, vt omnia quæ ad laudem pertineant, totáque oratio, nisi quòd pauca ad finem aliò spectantia adiecit, hoc solo ex loco vestita, amplificataque deprehendantur. Quare quantum ex loco res extendi possit, cùm plurimis apud Ciceronem exemplis, tum hoc studioso perspicuum esse potest.

Exemplum res ex locis amplificandi, apud T. L. historicum, breuiterque eiusdem explicandi.

HInc autem quis locorum vsus, quæ laudandi amplificandique ratio sit, quanquam satis liquere putem, tamen non abs te fuerit, & hæc ipsa in historia, classicisque authoribus paucis indicare. Narraturus T. Liuius contra Romanos res ab Annibale gestas, vt statim intelligi posset, qualis is esset qui tantum in discrimen Romanum nomen adduxerit, primùm ipsum Ducē ex descriptionis loco depinxit his verbis: Missus Annibal in Hispaniam, primò statim aduentu omnem exercitum in se conuertit. Amilcarem sibi redditum veteres milites credere, eundem vigorem in vultu vimque in oculis, habitum oris lineamentaque intueri. Deinde breui effecit, vt pater in se minimum momentum ad fauorem conciliandum esset. Nunquam ingenium idem ad res diuersissimas parandum, atque imperandum fuit. Itaque haud facilè discerneres, vtrum Imperatori,

an

an exercitui charior esset. Neque milites alio duce plus confidere: plurimum audaciæ ad pericula capessenda, plurimum consilij inter ipsa pericula erat. Nullo labore aut corpus fatigari, aut animus vinci poterat. Caloris ac frigoris patientia par, cibi potionisque desiderio naturali, non voluptate modus finitus; vigiliarum, somnique, nec die nec nocte discriminata tempora, id, quod agendis rebus superesset, quieti datum. Ea neque molli strato neque silentio accercita. Multi sæpe militari sagulo opertum, humi iacentem inter custodias stationesque militum conspexerunt. Vestitus nihil inter æquales excellens: arma atque equi conspiciebantur. Equitum, peditumque idem longè primus erat. Primus prælium inibat, vltimus conserto prælio excedebat. Has tantas viri virtutes ingentia vitia æquabant: inhumana crudelitas, perfidia plus quàm Punica, nihil veri, nihil sancti, nullus Dei metus, nullum iusiurandum, nulla religio. Hactenus mores ingeniumque descripsit, quæ quidem omnia ab eo, qui rem nudè explicare voluisset, omitti potuissent. Subjicit autem ex adiunctorum loco, his verbis: Cum hac indole virtutũ ac vitiorum triennio sub Asdrubale Imperatore militauit, nulla re, quæ augenda audiendáque magno futura duci esset, prætermissa.

Hæc quidem cùm illud tempus præcedant, quo belli dux declaratus est, omitti potuissent. Quæ sequuntur ex adiunctorum, seu qui inde nascitur, causarum & euentorum loco sumuntur, cur videlicet Annibal in suscipiendo bello nihil prolatandum arbitretur, & dum Saguntinos petit, in Oleadum fines exercitum ducat, sic ille. Cæterùm ex quo die dux est declaratus, velut Italia ei prouincia decreta, bellumque Romanum mandatum esset, nihil prolatandum ratus, ne se quoque, vt patrem Amilcarem, deinde

inde

inde Asdrubalem cunctantem casus aliquis opprimeret: Saguntinis inferre bellum statuit. Quibus expugnandis, quia haud dubiè Romana arma mouebantur, in Oleadum fines priùs vltra Iberum (ea gens in parte magis, quàm in ditione Carthaginensium erat) induxit exercitum: vt non petijsse Saguntinos, sed rerum serie finitimis domitis gentibus, jungendoque tractus ad id bellum videri posset. His demum subjicit euenta, gestæque rei narrationem. Carteiam vrbem opulentam, caput ejus gentis expugnat, diripitque: quo metu perculsæ minores ciuitates, stipendio imposito imperium acceperunt.

Victor exercitus, opulentusq; præda Carthaginem nouam in hyberna est deductus. Ibi largè partiendo prædam, præterita cum fide exoluendo, cunctis ciuium suorum sociorumq; animis, in se firmatis, vere primo in Vacceos motum bellum. Nuda hæc satis narratio est: nisi quòd obiter petitas ab adjunctis circumstantias inserat nonnullas: quod genus sunt, vrbem esse Carteiam opulentam, & suę gentis caput: tum exercitum opulentum præda deductũ esse. Prosequitur autem narrationem temporis, cujus mentionem facit, seruato ordine. Hermandica & Arbacala Carteiorum vrbes, vi captæ, Arbacala & virtute, & multitudine oppidanorũ diu defensa. Ab Hermandica profugi, exulibus Oleadum priore æstate domitæ gentes, cùm se junxissent, concitant Carpentanos, adortique Annibalem regressum ex Vacceis, non procul Tago flumine, agmen graue præda turbauere. Pura hæc, nudaque sunt omnia, nisi quòd ab adjunctis est, oppidanorum virtute & multitudine Arbacalem diutiùs esse defensam: neque procul Tago impetum in Annibalis agmen esse factum. Quæ sequuntur paulò copiosiora sunt. Nam & consilia Annibalis aperit, propterea amnem

Carthago noua in Hispania.

trajici-

trajicientis, vt in transitu fluminis hostes inuadere, & causas ferociæ hostium Carpentanorum, tum sua multitudine, tum fuga Annibalis minùs timentium. Atque hîc Liuius, & à suo obiter testimonio amplificauit, dum inuictam aciem dicit, si æquo certaretur campo: sic illo Annibal prælio abstinuit, castrisque super ripam positis, cum prima quies, silentiumque ab hostibus fuit, agmen vado trajecit, valloq; ita producto, vt locum ad transgrediendum hostes haberent, inuadere eos transeuntes statuit: equitibus præcepit, vt cùm ingressos aquã viderent, adorirentur peditum agmen: in ripa elephantes quadraginta disposuit. Carpentanorum cum appendicibus Oleadum, Vacceorumque centum millia fuère. Inuicta acies, si æquo dimicaretur campo. Itaque & ingenio feroces, & multitudine freti, & quòd metu discessisse credebant hostem, id morari victoriam rati, quòd interesset amnis, clamore sublato passim, sine vllius imperio, qua cuiq; proximũ erat, in amnem ruunt. Hactenus consilia, causasq; exposuit, quibus subjicit euenta, nempe infœlicem Carpentanorum pugnam, & deditionem. Et hæc quidem ipsa satis à circumstantijs quas explicat, illustrat his verbis: Et ex parte altera ripæ, vis ingens equitum in flumen immissa, medioque alueo, haud quaquam pari certamine concursum. Quippe vbi pedes instabilis, & vix vado fidens, vel inermi equiti, equo timore acto peruerti posset: eques corpore armísque liber, equo vel per medios gurgites stabili, cominus eminúsque rem gereret, pars magna flumine absumpta: quidam vorticoso amni delati in hostes, ab elephantis obtriti sunt. Postremi, quibus ingressus in suam ripã tutior fuit, ex varia trepidatione cùm in vnũ colligerentur, priusquã ex tanto pauore reciperent animos, Annibal agmine quadrato amnẽ ingressus, fugam ex ripa fecit:

fecit: vastatisque agris, intra paucos dies Carpentanos quoque in deditionem accepit. Hunc in modum reliqua toto corpore alia magis, alia minus, vt quæque res postulat, his ipsis ex locis extenduntur. Rariores autem comparationes sunt locus, in hoc præsertim genere, omnino ad ornatum, amplificationémque accommodatissimus: vnde poetis, rhetoribusque copiam sequentibus crebrior; historicis, ne ad ornandum magis, quàm ad narrandum, orationem sumpsisse videantur, minùs familiaris. Porrò Sagunti oppugnationes, excidiumque quod proximè sequitur, pluribus adjectis peristasibus copiosissimè explicatur.

Verùm hæc ipsa Liuiana ex locis aucta, amplificataque nuda, omni ornatu, quasi vestitu spoliata, ob oculos ponamus: vnde quid inter jejunam, necessariamq; narrationem & copiosam locupletemq; intersit cognosci potest. Missus Annibal in Hispaniam postquam mortuo Asdrubale dux belli est declaratus, Saguntinos bello petit. Quod dum facit, in Oleadum fines exercitum ducit. Carteiam vrbem expugnat, diripitque. Minoribus deinde ciuitatibus metu subactis, exercitum Carthaginem nouam in hyberna deducit. Hic largè prædam partiendo, præteritaq; cum fide exsoluendo, cunctis ciuium suorum, sociorumq; animis in se firmatis, vere primo in Vacceos motum bellum, Hermandica & Arbacala Carteiorum vrbes vi captæ. Ab Hermandica autem profugi, exulibus Oleadum, cùm se junxissent, cõcitant Carpentanos, adortique Annibalẽ regressum ex Vacceis, non procul Tago flumine agmen turbauere. Annibal autem trajecto amne, temerè insequentes hostes ad centum millia partim equitatu in flumine oppressit, partim in fugam conuertit: vastatisque agris, & Carpentanos paucos intra dies in deditionem accepit. Breuis

hæc, nudaq; narratio est, quam vt vir ille eloquentissimus ex locis locupletarit jam visum est.

DE VITVPERATIONE.

ψόγος Græcè.

Cap. IX.

VItuperatio est sermo exponens mala, quæ alicui insunt. Differt autem à loco communi vituperatio, quòd locus communis pœnas exposcit, vituperatio verò solum habet velut nudum conuitium.

Diuiditur autem in eadem capita, quibus Laus. Possuntque vituperari eadem omnia, quæ & laudari:

Personæ,
Res,
Tempora,
Loci,
Bruta animalia,
Plantæ.

Vituperamus verò & communiter & singulatim. Vbi verò prooemion feceris, adjunges genus, quod diuides eadem, qua, in laude, ratione. Deinde educationem, & res gestas, & Epilogum ita facies quémadmodum in laudem.

Vituperatio Philippi.

Exordium. NEque virtutem merita laude frustrari rectum est, neque itidem sine reprehensione dedecora relinqui: quoniam si non ita fiat, id quod præcipuum est amborum, præmium vtrique aufertur: laudandis quidem gloria rectè factorum, vituperandis verò

verò scelerũ turpitudo. Omnes autem malè audire æquum est, qui malos sese præbuerunt: tanto magis verò omnibus Philippum, quanto omnes improbos longè omni scelere superauit.

Natus est ex ea gente, quæ pessima est omnium Barbarorum, & quæ non certis consistere sedibus potuerit propter ignauiam, sed coacta sit, locum è loco permutans, varijs erroribus iactari. Argiui enim primùm ipsos finibus exturbauerunt: hinc diu vagi, ad eam tandem, quam nunc incolunt, regionem perlati sunt. Duplici itaque infelicitate implexi, & quòd melioribus coacti sunt cedere, & quòd in imbecilliores violenti, iniustique fuerunt, nunquam tutò habitare, aut vacui metu agere potuerunt.

A genere vel natione.

Et cùm ex gente ignominiosè oriundus sit, tamen ex ciuitate magis etiam infami natus est. Vt enim abiectissimi Barbarorum censentur Macedones, ita Macedonum, eiusque terræ velut quædam sentina est Pella, vt in qua ciuitate ne frugi quidem seruorum vllus sit prouentus.

A Patria:

Hac ergo progenitus patria, maiores habuit, patria ipsa longè magis pudendos. Philippus enim inter maiores ipsius fuit, cui quò minùs eius terræ regnum obtingeret, obstitit generis indignitas atque dedecus. Huic successit pater Amintas, qui regnum alienis opibus tenuit: pulsum enim in regnum Athenienses reduxerant.

A Maioribus.

Philippus hic sextus fuit Macedonum Rex: Huic autem non immediatè successit Amyntas, sed Europus: Europo Alcetas, Alcetæ Amyntas.

Tali igitur ortus patria, tales sortitus generis autores, apud Thebanos moratus primùm obses fuit: nec quamuis media in Græcia versaretur, mores conuictu mutans, ad meliora deflexit, sed Barbaricam semper impotentiam inter Græcam retinuit institutionem. Cúmque sit omne humanum genus in Græcos atque barbaros diuisum, ipse, velut ex vtrisque commixtus, similem improbitatem, in

Ab educatione.

Genus omne humanum in Græcos & Barbaros diuisum.

in dissimilibus gentibus exercebat.

A rebus perfidè gestis. Orsus ergò primùm cognata gente, ipsam in seruitutem redegit, velut à perfidia rerum suarum initia auspicatus. Inde & finitimos aggressus populos, perdomuit: captisque deinde Pœnibus, Illyricos est adeptus. Triballarum quoque gentem inuadens, & quicquid prӕterea in proximo erat terrarum, omnia velut vno impetu deuicit. Et corpora quidem Barbarorum pugnando cepit, mentes autem cum corporibus nequiuit capere, nec eorum animos pacis artibus sibi conciliare. Quamobrem subinde deficiebant, & quanquam victoris crudelitatem horrebant, tamen rebellionem per omnes penè dixerim noctes somniabant: vt qui opere foris seruirent, intus, cogitatione essent liberi. Subactis ergo finitimis Barbaris, ad Grӕcos castra mouit, atq; adeò antequam ipsam Grӕciam inuaderet, ciuitates, quӕ in Thracia Grӕciӕ ditionis erant, euertit, cepitque Amphipolin. Pydnam subegit, istisque Potidӕam adiunxit, neque Pheras extra Pagasas, neque Magnessam extra Pheras omisit: sed cunctӕ vrbes Thessalorum capiebantur, & velut generis mercedem seruitutem ferebant.

A mortis genere. Dignum sanè fuerit, exitum quoque ipsius recensere. Posteà enim quàm pleraque, quӕ inuasit oppresserat, subiecceratque contra fœdera eos qui fuerant fœderibus deuincti, offensi violatis fœderum sacris Dei, conuenientem perfidiӕ suӕ finem dederunt. Neque enim in prӕlio pugnans cecidit, quo fortissimum aliquem mortis suӕ testem reliquisset, sed in medio turpium voluptatum gurgite suffocatus, se dignum sepulchrum in earum fœditate inuenit. Videlicet, vt quemadmodum eius vita, sic & mors intemperantiӕ fœdum exemplum posteris esset.

Quis

Quis autem est qui Echetum illi putet posse conferri? Echetus enim præcisis extremis aliquibus corporis membris, reliquum saltem corpus relinquebat: at Philippus totos cum corporibus ipsis homines perimebat; quantóque sæuius est totum deleri hominem, quàm partem aliquam auferri: tanto perniciosior est Echeto Philippus. *A comparatione.*

Cessare auté á sceleribus suis Philippus nesciebat, cùm mihi, victo magnitudine flagitiorum ejus, necesse sit, vt plura de ipsis facere verba desinam. *Peroratio.*

SCHOLIA.

OMnia quæ laudantur, contraria vituperari possunt ratione. Ab Apthonio causa exercitationis reprehenditur Alexandri pater, Amyntæ filius, Philippus, qui tamen vel dictorum vrbanitate, vel vt relatum est suprà, dexteritate ingenij superabat seculi sui Reges omnes. Vide Erasm. 4. Apophthegmatum. Quemadmodum autem laudari, ita vituperari possunt: Personæ, vt Thersites: Res, vt ebrietas: Tempora, vt hyems: Loca, vt Euxinus: Nota, apud Plutarchum in Eumene: Bruta animalia, vt crocodilus: Plantę, vt crambe.

Adjungens, &c. In genere, nationis, patriæ, majorum atque parentum circunstantiæ sunt excutiendę. Quę omnia si clara contigêre, ostendendum est, illa vitiorum omni genere contaminasse, quem vituperandum susceperis.

Educationem, &c. Quòd si is, quem vituperare cōstitueris claris natalibus, & egregijs animi, corporis, atque fortunæ dotibus conspicuus præfulserit, dices à majoribus illum degenerasse. Animi dotibus ad dolôs & fraudes abusum: Bonis corporis ad libidiné, cædes, rapinas: Diuitijs ad multorum perniciem, & publi-

Claritas enim generis notiores circa vitia, & inuisos magis facit Quint. Adnotauimus suprà ex Quint. hæc non ideo laudari, quod habu-

...it quis ea, publicas seditiones fouendas.
...d quòd ijs ...onestè fit ...sus.

Frustrari, &c. Frustro actiuum, & frustror commune verbum legitur. Est autem sensus: qui crimina non accusant, ij non minùs peccant, quàm qui virtutes non laudant: non enim decet virtutem sine laude, nec malitiam sine vituperatione, atque reprehensione, relinqui.

Æquum malè audire, &c. Vt sementem, iuxta prouerbium, quis fecerit, ita metet. Et qui, quæ vult, dicit aut facit, quæ non vult, audiet. benè dictis aut factis qui certat, audiet benè

Pessima barbarorum, &c. Huius gentis barbariem Stratonius Musicus Atheniensis notare solitus fuit, qui ad discipulum stupidum solebat exasperatus dicere, εις μακεδονιαν pro εις μακαρίαν, quo dicto prouerbiali precamur exitium. Meminit Erasm. 6. Apophtheg. Macedoniæ autem descriptionem habet Pomponius Mela. lib. 2. cap. 3. Liuius lib. 2. belli Maced.

Ad historiæ verò præsentis cognitionem pertinent ea, quæ Iustinus habet lib. 8. & 9. Thucydides belli Pelopon. lib. 2. Plutarchus in vita Alexandri. Paulus Orosius lib. 3. cap. 12. ad 15.

Argos. *Argius, &c.* Argos & Lacedæmon duæ clarissimæ vrbes, Græciæ quondam lumina fuerant, vt ait Liuius lib. 4. belli Macedonici. Ab Argos Argiui, & Argolici: inde Macedonum Reges oriundos fuisse Liuius testatur.

Duplice, &c. In duplex, inquit, malum inciderunt, & quòd Argiuis fortioribus cedere, & iam exules ad inopiam redacti, alijs imbecillioribus vim inferre coacti fuerunt: quorum illud ignauiæ, hoc rapacitatis atque impietatis euidens fuit argumentum.

Pella. *Pella, &c.* Vrbs est Macedoniæ, quam, autore Pomponio Mela, fecerunt maximè illustrem Philip-

pus

pus Græciȩ domitor: Alexander etiam Asiæ. Hinc Pellæus Alexander dictus Iuuenali, Satyra 10.

Vnus Pellæo juueni non sufficit orbis,
Aestuat infelix angusto limite mundi,
Vt Gyaræ clausus scopulis, paruáque Seripho.

Philippus, &c. Philippus, inquit, qui Alexandri pater erat, auum habuit ejusdem nominis, hominem ignobilem, sed in Græco πρόγονος est, hoc est, proauus, ex Iustino igitur Philippi genealogiam ita colliges.

Coranus in Aemathia vrbē Edyssam, oppidanis nō sentientibus, per imbres & nebulas caprarum greges secutus, occupauit.

Corano successit Perdica: huic Aegeus, qui successorem filium reliquit Philippum hujus proauum: Philippus autem paruulū reliquit Europū patrem Amyntæ. Amyntas Philippū genuit, Alexandri patrem.

Apud Thebanos obses, &c. Obsides ob fidem seruandam dabantur obsidienis tempore. Thebis autem obses fuit Philippus. Orosius lib. 3. cap. 12. Iustinus lib. 6. Philippus, inquit, obses triennio Thebis habitus, Epaminondȩ, & Pelopidarum virtutibus eruditus. Apthonius ait, παρ' ἀθηναίοις ὡμήρευε, id est, apud Athenienses obses fuit, vt intelligas, à patre Atheniensibus obsidem datum.

Inter Coranū, vel secundū alios Cranaū primum Macedonum Regem, & Perdicam regnauit Cœnus & Thyrimas, quartus fuit Perdicas.

Pœonibus, &c. Sunt enim Macedonibus finitimi. Macedonia enim à Macedone Osyridis filio dicta, Pœoniam habet à Septentrione, Illyriam ab Occidente, Thraciam ab Oriente, Thessaliam à Meridie. Fuit olim centum quinquaginta populorum, ac duobus inclyta Regibus, Philippo, scilicet, & Alexandro. Vide Plin. lib. 4.

Illyricos, &c. Illyrici sunt in sinu maris Adriatici: occupat enim Adriatici latus Illyris, vt ait Pomponius Mela lib. 1. cap. 3. Philippo autem primùm certamen fuit cum Atheniensibus, quibus per insidias *Illyris.*

victis, in Illyricos bellum transtulit, multa millia hominum occidit, vrbemque nobilissimam Larisseam cepit, vt ait Iustinus libro 10. Diodorus lib. 2. de rebus Alexandri, ait: Philippus anno secundo regni sui habita concione, & militibus animatis, in Illyrici fines cum decem millibus peditum, & sexcentis equitibus intrauit.

Triballi. *Triballorum, &c.* Illyricorum id genus est, vt ait Liuius lib. 7. belli Punici, qui scribit, Philippum cùm vrgeri suos videret, in cohortem Romanam incurrisse, atque ibi equum palo trajectum in caput Regem effudisse. Plin. lib. 4. cap. 10. Triballos in finibus Macedoniæ collocat.

Ad Græcos, &c. Nulla fuit apud Philippum turpis ratio vincendi, securis omnibus Thermopylas occuparat. Vide Iustinum lib. 8. & 9. Græciam totam propè consilijs præuentam viribus domuit. Orosius lib. 3. cap. 12.

Thracia. *Thracia, &c.* Antè Sython fuit dicta. Vide Gellium lib. 15. cap. 7. de qua Plin. li. 4. cap. 11. Appellata fuit ab asperitate, vel secundùm Tortellium, à feritate, θρασὺ, ferum & temerarium.

Amphipolis. *Amphipolim, &c.* Inter Neston & Strymona, fuerunt Apollonia & Amphipolis, vt ait Pomponius Mela lib. 2. cap. 2. Nestos autem & Strymon fluuij sunt in Thracia. De Amphipolitanis Diodorus Siculus lib. 7.

Pydnam, &c. Ab Amphipoli subitò Pydnam occupauit, & Olynthijs ad obtinendam Potidæam tulit auxilia, vt ait Diodorus Siculus.

Potidæam. &c. Pomponius Mela lib. 2. cap. 2. Pallene, inquit, soli patentis, vt quinque vrbium sedes sit atque ager, tota in altum abijt, angusta satis vnde incepit, ibi est Potidæa. Ejus meminit Plutarchus in Alexandro.

Pheras,

Pheras,&c. Phera ciuitas in Thessalia, Plinius lib. 4. ca. 8. Hinc Pheræus. Ouid. Epist. Ipse repertor operis vaccas pauisse Pheræas *Pheræ.*

Fertur, & à nostro saucius igne fuit.

Extra Pagasas, &c. &c. Mosellanus ita reddit hunc locum: Victorias cumulare adproperans, non quieuit donec Pheræ, Pagasæ, Magnesiáque, imò Thessaliæ ciuitates omnes barbaræ seruitutis jugum acciperent, & generis ipsius veluti notam portare sustinerent. Pagasam autem Plinius lib. 4. oppidum Thessaliæ tradit. Meminit ejus Pomponius Mela, lib. 2. cap. 2. *Pagasæ.*

Magnesiam, &c μαγνησιαν, Magnesian, Græciæ regionem annexam Thessaliæ, Plinius tradit lib. 4. ca. 8. Argo Magnetida, hoc est, Thessalonicam appellat Ouid. in Epistolis. *Magnesia.*

Fœderibus deuincti, &c. Cùm Philippus se exclusum ab ingressu Græciæ, perstructis Thermopylis vidisset, paratum in hostes bellũ vertit in socios. Nam ciuitates quarum antè dux fuit, sibi gratulãtes & excipientes, hostiliter inuasit, crudelitérque omnia diripuit, liberos conjugésque sub corona vendidit. Orosius lib. 3. cap. 11.

Voluptatum gurgite, &c. Etenim destinato lætitijs die* fuit interfectus in theatro per Pausaniam, cùm regnasset annos quatuor supra triginta. Diodorus viginti quatuor annos duntaxat regnasse Philippum scribit. De eo hæc Orosius lib. 3. cap. 14. Cùm ad ludos magnificè apparatos, inter duos Alexandros, filium atque generum contenderet, à Pausania nobili Macedonum, adolescente, in angustijs sine custodibus circumuentus, occisus est. Mortis ejus meminit Valer. lib. 1. cap. vlt. de miraculis.

** Celebrabatur enim nuptiæ. Philippo succensebat Pausanias quòd is stuprum sibi illatũ vindicare neglexisset.*

Echetum, &c. Echetus Epirotarum Tyrannus, qui regionem ingressus, hominibus nares, aures at- *Echetus.*

que

que pudenda rescindere solebat, & objicere canibus. Vnde Antinous Odyss. decimo octauo apud Homerum ait ad Irum; Si te vicerit mendicus, mitram ad te Echotum, vt tibi nares & pudenda præcidat, & canibus objiciat.

Vituperationis Phalaridis exemplum.

VT virtute præditos gloria, sic vitijs contaminatos perpetua comitatur ignominia, qua dignissimus Phalaris, cujus crudelitas, antequàm nasceretur, matris somnio comprobata est. Vide Ciceronē primo de Diuinatione libro.

A Majoribus. Cujus parentes turpissimos, vt indignos ęterna fama, sed tenebris Cimmerijs obruendos, plerique autorum silentio præterierunt.

A Patria. Nactus præclaram Agrigentum patriam: quam vt Empedocles eximijs animi dotibus illustriorem, ita magis famosam crudelitate sua reddidit ille.

A rebus gestis. Phalaridis imperium tam fuit truculentum, vt prouerbio locum fecerit. Qui tauro inclusos æneo reos torrebat, & igne subiecto cruciabat. Meminit Plinius lib. 39 cap. 8. Ouid. in Tristibus. Valerius lib. 9. cap. 2.

A Morte. Factis igitur digna morte succubuit. Nam in eum impetum faciens Agrigentinorum multitudo occidit, & Tyrannum lapidibus obruit. Vide Ciceronem Officiorum 2. Valer lib. 3. cap. 3.

A comparatione. Crudelis quidem Procustes, sed longè crudelior Phalaris: Ille solebat in Attica regione nonnullos hospites interimere, póst vt Plutarchus refert, à Theseo interfectꝰ: hic autem eò crudelitatis processit, vt ejus supplicio non debeat vna parari simia, nec serpens vnus, nec culeus vnus.

In parricidas hoc est inuentum supplicium.

Finem

Finem dicendi faciam, perpendens, meam dicendi facultatem imparem esse tot criminibus illius recensendis, nedum oratione condigna vituperandis. *Epilogus.*

ALIVD EXEMPLVM.

Vituperationis Paridis.

CVm nullam hominibus immortales Dij capitaliorem pestem dederint, quàm voluptatem; bono iure vituperandi sunt, qui posthabitis omnibus virtutibus, veluti pecudes, illam malorum omnium escam sunt amplexi. Quorum in numero Paris, Epicuri de grege porcus.

Natus in Phrygia, quæ neminem frugi produxit, sed quos tympana & buxus iuuit, non classica, vt ait Virgil. in nono. Hinc barbaris, seruilibus, ac stupendis ingenijs horrentes prodierunt homines, vt prouerbijs locum fecerint: Phryx plagis emendatur. Et: Setò sapiunt Phryges. *A Natione.*

Patriam sortitus Troiam, quã, cùm illustrare virtutibus deberet, omnique beneficiorum genere beatam reddere, funditus perdidit. *A Patria.*

Nulla refulsit in eo maiorum claritas, & si qua fuit, eam turpissimis facinoribus conspurcauit, ac tenebris (vt aiunt) Cimmerijs inuoluit. Auus fuit Laomedon insignis perfidiâ. Qui pactam pro constructis Troiæ mœnibus mercedem negauit Apollini atque Neptuno, violauitque sacram iurisiurandi religioné, quæ semper ab alijs inuiolatè sanctissiméque habita est. Vide Gell. lib. 7. cap. 18. *A Maioribus.*

Patrem habuit, qui seruitutem perpetuam seruijsset, si nó pretio fuisset redéptus. Etenim puer ab Hercule captus cum Hesione sorore, pecunia solus redimi potuit, vnde Priamus dictus, qui prius appellabatur Podarces. Porrò si qua fortasse fuerunt in eo virtutis ornamenta, Paris tamé ab jis deflexit ad omnem *A Parentibus.*

libidinis

libidinis turpitudinem.

Ab ijs quæ natiuitatē præcesserūt Meminit Quint. lib. 3. cap. 7. ex Hom. lib. 6. Iliad.

Cùm in vtero mater Hecuba gestaret Paridem, somniauit se facem pariturам, quæ totam incendio Troiam esset absumptura. Nec vanum fuit somniū. Vnde fortunatiores floruissent Trojani, si responsis Aruspicum, & oraculis numinum obtemperantes, pestiferum partum è medio sustulissent.

Ab educatione.

Quem mater occidere debebat, Idæis pastoribus educandum tradidit, vbi ferinam inter pecudes & lustra ferarum barbariem imbibit, turpissimoque libidinis crimine animum coinquinauit, vsus infami turpis Oenones consortio.

A vitæ institutione. Vt etiam Hercules apud Prodicum: de quo Xeno 2. Memor. & Cicer. Offic. 1.

Cùm duæ sint viæ, altera virtutis asperior, altera vitiorum planior, & amœnior, non illam, vt Scipio Aphricanus, apud Sil. Italicum lib 15. sed hanc quam stulti solent, ingressus, consequutus est digna meritis præmia, nimirum Iliada malorum.

A disciplinis. Alludit ad vulgatum Paridis judicium.

Studia virtutis auersatus, neminem audiuit recta monentem: vnde salutarem Palladis exhortationem respuit, amplexus illecebras pestiferas Veneris, quæ blando quidem, sed pernicioso lenocinio permulsum rapuit ad crudelia fatorū discrimina. Vide Plutarc. in Homeri vita.

A dotibus corporis.

Egregia forma conspicuus enituit; atqui juxta Socratis præceptum, inspecto sępius speculo non cauit, ne quid illa committeret indignum. Vide Eras. 3. Apophtheg. Accessit tantum robur, atque laterum firmitas, vt in agonali certamine vicerit Hectorem: sed omnia luxu, atq; voluptatibus exhausta defluxerunt. Hinc non immeritò reprehensus ab Hectore apud Homerum Iliad. 2.

A fortunæ bonis.

Quas opes habuerat, in turpissimos amoris fœdioris abusus profudit, & quibus patriā debebat juuare, jis pernicem adduxit.

A Priamo receptus in regnum, non virtute regia dignum

dignum aliquid meditatus fuit, sed deterrimæ libidinis impulsu nauigauit Spartam, vbi hospitis Menelai in Cretam abeuntis, vxorem illecebris expugnatam abduxit, & in patriam ipsissimam malorum lernam inuexit. *A rebus gestis.* *A genere mortis.*

Condigno, quod flagitijs meruerat, supplicio affectus mortem obijt, qualem Tyranni, scilicet non siccam. *Hoc est, cruore moriens aspersus est.*

Annibalis vituperatio.

IN Repub. libera magnam sæpenumero commoditaté afferunt cōuitiatores. Solent enim efficere, vt ex vitiorum hominum reprehensione purior vita cùm oratione, tum moribus exoriatur. Vnde Philippus ille Macedonum Rex, calumniatoribus suis plurimam se dicebat habere gratiam, quòd suis conuitijs efficerent, vt ipse melior euaderet : dum conor, inquit, illos dictis pariter ac factis mendacij conuincere. Et Annibal ipse aut eius similes homines improbi, non excandescent, imò gratiam habebunt, quòd iusta vituperandi libertas meliorem afferat viuendi rationem. *Exordium.*

Natus est ex ea gente quæ factio Barchina dicebatur, à Barcha Didonis socio, qui natale solum in arida Libya tenuit, ita obscurum, infœcundum, barbaricisque hostibus refertum, vt id relinquere, & in Aphricam transmigrare cōpulsus fuerit, vel rerum inopia coactus, vel hostium metu perculsus. Iam in Aphrica talis contigit populus, cuius propter insignem perfidiam suspecta fides prouerbio locum fecit. *A genere.*

Oriundus itaque ex horrido, & tam infausto loco patriam sortitus est Carthaginem. Cuius ciues odijs semper atque vitijs propè maioribus certarunt, quã viribus aut virtutibus. Vnde per ignauiam & rerum omnium imperitiam amiserunt Siciliam atque Sardiniam, *A patria.*

dinam, prouincias omnium florentissimas.

A Maioribus. In maiorum eius numero, quem laudandum magis existimarunt, Asdrubal erat, is scilicet, quo nemo fuerat crudelior: cuius efferata sæuitia dolo, & insidijs Xanthippi, Marcum Attilium Regulum, spiritus religiosissimi virum, cepit, & miseris modis excruciatum interfecit. Quod vel solum immane facinus Dij videre non potentes, seruum immiserunt, qui de viro deterrimo pœnas sumeret, & diuinum factum quasi miraculo comprobaret. Hic enim quòd Dominum suum occidisset, Tyrannus subitò aggressus interemit: cumque comprehensus omni modo cruciaretur, lætitiam tamen, quam ex vindicta ceperat, in ore constantissimè retinuit, eoque fuit habitu oris, vt superante lætitia dolores, ridentis etiam speciem præbuerit. Valerius lib. 3. cap. 3. Liuius in præfatione bellorum Punicorum.

Regulus captus est ãno ab vrbe codita 496 autore Polibio.

A Parentibus. Patrem habuit Amilcarem Tyrannum pestilentissimum, qui vt suis similem, hoc est, natiuæ crudelitatis hæredem filium relinqueret, vndecim annos natum, aris admouit, vt odium in Romanos perenne iuraret: & hic maturè patris vestigia sequutus, odij magnitudinem ostendere cupiens, inflexit in terram pedem, suscitauitque puluerem, dicens: Tum belli finis erit, cum alterutra pars in habitum pulueris redacta fuerit. Vide Valer. lib 9 cap. 3.

Ab ijs quæ natiuitatem secuta. Patris igitur vestigia subsecuturus certæ prædictionis somnium vidit, votisq; suis conuenientem imaginem hausit. Existimauit enim missum sibi à Ioue mortali specie excelsiorem iuuenem, inuadendæ Italiæ Ducem, cuius monitu primo vestigia nullam in partem secutis oculis, mox humani ingenij prona voluntate vetita scrutandi ponè respiciens, animaduertit immensæ magnitudinis serpentem cum ingenti arborum ac virgultorum strage, ferri concitato

impetu,

impetu, omne quicquid obuium fuerat proterētem, postque eam magno cum cœli fragore erumpentes nimbos, lucemque caliginosis inuolutam tenebris, attonitus deinde quidnam esset monstri, & quid portenderet, interrogauit: Hic dux, Italiæ, inquit, vastitatem vides, vt ait Valer. lib. 1. cap. 5. Eadem Liuius habet primo belli Punici 2. Silius lib. 3. Cicero de Diuinatione lib. 1.

In prætorio patris educatus fuit, vbi nihil præter mera tyrannidis exempla vidit. Eum Asdrubal, vix dum puberem, ad se accersiuit, vt militiæ assuesceret, inq; paternas opes succederet: sed optimus vir Hanno factionis alterius princeps, animaduertens pessimam adolescentis indolem, ipsum domi tenendum sub legibus, sub magistratibus docendum, viuere æquo jure cum cæteris censebat: ne quandoque paruus hic ignis incendium ingens exsuscitaret. At pauci ac fermè optimus quisque Hannoni assentiebantur, sed (vt plerunque fit) major pars meliorem vicit, vt ait Liuius. Prudenter autem Hanno: nam Annibal ferus, immanisque natúra, adjunxit à pueritia prima disciplinam, qua non jura, non leges, non ciuiles consuetudines, sed bella cædesque & hostiles proditiones tractare didicerat. Itaque crudelissimus euasit dux, & fallendis hominibus callidissimus. Nam ad decipiendum hostem semper intentus, quos aperto Marte superare non poterat, dolis aggrediebatur, vt refert Plutarchus. *Ab educatione.*

Optimos quidem præceptores consecutus erat, sed omnes naso suspendens per arrogātiam, in bonis disciplinis nihil promouit: etenim oratorem atque Philosophum eloquentissimum Peripateticū Phormionem audiuit Ephesi, de Imperatoris officio, & de omni re militari copiosissi mè differentem, pauloque pòst rogatus quidnā de illo Philosopho judicaret, *Ab institutione.*

cáret,respondit multos se deliros vidisse senes, sed qui magis quàm Phormio deliraret, vidisse neminē. Cujus rei meminit Cic. de Orat. lib. 2.

A legum contemptu. Legum justitiam nihil curauit, fœdera rupit, Legatos P. Valerium Flaccum, & Qu. Fabium Pamphilum à socijs & pro socijs missos, contra jus gentium non audiuit, nec in castra admisit. Et quas in leges patrias delinquendo pœnas meruerat, eas astutia mirè solitus auertere. Sic à Dulio consule nauali prælio victus, timensque classis amissæ (capitale enim Carthaginensibus ex publico legum decreto fuit, si quis ducum injussu populi pugnasset infeliciter) pœnas dare, ex illa infelici pugna priùs, quàm cladis nuntius domum perueniret, quendam ex amicis compositum & instructum Carthaginem misit. Qui postquàm ciuitatis ejus Curiam intrauit: consulit, inquit, vos Annibal, cùm dux Romanorū magnas secum maritimas trahens copias aduenerit, an cum eo confligere debeat: acclamauit vniuersus Senatus, non esse dubium quin oporteret. Tum ille: Conflixit, inquit, & superatus est. Ita liberum his non relinquit, id factum damnari, quod ipsi fieri debuisse judicauerant, vt ait Valer. lib. 7. cap. 3.

A rebus gestis. Rupto quod primo bello Punico fuit ictum fœdere, totius Italiæ agros ferro & igne vastauit: quod scelus vt pro sua libidine patraret, occasionem quæsiuit, nec quæsita defuit. Erant in Hispania Saguntini quasi medij inter Romanorum & Carthaginensium fines jure fœderis in libertate relicti. Hi postea totos se Romanis addixerant, initaque societate Romani imperij fidissimi cultores habebantur. Quare Annibal constituit animo, nihil opportunius fieri posse ad eliciendum Romanorum iram, ac incendium quod sibi optatissimum erat, concitandum, quàm Saguntinos armis belloque lacessere. Sed priusquàm

socios

ſocios populi Romani apertè adoriretur, ſtatuit in Olcadas, aliosque trans Iberum populos exercitum ducere, ac eis ad deditionem compulſis, aliquam Sagunto nocendi cauſſam reperire, qua non tam meditato conſilio à ſe illatum, quàm à Saguntinis contractum bellum videri poſſet. Primùm igitur Olcadum gente ad deditionem compulſa, Vacceos deinde aggreditur, agros deinde populatur, oppidaq; multa expugnat, vt ait Plutarchus.

Annibalis majore ex parte virtus ſæuitia cōſtabat: argumento fuerunt multa, cum primis illud, quòd in flumine Gilo corporibus Romanis ponte facto exercitum traduxit, vt æquè terreſtrium ſceleſtum Carthaginenſium copiarum egreſſum terra, quàm maritimarum Neptunus experiretur. Idem captiuos oneribus, & itinere feſſos, prima parte pedum ſucciſa relinquebat. Quos verò in caſtra perduxerat, paria fratrum & propinquorum jungens, ferro decernere cogebat: neque antè ſanguine explebatur, quàm ad vnum victorem omnes redegiſſet. Iuſto ergo illum odio, verùm tamen tardo ſupplicio ſenatus, Pruſiæ regis factum ſupplicem, ad voluntariam mortē compulit, vt ait Valer. lib. 9. cap. 2. Nonnullis quidem virtutibus Annibal præditus erat: ſed eas ingentia vitia æquabant, inhumana crudelitas, perfidia plus quàm Punica, nihil veri, nihil ſancti, nullius Dei metus, nullum juſiurandum, nulla religio, vt Liuius ſcribit. *Ab animi dotibus.*

Nullo quidem labore aut corpus Annibalis ab initio fatigari, aut animus vinci poterat. Caloris & frigoris patientia par, cibi potuſque deſiderio naturali, non voluptate modus finitus, vigiliarum ſomnique nec die nec nocte diſcriminata tempora, id, quod gerendis rebus ſupereſſet, quieti dabatur: ea neque molli ſtrato, neque ſilentio accerſita: ſed tantum id *A coporis dotibus.*

corporis bonum luxuria fregit, maximè Campana, perquàm vtilis imperio Romano. Inuictum enim armis Annibalem illecebris suis complexa, vincendum Romano militi attribuit. Illa vigilantissimum ducem, illa exercitum acerrimum dapibus largis, abundanti vino, vnguentorum fragrantia, Veneris vsu lasciuiore ad somnum ac delicias euocauit: at tum demum fracta & contusa Punica feritas est, cùm Seplasia ei, & Albana castra esse cœperunt. Quid ergo his vitijs fœditus? quibus virtus atteritur, victoriæ languescũt, sopita gloria in infamiam conuertitur, animique pariter & corporis vires expugnantur, adeò vt nescias ab hostibúsne, an ab illis capi perniciosius habendum sit, vt ait Valer. Max. lib. 9. cap. 1.

A fortunæ bonis.

Opes, quas apud milites plebemq; plusquam modicas habebat, assiduis rapinis auxit, quibus hominum animos solicitauit, & corrupit, vt largitionibus sibi fauorem aucuparetur, viamque ad dominationẽ præstrueret. Libido enim maxima inuaserat Reipub. capiundę, sibique regnum parandi.

Ab ijs quæ supremum vitæ diem præcesserũt.

Ingratos Carthaginenses appellat Valerius Max. quòd in animum induxerint è conspectu suo submouere Annibalem, qui pro eorum victoria tot Imperatores, totque exercitus Romanos trucidauerat, Sed illi judicio meo prudentes, justis rationibus adducti, nocentissimam bestiam relegarunt, interturbatorem publicæ pacis, totque cladium authorem truculentissimum.

Ejectus igitur in exilium, ad Antiochum Regem Syriæ confugit quo victo, ad Prusiam Bythyniæ Regem concessit; vnde Romam legatione repetitus, hausto, quod sub annuli gemma habebat, veneno, absumptus est: ita morte non gloriosa succubuit, vitam insecuta turpissimam.

Pestilens & crudelis C. Flaminius erat, qui miserabilis

rabilis illius ad Thrasimenum pugnæ causa fuit: Sed longè pestilentior, atque crudelior Annibal: illum semel Rempubl. affligere stultitia coëgit, hunc autem furor ad maximas clades sæpenumerò pertraxit. *A comparatione.*

Plura dicere supersedeo: ineptus enim haberi possem, si crimina Annibalis omnia, quæ nullum nocendi finem habuerunt, studerem exigua, quam habet oratio mea, facultate complecti. *Conclusio.*

De comparatione, quæ συγκρισις
Græcè dicitur.

CAP. X.

COmparatio est oratio, ex collatione aliquid disquirens, quo id, quod comparatur, in majus extollat, aut ostendat ęquale.

Comparantur autem vel bona bonis, vel bona malis, vel mala malis, vel parua majoribus conferuntur. Prorsusque comparatio duplicem habet vel laudē, vel vituperationem, vel alterutrum ex laude, vituperationeque compositum. Omnis autem comparationis locus admodum difficilis est, pręsertim si parua majoribus conferas.

Comparari verò omnia possunt, quæ laudari, quęque vituperari;

Personæ.
Res.
Tempora.
Loci.
Irrationalia animalia.
Plantę.

Non oportet autem comparantem totas res tot conferre, id enim supinum, ineffi ;ax, & nequaquam est pugnax; sed capiti caput conferendum, hoc enim vehemens: atque diuidere totas, laudis est non cōparationis. Comparatio autem in hoc non est posita, quando totum hoc præexercitamentum comparatio vocatur: vt,

Comparatio Achillis & Hectoris.

Prooemium. Volenti mihi virtutem conferre virtuti, cum Achille haud immeritò componendus fuerit Hector. Sunt quidem ipsę per se virtutes nimirum abundè honestæ, comparatæ tamen, admirabiliores videntur.

A Loco. Patria ergo nati sunt non eadem, laudata tamen vterque. Ille enim in Phthia, vnde Græcię ipsius primum prodijt cognomentum: hic verò Troiæ, cujus conditores Deorū quoque primi fuerunt. Quòd si pari natum esse loco affert aliquid ad laudem, nihil quidem hac in parte Achilli posthabendus est Hector.

A parentibus. Nati autem vterque preclara patria, parem quoque generis habuerunt dignitatem: vterque enim ad Iouem originem suam initiumque generis sui refert. Pelei enim filius Achilles fuit. Aeaci verò Peleus, & Aeacus Iouis. Sic quoque Hector Priami, Priamus autem Laomedontis, & Dardani Laomedon filius, Dardanus quoque Ioue prognatus est.

A Majoribus. Progenitore autem Ioue nati vterque, reliquam quoque majorum seriem habuerunt claritudine æqualem. Vt enim Achilles Aeacum habuit & Pelea, quorum ille Græcos à siccitate, penuriaque liberauit; Hic Lapithis deuictis ob egregiam virtutem Deæ conjugium est assecutus: Sic Hectoris Dardanus proge-

progenitor fuit. Deorũ primùm dignus habitus conuictu, pater autem Priamus imperauit vrbi, cujus muros ipsi quoque Dij fundarunt. Quòd si non minus est, quàm Deæ sortitum esse conjugia, Deorum idque optimorum, mensa conuiuióque vsum esse, nihil est, quòd quisquam majorum gloriâ Hectori præferat Achillem.

Talibus autem vterque majoribus procreati, ambo ad fortitudinis sese studia contulere: & ille quidem à Chirone educatus est: huic Priamus ipse præceptor, velut naturę quadam via, virtutis monumenta tradebat. Par itaque, similisque educatio parem vtrique conciliat laudem. *Ab educatione.*

Vt autem ad virile peruenere robur, eodem in bello par vterque animi, virtutisque specimen prębuerunt. Hector enim Troianos ducebat, solúsque velut obex, propugnaculũmque ciuitati datus, tuebatur ipsam, stetitq; quandiu fauentibus Dijs & auxiliaribus est vsus. Cadens deinde, ipsam quoque Troiam post se traxit atque euertit. Achilles verò Gręcorum præerat armis, terroreq; omnes vincebat Troianos, Palladis fultus numine atq; auxilio, occumbensq; spem victoriæ in reliquum abstulit Græcis. *A rebus gestis.*

Et ille quidem victus à Pallade interijt. Hic autem cecidit ab Apolline confixus. Natiq; ambo ex Dijs, ambo quoque Deos habuere mortis autores, vtque diuinitus generis initia, ita vitæ etiam exitum accepere. Quòd si similis vtrique vita fuit, similisq; mors vtrunque abstulit, quid est quo non Hector par sit, quóque cedere debeat Achilli? *A Morte.*

Plura erant, quæ dicerem de vtriúsque virtute, nisi quemadmodum in his, quæ dixi, ita in reliquis per omnia ipsorum gloria esset æqualis. *Epilogus.*

Scholia.

COmparatio ſecundùm Priſcianum eſt, vel ſimilium, vel diuerſorum, vel minorum ad majora, vel majorum ad minora collatio.

Differt ab ea, quę inter Schemata ſententię numeratur à Rhetoribus, quòd hæc breuis ſit exornatio, illa exercitationis ſtudio ſuſcepta, inſtar laudis vel vituperationis fuſiùs tractari ſolet.

Bona bonis, &c. Vt ſi Aeneam Numæ comparaueris, ſapientię fortitudinem, iuſtitiam pietati.

Bona malis, &c. Bonitas enim ex malorum comparatione magis eniteſcit ac effulget, vt Sapientia cõparata ſtultitię, pax diſcordię, Sobrietas ebrietati.

Mala malis, &c. Vt ſi ebrietas cum adulterio conferatur, Philippus Echeto, Procuſtes Phalaridi.

Parua majoribus, &c. Res exiguæ verbis attolli poſſunt, vt ſi ex muſca feceris elephantum.

Duplicem habet laudem, &c. Per loca laudis proceſſuri, comparabimus & vrbem vrbi, ex qua ſunt viri, & genus generi, & victum victui, & profeſſiones profeſſionibus, & geſta geſtis, & ea quę accidunt extrinſecus, vt diuerſos mortis modos, & quę eam ſunt ſecuta. Similiter ſi arbores comparare voluceris, conferes etiam præſidentia eis numina, & loca in quibus naſcuntur, & fructus, & vtilitatem, & ſimilia. Res quoque ſi compares, extolles qui primi eas inuenerint, & eos conferes. Prætereà qualitatem animi & corporis.

Alterutrum, &c. Alterutrum aliquando vituperantes, alterutrum laudamus: vt ſi comparemus juſtitiam & diuitias.

Locus difficilis, &c. Vnde fortem, vt Priſcianus ait, oratorem exigit, & callidum & celerem, vt agiles

poſſit

possit semper facere transitiones.

Personæ, &c. Vt in oratione pro Cluentio, vbi Milesia & Oppiacicus conferuntur. Illa à secundis hæredibus pro abortu pecuniam acceperat. Hic idem effecerat per alieni corporis cruciatum. Vide Erasm. 1. Copiæ.

Res, &c. Ita conferri poterit Academia aliqua cũ alia: vrbs cum vrbe, locus cum loco, &c.

Tota res totas, &c. Non fuerit necesse, inquit, vt aliquam rem per omnes suas partes cum alia conferas, vt caput Demosthenis cum capite Ciceronis, humeros cum humeris, manus cum manibus, pedes cum pedibus. Sed magis, vt secundùm locos generis demonstratum compares genus Demosthenis cum genere Ciceronis, patriam cum patria, educationẽ cum educatione, res gestas cum rebus gestis, &c.

Non est posita, &c. In hoc comparationis progymnasmate non est comparatio caput, quia comparatio est tota præexercitatio. Non quidem est caput, sed comparatio diffusa per omnes locos atque partes.

Phthia, &c. Φθιανθεν τῆς ἑλλάδος προῆλθεν ἐπώνυμος. Vnde Helladis cognomentum prouenit. Est autem Phthia Thessaliæ oppidum & regio, Achillis patria illustris. Dido apud Ouidium in Epistolis;

Non ego sum Phthia magnísque oriunda Micenis.

Hinc Phthius. Idem in Briseide.

Quàm sine me Phthijs canescant æquora remis.

Pomponius Mela Phthiam in Phthiotide ponit, regione Græca: Et Hellas, Achaiæ regio, alio nomine Artis dicitur. Eadem Thessalia cognominata fuit, autore Plin. lib. 4. c. 7. Plura apud Thucyd. lib. 1. Hellenes Græci appellati sunt. Hellas dicta fuit à Deucalionis & Pyrrhę filio, qui Hellin appellatur.

Troiæ conditores, &c. Apollo & Neptunus cum Laomedonte, Ilii filio, patre Priami, mercede pacta

 muros

muros Trojanos condiderunt, vnde Ouid. ait,
Vtiliùs starent etiam nunc mœnia Phœbi.

Virgil. in 3. Aeneid. ——Ceciditque superbum
Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troia.

Pelei, &c. Iupiter, vt Ouid. ait 6. Metam. in ignem transformatus, ex Aegina Asopi filia (quam inde vocat Asopida) genuit Aeacum, Aeacus Pelea, Peleus ex Thetide Achillem, vnde ab auo Aeacides appellatur, à patris nomine Pelides.

Priami, &c. Dictũ aiunt ἀπὸ τοῦ πρίαμαι, emo, quòd ab Hercule captus, auro fuerit redemptus.

Dardanus, &c. Iouis & Electræ filius. Ouid. 4. Fastorum.

Dardanon Electra quis nescit Atlantide natum,
Scilicet Electræ concubuisse Iouem?

Hinc Dardania dicitur Phrygia. Sicut à Dardani filio Troe, Troia. Ab Ilo Troijs filio, Ilios, vel Ilion.

Alij genus Hectoris paulò aliter deriuant. Iupiter, inquiunt, ex Electra genuit Dardanũ, Dardanus Assaracum & Ilum, Ilus Laomedontem, Laomedon, Priamum, Priamus Hectorem. Vide Tortellium.

Græcos liberauit, &c. Aeacus tam cæteris virtute præstitit, vt, cùm maxima siccitate in Græcia plurimi hominum corrumperentur, nullúmq; malo huic auxilium inueniretur, postquàm magnitudo calamitatis excreuit, eum ciuitatum principes adierint, rogantes, vt tantum malum, tantámque pestem ab eis propulsaret: sperabant enim propter ipsius generositatem atque eximiam pietatem, quàm celerrimè à Dijs præsentium malorum liberationem inuenturum. Nec ea spes eos fefellit. Itaque voti compotes facti in Aegina, vbi votum ille precésque fecerat, cõmune omnibus Græcis sacrum ædificauêre. Atque ex eo tempore, donec inter homines fuit, summa

cum gloria vitam duxit. Postquàm verò migrauit è vita, cum apud Plutonem Proserpinámq; maximos honores assecutus esset, ad judicandas animas eis assedisse fertur. Hæc ex Plutarchi Euagora.

Lapithis deuictis, &c. Hi Thessaliæ populi Ixionis & Nubis filij, frenorum & stratorũ inuentores. Virg. 3. Georg.

Fræna Pelithronij Lapithæ, gyrósque dedere
Impositi dorso, atque equitem docuere sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos.
Exiluit, primus chalybem frænósque momordit *Luc. lib. 6.*
Thessalicus sonipes, bellis feralibus omen,
Spumauitque nouis Lapithæ domitoris habenis.
Plura de Lapithis & Cẽtauris apud Ouid. 12. Metam.

Deæ coniugium, &c. Hoc est, Thetidos. Fuit autem Thetis, θέτις, Pelei vxor, Achillis mater, vt Tethys, τηθύς, Cœli & Vestæ filia, Neptuni conjunx, mater Nympharum. Hoc primam producit, illud autem corripit, Virg. 1. Georg. *Thetis.*

Téque sibi generum Tethys emat omnibus vndis.
Claudian. lib. 1. de raptu Proserpinæ.
Hinc latrat Getula Thetis Lilybæaque pulsat
Littora.
Læua tenent Thetis, & Melite, Panopæaq; virgo. *Virgil.*

Ob egregiam virtutem, &c. Cùm Peleus in pugna contra Centauros strenuè dimicasset, multisque alijs bellis atque periculis probatus esset, Thetida, Nerei filiam, immortalem, quamuis ipse mortalis, vxorem meruit, atque ex omnibus, quæ antè fuere, solùm in istis nuptijs Hymenæum Deos cantasse ferunt, vt ait Plutarchus.

A Chirone educatus, &c. Centauri ἀπὸ τοῦ κεντεῖν, hoc est, à pungendo aut stimulando dicti, equorum stimulatores. Quorum vnus erat Chiron, Saturni & Phyllaræ filius, optimus citharœdus, Medicus, Astrologus. *Chiron.*

logus. Ab eo Musicam Achilles didicit. Ouid. 1 de arte. Phyllirides puerum cithara perfecit Achillem, Aeacidę Chiron, ego sum præceptor amoris.

Ab eodem medicinam Aesculapius, Astrologiam Hercules didicit. Fuit autem justissimus omnium, qui cùm tractaret sagittas Herculis, vnáque lapsa pedem vulnerasset, post nonum diem in signum Sagittarium versus dicitur. Ouid. 5. Fastor.

Nona dies aderat, cùm tu, justissime Chiron,
Bis septem stellis corpore cinctus eras.

Propugnaculum, &c. πρόβολος accipitur pro tutore, defensore, propugnatore. Aliàs dicitur scopulus, vel eminens in mari saxum.

Fauentibus Dijs, &c. Troia tantisper fauentes Deos habuit, nec capi potuit, dum fata Trojanorum permanserunt integra. In fatis autem fuerunt Troili vita, Palladij conseruatio, illæsum Laomedontis sepulchrum, Equi Rhesi.

Victus a Pallade interyt, &c. Hector ab Achille fuit interfectus, vnde Virgilius in primo: Ter circũ Iliacos raptauerat Hectora muros, Exanimumq; auro corpus vendebat Achilles.

Sed Palladem habuit adjutricem, συναγωνιζομένην in pugna sociam.

Ab Apolline, &c Paris Achillem interfecit, in Apollinis Thymbræi templo, sed ab Apolline directis in Achilleum corpus sagittis. Virg. in 6.

Phœbe graues Troię semper miserate labores,
Dardana qui Paridis direxti tela manúsque
Corpus in Aeacidę.

Ouid. 13. Metamorph.

At postquàm cecidit Paridis, Phœbique sagittis.

Plutarchus in comparatione Lysandri & Syllę, ait, Achillem interfectum à Paride inter portas.

Com-

Comparatio Demosthenis & Ciceronis.

SI non paruam laudem merentur, qui diuinorum ingeniorum gloriâ, cæterarumque rerum conspicuarum claritate patres enituerunt, non vulgarem sibi vendicant Demosthenes & Cicero, quos viros summos per omnia pares natura produxit. *Exordium.*

Patriam vterque sortitus illustrem, ille Græciam, vberrimum Atticę eloquentiæ fontem: Hic Italiam, Latinæ linguæ parentem facundissimam. *A Patria.*

Obscuro natus vterque parente, clarissimus euasit. Ille patrem vix seculo suo notũ habuit, vt inquit Valerius: de hujus item patre nihil (vt Plutarchus inquit) certum est proditum. *A parentibus.*

Generis seriem, quam à majoribus proprij & ingloriam acceperunt, ita virtutibus proprijs illustrarunt, vt maxima laudis claritate polleant in ęternum. *A Maioribus.*

Ingeniorum specimen sub prima juuenta statim emicuit. Vnde bonas inter disciplinas educati, & pręclaris artibus dicendi protinus addicti, summos in oratores euaserunt, summámque è foro, curiáq; gloriam sibi quæsiuerunt. *Ab educatione.*

Ab optimis præceptoribus instituti fuerunt: Demosthenes ab Isæo eloquentissimo doctore: Cicero à Philone Academico, Molone Apollonio, viris in docendo disertissimis. *Ab institutione.*

Cicero Gręcè & Latinè declamando se plurimùm exercuit cum M. Pisone, & Qu. Pompeio. Et Demosthenes vadosis littoribus insistens, declamationes fluctuum fragoris obluctantibus edebat, vt ad fremitus concitatarum concionum patientia duratis auribus in actionibus vteretur, vt ait Valer. Fertur & Ciceronem primùm in pronunciatione non minùs, *Ab exercitatione.*

quàm

quàm Demosthenem laborasse, vnde omni cura, & Roscium Comicum, & Aesopum Tragœdum obseruasse traditur, ait Plutarchus.

Ab animi dotibus. In vtroque refulsit integritas, beneuolentia, & humanitas, vnde cùm Demosthenes ab Atheniensi populo jussus esset accusare quendam, recusauit id facere: vt ergo aduersus eum reclamatio populi quemadmodum consueuit, facta est, surrexit Demosthenes, & inquit, Vos me, viri Athenienses, consultorem habetis etiam inuiti, calumniatorem verò, nec si velitis quidem. Et Cicero cùm Præfectus annonæ esset, sortitúsque Siciliam, in missione frumenti, quā apud Vrbem agere coactus erat, plerisq; Siculis molestus grauisque videbatur: sed mox cum ejus integritatem, humanitatémq; experti forent, eum veluti neminem ex alijs ducibus suis honore summo dignati sunt.

A rebus gestis. Ad Remp. salutis publicę conseruandæ studio se contulere. Nactus autem Demosthenes vberem in Remp. materiam & honestam, pro Græcorum libertate aduersus Philippum, & in ea pęclarè decertans, confestim nomen & gloriam assecutus est. Nec solùm vt disertus, verumetiam vt fortis vir suspiciebatur, vt admiraretur ipsum Gręcia, obseruaret Persarum Rex, plurimus apud Philippum sermo esset, confiterentur aduersarij, sibi aduersus pręclarum virum esse certamen. Et Cicero maximis periculis Remp. liberauit. Vnde Iuuenal. Satyr. 8. eleganter inquit:

Quis Catilina, tuis majoribus atque Cethegi
Inueniet quicquam sublimius? arma tamen vos
Nocturna, & flammas domibus, arisque parastis,
Vt Braccatorum pueri, Senonumq; minores,
Ausi quod liceat tunica punire molesta,
Sed vigilat Consul, vexilláque vestra coercet.

Hic

Hic nouus Arpinas ignobilis, & modò Romæ
Municipalis eques, galeatum ponit vbique
Præsidium attonitus, & in omni gente laborat.
Tantum igitur muros intra toga contulit illi
Nominis & tituli, quantum non Leucade, quantum
Thessaliæ campis Octauius abstulit vdo.
Cædibus assiduis gladio: sed Roma parentem,
Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

Ab authoritate.

Authoritas in Rep. par fuit, præsidio vterque militarium hominũ egebat. Demosthenes Charetis, Diophetis, Leosthenis: Cicero, Pompeij, Augusti, id quod Augustus ipse ad Agrippam, & Mæcenatem scribit.

A simili quæ mortẽ præcessit fortuna.

Duos Rhetores alios haud inuenio, qui ab obscurisparuisque facti sint tanti, qui Tyrannis se Regibus objecerint, filias amiserint, patria sua exularint, reuersi sint cum honore, rursus fugitantes in aduersariorum peruenerint manus. Quòd si natura fortunaque viri vtriusque, sic, quemadmodum artifices quidam inter se, contendant, difficile judicatũ est, magisne moribus, an rebus gestis similiores reddiderit.

A Morte.

Vnà cum patriæ libertate fuerunt extincti. Demosthenes Antipatri imperio per Archiam Phygototheram, satellitum principem: Cicero Antonij jussu per Herennium Centurionem. Et, quod mirum, certis præsagijs, vtrique mors denuntiata fuit: illi somnijs, huic auspicijs. Demosthenes enim nocte per quietem visus erat cum Archia Tragœdijs in theatro certare, & cùm illum superasset, tamen defectu apparatus ab illo vinci. Et Cicero cum in villa Cajetana esset, coruus in conspectu ejus horologij ferrũ loco motũ excussit, & protinus ad ipsum tetendit, ac laciniã togę eousq; morsu tenuit, donec seru

ad

ad occidendum eum milites venisse nuntiaret.

Ab ijs quæ mortem cō-secuta.

Vt Demosthenis gloriosam, ita Ciceronis mortē ęterna gloria fuit insecuta: atqui Tyrannos, quorum nefario scelere succubuerunt, infamię crimen perpetuum est comitatum.

Epilogus.

Plura dicenda essent: sed cùm cętera comparaturis facilia sint collatu, operæ pretium est visum, hæc paucis indicasse: quæ restant autem stylo manum injecturis reliquisse.

Ad consimile genus exercitationis conferre poteris Philippum cum Pyrrho, ex primo belli Macedonici libro apud Liuium, aliosque authores.

Item Philippum cum Alexandro, apud Iustinum lib. 9.

Item in Plutarcho petas licebit exēpla cōparationum:
- Publicolę, & Solonis.
- Alcibiadis, & Coriolani.
- Periclis, & Fabij.
- Annibalis, & Scipionis.
- T. Flaminij, & Philopœmenis.
- Aristidis, & Catonis.
- Timoleonis, & Aemilij.
- Lysandri, & Syllę.
- Agesilai, & Pompeij.
- Dionis, & Bruti, &c.

De Ethopoeia:

Cap. XI.

Ethopœia est imitatio & expressio morum personę subjectę.

Imitationis autē tres sunt differentię:
- Ειδωλοποιια,
- προσωποποιια,
- ηθοποιια.

Est

Eſt quidem Ethopœia, quæ notam habens perſonam, mores ſolùm effingit, vt qualia faceret verba Hercules, Euriſtheo ſibi imperante. Hic notus quidem eſt Hercules, dicentis verò effingimus mores.

Idolopœia eſt, quę perſonã habet notam, ſed defunctam, & loqui non potentem, quemadmodum ἐν Δήμοις Eupolis finxit, & Ariſtides ἐν τῷ ὑπὲρ τῶν τεσσάρων. Vnde etiam Idolopœia vocatur.

Proſopopœia eſt, quando fingitur omnia, & mores, & perſonæ, quemadmodum Menander fecit argumentum. Argumentum enim nec rem, nec perſonam habet propoſitam, vnde Proſopopœia eſt dicta: fingitur enim ipſa cum moribus perſona.

Diuiditur autem Ethopœia: nanq; alia

- Paſſiua, quæ exprimit adfectum: ad quam pertinent, quę prorſus animi ſignificant motum, vt qualia verba Hecuba faceret Troia ſubuerſa.
- Moralis, quæ mores ſolos depingit, vt quid diceret mediterraneus primùm conſpicatus mare.
- Mixta, quæ mores habet pariter & affectum, vt qualia loqueretur Achilles ſuper occiſo Patroclo, cum pugnare decreuiſſet.

  Mores enim conſilium habet, adfectum verò amicus occiſus.

Ethopœiam verò tractabis dicendi genere dilucido, breui, florido, diſiuncto, omni flexu, atq; figura remota. Próque capitibus diuides tribus ipſam temporibus: pręſenti, pręterito, & futuro.

Exemplum

Exemplum Ethopœiæ passiuæ, continens quæ verba dicere posset Niobe, jacentibus liberis.

Exordium à præsenti. ME miseram, quam aliam præ alia deflebo calamitatem, orbata nunc liberis, quibus antè fueram insignis? Quæ copia infelici mihi ad quam redacta est inopiam? non sum jam misera vnius filij mater, quæ anteà tam multis conspicua incedebam. At quanto satius foret sterilem fuisse potiùs quàm in lachrymis, atque luctus fœcundam? Longè enim in feliciori loco sunt hæ quę orbitatem suam deflent, eis quæ nunquam pepererunt. Hoc enim quod experimentum amoris filiorum sumpserunt, destitutis posteà acerbissimum est.

A prĕterito. Sed infelicem me, quæ parem ei qui me genuit, sum experta fortunam. Orta enim ex Tantalo, qui conuicta Deorum felix, tandem ab ea est Deorum amicitia euolutus: hujus quoque cladibus meis approbo me esse genus. Conjuncta enim sum Latonæ, perque hanc ipsam nunc his opprimor malis. & ipsius familiaritatem filiorum orbitate deploro. Hicque mihi finis cum Dea conuictus, vt in calamitatibus degam. Prius namque quàm ipsi sum cognita Latonę, felicior ipsa fui mater: vt autem sum illi notior facta, desolata sum liberis, quorum anteà quàm me nosset ipsa, insigni fui multitudine beata. Iacet ille sexus vtriusque lætus numerus, mihi summum in luctū. Quo vertam infelix? ad quæ deflectar? quod mihi ad tot defunctos liberos sufficiet sepulchrum? Miseram me, in tantis malis meis ipse quoque me deserit calamitatum mearum honor, & infelici justa intermittuntur.

Verū enimuerò quid ista queror, ac deploro, cùm

à dijs,

à dijs, vt me in aliam naturam transmutent, impetrare liceat! Vnum hoc miseriarum mearum video remedium, vt in alicujus, quod sensus vitæque sit expers, formam commuter. Sed vereor misera, ne & sic quoque quamuis mutata, inter lachrymas agere non cessem.

SCHOLIA.

Ethopœia, à Prisciano vocatur allocutio, sermonis imitatio, ad mores, & suppositas personas accommodata. Quint. lib. 9. cap. 2. Imitatio, inquit, est morum alienorum, quæ ηθοποιια, vel, vt alij malunt, μιμησις dicitur: versatur & in dictis, & in factis. Expressio morum est, & adfectuum, vnde nomen habet. *Ethopœia.*

Hercules Eurystheo, &c. Hercules Iouis & Alcmenæ filius. Vide Ouid. Met. 9. Dictus quasi aëris gloria. Macrob. 1. Satur. cap. 20. Reuera Herculem solem esse vel ex nomine claret. Heracles enim quid aliud est, nisi heras, id est, aëris cloos? quæ porrò aëris gloria est, nisi solis illuminatio, cuius recessu spiritus occulitur profunditate tenebrarum. Coactus fuit multa adire pericula, Iunone impellente, & imperante Eurystheo. Vide Boccatium lib. 1. cap. 34. Fuit autem Ευρυσθευς Stheneli Mycenarum Regis filius. Ouid. in Epistolis.

Quem non mille feræ, quē non Sthenelius hostis,
Non potuit Iuno vincere, vicit amor.

Duros vt mille labores
Rege sub Eurystheo fatis Iunonis iniquæ
Pertulerit. *Virgil. in Æneid.*

Ειδωλοποιια, &c. Hanc simulachri fictionem appellat Priscianus. Fit cùm mortuis verba dantur. Quod facit Cicero pro Cœlio, verba dans Appio Cæco contra Clodiam. Liuius lib. 6. belli Punici: Si ab

inferis exiſtat Rex Hiero, fidiſſimus imperij Romani cultor, quo ore aut Syracuſas aut Romam ei oſtēdi poſſe, cùm, vbi ſemirutam ac ſpoliatam patriam reſpexerit, ingrediens Romā, in veſtibulo vrbis propè in porta, ſpolia patriæ ſuæ viſurus ſit? Item, Cicero in Confirmatione: Quòd ſi nunc L. ille Brutus reuiuiſcat, & hic ante pedes veſtros adſit, non hac vtetur oratione? Ego Reges ejeci, vos Tyrannos introducitis. Ego libertatem quæ non erat peperi, vos partā ſeruare nō vultis. Ego capitis mei periculo patriam liberaui, vos liberi ſine periculo eſſe nō curatis.

Item Hector occiſus apud Virgilium in ſecundo:

Heu fuge, nate Dea, teque his, ait, eripe flammis.
Hoſtis habet muros, ruit alto à culmine Troia:
Sat patriæ, Priamoq; datum, ſi Pergama dextra
Defendi poſſent, etiam hac defenſa fuiſſent.
Sacra ſuoſq; tibi commendat Troia penates,
Hos cape fatorum comites, his mœnia quære,
Magna pererrato ſtatues quæ denique ponto.

Item Polydorus in tertio:

Quid miſerum, Aenea, laceras? jam parce ſepulto,
Parce pias ſcelerare manus: non me tibi Troia
Externum tulit, haud cruor hic de ſtipite manat.
Heu fuge crudeles terras, fuge littus auarum.
Nam Polydorus ego, hîc confixum ferrea texit
Telorum ſeges, & jaculis increuit acutis.

Idem apud Euripidem in Hecuba, inquit:

Sum profectus à profundis manibus, &c.

Ἐν Δήμοις Eupolis, &c. In Comœdia cui nomen id fuit inditum. Eupolis autem erat veteris, cujus magna fuit licentia, comœdiæ ſcriptor.

Eupolis atque Cratinus, Ariſtophanéſque poetæ,
Hor. 1. ſer. 1. Atque alij quorum comœdia priſca virorum eſt,
Si quis erat dignus deſcribi, quòd malus, aut fur,
Quòd mœchus foret, aut ſicarius, aut alioqui

Famo-

Famosus, multa cum libertate notabant,&c. Submersus autem ille fertur ab Alcibiade, quòd quędam illius crimina carpsisset.

Aristides, *&c.* Hanc in oratione quadam Rhetoricem defendit, & encomion canit introductorum quatuor, Themistoclis, Miltiadis, Cimonis, & Periclis.

Prosopopœia, *&c.* Hanc Priscianus reddit conformationem. Quæ est, quando alicui rei contra naturam datur persona loquendi. De qua vide Cic. 4. ad Herennium. Idem patriam loquentem facit in Catilinam, inquiens: Nullum jam tot annis facinus extitit, nisi per te, nullũ flagitium sine te: tibi vni multorum ciuium neces, tibi vexatio, direptioque sociorum impunita fuit ac libera. Tu non solùm ad negligendas leges, & quæstiones, verumetiam ad euertendas perfringendasq; valuisti. Superiora illa, quanquã ferenda non fuerunt, tamen vt potui, tuli. Nunc verò me totam esse in metu propter te vnum: quicquid increpuerit, Catilinam timeri: nullum videri contra me consilium iniri posse, quod à tuo scelere abhorreat, non est ferendum. Quamobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe: si verus, ne opprimar: sin autem falsus, vt tandem aliquando timere desinam.

Et Ouid. 2. Metam, introducit Tellurem, ita loquentem:

Si placet hoc, meruiq; quid ô tua fulmina cessant,
Summe Deûm? liceat peritutę viribus ignis,
Igne perire tuo, clademq; autore leuare.
Vix equidem fauces hæc ipsa in verba resoluo.
(Presserat ora vapor) tostos en aspice crines,
Inque oculis fumum: volitant super ora fauillę.
Hosne mihi fructus, hunc fertilitatis honorem,
Officijsque refers, quòd adunci vulnera aratri,

Raſtrorumque fero, totoque exerceor anno?
Quòd pecori frondes, alimentáque mitia, fruges
Humano generi, vobis quoque thura miniſtro?
Sed tamen exitium fac me meruiſſe, quid vndæ?
Quid meruit frater? cur illi tradita ſorte
Æquora decreſcunt, & ab æthere longiùs abſunt?
Quòd ſi nec fratris, nec te mea gratia tangit,
At cœli miſerere tui: circumſpice, vtrinque
Fumat vterq; polus: quos ſi violauerit ignis,
Atria veſtra ruent: Atlas en ipſe laborat,
Vixq; ſuis humeris candentem ſuſtinet axem.
Si freta, ſi terræ pereunt, ſi regia cœli,
In chaos antiquum confundimur. Eripe flammis,
Si quid adhuc ſupereſt, & rerum conſule ſummæ.

Menander fecit argumentum, &c. Menander poëta Comicus fuit. Gell. lib. 17. cap. 4. ſcribit ab eo relictas fuiſſe centum & octo, vel (ſecundùm alios) centum & nouem comœdias, ſed omnes ad noſtra tempora non peruenerunt. Cæterùm vt Menander habuit φάσμα, ita ἔλεγχον: in quo res erat: nulla autem vera ſed ficta perſona. Catanæus reprehenſionem vertit. Aphthonius ait: ὁ γὰρ ἔλεγχος πραγμάτων οὐ μήν ἐστι καὶ προσώπων, hoc eſt, Redargutio res quidem, non autem perſona: Vt ſi quis illam introducat loquentem, carpentemque faciat hominum mores, aut vitia. Sic Moriam Eraſmus introduxit. Agricola reddidit argumentum, quod (vt ait Cicero ad Herennium) eſt res ficta, quæ tamen fieri poſſit, vt argumenta Comœdiarum.

Paſſiua, &c. A Priſciano, paſſionalis appellatur, in qua paſſio, id eſt, commiſeratio perpetua inducitur, vt quibus verbis vti potuiſſet Andromache occiſo Hectore. Fuit autem ea vxor Hectoris, animo virili prædita, vnde à virili pugna nomen ſortita.

Mores,

Mores, *&c.* In qua continentur mores, vt quibus verbis potuisset vti rusticus, cùm primùm aspexit nauim.

Patroclo, *&c.* Hic cùm in patria cædem fecisset, in Thessaliam confugit ad Achillis patrem: Menœtij Regis Locrensis filius fuit. *Patroclus.*

Ouidius primo de Ponto.

Cæde puer facta Patroclus Opunta reliquit,
Thessalicámque abijt hospes Achillis humum.

Amicus fuit Achillis, & sub huius armis interfectus.

Siue Menœtiadem falsis cecidisse sub armis, *Ouid. in*
Flebam successu posse carere dolos. *Epist.*

Achillis autem verba, quæ potuisset Patroclo interfecto facere, complecterentur passionem funeris amici, & moram de bello in Troianorum vindictam suscipiendo cogitantis.

Adfectum amicus occisus, *&c.* Huius enim progymnasmatis vsus est, vt exercitij studio personarum omnium affectus imitari, aptásque materiæ sensuum, sententiarum, verborumque formas accommodare coneris. Alia enim oratio prudentis hominis & pacati, alia insipientis & irati. Alia timentis, gaudentis, lugentis, senis, iuuenis, viri, fœminæ, matronæ, scorti. Vide Emporium Sophistam.

Amicus, *&c.* In Aphthonio habetur: ἦθος γὰρ ἡ βουλή, πάθος δὲ φίλος πεσών. Quint. lib. 6. cap. 3. πάθος inquit, atque ἦθος ex eadem natura sunt, ita vt illud maius sit, hoc minus, vt amor πάθος, charitas ἦθος: πάθος concitat, ἦθος solet mitigare: ἤθη mores sunt, quibus plerunque rusticos, superstitiosos, auaros, timidos secundùm conditionem propositorum affingimus, mores eorum imitamur, & ex his ducimus orationem. Diuersum est huic, quod πάθος dicitur: quodq; nos affectũ propriè vocamus, & vt proximè

De huius cum difficultate, tum utilitate. Vide Quin. lib. 3. ca. 1.

 vtriusque

vtriusque differentiam signem, illud comœdiæ, hoc tragœdię simile.

Sunt qui Ethopœias ponunt triplicem expressionem,

- Morum, quam prolixiorem tradunt, vt ingeniorum, virtutum, vitiorum, Thrasonis aut Tyranni.
- Naturalium propensionum, inclinationū, Φυσικῶν στοργῶν, hoc est, affectuum innatorum, vt amoris paterni in liberos, charitatis adfinium, cognatorumque inter sese.
- Affectuum leuiorum, vt cùm animos erigimus in spem, aut lætitiam.

Dicendi genere dilucido, &c. Σαφεῖ perspicuo, de quo suprà in Narratione. Macrob. 5. Saturn. cap. 1. ponit dicendi genera 4.

Copiosum, in quo Cicero dominatur.

Breue, in quo Salustius regnat.

Siccum, quod Frontoni ascribitur.

Floridum & pingue, in quo Plinius Secundus luxuriatur. Plura dicendi genera profert Erasm. 1. Copiæ, cap. 123.

Tribus temporibus, &c. In pręsenti instantis fortunæ permutatio, & ęrumnæ recensentur. In præterito potissimùm eæ conferuntur cum infortunijs parentum vel majorum. In futuro rerum euentus, malorum fines adducuntur, vel consilia, quorum ratione, tanta malis succuri possit.

Niobe, &c. Hęc Tantali filia, Pelopis soror, Amphionis vxor. Fuit autem fœcundissima. Hinc Iuuenal.

uenal.

uenal. ait Satyr. 6.

Atque eadem ſcropha Niobe fœcundior alba.

Quæ ſecundùm Diodorum Siculum 5. Hiſtoriarum, ſeptem filios, totidemque filias ſecundùm Ouid. in Metamorph. ſeptem filios, Iſmenon, Sipylum, Phœdimum, Tantalium, Alphenora, Damaſichthona, Ilionea: Secundùm Boccatium lib. 5. cap. 31. quatuordecim. Vide Gelli. lib. 20. cap. 6. Homer. Iliad. vlt.

Sed infelicem me, &c Fabula Niobes ſignificat, mulierum ſuperbiam exitioſam eſſe. In ſummum enim illa malum incurrit (vt Niobes mala prouerbialiter maxima dicerentur & acerbiſſima) quod paſſa fuit, quòd ſe Latonæ præpoſuiſſet. Etenim apud Ouidium:

Quis furor auditos, inquit, præponere viſis
Cœleſtes? aut cur colitur Latona per aras,
Numen adhuc ſine thure meum eſt?

Orta ex Tantalo, &c. Vnde Tantalis ab Ouidio dicitur. Tantalus autem, Iouis & Plotes filius, Rex Phrygiæ ditiſſimus. Vnde Tantali talenta abierunt in prouerbium. Primò fortunatus fuit: deinde, cùm Deorum ſecreta hominibus prodidiſſet, detruſus fuit ad inferos. 2. amorum Eleg. 2.

Quærit aquas in aquis, & poma fugacia captat
Tantalus: hoc illi garrula lingua dedit.

Porrò Tantali fabulam paucis explicat, inquiens;

Nec bibit inter aquas, nec poma natantia carpit
Tantalus infelix quem ſua vota premunt.
Diuitis hæc magni facies erit, omnia latè
Qui tenet, & ſicco concoquit ore famem.

Hujus genus, &c. In ſimilem, inquit, parentis calamitatem incidi. Quemadmodum ab initio pater felix erat Tantalus, ita ego beata. Iam ego miſera ſicut & ille. Quẽ in Cratylo ſcribit Plato dictũ quaſi

ταλαντατατον, hoc eſt, infeliciſſimum. Huius ſupplicia adeò grauia, vt prouerbio locum fecerint Tantali ſupplicia, & Tantali lapis.

Latonæ, &c. Hæc Cæi Titanis filia, Apollinis & Dianæ mater, à parente Titanis appellata, vt à matris nomine Apollo Latoïdes, & Diana Latois. Vnde Niobe apud Ouid. Metamor. 6.

Quódque modò audetis natam Titanida Cæo
Latonam præferre mihi? cui Tantalus autor,
Cui licuit ſoli ſuperorum tangere menſas.

Atqui contra ſententiam Ouidij Diodorus Siculus lib. 6. dicit Phœbes & Saturni filiam.

Aliam naturam, &c. Nioben præ nimio dolore in ſaxum vel marmor conuerſam aiunt, illud innuentes, maximo dolore eam diriguiſſe. Ouidius in Metamorph.

Diriguitque malis, nullos mouet aura capillos.
Quæque ſuperba parens, ſaxo per corpus oborto,
Nunc quoq; Mygdonia flebilis aſtat humo.

A Statio in ſyluis Sipyleia mater appellatur, quoniam facta ſaxea, turbine venti,

In Siphylis rapta eſt, vbi fixa cacumine montis
Liquitur, & lachrymis etiam nunc marmora manant.

Senſus vitæque expers, &c. Fabula Niobes hoc habet verum: Niobe fingitur ex homine conuerſa in lapidem, quoniam imaginem lapideam ſupra natorum ſuorum ſepulchra poſuerat. Quod Palæphatus ſe vidiſſe ſcribit.

Ethopœiarum exempla: primi argumentum tale eſt.

Gerhardus Nouiomagus. Quænam verba Gerhardus Nouiomagus ex Lipothymia ad ſeſe rediens olim potuiſſet dicere, cuius Vittema-

Vittembergam profecturi caput latrones securi diffiderant, ipsum apud Brunonis vicum humi stratum spoliauerant, & fugitiui mortuum credentes in sylua reliquerant.

Vetus illud dictum, Nemini fidendum esse, nisi cum quo priùs modium salis absumpseris, esse verissimum experior: quos fidos itineris comites arbitrabar, ij crudelissimi siccarij iugulum mihi petierunt: multisque vulneribus inflictis, syntecticum reliquerunt, qui ab ineunte ætate bonis literis ac virtutibus inuigilando persuasum habebam, studiosis hominibus tutam vbique profectionem patere. Credebam Horatio, qui scripserat, integros vitæ scelerisque puros, non egere Mauri iaculis nec arcu, siue per Syrtes, siue per inhospitalem Caucasum iter essent facturi. At ego, licet non apud Scythes ἀνθρωποφάγους versari videbar, sed apud homines (quos à Germana charitate non alienos sperabam fore) Germanos: tamen longè prudentiùs fecissem, si nostri (quo friget omnis charitas) seculi tam impunitam peccandi licentiam ante oculos mihi posuissem, nec solus neque inermis profectionem hanc instituissem. Iam secura nimis imprudentia mihi nocuit, qui stratus humi sanguine meo terram hanc intingo, herbásque coloro. Nunc maximo periculo meo cautior factus tandem disco nunquã tutam esse fidem, vbiq; rapto viui, non hospitẽ ab hospite tutũ, nec generum à genero. Sed quid ploro? Quin libenter ego, quam delicta fortasse mea promeruerunt, calamitatem patior, æquioréque animo iniurias fero. Sed vtinam caput illæsum & integrum sit, vt bonarum disciplinarum capax à rationis amussi nunquam deliret. Vtinam in hoc casu Cœneus ille Porrœbus fuissem, & hoc mihi donatum, vt nullo ferro sauciari potuissem. Eheu quàm plagã profundam, quã vulnus altũ sentio, quod

Exordium à præsenti.

pacis

pacis semper amans ego præter meritum accepi, & ab illis, quos beneficio prosequebar, quos amicos atque fidos incognitarum mihi viarum duces amplexabar, pro quorum incolumitate, incolumis ipse, hoc corpusculum amittere non detrectabam, corúmque inopiam mea qualicunquè rerum copia subleuare (si modò postulassent,) minimè grauatus fuissem. Id quod è bonarum literarum studio semper addidici facere, nec ego vnquam pecuniæ seruus, congestis vndique saccis indormire solitus, neque tanquam sacris parcere, quæ tortum digna sequi potiùs quàm ducere funem. Sed ô perfidam pecuniam, & sacram auri famem, quid non mortalia pectora cogis? ô mores! ô tempora!

Pauca licet portes argenti vascula puri,
Nocte iter ingressus, gladium, contúmq; timebis,
Et motæ ad lunam trepidabis arundinis vmbram.
Vt jugulent homines, surgunt de nocte latrones.

Hos etiam de media luce surgere, testimonio fuerit calamitas mea: quę & euidenti est argumento, quàm fragilis, & quantis vita nostra periculis sit obnoxia. Omnis mea, qua valde gloriosus jam pridem effulgebam, dignitas, hic ad nihilum ferè jacet redacta. Gloria mea quasi flos agri propemodum demissus flaccescit. Quid ergo sumus, aut quidnam victuri gignimur, ordo quis datus, aut metæ quàm mollis flexus? Deum immortalem, quot periculorum genera vitæ nostræ indies insidiantur! Quot accidunt casus, venena, naufragia, cædes, pestes! Alius acini granum glutiens præfocatus, interijt. Fuit quẽ potus cum lacte pilus strangularit. Fuit, cui stiria gelu durata, delapsa tecto, subitum attulit exitium. O lubricas igitur res mortalium, & hominem verè bullam!

A præterito O nimiam hominum teterrimorũ crudelitatem!

O me-

O meam insignem imprudentiam, atque securitatem! qui omnia prospera atque tuta mihi persuaseram, in hęc tanta mala incidi, hîc vulneribus confectus, atque pulueribus obsitus jaceo, cujus amici gloria magna, parentes honore summo claruerunt. Hîc miserabiliter jaceo, qui jam olim in Gymnasio Louaniensi clarum nomen atque decus, laborum meorum & virtutis beneficio, consequutus fueram, celebris poëta, celebrior orator, celeberrimus Theologus salutatus. Hîc flebiliter jaceo, quem Episcopus Trajectensis Dominus Philippus, nobilissimo Burgundiorum sanguine procreatus maximis honoribus adfecit, tot muneribus opimis, tot sacerdotijs pinguibus exornare nunquam intermisit; qui tot heroes atque principes amicos bonarum literarum cultu, vitæque sanctimonia mihi deuinxeram, vt cœlum citiùs ruere, quàm in hanc fatalem ærumnam me putauerim iri pręcipitatum. Sed quorsum ita mihi? O res humanas variabiles! ô vanitatem rerum, & inconstantiam!

Sed quid istorum recordor, quæ magis refricant memorata, quàm dolorem minuunt? Vnum restabit, vt supplex ad asylum Dei Opt. Max. confugiam. Hic est vnica salutis arx, ipsum orabo, huic supplicabo, huic peccata mea confitebor, atque precabor, vt me liberet ex hoc tanto malo consolator optimus. Cujus diuina prouidentia ad nostri emendationem atque salutem omnia fieri permittit. Ille Pharaonem, ille alios indurauit, & ad affligendum sibi dilectum populum sępius instigauit. Ille rursus Tyrannũ fluctibus obruit, & ab omnibus miserijs insontem gregem eripuit: in hoc forte apparere, in hunc vnũ spem erigere, pręsentissimũ ærumnarum cunctarũ remedium est. Quo posthabito, rebus in humanis mentem *A futuro.*

occu-

occupatam habere, magis erit dolorẽ augere, quàm mitigare, aut omnino tollere.

ALIVD EXEMPLVM.

Continens quæ verba Hercules Eurystheo sibi imperante potuisset facere.

A præsenti. MVlti sunt infortunati, sed nemo magis, quàm ego sum infelix: qui miser, quarta natus luna, calamitates varias & plurima mala patior.

A præterito. Non sufficiunt, quæ retrò actis annis animo fortissimo tuli, quæ nouerca Iuno mihi præparauit. Hæc serpentes immisit, quæ me puerum in cunis occiderent: mox Eurysthea stimulis nouercalibus impulit, vt, in varia periculorum genera me protrudens, è medio tolleret. Varijs igitur tempestatibus ego iactatus, fœdantem peregrino templa cruore Busyrin domui: Et

Solus Amazonio cinctus Stymphalides arcu,
Non cadere Antæo, non crescere profuit hydræ,
Non ceruam volucres eripuere pedes, &c.

A futuro. Sed quis finis, quis modus Eurystheu, furoris atq; tyrannidis tuæ futurus? Quin parcis ætate cõfecto? Manlianæ atque Phalaridis imperia longè tuis humaniora. Tu quam, Lycha, vestem à Deianira missam huc pertulisti, nimirum Iunoni gratam, mihi perniciosam futuram, imbutum veneno Lærneo munus est, vnde nouam pestem profluxuram video, cui nec virtute poterit resisti, nec telis neque armis, sed pulmonibus errabit ignis edax imis, & per omnes pascetur artus. Vide Ouid. 9. Metamor. Et Claudianum in præfatione libri secundi de raptu Proserpinę. Virgilium Æneid. 8.

Tertium

Tertium exemplum, Continens qualia verba diues ad inopiam redactus, posset facere.

MVlta mihi in vnum locum confluunt incommoda, quæ meum pectus pulsant, simul multiplex ærumnam exercitam habet paupertas. Vbi spes meas collocem, non habeo. Nunc tandem experior infelix, Omnes modis omnibus qui pauperes sunt, miseros viuere. Quid enim? me hercule, miser est homo, qui ipse sibi quod edat, cogitur quærere, & idipsum ægrè inuenit: longè miserior qui & ipse quærit, & nihil inuenit: omnium miserrimus, qui cum ipse cupiat, quod edat non habet. Huius farinæ sum ego miser, qui Crœso iamdudum felicior habitus, iam autem Codro pauperior, atque Leberide nudior, non possideo vbi pedem ponam. Etenim omnia vel hostis abstulit, vel incendium absumpsit. *Exordium ex Plauto sumptum. A præsenti.*

Florentissimo iampridem mihi diuina quasi virgula suppetebant omnia. Et diuitiarum copia fretus, omnia vel facere, vel dicere audebã vt reipsa fontes argenti locutus animaduertisses. Mala etiam laudi dabantur, cùm felicibus sint & trimestres liberi, stultitiamque patiantur opes. Proinde mihi Suffenus eram, qui oppidò fortunatus plurimos habebam, qui mihi adhærescebant fautores. *A præterito*

Donec eram fœlix, multos speculabar amicos:
Tempora cùm modò sint nubila, solus ero.
Nullus ad amissas ibit amicus opes.

Etenim pauperem modò me factum nemo consolatur, nemo fert suppetias. Qui iam pridem aderant non vocati, iam rogati fugiunt, & qui fideles amici visi, eos calamitas mea falsos coarguit. Erant enim, (vt prouerbio dicitur) αὐτολήκυθος. Verum nimis

mis est, quod ait Ouid. 2. de Ponto.

Turpe quidem dictu; sed si modò vera fatemur,
Vulgus amicitias vtilitate probat.

Iuuen. Satyr. 3.

Quantum quisque sua nummorum seruat in arca,
Tantum habet & fidei.

O me miserum! Cum non sit omnis hominis, sed tantùm sapientis, paupertatem ferre, juxta illud Menandri: πενιαν φερειν ου παντος, αλλ᾽ ανδρος σοφου: per inopiam mentis inops factus, tanta mala diutius tolerare non potero. Inter duo mala igitur pendés, quod leuius videbitur, eligam. Longè melius arbitratus fore, vt mihi mortem consciscam, quàm in paupertate viuam, aut ad turpe compendium me compellat inopia. Quare, quod Theognis Cyrno consilium dedit amplectar:

In mare fluctiuagum, ne me premat aspera egestas,
Precipitabo, altis desiliamque jugis.

Quid? Mors vltima linea rerum, quæ nihil sentit. Quod autem nihil sentit, nihil ad me, &c. Vide Gel. lib. 2. cap. 8.

Quartum exemplum, Continens qualia verba dixerit Hecuba post excidium Trojanum.

Fuit autem Hecuba, Cysei Regis Thraciæ filia: vnde Cyseis vocatur. Virgil. in 7. Cyseis prægnans tędas enixa jugales.

A præsenti. FOrtunam Euripum, siue æstuarium, non injuria vocatam, reipsa jam infelix experior, quæ statu beatissimo gloriabar, Regis filia, Regis vxor, pulcherrimorum, atque fortissimorum heroum mater, jam in tantas, quantæ ne quidem excogitari, nedum exprimi poterunt, calamitates incidi. Fortuna me sublimiùs erexit, vt illisura grauiore casu præcipitem

daret

daret. Vtinam in humili aut obscuro loco nata, aut crudelissimi Scyronis filia fuisse: sic æquiore animo, quæ patior, ferrem. Promeritam enim genitoris pœnam in me quoque deriuatam arbitrarer.

Sed in fatis esse video, vt eius generis, in quod ascita sum, discrimina subeam, ejusque malorum particeps fiam. Socer Deos iratos habuit, Glos monstris marinis exposita. Maritus occisus à Pyrrho, Filius fortissimus ab Achille O me miseram, quid Polydorum, quid Parin, quid Troilum, quid Helenum, quid dulcissimam filiam Polixenam ad Achillis sepulchrum jugulatam commemorem? O me infelicem! Vtinam nunquam viro nupsissem, nec in magnam calamitatem tot liberos peperissem. *A præterito.*

Sed quid lamentor? Multo consultius fuerit Deos precari, vt in aliquod sensu carens, aut in rationis expers animalculum me transforment. Quamuis ærumnarum miserti Dij me exaudierint, & in canem mutare decreuerint: tamen ego quod humana voce non potero, id latratibus assiduis deplorare non sum cessatura. *A futuro.*

Quintum exemplum, Continens quæ verba Taurorum cornibus alliganda, protulerit Antiope.

Quæ fuit Nyctei in Lesbo Regis filia, vnde Nycteis appellatur, vxor Lyci Thebanorum Regis. Peperit ex Ioue Zethum & Amphionem. Varias ærumnas experta: A Circe in montem abducta, vt Taurorum cornibus ardentes tædas habentibus suspensa interficeretur. *Antiope.*

Persius Satyra prima:

Antiope ærumnis cor luctificabile fulta.

Quæ-

A præsenti. QVænam in terris fœmina poterit viuere, quæ tãtis malis iactetur, quantis inpræsentiarum ego? cuius luctus miserabili prouerbio locum facit. Omnium beatissimam me fore putabam, quæ Regina duos Iouis Optimi Maximi filios peperissem, alterum à Diana dilectum, venationibus illustrem, alterum artis Apollineæ peritissimum, qui non solùm Deos atque homines, sed etiam feras, & saxa testudinis cantu permouere potest. Quæ duo charissima pignora iam non ampliùs videre, nec amplecti datur; sed heu mihi genere mortis teterrimo iam dilaceranda, cogor relinquere.

A præterito. Vtinam ego nunquam fuissem in hanc lucem edita. Quid mihi profuit Regis filiam, quid Regis vxorem, quid ab ipso Ioue grauidam fuisse? Quorum omnium quo maior gloria prætulsit, tanto casus grauior, & acerbior mihi modò calamitas insurgit. O fors fortuna, vt nunquam perpetuò es bona. O quàm potens, quàm variabilis! Tantum iuris atrox, quæ tibi vendicas.

A futuro. Cæterùm quid prodest fletibus indulgere? Quin potiùs ad deorum auxilia confugio, supplicìter oratura, vt oppressæ subueniant finemque malorum faciant. Sed qui propiores estis vicini, succurrite. O populares auxiliamini, & ærumnas meas commiserescentes, ab hisce crudelissimæ Circes vinculis semimortuam eripite.

Sextum exemplum, Continens quæ verba Andromache captiua patrio solo euerso, & marito occiso, potuisset dicere.

Erat autem Andromache vxor Hectoris, & Ætionis filia, Regis Thebarum in Cicilia. Vnde Ouidius in

in tertio de arte ait:

————nunquam
Thebais Hector nupta resedit equo.
Homerus Iliad. 6.
Ἀνδρομάχη θυγάτηρ μεγαλήτορος Ἠετίωνος.
Filia magnanimi fuit Andromache Aetionis.

O me miseram! quę diuitijs & honore sydera iampridem adibam, nunc maximas in ærumnas præcipitata sum. Omne mihi gaudium, omnis voluptas, omnis denique vitæ iucunditas est erepta. Solus me dolor assiduus excruciat, continuus mœror exhaurit, perpetuæ lachrymæ consumunt, enecor deflendo fortissimum, meique amantissimum Hectorem maritum, extinguor lugendo filium dulcissimum, quem pater ipse Scamandrium, alij maluerunt Astyanacta, quòd vrbem tutaretur, vocare. Quibus occisis omnem spem amisi, vt orbatæ iam nihil supersit nisi suspendio arbor deligenda. *A præsenti.*

Fatalis quædam necessitas incumbit mihi, & adamantina ærumnarum catena traxit, vt in ipsissimam malorum lernam inciderem. Quippe vt modò Troiam Græci, sic olim Achilles patriam Thebas euertit, patrem Aetiona sustulit, septemque vno die fratres interemit, & pretio matrem redemptam, ante paternas ædes interfecit: vbi pater olim ac fratres beati regnarunt, ibi nunc ingens solitudo, fruticeta, pecorumque sunt pascua, & Troia iam in cineres conuersa, cum marito filius occisus, vt nihil solatij restet vel apud amicos, vel adfines. Quò igitur infelix me conferam? quò locorum abducar captiua? O vtinam, quo die me parens enixa fuit, aliquis turbo rapuisset, aut tellus ima dehiscens ad vmbras me pallentes adegisset. *A præterito.*

Sed cur me luctu macero? cur non potiùs ad victo- *A futuro.*

ris pedes prouoluor? enixè rogatura,ne in miseram nimiùm ſęuiat tot alioqui malis oppreſſam. Ah quàm vereor,ne victoria forſitan inſoleſcens ille mihi grauiter ſit inſultatur⁹, vt mors potiùs, quàm vita, ſit exoptanda.

Idem argumentum Sophiſta Libanius tractauit, ab Eraſmo Roterodamo Latinum factum: cujus verba non piguit aſcribere.

Septimum exemplum, quæ dixerit Andromache, interfecto Hectore.

DECLARATIO.

Andromache. EVenit, quod timebam, & verba mea deſpiciens Hector, ad optima hortatam eſſe cognouit. Admonueram vt ſibi parceret: ille verò contrà, ſuam ſalutem vilem habuit: ergo extinctus eſt, non meis prô Dij, in manibus, verùm ab Achille. Quòd ille occubuit, hoc eſt interjiſſe Priamum, Hecubam, fratres, hunc ipſum puellum, me, ciuitatem omnem. Ille tuebatur Ilium. A quo igitur poſthac ſeruabitur? Intereunt, occiderunt omnia, facta ſum mulierum infeliciſſima. Quanta me felicitate, cuius guſtũ modò dederat fortuna, ſpoliauit? Erant mihi in regijs pater ac mater, tum fratrum chorus, nitidaq; ac lauta omnia. Accedebat ad hæc aliud maximũ omnium, conjunx Hector, bellator inſignis, ſpectabar, beata dicebar. Et ſi quis adiens me Andromachen appellabat, cognominis vice adjiciebat, Imperatoris, victoris fortunatam. Oportebat igitur in eadem fortuna pariter conſeneſcere. At non paſſus eſt ſęuus iſte Achilles, quem quidem in meum exitium produxit Thetis; patrem mihi ademit, trucidauit fratres, ſeruitutẽ matri injecit: deinde reſtituta eſt, ac ne ea quidem

quidem superest. Et hæc grauia quidem, verùm tu tolerabiles reddebas ærumnas, Hector, atque vnus præstabas omnia, & quibus eram orbata, ea rebar adesse per te: sed occisus es, accepisti vulnus: nos rapimur, instant tristia, impendet periculum, imminet incendium. Videre mihi videor Trojanos cædi, vxores per vim indignè tractari, liberos trahi, videre ferrum, videre flammam. Aperta est hostibus Troja, te haud ampliùs pro portis propugnante. Ah puer, fortè prehensum te quispiam hostium ad turrim adiget. Strenuus erat pater, à te pœnas repetant Greci. Me forsitan occidet alia vis. Atq; in hoc quidem fortunatæ erimus. At non continget, seruitus me manet & famulatus, plagę, & in extremum vsque æui lachrymæ. Haud etiam scio an visura sim terram, vnde nobis hostis iste aduenit, Mox etiam, quod acerbissimum est, concubitum cogar pati eius, qui interemit Hectorem.

Octauum exemplum: quæ dixerit Medea, suos mactatura filios. Medea.

Declamatio Libanij sophistæ, Erasmo interprete.

FVit & mihi mea ars auxilio, vt accepta contumelia, non tantùm angerer, sed pœnas sumerem. Non ampliùs rex Iason, non ampliùs Corinthiorum potitur. Omnes opes subuertit coronę, omnia velum perdidit, omnia conflagrarunt incendio. Et accedit ad calamitatis cumulũ dementiæ genus, quod illi de me nihil etiam subolet. Quid igitur? Sufficere hæc putabimus, ac præterea nihil requiremus? Minimè gentium, imò superest alia vindicandi ratio superiore atrocior, nihil egens veneficijs, aut arte

clancularia, verùm animo præsenti, virilique, & dextera, quæ facinus nullum refugiat: Sunt liberi mortalium omnium impijssimo, & vocatur pater. Hoc è filijs solatium vnà cum ipsa appellatione, illi adimamus. Haud quaquam me sinit, quæ iusta sunt, expendere meorum malorum tum multitudo, tum magnitudo. Sed rationem ineunti mihi, pro quibus factis quem fructum receperim, omnia ad pœnam minora videntur. Aeta mihi pater erat, isque Scytharum rex: tum virginitas & fama egregia, ac multi inter finitimos proci: denique spes præsentibus bonis potiores. Appulit scelestus ille, neq; Deos metuens, neque homines reuerens: atque erat omnibus malis circumuallatus, & necesse habebat inuincibilia vincere, tauros ignem efflantes, armatam aciem è terra prosilientem, draconem peruigilem. Ac dignus quidem erat, qui in his omnibus vinceretur, vt isto cadente victoria penes patrem meum esset potius, quàm Æetæ regnum ludibrio haberet vnius nauigij dominus. At ego quicquid est proditorum scelere præcurrens, quicquid amentium stultitia superans, familiares pro hostibus, hostes familiarium loco habui, & contra patriam ab alienigenis stabam. Porrò artem opposui naturæ ferarum, extinctus est ignis, tauri iugum duxerunt, cessit aratro solum longè durissimum, sopitus apparuit draco, id quod antea nunquam. Manu tenebam adhuc trementem Iasonem. Ego porrò super hæc omnia nauem conscendi, multis magnisque persuasa pollicitationibus, sacramentis, meis ipsius beneficijs. Accepit & beneuolentiæ meæ argumentum, & Iolcus, vbi rex Pelias inimicus senex, ab jis, quas genuerat, discerptus est iuuentutis spe, vltrò se fraudi tradens. Et huiusmodi quidem mea in Iasonem partim domi, partim in Græcia beneficia extiterunt: Gratia verò cuiusmodi? Corinthum vidit, &

Creontis

Creontis imperium, ac de Glauce audiuit Cæterùm nulla habita ratione eorum, quæ feceram, vxorem duxit, cùm ex me liberos haberet, me viua vidit nuptias, atque omnia exciderunt animo, præque imperij cupiditate mea merita neglecta sunt. Atqui ne ista quidem sufficiebant: insuper expulsa sum, contumelia affecta sum, minis onerata sum: hæc quidem iustam indignandi causam præbuerunt, artem verò effugij tantùm gratia tenebam, & hactenus suffecit. Incedamus iam, & per aliqua, quáque licet eamus. Feri Medea filios, macta filios Iasonis viri scelerati, impij patris, hospitis mali. Ne quid te rerum omnium reuocet, non natura, non gestatio, non partus recordatio, non nutricatio, non vox, non forma: plectator Iason in filijs: hi verò hostium nomine plagam recipiant: non eripiant eos cognati Glaucæ, neque iram in illos euomant. Atrox quidem facinus, sed ad prius illud consequens. Contra naturam impiè agemus? At istud olim ausæ sumus. Fratris cædes ad liberorum cædem deducit. Eiusdem est & hoc animi, eiusdem dextræ. Obsecro, filij, sub ensem venite, hic in vos per me adigendus est. Enimuerò si probus ille fuisset, nihil horũ pateremini. Et quàm elegans forma, quàm bona figura corporum, sed patris imaginẽ referunt: id facit vt occidam lubentiùs. Hi quidem igitur mox iacebunt. Ego verò è sublimi medióque aëre scelestum aspiciam. Atque ille gemens & nihil non faciens vociferabitur quidem, me verò nequaquam attinget. Eiusmodi draconum iugo freta vehar, supra Athenarum verò vrbem ingrediens, inde cruciatum spectabo.

POSTREMVM EXEMPLVM, CONTINENS quęnam dixit Cornelia, cùm audisset victum â Cæsare Pompeium. *Vide Plutarchum in vita Pompeij. Item, quæ Cleopatra ad Antonij sepulchrum. Vide Plutarchum in vita Antonij.*

De Descriptione quæ Græcè ἐκφρασις dicta.

CAP. XII.

Descriptionis summa est virtus, inquit Quint. lib. 8. cap. 3. Facillimè enim id accipiunt animi quod agnoscunt.

DEscriptio est oratio expositiua, quæ narratione id quod propositum est, diligenter, velut oculis subjicit.

Describuntur autem:
- Personæ,
- Res,
- Tempora,
- Loci,
- Bruta animalia,
- Plantæ.

Personæ, vt Homerus in Odyssea ad Eurybaten; Latus erat humeris, ore ater, crinéque crispus.

Historici simplici appellatione, Thucydidē intelligit.

Res, vt nauales pedestésque pugnę, quemadmodum Historicus fecit.

Tempora; vt ver, aut æstas, differendo, quòd multi proferant in his se flores.

Loci, vt idem Thucydides portum Thesportarum χειμεριον, id est, hyemalem, quámque teneat formam dixit.

Describentes verò personas à summis ad ima vsq; ire oportebit, id est, à capite ad pedes.

Res verò ab antecedentibus, & eis quæ insunt ipsis, quæque ex ipsis solent prouenire.

Tempora

Tempora verò & loca ex eis, quæ ipsis continentur.

Descriptionum autem alię sunt
- Simplices, vt quæ pedestres vel nauales explicant pugnas.
- Compositæ, vt quas res pariter temporaque conjungunt, veluti Thucydides, qui nocturnam in Sicilia pugnam describit: Simul enim & pugnā quomodo facta sit, & nocte quomodo gerebatur, comprehendit.

Oportet autem describentem dicendi figura vti tenui, & multiplicibus orationem variari schematibus, prorsusque res imitari, quas describit.

Descriptio arcis Alexandriæ.

Arces in vrbibus ad publicum præsidium atque munimenta sunt constitutæ, veluti vertices vrbium, hostiumque arctrices, firmanturque non magis ipsæ vrbibus, quàm ipsas vrbes tuentur. Atheniensium autem arcem media Athenarum complectitur regio. Cæterùm Alexander suæ vrbi, quæ ab illo cognomentum accepit, arcem construxit, quā justi' Acropolin appellare licet, quòd in vrbis extremo & excelso posita sit, quàm illam, qua multùm Athenienses gloriantur. Hæc autem sicuti se habet, ita oratione quoq; prosequemur. Cliuus quidē medio è solo extollitur, ingenti in sublimi spatio se proferens: hunc arcē vocant: propter vtraq; hęc & ꝙ hostes arceat, & quòd sit in vrbis arce, id est summo locata. Viæ ad ipsam ducunt duæ, sed dissimiles: hac enim via est, illac verò patet ingressus; mutatisq; proinde nominibus, id ipsū quod sunt, vocantur: nam pedibus hac ire licet, capaxq; curruum est via. Illi verò, quę curribus

inuia est, additæ sunt scalæ, gradusq; supra gradum ex inferiori in sublime deducens, neq; prius, quàm centenarium expleuerint numerũ, desinentes : hic enim absolutus numerus scalarum terminus est. Vestibulum dehinc gradus excipit, cancellis mediocribus circumseptum, quatuorq; sublimes, & maximæ columnæ quæ vias omnes ad vnum deducunt ingressum. Columnis autem domus quædam est imposita, multas mediocres ostentans columnas, quæ vario colore conspicuæ eximium præbent loco ornatum. Tectum autem diætæ in rotunditatem circumactum, ingentem multiplicemq; imaginem complectitur rerum. Introeunti autem arcem, locus offertur, quatuor eisdem æquis lateribus diuisus, proinde tota quoque ædificij figura efficitur quadrata. Aula in medio est, columnis vndique suffulta : eam porticus excipiunt, & eæ quoque æqualibus distinctæ columnis, ita in medio dispositis, vt neutrã in partẽ sint nihil quicquã deflexæ. Vnaquæque autem porticus ad transuersam alteram finitur, & duplex est columna ad vtramque porticum diuisa, vt illac quidem desinat, hac verò rursum incipiat. Addita autem porticibus introrsum armaria, quibus libri reconduntur, eáque semper, si cui vacet, aut libeat legere aliquid, patent, totámque velut vrbem ad philosophiæ cultum adhortantur. Alia item loca sunt, ad venerationem Deorum vetustorum instituta. Tectum porticuum auro distinctum, vertices columnarum ære fabricati, auroque supernè inclusi. Neque verò aulæ simplex ornatus est, verùm alius atque alius : quorum hic quidem Persei continet certamina, ille autem aliud. Media autem arce columna immensa altitudine se profert, quæ locum ipsum facit illustrem : haud enim in promptu quis, quo progrediatur, habet, nisi indicem viarũ hanc subinde respectet columnã. Quin & arcẽ ipsam

Alexandrina bibliotheca omnibus semper patens.

ipsam terra marique conspicuam præstat. In vertice principia rerum primaq; elementa sunt expressa. Prius autem quàm media transeatur, ædificiū est quoddam pluribus ostijs patens, quorum cuique à Deorum vetustorum aliquo est inditum nomen. Duæ dehinc pyramides lapideæ positæ, & fons profluens, Pisistratarum fonte haud paulo melior. Mirandū etiam id quoque spectaculum, eo quòd eorum, qui fabricati sunt arcem, velut vno tanto operi non sufficiente, numerum nomináque comprehendit, duodecimque pariter in ipso arcis fastigio conspiciuntur artifices. Descendenti autē ab arce, planus offertur locus studio adsimilis, idque ipsum loci est nomen. Alia item parte alius quoq; ad similia accommodus, verùm illi & planitie, & magnitudine impar. Cæterùm præstantior huius artis forma, & ornatus, pulchritudoque maior est quàm vt paucis narrari possit. Quòd si quid prætermisimus, admiratione rerum in se rapientium animum, est effectum. Sed & quæ pro magnitudine explicari non poterant, ea relinquere satius est visum.

Scholia.

Descriptio est oratio, colligens & repræsentans oculis quod demonstrat, vt ait Priscianus. Idem refert, quosdam non posuisse descriptionem in præexercitamentis, quòd præoccupata sit & in fabula, & in narratione, in quibus etiam describuntur personę, loca, tempora, res. Sed quoniam eloquentissimi viri eandem, vt ad ingenia exercenda commodissimam, tradiderunt inter progymnasmata, seorsimque tractandam prodiderunt, non incongruum est eos imitari. Erasmus secundo Copiæ vocat ἐνέργειαν, cum vel amplificandi, vel ornandi, vel delectandi gratia rem

Descriptio est oratio, qua tota rerum, de quibus agitur, imago quodammodo verbis depingitur, ex Quint. lib. 8. cap. 3.

rem non simpliciter exponimus, sed, seu coloribus expressam, in tabula spectandam proponimus, vt nos depinxisse non narrasse, lector spectasse, non legisse videatur. Id fiet, si priùs ipsi totam rei naturam, omnésque circumstantias, ac veluti faciem animo lustremus: deinde ita verbis, ac figuris idoneis effingimus, vt quàm maximè reddatur euidens, perspicuáque lectori.

Ea constat descriptione { Personarum, Locorum, Temporum, Rerum. }

Oratio expositiua, &c. Sic reddidit Cataneus. Aphthonius enim vocat, λογον διηγηματικον, à διηγεομαι, quod narro est, vel expono, vnde & διηγησις.

Personæ describuntur, &c. Personæ descriptionem, προσωπογραφιαν appellant: fit cùm depingimus personam amantis, luxuriosi, auari, voracis, temulenti, somniculosi, inuidi, sycophantæ, parasiti, lenonis, garruli, aut gloriosi ostentatoris: vt si velis non diuitem, sed pecuniarum ostentatorem describere; Iste, inquies, qui se dici diuitem putat esse præclarum, primùm nunc videte quo vultu nos intueatur: nónne vobis videatur dicere; Darem, si molesti non essetis. Cùm verò sinistrâ mentũ subleuat, existimat se gemmæ nitore, aut auri splendore aspectus omnium perstringere. Cùm puerum respicit, alio nomine appellat, deinde alio atque alio. Heus tu inquit, veni Sannio, ne quid isti barbari perturbent; vt ignoti, qui audiunt, vnum putent eligi è multis, &c. Vide Ciceronis notationem ad Herennium quarto. A nonnullis dicitur εικων imago, effigies.

Virg. in 1. Virginis os, habitúmq; gerens, & virginis arma

Spar-

Spartanæ, vel qualis equos Threissa fatigat.
Harpalice, volucrémque fuga præuertitur Hebrum.
Namque humeris, de more, habilem suspenderat arcum
Venatrix, dederatque comam diffundere ventis,
Nuda genu, nodoque sinus collecta fluenteis.

Latus erat humeris, &c. Verba sunt Vlyssis ad Penelopen, Odyss. 19. Ille se Cretensem esse simulabat. Interrogatus igitur à Penelope de Vlysse, habitum ejus describit, & amicos, in quorum numero Euribaten præconen fuisse recenset.

Qui γυρὸς ἐν ὤμοισι, μελανόχροος, οὐλοκάρηνος.
Rotundus humeris, nigricolor, & crispus crine.
Aphthonius habet γυρὸς ἦν ὤμοισι, μελάγχροος, &c.

Describuntur res, &c. Cùm videlicet id quod sit, aut factum est, non summatim ac tenuiter exponimus, sed omnibus fucatum coloribus ob oculos ponimus, vt auditorem, siue lectorem jam extra se positum, velut in theatrum auocet. Quam ab effingenda rerum imagine, ὑποτύπωσιν Grçci vocant, etiamsi vocabulum hoc commune est, quoties aliquid oculis subjicitur, veluti si quis expugnatam ciuitatem dicat, cuncta nimirum in summa complectitur, quæcunq; talis fortuna recipit, vtar enim Quintiliani verbis. Vt si aperias hęc, quæ verbo vno inclusa erant, apparebunt effusæ per domos ac templa flammæ, & ruentium tectorum fragor, & ex diuersis clamoribus vnus quidam sonus, aliorum fuga incerta, alij in extremo complexu suorum cohærentes, & infantium, fœminarúmque ploratus, maléque vsque in illum diem seruati fato senes. Tum illa prophanorum, sacrorúmque direptio, efferentium pr̨edas, repetentiúmque discursus, & acti ante suum quisq; prædonem catenati, & conata retinere infantē suum mater, & sicubi majus lucrū est, pugna inter victores. Licet enim hæc

hæc omnia complectatur euersio, minus est tamen totum dicere, quàm omnia. Vide Erasm. 2. Copiæ.

Nauales, &c. Vt apud Actium Epiri oppidum, & promontorium, vbi Cæsar Augustus nauali prælio vicit Antonium: & naualis pugna D. Quintij Romani, & Democratis Tarentini, apud Liuium lib. 6. secundi belli Punici.

Pedestres pugnæ, &c. Vt pugna Annibalis & L. Sempronij, apud Liuium 1. belli Punici. Apud eundem libro secundo, Varronis & Annibalis ad Cannas. Ibidem Annibalis & C. Flaminij ad Thrasymenum lacum. Item equestris pugna Iubellij Taureæ, & Claudij Aselli apud Liuium lib. 3. eiusdem belli. Vide Erasm. in prouerbio: Cantherius in fossa.

Historicus, &c. ὁ συγγραφεὺς per excellentiam intelligit Thucydidem.

Ver æstas, &c. Verni temporis descriptionem habet Horatius Odarum 5. Od. 7. Diffugêre niues, &c. Porrò temporis descriptionem χρονογραφίαν appellāt. Vnde non rarò sumitur narrationis initium. Nonnunquam delectandi duntaxat gratia adhibetur, veluti quoties Poëtæ diem, noctem, auroram, aut crepusculum exprimunt. Sæpius amplificandi causa assumitur. Virg. 4. Æneidos.

Nox erat, & placidum carpebant fessa soporem
Corpora per terras, syluęque & sæua quierant
Æquora, cum medio voluuntur sidera lapsu,
Cùm tacet omnis ager, pecudes, pictæq; volucres,
Quæq; lacus latè liquidos, quæque aspera dumis
Rura tenent, somno positæ sub nocte silenti
Lenibant curas, & corda oblita laborum.

Loci, &c. Huius generis est, quoties tota loci facies, veluti spectanda depingitur, vt vrbis, montis, regionis, fluminis, portus, villæ, hortorum, amphitheatri, fontis, specus, templi, luci. Quæ si veræ

sint,

ſint, τοπογραφίας appellari volunt, ſin ſictæ, τοποθεσίας, vt ait Eraſmus, 2. Copiæ.

Theſprotarum, &c. Thucydides libro primo belli Peloponneſiaci, Centum, inquit, quinquaginta naues veliſicantes Leucade tendunt in Chimeron, quod eſt oræ Theſprotidis. Eſt autem portus, & ſuper eum vrbs à mari diſtans, in paluſtribus Theſprotidos ſita, nomine Ephyre, iuxta hanc exit in mare palus, Acheruſia cognomen nacta à flumine Acheronte : quem excipit ſinus Theſprotius, ex Maſſide profluentem. Oraculis autem fuit Alexander admonitus vt caueret Acheruſiam : hinc in Italiam conceſſerat. Meminit huius rei Liu. lib. 8. ab Vrbe condita. *Intelligit de Alexandro Rege Epeiri.*

A ſummis ad ima, &c. Vt ſi dicas : Totus animo & corpore monſtrum eſt, nam quamcunque vel animi vel corporis partem contempleris, monſtrum reperies : ingenium excute, prodigium inuenies : mores expende, vitam ſcrutare, omnia monſtroſa comperies : oculos, os, vultum, totam denique corporis figuram inſpice, quid aliud quàm beſtiam præ ſe ferunt ? Linguam & vocem belluinam illam obſerua, portentum dices : pectus, ventrem, pedes conſidera, quid aliud quàm beſtiam pronuntiabis ? Hîc ſi quis velit in ſingulis veluti depingendis immorari, ſatis apparet, quantum vbertatis ſit acceſſurum orationi, vt Eraſm. 2. Copiæ.

Res ab antecedentibus, &c. Vt ſi Carthaginem expugnatam velis deſcribere, proferas omnia quæ præcesſerunt, deinde omnia, quæ in expugnatione contigerunt, poſtremò quæ ſubſecuta fuerunt. Hanc deſcriptionis ſpeciem nonnulli vocant, ὑποτύπωσιν, ab effingenda rerum imagine.

Noſtrorum in Sicilia pugnam, &c. Thucydides lib. 7. belli Peloponneſiaci.

Quomodo gerebatur, &c. Ancipiti ſcilicet prælio.

Noctu

Noctu quidem fulgebat Luna, sed bellatores ita se inuicem conspiciebant, vt conspici ad lunam licet. Speciem corporis cernebant, familiarem ab alieno non discernebant. Et Pompeius cum Mithridate pugnaturus tempus elegit dimicationi nocturnum, ac aciem ita constituit, vt Ponticorum oculos aduersa luna perstringeret, suis autem illustrem & perspicuum præberet hostem, vt ait Iulius Frontinus lib. 2. cap. 1.

Figura tenui, &c. De generibus dicendi Cicero in opere de perfecto Oratore, & quarto ad Herennium. Alij figuras, alij formas, Gellius χαρακτῆρας appellat, & Apthonius χαρακτῆρα ἀνειμένον.

Res imitari, &c. Quemadmodum pictor formas rerum coloribus examussatim depingit, ita oportet eum, qui res descripturus est, excutere virtutes atque naturas earum, circumstantijs expressas.

In exemplum. Descriptio est arcis Alexandriæ, quam Alexander condidit per architectum Dimocratem. Vide Solinum cap. 41. Ammianum Marcellinum lib. vigesimo quarto. Plutarchum in vita Alexandri: et Diodorum Siculum. Notabis multas, secundùm Prolomeum, Alexandrias fuisse. Alia super Tanaim in Scythia: Alia in Asia. Hæc in Aegypto, quæ in orbe prima aut secunda habita. Vide Diodorum Sicul. lib. 2. de Antiquis gestis. Liuium lib. octauo. Qui ait, ab Alexandro Epiri Rege conditam Alexandriam in Aegypto. Exordium autem ductum à conditoris consilio, arcisque commoditate.

Acropolin, &c. Ita vocarunt arcem, quasi summitatem vrbis. Ibi enim solebant arces extrui. Et Græci ἄκρον, summum verticem dicunt.

Cliuus quidam, &c. In locorum regionumque situ describendo, diligenter positionem eorum sequi oportet, & orationem velut per loca circumferre, in

qua

qua vt primùm quodque occurrit, sic aptissimè primùm dicitur, authore Rodolph. Agricola, lib. 1. cap. 32.

Armaria, &c. Alexandri Musæi Strabo meminit. lib. 17.

Persei, &c. Sunt qui intelligunt Philippi Regis filium, de quo sic Liuius lib. Macedonici belli 1. Nec Philippus segniùs apparabat bellũ, filiũ Persea puerũ admodum, datis ex amicorum numero qui ętatẽ eius regerent, cum parte copiarum ad obsidendas angustias, quæ ad Pelagoniam sunt, mittit. Sciathum & Peparethum, haud ignobiles vrbes diruit, &c. Sunt quibus libeat ad Persea, qui Iouis & Danaes filius erat, referre: qui Medusam occîdit, & Andromeden alligatam saxo, liberauit. Propertius lib. 2.

Andromede monstris fuerat deuota marinis.
Hæc eadem Persei nobilis vxor erat.

Cujus gesta Aphthonius vocat ἀθλήματα. Vide apud Ouid. 4. Metamor. Vide prouerbium Erasmi: Gorgonem Perseus aggreditur. Quod dicitur de egregio facinore.

Quod Deorum antiquorum nomina, &c. Sunt autem *Deorũm an-*
juxta quorundam sententiam, Deorum antiquorum *tiquorum*
nomina, Iupiter, Iuno, Neptunus, Minerua, Mars, *nomina.*
Venus, Apollo, Diana, & tot, vt Apollonij recenset interpres, sunt à Gręcis culti: Ζευς, ηρα, ποσειδων, δημητηρ, ερμης, ηφαιςος, απολλων, αρτεμις, εςια, αρης, αφροδιτη, αθηνα.

Pyramides, &c. Elatę in arctum tendentes erant constructæ moles, quarum nonnullæ tam fuerunt altę, vt miraculi loco fuerint. Vide Solin. cap 41.

Pisistratum fonte, &c. Per Pisistratas vel πεισιςρατίδας, intelligit Pisistrati nepotes, vel posteros, hoc est, Athenienses, qui pulcherrimũ fontem habuerũt, nouem fistulis aquã fundentẽ. Vnde ἐννεάκρουνον appellarunt.

runt. Item καλλιῤῥόην, pulchre fluentem. Cuius meminit Thucydides lib. 2. belli Peloponnesiaci.

Stadium,&c. Eius duplicem rationem Suidas tradit. Alteram, qua intelligitur spatium, quod homo vnico spiritu, cursuq; suo conficere potest, quod nunc breuius, nunc longius pro currentis aut robore, aut fragilitate redditur: Alteram, quæ Geometrica, qua vtuntur Cosmographi, cuius meminit Plin. lib. 2 cap. 33. Continet autem sexcentos, & 25. pedes.

Exempla descriptionis.

Descriptionem habes subitæ tempestatis, apud Virgil. in 1.

Apud eundem in sexto, Caci domus.

Diluuij, apud Ouid. 1. Metamor.

Inuidiæ, lib. 2. Famis, 8. Somni, 11.

Aetnæ, apud Claudianum, & Gellium lib. 17. cap. 10.

Iustitiæ, apud Gell. lib. 14. cap. 4.

Arcis Tarentinæ, apud Plutarchũ in vita Annibalis.

Et Cleopatræ nauis in vita Antonij.

Crotonis, apud Liuium lib. 4. belli Punici.

Cyzici, apud Florum. lib. 3. cap. 5.

Templi Hammonis, id est, Iouis Arenarij, apud Diodorum Siculum in gestis Alexandri.

Descriptio habitationis Sancti Antonij, apud D. Hieronymum, in Hilarionis vita.

SAxeus & sublimis mons per mille circiter passus ad radices suas aquas exprimit, quarum alias arenæ ebibunt, aliæ ad inferiora delapsæ paulatim riuum efficiunt, supra quem ex vtraque ripa palmæ innumera-

numerabiles, multum loco & amœnitatis & commodi tribuunt, Hic psallere, hic orare, hic operari, hic fessus, residere solitus erat. Vites & arbusculos plantauit. Areolam manibus suis ipse cōposuit. Piscinam ad irrigandum hortulum multo sudore fabricatus est. Erat autē cellula nō plus mensuræ, per quadrum tenens, quàm homo dormiens extendi poterat. Præterea in sublimi montis vertice, quasi per cochleam ascendentibus, arduo valde visu duæ eiusdē mensuræ cellulæ videbantur, in quibus venientium frequentiam, & discipulorum suorum contubernium fugiens, moratus est. Verùm hæ in viuo excisæ saxo, ostia tantùm addita habebant.

Descriptio Gymnastica domus Reinhardi Loricbij Hadamarij.

SI nemo ringitur, aut sugillat, quòd Plinius omnem villæ suæ Laurentis formam situmque calamo depinxit, quæ (malùm) insolentia fuerit, me naso suspensum, aut calumnijs prosciſſum iri, si ad imitationem prudentiſſimi viri nouam meam, quam in patria (non venustatis, aut vanæ iactantiæ, sed vrgentis, quam incendia fecerūt, neceſſitatis causa) modò fabricor, domum descripsero. Et cùm diuersis ab autoribus varia rerum, etiam humillimarum, genera videamus descripta, eademque extra omnem interpretantium malignitatem posita; quis, nisi Momo sit iniquior, mihi vitio dederit, quòd multorum honesta imitatu exempla secutus ego, Musam meā delineauero? Quæ longitudine multò spatiosior, quā latitudine, propiùs aquilegium, siue puteum ciuicum Hadamariæ constructa videtur insula. Cuius lapideus, quo vndique cingitur, paries altus est triginta duos pedes, craſſus autem in fundamento, quatuor,

in ſublimi tres. Duos in effoſſa terra fornices habet ſatis profundos, atque pro facultatibus capaces feneſtellas modicas ferratas in curuaminibus, in recto ſua continentes armariola. Quorum prior terram quinque pedibus ſupereminens, hypogæum poteſt appellari, quòd locus ſubterraneus, cellarum variarum, vt oleraceæ aut ſalſamentariæ vicẽ explere poſſit. Inde ianua ducit in alterum muro diſcretum, qua paulò profundior, & à ſole remotior, vini apotheca eſt, ſaxo ſtratus, & lacuſculo, vnde, ſi fortè ruptis circulis vinum effluxerit, commodùm exhauriri poſſit, adornatus. Vtriuſque incuruo ſolario ſeni vnci grandes ferrei ex ordine ſunt firmiter infixi, vt iniectis oblongis perticis, ſuperimpoſitiſque tabulis conſtituatur pomarium, quòd oporothecam vocare licet. In imo vtriuſque fundo terra fuit arenoſa, alicubi etiam glareoſa, ad tolerandum molem grauiorem incommoda, vnde complures proceræ ſimul ac craſſæ ſunt alni poſitæ, quibus aliæ tranſuerſariæ breuiores fortiter adfixæ, nec non grandiota ſaxa confertim fiſtucis impacta, firmamentum ſtatuunt immobile, & quod negauit natura compenſant arte: Duos admittunt ingreſſus, alterum anguſtum, ex ipſis ædibus per compendioſum cochlidium deſcendentem, alterum multo laxiorem, per quem culearia dolia, magníque cadi vinarij, ciſijs aut curribus aducti deuoluuntur. Huius tergo ſatis robuſto ſuperædificata eſt turris hexagonia, podio tenus lapidea, cum muro, cui adhæret, domeſtico, ſurſum verſùm ducta, pari craſſamento. Quæ non vulgarem ædificio commoditatem, ornatumque reddit. Sinum à dextra recipit anguloſum, ad flexos propaginis arcus idoneum. Ibidem planularum firmiorum ianua domus, à platea tribus erecta gradibus pandit atrium, in quo ſtatim quatuor aliæ conſpiciuntur: quarum vna, quæ ſpe-

ctat Occidentẽ, hypocausto præbet introitum: quæ Septentrionem, culinæ. Rursus quæ Orientem, duæ sunt. Altera deducit in cryptam, altera vergit in contignationem domus infimã. Principio gradibus quatuor ex atrio scanditur in æstuarium, à culina muro separatum, testudinis dorso prioris impositum, eo salubrius, quo magis sublimatum à terræ grauedinoso squalore, situque peminoso recedit. Ingredienti statim offertur à sinistra lapideus aqualis. Ibidẽ pictus Οὖτις ille, conqueritur de hominum, quibus in dies adficitur, iniurijs, qui cum nihil faciat, accusatur omnia perperam facere. A dextra basi ferrea suffulta fornacula, cuius præfurnium peculiari ductu fumum transmitit in caminum. Ex aduerso autem mensa non omnino rustica, incitegræ, vel abaco proxima. Nec procul in muro sunt repositoria, vbi cum œnophoris culluli, calicesque reconduntur.

Fenestris illuminatum est pellucentibus, in quibus, vt in alijs, refulgent Musarum, patronorum, atque Mæcenatum insignia, cum primis eorum, qui aliquid opis absoluendo huic ædificio contulerunt. Solum asseribus abiegnis contabulatum est. Medium eius, qua patet Meridies, in imam dictæ iam turris sedem excurrit, quæ non modò iucundum hospitibus discumbendi locum, sed etiam omnia, quæ tribus in plateis geruntur, speculandi facultatem præbet. Sedilia vndique disposita, non solùm id sunt, quod vocantur, sed ita per ingeniosos arcularios constructa, vt cistarum vestiariarum, lintearia rum, aut etiam, si velis, scrutariarum possint officio fungi. Circa easdem iconicularum variarum peristromata siue tapetes ita picti sunt, vt verorum desideratorum esse loco possint. Quorum in superficie Bias ille conspicitur, qui, cum patriam eius Prienen hostes inuasissent

Ille, inquit Cicero Paradoxo pri-

mo, hæc ludibria fortunæ ne sua quidem putauit, quæ nos appellamus etiam bona.

uasissent, omnibus, quos modò sæuitia belli incolumes abire passa fuerat, pretiosarum rerum pondere onustis fugientibus, interrogatus, quid ita nihil ex bonis suis secum ferret; Ego, inquit, vera bona mea mecum porto. Pectore enim illa gestabat, non humeris, quæ domicilio mentis inclusa, nec mortalium, nec immortaliũ manibus poterant labefactari. Lacunaria coloribus distincta renident. Nec tabulæ coronamentis amœnis tortuolóque corymborũ anfractu conspicuæ desunt, in quibus ex ordine supellex stannea vel ænea disponi potest. Applicitum est cubiculum dormitorium, quod si voles, diem, clamorem, somnumq; excludit; vicinum item calorem recipit atque retinet, aut, vt ratio exigit, effundit. Inibi lectus est pedibus iligneis factus, circa quem tota parietis æqualitas historiam Solonis atque Crœsi, quæ apud Plutarchum habetur, coloribus expressam ostendit: vt animum à diuitiarum, mundanæq; gloriæ curis (quæ diu noctuq; discruciare solent homines) abducens ad quietem inuitet, aut magis honesto studio dignam meditationem ingerat menti. Non procul inde Crassi caput cum dextra manu recisum, & ad Regem reportatum videtur, & aurum liquidum in rictum oris infusum; vt cuius animus arserat auri cupiditate, eius etiam mortuum & exangue corpus auro vteretur. Et inibi Regina Tomyris caput Cyri amputari, atque in vtrem humano sanguine opple-tum conijci iubet, non muliebriter increpitans: *Satia te sanguine, quem sitisti.* Locus illustratus est tribus, binas in muro sediculas habentibus, fenestris, quæ vel Aquilonem inhibere, vel mitiorem si volueris, auram admittere possunt. Quarum in confinio nugis vxorijs aptum loculamentũ est, insertum muro tali arte, vt si fures effregerint prima claustri repagula, non tamen, quod charũ maximè celatum asser-

uari

uari velis, inuenerint. Solum atque lacunaria respondent ijs, quæ sunt in hypocausto. Coquina ab atrio cãcellatis interstitijs discreta est, vbi focus serratis ferramẽtis, alariisque stipatus, & per quod fumus exit (quod alij vocant infumibulum, Græci καπνοδόχην) spiraculum, saxo constructum est. Cuius gremium in apsida curuatum, cacumenque pedes aliquot altius tecto, molestias omnes fumi, atque scintillarum euomit in aëra, tantum, quod carnario sufficit, relinquens. Et vitreæ fenestræ borealem nullam intemperiem admittunt: prope quas inclusa muro capsa porrigitur, varijs vsibus idonea. Hinc aquariolum, quam nonnulli lauatrinam appellant. Non procul offertur locus tabulis abiegnis concinnatus, vbi tudicularum, frixoriorum, patellarum, veruum, catinorum, ollarum, ahenorum, creagrarum, lebetum, consimiliúmque repositoria. Solum pauimenti lithostroton est, vt etiam atrij. Ex hoc descensus est sex graduum in cryptam, quæ breui posticula, fenestrísque clatratis illustrata, triplicẽ in primis vtilitatem adfert. Etenim à dextra cum opaco baptisterio, colloquiísque balinæũ habet vel asaminthum, ibiq; adiunctum apodyterium, quod ita conditum, vt aliàs etiam penuaria cella possit esse. Nec deest anaclinterium, quod ab alijs accubitum appellatur. E regione gurgustium est, equorum etiam vacerris, lignisque recipiendis accommodum. Eius tabulatũ, quam contignationem domus infimam appellaui, solerter aduersus incendia pauimentatum est. In id ex atrio gradiculis quinque scanditur, & pedes decem à primo totius domus solario distat, commoditates totidem, quot locus inferior, importans. Nam quà culinam spectat, pædagium est, seu potius famularum cubile, cui adstructum ornitotrophion, siue gallinarium, vt excubitorum alitũ cantibus excitatæ surgant

ad absolueda pensa. Ex aduerso, vbi farinario girgillis item atque rhombis est locus, scalæ sunt quibus ascenditur ad dictarum iam partium domus solarium primum, quod hoc modo complanatum atque confectum est: Quernæ complures validæ trabes ex ordine, parum admodum inter se distantes, ita muro sunt insertæ, vt vtrinq; capita extrema ruderibus cæmentitijs obtecta, nihil emineant, deinde earum lateribus in rimas tanquã sulculos duos vngues profundis diffissis, impacti sunt differtim paxilli sesquipedales, habentes vndique circumuolutos, regyratósque septenos, aut octonos funiculos longiusculos, nexos stramine, quod limo lutóque tenacissimo perlitum, contortum, atque subactum est. Postmodò tectorium omne lignum occultans, arenatum superinductum, cæmentitiúmq; pauimentum, cylindro coæquatum, certissimum contra incendia tutamentum. Huic superstructa sunt, cum suis scimpodijs, & apparatu Musas non decente conclauia, quorum propriæ trabes & fabrica, lapidibus quadratis sectilibus suffulta, non attingit inferiorum ligna, vt incendij fortuitò suborti flamma subiectis nocere non possit. Circa eadem procestrion est, ex quo per murum transitus in æstuarium, inferiore maius, quod vel diætæ, vel si voles, triclinium insigne, cum heliocamino poterit esse. Eius quoque vt inferioris, medium euagatur in turrim, quod non minoris cõmodi, quàm amœnitatis cœnaculum prædicari potest. Apparatus autem & dispositio fere eadem, quæ substructi hypocausti: diuersa tamen picturarum genera. Nam, vt reliqua transeam, hìc Aristippus naufragus coloribus effigiatus, suis ciuibus enunciat, ac suadet, vt eas possessiones filijs parent, quæ cum naufragio enatare possint. Illic inter reges Plato, Beatum terrarum orbem futurum prædicat, cum

aut

aut ſapientes regnare, aut Reges ſapere cœperint. Nec cubiculum (vt etiam cominus inſurgentium xyſticorum poſſit eſſe capax) annexum, neque ſolum dolatis aſſeribus, ſed aduerſus ignes cæmentis obductum eſt. Prope ſcalas, quas dixi, latrinæ ſeceſſum habent. Non procul inde murum trabes duæ craſſiores penetrant, & tantum in ſublimi ſupra plateam extant, quantum ad anabathra, quibus in ſupremum ſolarium aſcenditur ſuſtentanda ſufficiunt, quæ ſunt extra domum erecta, quo maius ſpatium intrinſecus relinquant, nec incendia ſuborta locum peruium habeant, vnde deſuper cadant, aut ex edito delabantur in ſtructuram ſubiectam. Ad eadem ianua tranſitúſque ſcanſilis tam latus eſt, vt cum frumentario ſacco ruſticus expeditus peruenire poſſit in granarium. Quod ſupremum, vt recenſui, ſolarium, eodem modo, & qua ſubſtructum ratione complanatum eſt. Omnes enim trabes, quantum fieri potuit, contra flammas integumentis & incruſtationibus obtecta ſunt. Earum tamen extrema capita quibus tigni, quos alij vocant telamones, inſeruntur, atque ijs tectum quaſi fulturis ſuſtinetur, ignibus ita ſunt obnoxia, vt vim patientibus facilè poterit ſuccurri. Hoc in loco muri deſinunt, tectumque ſuccedit. Sed impoſitum eſt turri ſeſquipedextans ædificiolum amœnum, quod podium, vel exedram vocare libet. Id ſublicijs validioribus ſuſpenſum eſt, vndique feneſtras habens, in quibus ſol naſcitur conditurque. Quòd ſi iuxta ſententiam Horatij, Domus laudatur, longos quæ proſpicit agros, hoc laudibus euehendum erit, cùm velut è ſpecula totam ferè Hadamariam intuetur, latoſq; proſpectet campos, atq; nemuſcula cũ primis Trupeliana. Muſis igitur deſtinatum, quæ cacuminibus delectantur. In eo cũ grammatophylacijs eſt bibliotheca

quæ totam Hadamariam ad bonarum artium disciplinas inuitare videtur. Cuius in parietis spatio dormiens Alexander Iliadē Homeri sub puluino habet. Eius tectum non fastigiatum, in fine pinnaculum ostentat obæratum. Subest tabulatum peristerotrophio non incommodum. Atqui multo laxior ad eruiliam auenámque recipiendam contignatio tabulata est sub totius contiguæ domus tecto. Quod ipsum non coctilibus laterculis, aut lapideis tegulis instratum, sed pro tempore contextum hoc modo: Tigillis atque scandulis adfixæ sunt validæ crates vimineæ, quæ luto tenacissimo constipatæ, atque ita strictim condensatæ sunt, vt vtrinque nihil appareat lignorum: huic conspissato glutinamento stramentorum fasces ingesti, ligneáque pala sunt æqualiter adaptati. Quæ tectorum genera sunt agrestia quidem, sed Musis tamen, operoso nullo splendore gaudentibus, non indecora, & durabilia satis, incendiorúmque tempore multo conducibiliora, quàm vel lateritia, vel lapidea. Siquidem illis correptis flamma parum inuommodat, sed stramentitia tegumenta solummodò lambit, atque raptum sine horrore magno depascit, reliqua tanquam vaporibus indurata crusta relinquit intacta. Atqui Vulcanus in hęc magnam exercet tyrannidem: etenim tota non modò corripit, & absumit, sed etiam auxilio venientibus terrorem incutit, atque profligat: in aduersos enim fragmina candentia voluit, & crepitantibus flammis horrisonóque fragore tanquam igneam grandinem eiaculatur, hostiumq; more tela fulgurantia torquet, aufertque prospectum, & auxilij spem omnem. Documento fuit ipsa Hadamaria, & stadium ab ea distans Iosti Studei clarissimi doctoris patria Elsfa, per clandestinos Germaniæ vastatores nuper incensa. Vbi certa didicisses vtrorumque discrimina.

Porrò

Porrò medijs in flammis, cum circumſecus omnia flagarent, vidiſſes illa ſtare, magnóque conatu ſe defendere, aut laborantia, manus poſcere: hæc autem ignibus ſuperata, non modò concidere, ſed etiam vt dixi, auxiliaturos in fugam crudeliter compellere. Hæc de domus tecto, atque ijs, quæ ſunt intrinſecus. Iam, ſi vacat, quæ forinſecus, audi: Totus vndique murus læuigatus, ac dealbatus eſt: Coria laterum atro diſtincta colore. Illius in medio tria tribus in locis foramina propemodum tetragona videntur, inſcriptionibus deſtinata. Primum igitur, quod in turris medio conſpicitur, talibus verſiculis exornatum eſt, qui lachrymabile tempus, quo tota deflagrauit Hadamaria, domus hæc quoque reædificari cœpta, memoriæ produnt.

Diua Redemptoris poſt incunabula Chriſti,
Mille ac quingenti cum quadraginta fuerunt
Anni, menſis habens cognomina Martis, & eius
Nuntia poſt decimam fati lux quarta ſiniſtri,
Solis & hæc retinens à iudice nomen, & huius
Nona furens ſiccis ventis boreablibus hora,
Qua ſacer emiſit verbum cœleſte miniſter,
Cùm caderet rapidis Hadamaria prodita flammis.
Pòſt domus hæc anno reparari cœpta ſequenti.

In ſupremis eius loci feneſtris, aurea Stoicorum illa ſententia legitur: Ὁ'τι μονος σοφος πλουσι@. Id eſt, quòd ſolus ſapiens diues. Qua mortalium, quorum infinitus vbique numerus, Philargyria perditorum greges monent, longè pluris virtutem quàm diuitias æſtimandas eſſe, quòd harum gloria fluxa ſit, atque fragilis: ſed immortalis illa, quæ nec eripi, nec ſurripi poſſit, neque naufragio, neque incendio amitti: qua præditi qui ſunt, ſolos eſſe diuites, cùm ſoli poſſideant res & fructuoſas & ſempiternas, ſolíque (quod authore Cicerone, proprium eſt diuitiarũ) contenti

ſine

ſint rebus ſuis. Duo reliqua in medio ſunt eius muri, qui portam anteriorem, ſiue molarem ſpectant: quorum priori tale tetraſtichon, quod ipſa domus proloquitur, eſt inſculptum:

Quod mihi ſit nomen, quæris fortaſſe, viator:
Siſte gradum, tali carmine certus eris.
Huc Mæcenates quia dona tulere, quod auſus
Hæres me tenuis condere, Muſa vocor.

Alteri tale Sapphicon.

Ipſe Reinhardi pater huc amuſſis
Contulit primæ lapides, nepoti
Dedit hinc noſtro domus ipſa longè
Charior eſſe.

Et quibus profectò liberis non chariſſimũ id fuerit, quod vicinorum teſtimonijs boni parentes vel dixerint, vel fecerint memoratu dignum? Sub imis autem eius loci feneſtris longum idque paulo rudius & grauius, ne poſſit aliorſum transferri, ſcamnum fagium eſt poſitum, vbi tranſeuntes viatores delaſſati quieſcere, aut ſenes apricari, aut ciues Hadamarij cõſidere poſſint, de rebus publicis tractaturi, aut animi demulcendi gratia nugas acturi, retíque ventos quod aiunt, venaturi.

Deſcriptio ſerpentum, è Lucani libro nono deſumpta.

ILla tamen ſterilis tellus, fœcundáque nulli
Arua bono, virus ſtillantis tabe Meduſæ
Concipiunt, diróſque fero de ſanguine rores,
Quos calor adiuuit, putríque incoxit arenæ.
Hic quæ prima caput mouit de puluere tabes
Aſpida ſomniferam tumida ceruice leuauit.
Plenior hinc ſanguis, & craſſi gutta veneni
Decidit: in nulla plus eſt ſerpente coactum.

Ipſa

Ipsa caloris egens gelidum non transit in orbem
Spontæ sua: Nilóque tenus metitur arenas.
Sed quis erit nobis lucri pudor? inde petuntur,
Hync Libycæ mortes: & fecimus aspida inertem.
At non stare suam miseris passura cruorem
Squammiferos ingens hæmorrhois explicat orbes,
Latus & ambiguæ coleret qui Syrtidos arua.
Chersydros, tractique via fumante chelidri,
Et semper recto lapsuros limite Cenchris.
Pluribus ille notis variatam tingitur aluum,
Quàm paribus tinctus maculis Thebanus Ophites
Concolor exustis, atque indiscretus arenis
Ammodites, spináque vagi torquente Cerastæ,
Et Scytale sparsis etiam nunc sola pruinis
Exuuias positura suas: & torrida Dipsas:
Et grauis in geminum vergens caput Amphisbena.
Et natrix violator aquæ, iaculique volucres:
Et contentus iter cauda sulcare Phareas:
Oráque distendens auidus spumantia Præster:
Ossáque dissoluens cum corpore tabificus Seps:
Sibiláque effundens cunctas terrentia pestes,
Ante venena nocens, latè sibi summouet omne
Vulgus, & in vacua regnat basiliscus arena.
Vos quoque qui cunctis innoxia numina terris,
Serpitis aurato nitidi fulgore dracones,
Pestiferos ardens facit Aphrica, ducitis altum
Aëra cum pennis, armentáque tota secuti
Rumpitis ingentes amplexi verbere tauros:
Nec tutus spatio est elephas, datis omnia letho,
Nec vobis opus est ad noxia fata veneno.

DE THESI.

CAP. XIII.

THesis, id est, consultatio, est rei alicuius inuestigandæ per orationem consideratio, vel disquisitio. Consultationum autem aliæ ciuiles sunt, aliæ cõtemplatiuæ. Ciuiles sunt quæ actionem habent ciuitati accommodatam, velut: An ducenda sit vxor, an nauigandũ, an muri faciendi. His enim omnibus ciuitatis status continetur. Cõtemplatiuæ verò, quæ ad solam animi considerationé pertinent, videlicet: An globosum cœlum, an multi sint mundi. Hæc enim in vsum hominibus non veniunt, sed mente sola peruidentur. Differt auté consultatio ab Hypothesi, id est, causa, quòd causa definita est, consultatio verò indefinita. Definitio auté fit persona, re causa, & reliquis; vt, muri súntne faciendi: perquisitio est sine persona. Quòd autem inuadentibus Persis Lacedæmonijs consultum, muro Spartam circundare, causa est. Personam enim habet, Lacedæmonios deliberantes: Rem, murum Spartæ addere. Caussam verò, inuadentes Persas. Prima autem omnium præexercitamentorum consultatio contradictionem, & solutionem, secundùm quęstionem admittit. Diuiditur ergo Thesis primùm in Ephodúm, id est, in procemion, ex directo ad narratioñé tendens, qué aggressum procemij loco pones. Hinc finalibus veteris capitibus, legitimo, iusto, vtili, & possibili.

Thesis: An Ducenda uxor.

Aggressus vice procemij. SI quisquam omnia pariter laudare volet, is mihi matrimonium laudet: demissum enim è cœlo est, ipsum-

ipsumque rursum cœlum Deis impleuit, eosque procreauit, quorum munere paternum hominibus tribuitur nomen. eisdemque, quos progenuit, dedit rerum naturam tuendam. In terras autem acceptum, reliquis omnibus originem dedit, quæque singula natura sua fluxa caducaq; erant, ea stabiliuit posteritate, æternitateque ipsis successione adinuenit. Primùm autem maximè ad fortitudinem, subeundáque constanter pericula homines impellit. Quis enim vxorem liberosque defendere, quis pro ijs bella moueré recusat? quo fit vt cum eorum amore arma sumantur, maioribus certetur animis, lubentiusque Martis subeatur euentus. Quin iustos etiam, nedum fortes homines efficit. Cognationem enim necessitudinesque tribuit, quorum respectu metuque ab inferenda iniuria homines coercet: itaque iustitiam simul docet cum fortitudine. Sed & sapientes facit, quippe quibus charissimorum pignorum inijcit prouidentiam atque curam: quodque maximè quis miretur, ipsam temperantiam secum adfert matrimonium, & in medijs voluptatibus modestiæ quoque inuenit locum: legem enim libidinibus præscribens, temperantiæ fine voluptates coercet: quæq; ipsa per se accusatur voluptas, eam matrimonio coniunctam laudamus Si ergo matrimonium Deos dedit, & procreando posteritatem omnem firmat, si fortes item, iustosque facit, & sapientes præstat, & temperantes; quis est, qui non pro virili, quatenus possit, ipsum sibi putabit laudandum?

Sanè, inquis: sed calamitatum multarum matrimonium est caussa. *Contradictio.*

Fortunam mihi videris, non matrimonium accusare. Quæ enim aduersa hominibus accidunt, eorum fortuna est causa, non matrimoniũ. At contrà, Quæ læta matrimonium tribuit, ea certè nequaquam for- *Solutio.*

tunæ

tunæ accepta possunt referri. Rectius ergo est, matrimonij bona laudare, quàm accusare mala, quæ ex ipsa afferuntur fortuna. Iam verò si quis maximè humanorum casuum aduersa velit matrimonio assignare, nihilo tamen idcirco magis fugiendum erit. Nam si qua reliquis in rebus nos offendunt, ea continuò nos ab ipsarum cura deterrebunt. Agedum, singulas excutiamus artes: omnes habent aliquid quod quis accuset. Agricolæ procellis infestantur, & per grandinem fame contabescunt: non tamen, si quos tempestas offendit, ideo statim agros relinquunt, sed perseuerant colere. Neque nautæ, si quid ex cœlo accidit ipsis, continuò post tempestatem dissoluunt naues, cessantque nauigare deinceps metu eorum, quæ pertulerunt: verùm difficultates fortunæ tribuentes, ad opes, quas mari parauerunt, reuertuntur. Bella etiam pugnæque militantium absumunt vitam: non, quia occumbunt aliqui, idcirco deserunt militiã, sed quia pugnantes ob fortitudinẽ laudantur, hoc ipso etiã quòd ceciderunt, gaudent, & instantem fortunæ asperitatem præsenti gloriæ bono rependunt. Neq; enim propter mala meliora fugienda sunt, sed bonorum causa etiam asperrima perferenda. Nonne ergo absurdũ est, agricolas, nautas item, & milites difficultates meliorum gratia tolerare, matrimonium verò nobis auersandũ putare, quia habet aliquid quod offendat?

Contradictio. Sanè, inquis, sed viduitatem mulieribus, puerisque orbitatem affert.

Solutio. Mortis hæc mala sunt, hancque nobis difficultatem circundedit natura, quam tu quidem accusare mihi videris, quòd non homines effecit, vt dij essent: accusareque matrimoniũ, quòd non dijs mortales coniunxit. Quid insimulas matrimonium eorum, quorum est apud mortem causa? Cur nuptiarũ

dicis,

dicis,quod ipſius eſt naturæ? Patere perire eum qui natus eſt,quocunque tandem pereat modo. Quòd ſi occidunt homines, quia nati ſunt, eademque via coniugem viduam relinquunt, natoſque ex ſe filios faciunt pupillos: Quid? hæc matrimonij dices culpa fieri,quæ ſolùm ab ipſa fiunt Natura? At ego è contrario orbitatem viduitatemque puto matrimonio reſarciri. Mortuus eſt illi pater, eoque nomine pupillus eſt, reddit rurſus alium ſibi matrimonium patrem. Itaq; hoc malum non ex matrimonio prodit,ſed matrimonio occultatur,fitque matrimonium non cauſa orbitatis, ſed abſcondit potiùs ipſam & reſtaurat. Sic viduitatem quoque quam obitu mariti attulit Natura,matrimonium nouis iterum nuptijs immutat. Quam enim mors relinquit viduam,hanc rurſus matrimoniũ viro coniungit: atque velut conſeruator muneris ſui,ea quę dedit initio,ablata quoque reſtituit.

Auferre ergo viduitatem ſolet matrimonium,non facere: Pater quoque morte liberis orbatur,rurſumque alios matrimonium aſſequitur, fitque ſecundo matrimonij munere pater, cui id, quod ſemel iam habuerat,paternum nomen,erat ablatum. Quid ergo matrimonij bona in crimen ipſius conuertis? Videris mihi non arguere, ſed laudare nuptias velle. Quando enim enumerare nuptiarum bona cogis, laudator matrimonij factus es potiùs quàm reprehenſor,vituperanſque matrimoniũ,vt recenſeamus laudes ipſius adducis, cauſamque præbens munera ſua recognoſcendi nobis,eo ipſo quòd crimina tua refutamus.

Eſto,inquies,ſed laborioſa tamen res eſt matrimonium. *Contradictio.*

Verum:ſed labores quoq; matrimonium ſoluit,& auferuntur per nuptias quęcunq;exercitos homines *Solutio.*

reddunt. Vitæ tranquillitas est, cum muliere sociari: quantulum autem virum in thalamo vxori coniungi? iam quanta cum voluptate puer expectatur, speratusque se profert, & in lucé prodiens mox patrem appellat. Additur deinde arti alicui discendæ, patrisque fit laborum particeps. In concionibus exinde versatur, pascitque in senecta patrem, & prorsus in quodcunque res ipsa poposcerit, aptum se expeditumque præbet.

Epilogus. Adeò non est oratione recensere, quanta matrimonium deferat bona: Ingens ergo res est matrimonium, & Deos procreans, & mortalibus vt dij esse videantur, successione præstans: ac omneis qui nuptiis initiantur, instituit, vt iustitiam colant, temperantiam obseruent: quin & reprehensas alioqui voluptates, honestas facit. Idcirco plurimi faciendum esse matrimonium, inter omnes facilè constat.

SCHOLIA.

Thesis. GRæci Rhetores Thesin appellant quęstionem vagam, nullis circumstantiarum cancellis inclusam, Latini quæstionem infinitam. Cicero in Topicis, Propositum, In partitionibus Consultationem. Priscianus Positionem, vt, An ducenda vxor, An colenda sit amicitia, An nauigandum, An sit bellum gerendum, An discendæ literæ Græcæ.

Hypothesis. Hypothesin autem vocant quæstionem finitam, quæ habet in quæstione certas personas, loca, tempora, & reliqua genera attributorum. Hanc Cicero in partitionibus controuersiam, in Topicis causam appellat, vt, Sitne Cæsari bellum suscipiendum aduersus Pompeium. An Syllæ administranda Respubl. An Græcæ literæ discendæ destinato Theologiæ. An Cato tempore belli ciuilis rectè duxerit

Martiam

Martiam vxorem. Vide Quintil. lib.8. cap.5. Idem lib.2. cap.1. ait, Antiquis hoc fuisse ad augendam eloquentiam genus exercitationis, vt Theses dicerét. Et Cicero in oratore ad Brutum: Aristoteles, inquit, adolescentes ad copiam Rhetorum, in vtramq; partem, vt ornatiùs & vberiùs dicere possent, exercuit. Rodolph. Agricola lib.2. cap.8. Thesin quæstioné vocat κατηγορικὴν, id est, prædicatiuã, quæ nullis certis finibus temporum, locorum, aut personarum concluditur; vt, An accedendum ad Remp. Hypothesin, conditionalem, ὑποθετικὴν, vt: Sitne Socrati accedendum ad Rempub.

Magnam autem habent θέσεις cum loco communi similitudinem; sed hoc differunt, quòd locus cómunis ad amplificandam & augendam causam assumitur, Thesis ad explicandam & probandam. Et illo quasi certa re declamitatur; hæc disputatur & differitur. Deniq; ille affectuum, hæc considerationis est. Priscianus inquit: Inter locum communem & Positionem hoc est differentiæ, Quòd Locus communis est conjunctæ & manifestæ rei exaggeratio, Positio autem dubiæ rei quæstio. *Locus communis à Thesi differt.*

Aliæ ciuiles, &c. Has Græci πολιτικὰς appellant; quæ sunt earum rerum, quæ in ciuitatibus vsurpantur, ac fiunt publicè aut priuatim: Ducendæ ne vxores, nauigandum ne sit, ædificandum, ambulandum. Hujusmodi & illæ Ciceronianæ sunt, de quibus ipse Attico scribens libro nono: Sed tamen ne me totum ægritudini, inquit, dedam, sumi si mihi quasdam tanquam θέσεις, quæ & πολιτικαὶ sunt, & temporum horum, vt & abducam animum à querelis, & in eo ipso, de quo agitur, exercear. Ea sunt ejusmodi εἰ μενετέον ἐν πατρίδι, τυραννουμένης αὐτῆς, εἰ παντὶ τρόπῳ τυραννίδος κατάλυσιν πραγματευτέον, &c.

Contemplatiuæ, &c. Has alij speculatiuas appellant,

 lant,

lant, Græci θεωρητικάς, quòd sola animi ratione explicari, & intelligẽtia soleant comprehendi: vt Anima sítne natura aliqua. Et eadem ne mortalis. Et mundus ne extiterit aliquo tempore. Item, sit ne syderum Musica. Plin. lib. 2. cap. 22. Item, sint ne Antipodes. Earum quæstionum magnam copiam habent Scholasticorum παιδαριώδεις, cujus generis hoc est, An homo creari potuerit ἀναμάρτητος. Et id genus alia innumera.

In iis contemplatiuis consultationibus an sit, quid sit, quale sit, quæri solet. Quint. li. 3. cap. 5.

An globosum cœlum, &c. Priscianus inquit, An pilæ formam habeat mundus.

An multi sint mundi, &c. Quod nonnulli voluerunt. Vide Ciceronem de Vniuersitate: vnde Alexander, cùm ejus comes Anaxarchus, ex authoritate Democriti, mundos innumerabiles referret: Heu me, inquit, miserum, qui nec vno quidem sum potitus, vt recenset Valer. lib. 8. cap. 15. Vide Plutarchum in Alexandri vita. Et Qu. Curt. Vide Cicer. 1. Tuscul. quæst. Hinc illud Iuuenal.

Vnus Pellæo juueni non sufficit orbis.

Sunt item Quæstionum aliæ simplices, aliæ compositæ. Simplices, vt: An luctatione sit exercendum. An declamandum. Compositæ, vt: An luctatione exercendum, siue agricultura. An declamandum sit ex chartis, siue memoriter cum decora vultus atque gestus moderatione.

Inuadentibus Persis, &c. Historia habetur apud Thucydidem. Et bellorum Lacedæmoniorum cum Persis Orosius meminit lib. 3. cap. 1[illegible]. Plutarchus in vita Aristidis scribit, Lacedæmonios à Persis trophæa retulisse.

Sparta quæ etiam Lacedæmon.

Sparta, &c. Sparta vel Sparte, fuit vrbs Laconiæ, nullis ab initio muris cincta. Vnde Agesilaus percontanti, quam ob causam Sparta non circundaretur muris: ostensis ciuibus; Hi, inquit, sunt Spartana mœnia,

mœnia; significans nullo Respublicas munimento tutiores esse, quàm ciuium virtute.

Diuiditur Thesis,&c. Primùm, inquit, ingressus aliquis ad argumentationem vice exordij erit: deinde excutiendi loci suasoriarum, honesti, vtilis, facilis, necessarij, &c. Et si quid probabiliter contradici posse videatur, hoc suo loco refutandum erit: postremò breui epilogo velut perorandum, authore Mosellano.

In Exemplum.

Deis cœlum impleuit, &c Vnde Cicero 1. Tuscu-lan. Quid? totum prope cœlum nonne humano genere cõpletum est? &c. Diuus Ambrosius 32. quęst. 1 Nuptiæ, inquit, terras replent, virginitas Paradisum. At Varro putabat vtile, vt se homines Dijs genitos mentirentur. Vide Augustinum de Ciuitate, li. 3. cap 4.

Aeternitatem adinuenit, &c. Vnde Plato de Legibus, quarto dialogo: Genus, inquit, hominum immortale hoc modo in sempiternum perdurat, quòd aliorum filios relinquendo, nunc & idem semper per generationem immortalitatem adipiscatur. Nefas autem est immortalitate seipsum sponte priuare. Hac verò ex animo ille se priuat, qui filios & vxorem negligit.

Successione, &c. Hoc est, per decessionem aliorum in aliorum locos. Etenim morientibus alijs, alij rursus nascuntur. Hinc Homerus homines arborum folijs comparauit. Vide Erasm. in prouerbio, Homo bulla.

Ad Fortitudinem, &c. Ciues enim vt liberos & vxores defendant, fortiter pugnant. Et Scipio vltimo conflictu cum Annibale congressus, milites adhortando *Fortitudo.*

tando, dixit, adesse finem belli, in manibus esse prædam Carthaginis, si fortiter pugnauerint, reditũ datum iri in patriam, ad parentes, liberos, conjuges, Penatesque Deos.

Prouidentiam, &c. Qua perspiciunt parentes, quæ liberis bona, vtilia, honestaque sunt. Pars est enim prudentię bonarum aut malarum rerum & vtrarumque scientia, vt ait Cicero secundo de Inuentione.

Temperantiam, &c Hæc est firma animi, & moderata dominatio rationis in libidines, atq; alios non rectos impetus, vt ait Cicero. Cuius partes Clementia, Continentia, Modestia.

Accusatur voluptas, &c. Cicero secundo de Finibus scribit maximas virtutes jacere dominante voluptate: quam malorum escam Plato vocauit, quòd homines ea, velut hamo pisces capiantur. Et Architas Tarentinus ait: Nullam capitaliorem pestem hominibus à natura datam, quàm voluptatem. Cujus meminit Cicero de Senectute.

Si ergo. &c. Epilogus est hactenus dictorum, quæ ab honesti partibus deduxit matrimonium laudando. Diuiditur autem honestum in laudabile & rectũ. Hoc ipsum rursus diuiditur in justitiam, fortitudinẽ, prudentiam, modestiam. Vide Cic. 3. ad Herennium.

Matrimonij mala. *Calamitatũ causa, &c.* Vnde Menander, ὁ μὴ γαμῶν ἄνθρωπος, οὐκ ἔχει κακά: Qui non ducit vxorem homo, non habet mala. Ἄλυπον ἕξεις βίον χωρὶς γάμου, Id est, sine dolore vitam transiges, si non duxeris vxorem. Matrimonium, vt Erasmus ait 14. Apoph. comitatur perpetua solicitudo, dotis exprobratio, affinium graue supercilium, molesta socrus, incertus euentus, jurges querelæ, atque rixæ.

Iuuenal.

Iuuenal. Sat. 6.

Semper habet lites, alternáque jurgia lectus,
In quo nupta jacet, minimum dormitur in illo.

Agedum, &c. Fidei faciendę gratia vtitur inductione; & ostendit nullum vitæ genus esse, quod non suas habeat molestias. Sapienter Solon aiebat: Si in vnum locum cuncti mala sua contulissent, futurum vt propria deportare domum, quàm ex omni miseriarum aceruo portionem suam ferre mallent, vt ait Valerius lib. 7. cap. 2. Meminit Eras. tertio Apophtheg.

Per grandinem, &c. Vt si de cœlo vel arbores, vel segetes fuerint tactæ. Cœlestis autem injuriæ duo sunt genera; vnum, quod tempestatem vocamus, in quibus grandines, procellæ, cæteráque similia intelliguntur; quæ cùm acciderint, vis major appellatur. Alia sunt illa, quæ silente cœlo, serenisque noctibus, fiunt nullo sentiente, nisi cùm facta sunt: Publica hæc & magnę differentiæ, alijs rubiginem, alijs vredinem, alijs carbunculum appellantibus, vt Plin. lib. 18 cap. 28. *Cœlestium iniuriarum duo genera.*

Dissoluunt naues, &c. Tempestatibus jactati non statim deserunt nauigationes, sed mox reficiũt rates quassas, indociles pauperiem pati.

Laudantur, &c. Qui fortiter in prælio rem administrarant, ab imperatoribus laudabantur, atque fortitudinis præmia consequebantur coronas ciuicas, obsidionales, vallares, castrenses, statuas, triumphos, mortui etiam laudibus euehebantur. Quinimò, vt inquit Imp. Iustinianus, qui pro republica perierunt, per rerum gestarum gloriam semper viuere intelliguntur, vnde etiam patribus in excusationibus tutelarum prosunt tanquam viui.

Gaudent, &c. Lætantur, qui fortiter pugnando succubuere. Sic Epaminondas, qui sanguine & spiritu

deficiens, Non finis est, inquit, vitæ meæ, sed melius & altius initium adinuenit. Nunc enim vester Epaminondas nascitur, quia sic moritur, vt ait Valer. lib. 3. cap. 2.

Laboriosa res, &c. Vnde illud Cynici Cratetis, τεκνοποιοι. Vide Eras. in prouerbio. Optimũ non nasci.

Labores soluit, &c. Hinc Metellus ille Numidicus asseuerabat: Nullas plerunque esse in matrimonio molestias: si quę tamen accidere nõnunquam viderentur, paruas & leues, faciléque toleratu esse dicebat, majoribusque eas emolumentis & voluptatibus obliterari, easdemque ipsas nunquam omnibus neq; naturæ vitio, sed quorundam maritorum culpa & injustitia euenire. Vide Gell. lib. 1. cap. 6.

Pascit in senecta, &c. Iuxta prouerbiũ ἀντιπελαργεῖν, quod est, parentes ætate fessos nutrire, mutuámque vicem rependere.

THESIVM EXEMPLA.

Primi argumentum tale est; Quòd non ducenda sit vxor; vbi Thesis contrarijs Apthonij locis tractata, studio exercitij.

Exordij formula. Cùm juxta vetus prouerbium: Ignis, mare, mulier, tria mala sint, mihi plurimùm desipere videntur, qui se conjecerint in flammas, in fluctus, & in matrimonij calamitates. Hoc ipsum dissuadendi studio cum primis Homerus ait: vsque adeò nihil improbius mulieréq; peius. Et temporibus hodiernis strenuè dant operam mulieres, ne Poëtarum grex vaniloqu⁹ omnino fuisse reputetur, qui fœmina nihil pestilentius esse confirmarunt. Et mulierem omnem esse malam, perquam venustè significauit Lacon quidam, qui cùm vxorem duxisset perpusillam, dicebat è malis quod minimum esset, eligendum.

Quip-

Quippe λυχνα αρθεντις γυνη πασα αυτη.

Non eo inficias, matrimonium institutum à Deo, sed ab eodem etiam adjectos tot laborum sudores, tot molestias, denique dolores, inficias non eo. Et quod ab initio bonum erat, jam vel temporum injuria, vel hominum malitia factum est longe deterrimum, vt multa citius Plutonia regna cacodęmonibus repleat quàm Dijs cœlum. *Ab indignitate matrimonij.*

Milites ignaui sunt & cor in pedes jis decidere solet, quibus domi sunt vxores atque liberi. Etenim extra telorum jactus esse, & post principia se continere laborant, id vnum curantes, vt integri maneant ac illæsi, ne si fuerint interfecti, relinquant viduas atque pupillos. Cæterùm qui paulo fuerint animosiores, à suis objurgantur juxta illud Penelopes: *A pusillanimitate.*

Ausus es ô nimiùm, nimiúmque oblite tuorum,
&c.

Iniquos facit ad iram concitans coniugium.

Hæc ipsissima est officina rixarum, vt portus tranquillitatis cœlibatus, vnde illud: Qui non litigat, cœlebs est. Deinde, qui obstricti sunt matrimonio, coguntur indies magnum in vsus domesticos sumptum facere, ad vxores, liberos, & familiam alendam. Et deficiente crumena, per fas perque nefas pecuniam corradunt, secum assiduò dicentes; *Ab iniustitia.*

Vnde habeas quærit nemo, sed oportet habere;
Lucrum pudori præstat.
Et genus & formam Regina pecunia donat.
O Ciues, Ciues, quęrenda pecunia primùm est,
Virtus post numos.
Quantum quisque sua numorum seruat in arca,
Tantum habet & fidei.
Prima ferè vota, & cunctis notissima templis,
Diuitiæ vt crescant, vt opes, vt maxima toto
Nostra sit arca foro: vt ait Iuuenal.

Ab intemperantia. Quotusquisque est, qui non matrimonium contrahat, vt sponsi (quod aiunt) vitam victurus, perfruatur voluptate, ac subet in libidinem, curétq; hoc vnum, vt lasciuum interueniat illud; Ζῶν καὶ ψυχή.

Epilogus. Quis igitur matrimonium laudibus euehendum æstimet, cùm inferiorum regna magis quàm cœlorum adaugeat, cùm iniquos faciat, contineátque vitam obscœnis plenam voluptatibus, ac earum venenatis illecebratum præstigijs incubans, adducat malorum (quod aiunt) Iliada, vt γυναικῶν ὄλεθροι, prouerbio locum fecerint.

Contradictio. Sed ais, quæ sunt in matrimonio mala, ipsi fortunæ sunt assignanda.

Solutio. Id immerito facis. Nam si veri cælibes viuerent, à plurimis afflictionibus liberi manerent. Nunquam agricolæ assiduo tanto labore terram colere, nunquam genus omne cerdonum tanto sudore d'ffluere, nunquam tãtis periculis mercatores nauigare cogerentur, si non querulis vxoribus atque liberis egentibus victum & amictũ quærere compellerentur. Verè igitur diuus Paulus de conjugatis inquit: Afflictionem in carne sunt habituri; & beatiores prædicat, qui hoc frænum non momorderint.

Contradictio. Sed viduarum & orborum, pupillorumque conditiones morti, non matrimonio refers acceptas, & per hoc resarciri dicis quod per illam aufertur.

Solutio. Esto, Mors tibi patrem eripit, nouæ nuptiæ vitricum reddunt. Sed hæc ipsa pensatio ipsissima est Diomedis & Glauci permutatio, qua pro perca scorpius accipitur, pro charissima matre datur nouerca, vt rideatur, qui ad ejus tumulum fuerit lachrymatus.

Contradictio. Esto inquis. Sed tamen non laboriosa res est matrimonium; cùm laborum participes vxores sint viris solatio: & filij parentes ipsos omni malorum fasce

leuent,

leuent, foueántque fessos ætate.

Sępius molestant viros quàm consolantur vxorum greges; quarum paucissimæ fideles, vt verè dictum sit: Mulieri ne credas, ne mortuæ quidem. Quod monet, vsque adeò non esse fidendum mulieri, vt etiam si morientem videas, putes fingere. Et filiorum incertissimus est euentus. Longe plures dedecori sunt parentibus, quàm ornamento. Qui vt arietes nutricationis mercedem persoluunt, argento senes emungendo, turpissimísq; facinoribus excruciando, vt Crates ille rectè dixerit; τεκνα πονοι, &c. *Dilutio.*

Ergò cùm tot vndique malorum fluctibus matrimonium impetatur, quis vel sanæ mentis solutus ab vxore, quæsiuerit vxorem? *Conclusio.*

Secundum exemplum, continens quòd senectus non molesta, nec onus Aetna grauius.

Si vina vetera nouis, quasi de musto & lacu haustis præstantiora judicamus, cur non senectutem juuenta meliorem, laudatúque magis dignã arbitramur, cùm vt illic omnia defæcata & salubria, ita hîc omnia immatura & grauia contemplemur esse? *Thesis.*

Senectutem omnes vt adipiscamur solemus optare. Quod cùm ita sit, iniquè faciunt, qui adeptam accusant, ac in illa genuinum frangunt, quam diuina scriptura Coronam dignitatis appellat, eam præcipuè, quæ reperietur in vijs justitiæ. Prouerb. 16. *A legitimo.*

In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia, prouerbio nobilitata. Seris enim venit vsus ab annis. Hinc est, quòd juuentus olim cumulatum & circumspectum honorem reddebat senib', vt ait Valer. Et Iuuenalis: *Ab vtili.*

Cre-

Credebant tum grande nefas, & morte piandum,
Si juuenis vetulo non assurrexerat, & si
Barbato cuicunque puer, licet ipse videret
Plura domi farra & majores glandis aceruos.

A facili.

Nec difficilis adeò senectus est, neque tam molesta, sed tolerabilis & jucunda, quam tot rerum bene gestarum præconia exornant, quam recordatio multorum tot benefactorum oblectat, quam deniq; grauitas, constantia, consiliorum rationes, autoritas, & reuerentia planè diuinam efficiunt.

A necessario.

Prudenter institutę Respub. solę, quę senum propria virtus est, prudentia conseruentur oportet. Etenim florentis ętatis est temeritas, senectutis prudentia. Illa ciuitates multas euersas, hac conseruatas esse, tot veterum exempla testantur.

Contradictio.

At senectus ipsa morbus auocat à rebus gerendis, ac inutiles reddit.

Solutio.

Multò plura, quàm juuenes, efficere possunt senes rerum studijs assueti: quorum arma sunt artes & virtutum exercitationes. Nec viribus aut velocitatibus, aut celeritate corporum magnæ res geruntur, sed consilio, autoritate, atque * prudentia.

** In Cic. ex quo hic sumptus est locus, legitur sententia.*

Obiectio.

Sed obliuionem inducit, memoriam minuit, vires adimit.

Dilutio.

Memoria perit nisi exerceas. Prudenter ergo senes, intentum animum tanquam arcum habentes, nō languescunt nec succumbunt senectuti. Senibus ingenia manent, modò permaneat studiū & industria. Vnde Cato Pythagoreorum more exercendæ memoriæ gratia, quod quoq; die dixerat, audierat, egerat, commemorabat vesperi. Hæ sunt exercitationes ingenij, hæc curricula mentis. In his desudans, atq; elaborans, corporis vires non magnoperè desiderabit, vt ait Cicero.

Contradictio.

Sed caret voluptatibus, vt rectè Horatius dixerit

Mult:

Multa ferunt anni venientes commoda secum,
Multa recedentes adimunt, Venerem,conuiuia, lusus.

O præclarum munus ætatis, siquidẽ id aufert nobis,quod est in adolescentia vitiosissimũ. Omnẽ malorum escam voluptatẽ eripit, & libidines pecunias animis eximit, ac instillat vera pectoris dona. Porrò nihil pestilentius voluptate, ut nihil præstabilius ratione. Hanc fouet senectus; illam autem expellit. *Solutio.*

At sunt morosi & anxij, & iracundi,& difficiles senes,si quærimus,etiam auari. *Contradictio.*

Sed hæc morum vitia sunt,non senectutis. At morositas tamen,& ea vitia,quę dixi,habent aliquid excusationis. Vide Cicer. in Senectute. *Dilutio.*

Sed appropinquatio mortis est, quæ certè à senectute non potest longè abesse. *Contradictio.*

O miserum senem! qui mortem contemnendam in tam longa ætate non viderit. O infelicem Christianum, qui mortem metuit, ac non poti⁹ cũ Paulo dicit,Cupio dissolui & esse cum Christo! Quid enim hæc vita commodi, quid non potius laboris habet? Cur in malis, & non potiùs in bonis omnia, quæ secundùm naturam fiunt, habentur? Quid est autem tam secundùm naturam, quàm senibus emori, quod idem contingit adolescentibus aduersante & repugnante natura? Itaque adolescentes mori sic mihi videntur,vt cùm aquæ multitudine vis flammæ opprimitur: senes autem sicut sua spõte nulla adhibita vi consumptus ignis extinguitur. Et quasi poma ex arboribus si cruda sunt, vi auelluntur, si matura & cocta,decidunt: sic vitam adolescentibus vis aufert,senibus maturitas. *Solutio.*

Finem dicendi faciam, nihil ambigens, quin judicaturi sitis,dignissimam esse laudatu & amplexu senectutem, cùm ea reb⁹ gerendis consilia suppeditet, *Conclusio.*

prudentia

prudentia valeat, autoritate polleat, reuerentia præluceat, omnium denique malorum liberationem maturitatis naturalis beneficio subministret.

Tertium exemplum Theseos, continens diuitias non esse summum bonum.

QVi sententias iniquas defendendas suscipiunt, mendacia verborum lenocinijs fucare solent, & morbido sermoni exquisita adhibere medicamenta. Quorum in numero sunt quos non pudet asserere, Summum bonum diuitias, & solum diuitem esse beatum. Contrà, qui veritatem, cujus est simplex oratio, amplectuntur, non in diuitijs, sed potius summum in virtute bonum collocant. Etenim perpendunt, opum affluentiâ non beatos, magis infelices reddi, cùm maximæ solicitudines, atque calamitates inde soleant prouenire. Namque vt Iuuenal. inquit,

Sed plures nimia congesta pecunia cura
Strangulat, & cuncta exuperans patrimonia census.
Pauca licet portes argenti vascula puri,
Nocte iter ingressus, gladium, contumq; timebis,
Et motæ ad lunam trepidabis arundinis vmbram, &c.

Et quid aliud olim Lacedæmonios perdidit, quàm pecuniæ cupiditas? Qui oraculo responsum acceperant, tum demùm vincendam esse Spartam, cum aurum & argentum in pretio cœpissent habere. Accedunt alia, quæ licet per se videantur leuiora aut infirmiora, tamen turba valent, atque confirmant, diuitias malis plurimis tentari, stultitia regi, pusillanimitate eneruari, libidine corrumpi, ac injustitia denique prophanari. Nam quotusquisque diuitum est, qui

qui non fortuna ebrius, arroganter & confidenter loquatur,& agat, opibus scilicet fretus, vt inde natũ prouerbium ἀργύρου κρῆναι λαλοῦσι: Argenti fontes loquuntur. Quod notans Horatius: Mecum inquit, contendere noli, Stultitiã patiuntur opes. Quotusquisque,qui non tumultu quopiam suborto, aut bellis ingruentibus, in morem galli cujuspiam,vt aiunt, trepidet, atque magis sibi thesaurisque suis, quàm Reip. velit consultum? Quotusquisque qui non plura, quo plura possideat, assiduò petat?

Crescit enim amor nummi,quantum ipsa pecunia
crescit.
Crescit indulgens sibi dirus hydrops,
Nec sitim pellit, nisi causa morbi
Fugerit venis, & aquosus albo
Corpore languor.

Quotusquisque, quem non diuitiæ ad genus omne turpitudinis inflamment, luxu resoluant, funditusque perdant, vt multò plures crapula, nimiaque libidinis eneruatione credantur perire,quàm gladio? Quis igitur diuitias summum bonum vocet, & non potius iniquitatis appellet mammona? cùm illę stultos,infelices,effœminatos, auaros,& peruersos reddant, vt facilius sit Camelum per foramen acus transire, quàm diuites in regnum Dei ingredi.

Contradictio. At diuitię afferunt gloriam,parant amicos: paupertas contemptos facit. In pretio pretium nunc est, dat census honores. Pauper vbique jacet. Nil habet infelix paupertas durius in se,
Quàm quòd ridiculos homines facit, &c.

Solutio. Sed quam opes pariunt,fluxa est gloria, et ollaris, quæ χύτρας φιλία dicitur,amicitia quę nihil aliud est, quàm adulatio.

Donec eris felix, multos numerabis amicos:
Nullus ad amissas ibit amicus opes.

Nec

Nec ad veram gloriam via recta contendentes impedit paupertas, sortita sapientiam. Nonne Cicero, nonnę complures alij pauperes ab initio conscenderunt ad summum glorię culmen, ita studiorum honestissimorum cultu prouecti, vt majoribus omnibus suis virtute præluxerint?

Contradictio. Esto. Verùm, vt ait Iuuen. Satyr. 3.

Haud facilè emergunt, quorum virtutibus obstat
Res angusta domi.

Solutio. Desidia torpentes non emergunt, sed qui per honestos labores ad sūma nituntur. Respice Cleanthē, qui licet obtusi tardiorisque fuerit ingenij, adeoque pauper, vt tempore nocturno cogeretur in hortis aquas haurire, quò posset interdiu studijs liberalibus operam impendere, tamen ad summū eruditionis & honoris fastigium peruenit, consecutusque est tantas facultates, vt alium, si voluisset, Cleanthem alere potuisset. Vide Laertium Diogenem lib. 7. Quam matrem Euripides, aut quem patrem Demosthenes habuerit, ipsorum quoque seculo fuit ignotum. Alterius autem matrem olera, alterius patrem cultellos venditasse omnium penè doctorum literæ loquuntur. Sed quid aut illius Tragica, aut hujus Oratoria clarius? Vt Valer. Max. lib. 3. cap. 4.

Contradictio. Sed inopia pressos homines ad varia designanda flagitia paupertas impellit, vt per fas & nefas vitę subsidia quærere cogantur.

Solutio. Nihil repugno, si mali intelligantur, quorum cordibus illud fixum personat, Lucrum pudori præstat, quod Græci dicunt, κέρδος αἰσχύνης ἄμεινον. Sin boni, reluctor: cum ij longè satius ducunt rei jacturam facere, quàm famę simul ac animæ dispendium. Quin potius, ad omnia scelerum genera rapiuntur ipsi diuites, nec diuitiæ semper optimis contingunt, vt Homerus rectè dixerit:

Ζευς αυτος νεμει ολβον ολυμπιος, ανθρωποισι
Ἐσθλοις ηδε κακοισιν, οπως εθελησιν εκαστω.

Multò faciliùs pauperes criminum occasiones fugere poterunt, quàm diuites, cùm desint illis opes, irritamenta malorum: his autem opus sit multis præceptis, vt bene & honestè viuant, vt Diogenes rectè paupertatem αυτοδιδακτον appellauerit.

Ergo non in diuitijs, vnde malorum (vt aiunt) mare profluit, sed potius in virtute summum est bonum collocandum. *Conclusio.*

DE LEGISLATIONE:
Græcè εισφορα.

Cap. XIIII.

Legis quoque inductionem, quidam exercitamentum esse putauerunt. Est enim propemodum tota caussa, nõ tamen omnia quę in caussa sunt, intra se continens. Adfert personam quidem, sed incertam, & non omnibus notam, vnde & in consultationis magis est parte quàm caussæ. Quatenus enim figuram in se habet personæ, superat consultationem, sed qua definitionem non habet, minor est caussa. Est autem duplex Legis inductio. Confirmatio positę legis, atque confutatio. Lex autem est inuentio, & donum Deorum, communis constitutio ciuitatis, & correctio vtrinq; erratorum. Diuisio autem inducendæ legis est ista. Tractabis eam capitibus eisdem, quibus negotialem: Legitimo, iusto, vtili, possibili. Proœmion facies, post proœmion subjicies contrarium, hinc capitibus prædictis vteris, vnde & hoc exercitamentum à caussa differt. *Quid sit lex vide 1. ff. de leg.*

Exem-

Exemplum Continens accusationem legis iubentis adulterio deprehensum interfici.

Procemium. NEc mihi videtur per omnia lex ista laudanda, nec rursus quòd hoc modo lata sit, prorsus reprehendenda. Quòd enim pœnam adulteris decernit, laudo planè; quòd verò Iudicum sententiã non expectat, culpandum certè videtur. Si namque largitionis metu, ne qua Iudices corrumpantur, judicia præuenit, suspicax nimirum est, & iniquę nimium erga judices mentis: sin autem justa judicare vos, quemadmodum facitis certè, arbitratur, iniquum esse constat, si lex Iudices quidem laudet, tollat autem judicandi potestatem.

Contrariũ. Aliæ sanè leges quæcunque demum eæ sunt, & quacunque ratione perlatæ, discrepant fortè ab alicujus ciuitatis legibus, sed & alterius rursum legibus conueniunt; hæc autem sola lex omnibus simul repugnat ciuitatum institutis. Videmini autem mihi multò rectiùs de hac lege cogituri, si omnia recenseatis consulta vestra, atq; decreta. Duces bellorum, Sacerdotia, Plebiscita, omniaque adeò, quæ circa rem militarem pertinent, Iudicum subeunt diligentiam, fitque Dux ille, quem Iudex constituit, sacrificat qui judici videtur, justumq; decretum est, quod populi sententia perrogatum est. Victores quoque præmia non accipiunt bellorum, nisi judicata. Quomodo ergo non absurdum est, omnia judicum arbitrium expectare, solam verò præsentem legem Iudicum subterfugere cognitionem ?

Contradictio. Sanè inquit, Sed magnæ sunt mœchorum injuriæ.

Solutio. Quid autem? homicidarũ scelera nonne sunt grauiora ?

uiora ? anne proditores alijs scelestis minores arbitramur ? anne sacrilegi proditoribus priores sunt? Attamen in his criminibus deprehẽsus Iudicum examini subjacet, neque proditor pœnas dat, nisi decernente judice: neque perimitur sicarius, nisi eo qui accusat, coarguente delictum: neque, qui numinibus dicata præripuerunt, puniuntur, antequam Iudex admissum cognouerit scelus. Nonne ergo iniquum est, majora Iudicum vindictæ reseruari, neque quicquam eorum criminis loco, nisi judici liqueat, æstimari; solum autem adulterum sine cognitione interfici? quem in primis, quia leuior in eo, quàm in cæteris, culpa est, Iudicum examini subjicere oportuit.

At quid refert, inquit, occidam adulterum: an Iudicibus tradam, si vtraque via, morte pœnas luet? *Contradictio.*

Quantum inter Tyrannum ac legem, popularem statum, ac vnius principatum differt, tantum ista inter se diuersa sunt: Tyrannus enim vnumquenque pro libidine sua perimit: leges autem conuictũ justè occidunt. Et populus disceptatione omnia atque contentione tractat, quò sint explicatiora omnia: at rerum dominus etiam indicta caussa occîdit. Contrà, populus & lex, indicta causa non occîdit; sed omnia ab rerum Dominis & Tyrannis diuersa facit. Quid ergo? multum ne intererit occidere adulterum, & Iudicum sententijs puniendum tradere? Ad hæc quoque, qui per se adulterum occîdit, seipsum arbitrum pœna admissi sceleris facit: qui verò Iudicibus tradit ipsum, penes illos vult esse potestatem, jusq; animaduertendi. Neminẽ igitur dubitare crediderim, quin æquius sit, ejus, qui accusatur, arbitrium esse apud Iudicem, quàm apud accusatorem. Qnin etiã qui suo arbitratu adulterũ occîdit, alterius rei gratiâ occidere ipsum, aduersùm se suspicionem *Solutio.*

 relin-

relinquit: at qui Iudicio exhibet, solum justa sectari, præsentisq; sceleris dolorem videbitur vlcisci.

Contradictio. Esto, inquit, sed grauiores dabit pœnas subito peremptus, quoniam si ad Iudices deferretur, illem temporis intercapedinem pro lucro haberet.

Solutio. At contrà porrò habebit, si Iudicibus subjicietur. Etenim judicio destinatus acerbiorem vitam exigit. Nam qui pœnam expectat, grauiora supplicia, quàm si illam fuisset illico passus, sentit. Quippe pœnæ dilatio pœnæ videbitur additio, morieturque sæpe, qui jam pro mortuo habitus est, expectationemque sustinebit morte duriorem. Atqui occisus de improuiso adulter, non dolet, sensumque mortis pœnæ celeritas aufert: insensibilis enim est exitus, qui antequã expectetur, contingit. Mors autem sæpiùs expectata, postquam semel illata, pœnas expectatione adauget. Age verò, si libet, considera hæc, conferq; inuicem. Ille per seipsum occìdit adulterum, nullumq; facit vltionis suæ testem; alius Iudicibus tradit, multosque adhibet supplicio spectatores, acerbior haud dubiè vltionis modus, quicunque est oculis plurium subjectus. Et optabilius alioqui adulteris vtcunque fuerit occultè perire, opinionem apud plerosque relicturis inimicitiarum caussa esse occisos. Conuicto autem apud Iudices crimine, indubitatam jam reus, & nullis obnoxiam interpretationibus pœnam subibit. Itaque plurimum interest, adulter an occultè trucidetur, an Iudicibus tradatur afficiendus supplicio.

Contradictio. Res atrox est adulter, omnium scelerum magnitudinem supergressus.

Solutio. Coarguatur ergo prius quàm occidatur: judiceturque potius quàm pœnas ante cognitionem incerto crimine, indictaque caussa luat. Quòd si publicè necabuntur adulteri, certiorem faciẽt procreationẽ,

neque

neque quisquam cujus sit filius deinceps dubitabit, vbi paterni nominis insidiæ, adulteria fuerint adēpta. Itaq; cùm sit adulterium publica quædam rerum naturæ injuria, publica quoque sententia plectatur. Vereor enim, ne adulter secretò occisus, multos post se alios relinquat. Nam quia, cur occidatur, nescitur, ejus improbè facta multi imitabuntur. Sic ejusmodi pœna non adulterij finis, sed exordium erit.

SCHOLIA.

LEgislatio, &c. Alij promulgationem legis appellant. *Legislatio.* De qua sic Quintil. lib. 2. cap. 4. Legum laus & vituperatio jam majores ac prope summis operibus suffecturas vires desiderant, quæ quidē Suasorijs, ac controuersijs magis accommodata sit exercitatio, consuetudine & jure ciuitatum differt. Apud Græcos enim lator earum ad Iudicem vocabatur, Romanis pro concione suadere ac dissuadere moris fuit.

Lex inuentio Deorum, &c. Demosthenes in Aristogytenem, oratione priore, πᾶς, inquit, ἐστι νόμος εὕρημα μὲν καὶ δῶρον θεῶν, δόγμα δὲ φρονίμων ἀνθρώπων, Id est, Omnis lex inuētum ac munus Deorum est, Decretum prudentium hominum. Cic. Philipp. 10. Lex, inquit, nihil aliud est nisi recta, & à numine Deorum tracta ratio, imperans honesta, prohibensque contraria. Idem 1. de Legibus. Lex, inquit, est ratio summa insita à natura, quæ jubet ea, quæ facienda sunt, prohibetque contraria.

Quibus negotialem, &c. Cicero 2. de Inuentione, duas generalis constitutionis partes facit; Iuridicialem, ac negotialem. Hanc ait in ipso negotio juris ciuilis implicitam controuersiam habere. In ea autem quæritur justum sit, an injustum, vtile an inutile,

vt ait Marcus Fabius Victorinus.

In Exemplum.

Nec mihi,&c. Solon constituit fas esse deprehendenti mœchum interficere in ipso adulterio. Et 9 de Legibus Plato sanxit, Adulteram deprehensam impunè occidi à viro posse. Idem censuit Cato, cujus meminit Gellius. Et Augustus legem Iuliam tulit, gladioque jussit in adulteros animaduerti.

Judicum sententiam non expectat, &c. Non licet, inquit, adulterum occidere, nisi Iudicum sententijs damnatum. Et Valer. Publicola tulit legem, qua neminem licebat indicta causa necare.

Discrepant,&c. Ciuitatibus, inquit, alijs aliæ sunt leges. Est prouerbium, Lex & Regio. Sed quæ sunt alijs contrariȩ, cum alijs conueniunt: Atqui lex de occidendis indicta causa adulteris, discrepat ab omnibus.

Duces bellorum, &c. Inductione vel enumeratione vtitur. Imperatores, inquit, populi, Iudicum atq; magistratuum suffragijs creati, bella gerunt, & cum hostibus manum conserunt. Et capitale apud Carthaginenses erat, si quis injussu populi pugnasset infeliciter. Vnde Annibal amissæ classis pœnas dare timens, offensam astutia marè auertit. Vide Valer. lib. 4. cap. 3.

Plebiscita, &c. Vide Gell. lib. 10. cap. 20.

Qui pœnam expectat, &c. Multo grauior expectata, quàm illata mors est. Quippe certi supplicij dilatio pœnam adauget. Vnde Ouid. 1. de Ponto:

Et grauior longa fit mea pœna mora.

Et tertio.

Mitiùs ille perit, subita qui mergitur vnda,
Quàm sua qui liquidis brachia lassat aquis.

Finis optandus. Vnde Rex Macedonum Philippus, subitam mortem lentæ præposuit. Qui cum interogaretur,

Quis

Quis homini finis maximè optandus esset, respondit: Qui subitus & celer inopinato ferro possit accidere. Vide Orosium lib. 3. cap. 14. Et Iulius Cæsar subitam ac celerem exoptauit morté, vt scribit Suetonius Tranquillus.

EXEMPLA.

Confutatio Legis

Rosciæ, qua Roscius Otho cauit, ne quis in ordine equestri spectacula videret, nisi haberet sestertia quadraginta. *Lex Roscia.*

Talionis, & ejus quæ jubebat corpus dissecari ejus qui multa creditoribus deberet, nec esset soluendo. Gellius lib. 20. cap. 1. *Talionis.*

Confirmatio Legis

Cinciæ, quā Cincius tulit, qua cauebatur, ne quis ob causam orandam pecuniā acciperet, aut domū. Cujus suasor Qu. Fabius admodum senex, vt ait Cic. in Catone maiore. *Cincia.*

Sumptuariæ, de qua Gellius lib. 2. cap. 24. *Sumptuaria.*

Fusiæ, qua malis ac perniciosis legibus resistebatur. *Fusia.*

Voconiæ, quam suasit M. Cato, vt ait Cicero in Senectute. Vide Gell. lib. 17. cap. 6. *Voconia.*

Oppię, quam tulit M. Oppius, ne mulieres superfluo ornatu vterētur, néue pilentis, id est, rhedis pensilibus veherētur. Vide Liuiū in principio quarti libri Macedon. *Oppia.*

Exemplum Confirmationis Legis Oppiæ.

Exordium à legiſlatoris encomio. M. Oppius Tribunus plebis fuit, ſummæ procul dubio prudentiæ vir. Qui publici magis commodi quàm gloriæ priuatæ ſtudioſus, hanc vtiliſſimã omnibus Imperijs legem tulit, à ſuo nomine dictam Oppiam.

A contrario. Quæ ſi juxta M. Fundanij & L. Valer. ſententias, abrogaretur, omnibus alijs legibus repugnaretur, quæ volunt in repub. viuendi rationem honeſtã cõſeruandam eſſe, non ſuperbiæ ſed virtutũ ſtudia ſemper excolenda.

A manifeſto. Quæ per ſuperfluos mulierum ornatus contaminari, imò perditum iri quis non videt? Etenim cultu nimio conſpicuæ fœminæ non ſolùm in ſe conuertunt virorum oculos, ſed etiam animos in libidinem rapiunt. Illecebroſo enim nuptarum amictu pellecti viri, nitorem admirantur ac ſequuntur, donec telo iecur ictum findatur, pudicitiæque fiat naufragiũ. Rectè igitur Ieſus Syrach: Auerte inquit faciem tuam à muliere compta, & ne circumſpicias ſpeciẽ alienam. Propter ſpeciem mulieris multi perierunt: cùm autem, vt prouerbio dicitur, Ex aſpectu naſcatur amor, aiunt Democritum ſibimet oculos ademiſſe, tanquã omnium malarum cupiditatum authores. Cuius meminit Gellius lib. 10. cap. 17.

A legitimo. Quòd ſi reliquæ leges quæ maximam Reip. vtilitatem adferunt, ſanctè conſeruantur, contra earum placita fuerit, eam è medio tolli quæ cum optimis ſentiens Reip. ſtatum incorruptum conſeruat, ac illuſtrat.

A juſto. Liciniam vel Aemiliam legem qua frugalitas exigebatur, admiſit ordo ſenatorum ac tribunitia poteſtas;

ſtas: quanto juſtius eam admiſerint, quæ modeſtiã introducit, & ſuperbiam, omnium malorum radicẽ, explodit?

Nulla res vberiora commoditatis bona poterit ad Reipub. ſtatum immaculatum conſeruandum importare, quàm lex Oppia, quæ libidinem, faſtum, ac omnem inſolentiam intolerabilem, reprimit mulierum, quarum mala tot prouerbijs locum fecerunt. Quæ, quo minus habent mentis, tanto inhoneſtis voluptatibus ſunt addictiores. Quantum autem ruboris ciuitatibus omnibus mulieres turpiter ac impotenter ſeſe gerendo incutiunt, tantum laudis afferunt grauiter punitæ; quemadmodum illæ, de quibus olim Senatus Romanus juſta ſeueritate mandauerat Spurio Poſthumio, & Qu. Martio Philippo Coſſ. vt de ijs quæ ſacris Bacchanalium inceſtu vſæ fuerant, inquirerent, & in omnes intra domos cognatas animaduerterent, damnarentque. Multę igitur damnatæ fuerãt, lateque patens opprobrij deformitas, ſeueritate ſupplicij emendata, vt ait Valer. lib. 6. cap. 3. *Ab vtili.*

Sed ais, fœminis olim vini vſus fuit interdictus. Verùm ne triſtis earum & horrida pudicitia, ſed eleganti ornatus genere ornata eſſet, indulgẽtibus maritis. & auro abundanti, & multa purpura ſunt vſæ. *Contradictio.*

Eſto. Sed authore Valerio, tunc nulli ſubſeſſores alienorum matrimoniorum oculi metuebantur, ſed pariter & videre, & aſpici mutuò pudicè dabatur: nũc alij ſunt mores, alia tempora. *Solutio.*

Non opus eſt pluribus verbis, cùm Oppiam legem approbatu digniſſimam eſſe conſtet, vtpote omnis luxuriæ atque ſuperbiæ expultricem, omniſque cõtrà pudicitiæ atque modeſtiæ conſeruatricem. *Concluſio.*

Secundum exemplum Confirmationis legis, Quæ jubet vt liberi parentes alant, aut vinciantur.

Huius legis meminit Quin. lib 7. cap. 7.

CVm nihil tam sanctum sit quod non aliqua soleat impia temeritate violari, sapienter promulgata lex est, quę licentiosam filiorum in parentes injuriam coerceat, ac pietatem, quæ, vt Cicero ait, fũdamentum est omnium virtutum, sanctè colendam atque conseruandam velit, jubens vt liberi parentes alant, aut vinciantur.

A conuenienti.

Quid autem naturæ, quam optimam, vt Cicero scribit, ducem & tanquã Deum sequi debemus, tam consentaneum fuerit, quàm eos, vnde vitam accepimus venerari, confectosq; senio & omni ope humana destitutos, beneficijs prosequi, atque nutrire?

A legitimo.

Hoc ipsum Lex diuina requirit, ac jubet, vt parentes honoremus. Exodus 20. Item, Si qua vidua liberos ac nepotes habet, discat primùm propriam domum piè tractare, & vicem rependere majoribus, 1. Tim. 5. Quippe dijs, parentibus ac magistris non potest æquiualens reddi, vt ait Aristot. 9. Ethic.

A iusto.

Quid enim justius quàm si parentes à te mutua charitatis & beneficiorum officia perceperint, juxta prouerbium: αντ᾽ αγαθων αγαθιδας. Iniquissimum enim habetur, jis qui nostra causa tot molestias atque labores perpessi sunt, malam gratiam referre, ac arietum more, nutricationis mercedem persoluere, hoc est, pro benefactis maleficium reponere. Quod tam atrox crimē est, ac detestabile, vt justissimè pari quadam vindicta parentum ac Deorum violatio sit expianda.

Vix vllum Dei præceptum inuenies, quod promissionis diuinæ præmium habeat adjunctum, præter

illud, quo parentes honorari jubetur. Exod. 20. Vbi Deus omnipotens promulgata lege pollicetur longam vitam, atque cœlestem benedictionem jis qui parentes amore, beneficijsq; fuerint prosecuti. Quod idem docet Ecclesiast. cap. 3. Qui honorat patrem suum, jocūdabitur in filijs. & in die orationis suæ exaudietur. Qui honorat patrem suum, vita viuet largiore; & qui obedit patri, refrigerabit matrem. Qui timet Dominum, honorat parentes, & quasi dominis seruiet his, qui se genuerunt.

Contradictio. Honorare quidem parentes, assurgere, & caput aperire possum, sed nihil dare, cum ipse rerum mearum indigeam, atque norim, quàm sit mihi curta supellex.

Solutio. Rectè Plutarchus inquit λιμῷ γὰρ οὐδὲν ἐστιν ἀντειπεῖν ἴσως. Hoc est, contra famem nulla contradictio. Non officiosus orationis fucus inopiam parentum tollit, sed compensatio beneficiorum, & adminicula: qui verbo tenus amici sunt, non amici sed adulatores habentur. Vnde Ecclesiasticus: In opere, inquit, & sermone, & omni patientia honora patrem tuum, vt superueniat tibi benedictio à Deo. Et S. Io. Filioli mei, ne diligamus verbo, neque lingua, sed opere & veritate.

A neglectæ pietatis incommodo sequente. Videmus hoc vulgo contingere solitum, vt qualis quisque fuerit in parentes, tales experiatur in se liberos. Exemplo sit ille, qui cùm à filio crinibus pertraheretur, ventúmq; esset ad domus limen: Desine, inquit, fili, nam & ego patrem hucusque. Et accusatus ille, quòd patrem pulsasset, hoc modo defendit impium facinus: Et ille inquit, patrem suum verberauit. Et hic, ostenso filio, me verberabit, postquam adoleuerit. Primus juxta Ambrosij sententiam pietatis gradus est iste, vt quos authores vitę voluit esse Deus, honores obsequijs, abstineas contumelijs.

melijs. At qui contempserit aut malè dixerit patri atque matri, extinguetur lumen ejus in medijs tenebris, & oculum ejus corui juxta flumen effodient. Prouerb. 20. & 30.

A possibili & facili. Nec res ardua, neq; dura factu parentes venerari, neque alere, cùm filijs corpora integra, sana, ac robusta sint, à Deo concessa, quo possint imbecillibus victum quærere: nec ætate confecti multa requirunt, cùm effœtorum emarcuerint vires, cùm edendi cupiditas absumpta, cùm adempta voluptas, atque luxus, cum denique natura, maximè senum, paucis contenta sit. Respice Pollionem Romulum, qui centesimum ingressus annum, non magno sumptu, sed exiguis impendijs, corporis vigorem seruasse legitur, intus mulso, foris oleo.

Contradictio. Valde molestum est illos fouere, qui fastidiosi sunt ac nauseosi, quibus edentulis gingiua frangendus panis inermi, vt ait Iuuenalis.

Solutio. Ista vox bouis est, non hominis. Quòd si rationis expers ciconia parentes non auersatur, neque fastidit, sed defectos senecta vicissim alit, & volandi impotentes humeris gestat, vt inde natum sit prouerbium ἀντιπελαργεῖν; quid tu feris immanior, mutuam officij vicem grauaris rependere, maximè nutriēdi fouendique eos, à quibus aliquando fueris enutritus?

Contradictio. Sed admodum est difficile, eos alimentis sustinere, qui morosi, inutiles, deliri sunt & iracundi, vt Sophoclis filij patrem meritò videantur accusasse, &c.

Solutio. Parentum mores & vitia noueris, non oderis. Illud officij tui scias esse pietatem colere, legibúsque sacris obtemperare. Suscipe igitur senectam patris tui, & non contrista. Si defecerit sensu, veniam da, & non spernas eum in virtute tua. Ecclesiastic. 3. Quod si feceris, ad fortunatā cum laude summa peruenies sene-

senectutem, quam Bion ille Borysthenites malorum appellauit portum, eóque properandũ omnibus malorum finem sperantibus.

Sanè quidem, sed quis tam pius est, qui possit æquiore animo ferre tot molestias atque labores nutriendi eos, quorum bis puerorum senum paupertas sordida, atque miseriæ queant alicui horrorem incutere? *Contradictio.*

Non diffiteor, egenorum ac senum parentum horridam atque miseram conditionem esse, vt Diogenes percontanti, quid esset in vita miserrimũ, respondit: Senex egenus. Atqui tu verę pietatis adfectu flagrãs, omne tædium deuorabis, cunctoque præsidio destitutos suffulcies, quum olim te parentes genuerunt, futurum senectutis suę baculum, solatium vitæ, & spem posteritatis. Admodum piè quondam illa fecit Ethnica fœmina, quę patrem, custodię traditum, jam vltimæ senectutis, velut infantem pectori suo admotum aluit, vt ait Valer lib. 5 cap. 4. *Solutio.*

Sed, inquis, Mihi vxor alenda, liberi, numerosa familia, idque in tanta annonę grauioris caritate, vt nihil sit reliqui, quod parentibus impertiri possim. *Contradictio.*

Nemo requirit, vt liberalitatis tuę benignitas major sit quàm facultates. Quomodo potueris, ita misericors esto: si multum tibi fuerit, abundanter tribue; si exiguum, parciùs, vt Tobias docuit. Quòd si, juxta S. Ioan. sententiam, is qui nulla charitate præditus, fratrẽ oderit, homicida est, item qui viderit egentem, & ab eo clauserit viscera sua, reus habetur ejusdẽ criminis; quanto magis erit is homicida, imò parricida, qui parentes inedia contabescere, ac rerũ inopia marcescentes, perire sustinuerint? In ꝙ bipedum nequissimorum hominum genus sapientes olim viri supplicium excogitarunt singulare, vt quem ipsa natura in officio retinere nõ potuisset, is magnitudine *Solutio.*

tudine pœnæ maleficio summoueretur. Insuebatur enim patricida culeo, cum cane, gallinaceo, vipera, & simia, & inter eas ferales angustias comprehensus, in vicinum mare vel amnem projiciebatur. Etenim ei repente cœlum, solem, aquam, & terram ademerunt, vt qui eũ necasset, vnde ipse nat⁹ esset, careret ijs rebus, ex quibus omnia nata esse dicuntur, vt ait Cicero pro Roscio Amerino.

Ergo quibus pietas est curæ, promulgatam de parentibus alendis atq; sustentandis legem tuebuntur, atque conseruabunt, cùm multarum virtutum atque præmiorum diuinorum fons sit vberrimus, & origo.

Tertium exemplum Comprobationis legis: quæ apud Heluetios cauetur nequis inuitatione ad bibendum vrgeatur.

Autore Petro Mosellano.

MVlta quidem præclarè in sua ditione instituunt fortissimi libertatis suæ defensores Heluetij, sed nihil præclarius, nihil laudabilius, nihil Reipub. vtilius, quàm quod ab illis nuper scitum est: nam cùm per ebrietatem passim peccari viderent, vt aditus ad id vitij omnes præcluderent, in sua ditione statuerunt, ne cui deinceps alios vulgarium istarum inuitationum prętextu ad ebrietatem sollicitare impunè liceat. Quid autem, per Deum immortalem, aut honestius, aut præclarius temperantia atq; omnis vitæ moderatione? Imò quid sine hac vel in ciuitatũ Curijs, vel populi concionibus, vel principum aulis, rectè aut consulitur, aut consultum facto præstatur? Sed hæc in peruersa illa bibendi necessitate, quę per inuitationes illas mutuas irrepsit, vigere non potest:

citiùs enim ex pumice aquam hauseris, quàm ebrio sobrium aut dictum aut factum extorseris. Quòd si sobrietas ac vitę moderatio sola est, quę omniũ virtutum officia parit,alit,conseruat ac tuetur; rursum ebrietas omnem mentis vsum peruertit,omnem vitę humanę dignitatem cõmaculat: an non votis omnibus expetita erat lex ea,quæ & sisteret ebrietaté, & potionis moderationem procuraret? Quid autem perinde vtile,atque in Republ.cauere,ne sit impune illud,cujus licentia omnia corrumpit,omnia perdit? Quid enim tam emollit, imò frangit & animos & corpora ciuium,quàm liberior comessatio, compotatioque? An non Respubl. Romana, quamdiu frugalitatem seruauit, tamdiu aduersùm omnes hostium insultus inexpugnabilis stetit? At posteaquam luxu certari inuicem cœptum, ita cecidit, vt ne ruinæ quidem vestigia aliqua supersint. Nam Hannibal tum primùm vinci cœpit à Romanis, cùm exercitum suum Campano luxu solui eneruarique passus est. Vnde tot insani amores? tot stupra? tot adulteria? nisi ex otiosorum hominum temulentia? Verum enim est illud,Sine Cerere & Libero frigere Venerem. Vnde tot rixæ? tot vulnera? tot cædes? nisi ex temulentorum compotationibus? Cui alij tot ac tantas rei familiaris dissipationes, tot patrimoniorum abligurritiones debemus, quàm conuiuijs in ebrietatem solutis,atque horũ parenti luxuriæ? Quę res tam multos adolescentes, alioqui felicissimè natos,ab artium optimarum virtutumque cultu abducit,quàm studium compotationum? Primùm corporis otium,in quo ferè degunt qui literis adhibentur, mater est variarum cupiditatum: quòd si huic compotandi quoque licentiam addideris, quæso te quî fieri potest, quin in animis parum firmis, pro virtutum bonarumq; artium cultu,omnium libidinũ seges

seges sensim pullulescat? Quòd si spes omnis in hac ætate rectè formanda, velut agricolis in herba posita est, nihil poterat ea lege excogitari vtiliº, quæ, quod vnum omnem eam spem semel præcidit, hoc tollit. Neque enim audio eos qui in tanto errantium consensu nihil valituram legem jactant. Nihil enim vel rectius imperatur, vel facilius recipitur, quàm quod tacitus naturæ sensus non potest non probare. Quis autem tam effer atus & ab omni humanitate remotus est, cui non rem recta via reputanti, suprà quàm naturæ inimicissimum esse videatur? Compotoris hominis priuati puerilis & stultus affectus, vt me ipse ebrietatis probro afficiam, persuadebit: & patriæ, in cujus verba juratum est ab omnibus, æquissima, cunctisque saluberrima Lex, vt sobriè agam, & me hominem esse meminerim, non impetrabit? In gratiámne potoris alicujus immodica potione ita me prosternam, vt præter figuram, humani mihi reliquũ sit nihil, & populi fortissimi laudatissimique, cui parere summa est vtilitas, legem omnium ornamentorum vitæ parentem & altricem recipere grauabor? Amplectenda ergo omnibus ea lex, qua nihil, neque honestius, neque præclarius, neque facto jucundiº, fortissimi populi magistratus ferre potuere.

FINIS.

INDEX PROGYMNASMATVM APHTHONII.

INDEX

INDEX RERVM ET VERBOrum in hoc libello explicatorum.

Attica

Mors

Solon

FINIS.

February 8, 08, 1657
Imprimis